

TIMEX CHICKEN

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

1932
960
127

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

Έγκεκριμένη διὰ μίαν πενταετίαν 1932—1937

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

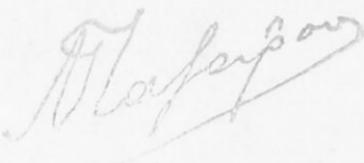
Άριθ. Έγκριτ. άποφ.
Υπουργείου Παιδείας
45411
15413 17 Αύγουστ. 1932

ΤΙΜΗΣ ΕΝΔΙΚ...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.
4—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—4
1932

Πᾶν γυνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ύπογραφὴν τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν συγγραφέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΜΗΔΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ 5ου ΑΙΩΝΟΣ

Κατά τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου αἰῶνος ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ παρουσιάζει ἔξι χιρετικὴν δύναμιν καὶ ἀκμαιότητα.

Ἐνῷ ἄλλοτε ἦτο περιωρισμένη εἰς τὴν μικρὰν Ἑλλάδα, τώρα ἔχει ἔξαπλωθῆ ἐις μεγάλας ἐκτάσεις. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ Εὐείνου Πόντου μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν ἡ παραλία ἔχει σκεπασθῆ ἀπὸ Ἑλληνικὰς ἀποικιας. Πολλαὶ ἀπ’ αὐτάς, ὅπως αἱ πόλεις τῆς Μῆσος, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Εὐείνου εἰς τὴν Ἀνατολήν, τῆς Κυρήνης, τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, τῆς Γαλατίας εἰς τὴν Δύσιν, είναι ἀξιόλογα κέντρα ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Ἰδίως πυκνὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἔχουν ἡ Κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία, αἱ ὅποιαι ὀνομάζονται διὰ τοῦτο Μεγάλη Ἑλλάς.

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν τὸν 5ον αἰῶνα δέν είναι μία χώρα, ἀλλὰ ὀλόκληρος κόσμος. Δέν είναι εὔκολον νὰ ὑπολογίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἀσφαλῶς ὅμως ἀνέρχεται εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια.

Ο κόσμος αὐτὸς είναι γεμάτος νεότητα καὶ σφρῆγος. Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐργατικότης του δέν γνωρίζουν ὅρια. Οἱ Ἑλληνες εύρισκονται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ὁρμῆς καὶ δημιουργίας. Σοφίζονται διαρκῶς νέως ἐπιχειρήσεις, ἀνοίγουν νέας ἀγοράς εἰς τὰ προϊόντα τῆς πατρίδας των. Εἰς τὰς μεγάλας αὐτάς ἐκτάσεις δμιλεῖται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, περνοῦν τὰ Ἑλληνικὰ νομίσματα. Εἰς τὸν μακρινούς θαλασσίους δρόμους διασταυρώνοντο τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὰ ἀκρωτήρια καὶ οἱ βράχοι τῶν ἀγνώστων καὶ ξένων ἄλλοτε χωρῶν ἔχουν στολισθῆ μὲ ναοὺς καὶ μὲ μνημεῖα Ἑλληνικά, τὰ ὅποια οἱ ναυτικοὶ τὰ χαιρετοῦν ὡς γνώριμα καὶ φιλικὰ σημεῖα. Οἱ ξένοι, οἱ βάρβαροι

προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὰς Ἑλληνικὰς συνηθείας, νὰ μάθουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀναπτύσσονται μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν σημαντικὴν πρόοδον. Ἐδημιούργησαν ἀξιόλογον βιομηχανίαν καὶ ναυτικόν, καθίδρυσαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ μεγαλείου των. Δημοκρατικὸν ἐπίσης εἶναι αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Εἰς τὸ βάθος τῆς Πελοποννήσου ὅμως εὑρίσκεται τὸ ἴσχυρὸν ἀριστοκρατικὸν κράτος τῆς Σπάρτης, τὸ ὅπειον μὲ τοὺς συμμάχους της, μὲ τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν, ὅπως ἔλεγαν, εἶναι ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῆς Ἑρακλείας.

Αὐτὴ ἦτο ἡ θέσις τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸν 5ον αἰῶνα, ὅπότε ἔξεσπασεν ἐναντίον του μεγάλη θύελλα, ἡ ὅποια ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὴν ἔχαφανίσῃ.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα, καθὼς γνωρίζομεν, οἱ Πέρσαι ἰδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸ ὅποιον κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἔξηπλωθη εἰς τὸ Αἴγαιον καὶ ὑπέταξε τὰς Ἑλληνικὰ: πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ ἀπέραντος περσικὴ αὐτοκρατορία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσῃ, ἀν δὲν ἔξουσίαζε τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἄλλὰ κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν ἦσαν οἱ Ἑλληνες καὶ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου εύρισκοντο ύπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχαν τὴν Θράκην καὶ τὰ βόρεια τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Διὰ νὰ εἶναι

‘Ο μέγας βασιλεύς, ἀπὸ ἕνα ὀττικὸν ἀγγεῖον περὶ τὸ 450 π. Χ. Ρώμη, Βατικανόν

ἀσφαλεῖς οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας εἰς τὸ κράτος τῶν, ἐπρεπε νὰ συντρίψουν τὸ μικρὸν καὶ δραστήριον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων καὶ

νὰ γίνουν κύριοι τῶν στενῶν. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρησαν πολλὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Θράκην ἐναντίον τῶν Σκυθῶν καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ καταστρέψουν τοὺς "Ἐλληνας.

ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἄφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ὁ ἰσχυρότατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ 'Υστάσπους (521—486) εἶχε συγκεντρώσει ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὰς ιωνικὰς πόλεις διώρισεν Ἐλληνας διοικητάς, οἱ ὅποιοι ὡνομάζοντο τύραννοι καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ κάμουν τὰ θελήματά του. Τὸ 514 π.Χ. ὁ Δαρεῖος ἔκαμε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπέρασεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐτρομοκράτησεν ὅλας τὰς περιξ χώρας. Ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὁ Δαρεῖος μὲ τὸν στρατὸν του ἐπροχώρησε βορειότερον, ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Σκύθας, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν τὸν ἐβοήθησαν πολὺ οἱ τύραννοι τῶν ιωνικῶν πόλεων καὶ ἴδιως ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος, ὁ ὅποιος ἐκέρδισε τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ ἀθηναῖος Μιλτιάδης, ὁ ὅποιος ἦτο τύραννος μιᾶς μικρᾶς πόλεως εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἔγινεν ὑποπτος καὶ ἤναγκασθη νὰ φύγῃ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἄργοτερα ὁ Ἰστιαῖος ἔχασε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ βασιλέως, ὁ ὅποιος τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου τὸν ἐκράτησε μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι τὸν ἥθελε σύμβουλόν του. Τὴν θέσιν του ἔλαβεν ὁ γαμβρός του Ἀρισταγόρας, ὁ ὅποιος εἶδεν ὅτι ἡ κατάστασις τῶν Ἰώνων χειροτερεύει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ παρακινθεὶς ἵσως ἀπὸ τὸν Ἰστιαῖον ἐσκέφθη νὰ ἐπαναστατήσῃ. "Οταν λοιπὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ιωνικῶν πόλεων συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Πανιώνιον, τοὺς ἐπεισε σ νὰ διώξουν τοὺς τυράννους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὄργανα τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τοὺς Πέρσας. "Υστερα ἔκαμε περιοδείαν εἰς τὴν Ἐλλάδα, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιάται δὲν ἥθέλησαν νὰ τὸν

άκούσουν, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 20 πλοῖα καὶ οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εύβοίας 5, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς ὁμοφύλους των Ἰωνας.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 499 ἡ Ἰωνία ἐπανεστάτησεν. Εἰς τὴν πρώτην ὅρμήν ὁ ἡνωμένος στρατὸς τῶν Ἰώνων ἐπροχώρησεν εἰς τὰς Σάρδεις, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἰωνικῆς σατραπείας, καὶ ἔκαυσε τὴν πόλιν, ἐνῶ ὁ στόλος τῶν ἐπαναστατῶν εἶχε συναθροισθῇ εἰς τὴν Ἔφεσον. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἥλλαξαν, ὅταν ἐκινήθη ὁ περσικὸς στρατός. Οἱ Ἰωνεῖς ἐνικήθησαν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰς πόλεις των, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς τοὺς ἐγκατέλειψαν καὶ ὁ στόλος των κατεστράφη εἰς τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου (495). Οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον καὶ τὴν ἔκαυσαν. Ἡ Ἰωνία ὑπέκυψε καὶ ὑπέστη θλιβεράν καταστροφήν.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ ἐπανάστασις ἔσβησεν, ἀλλ' ὁ μέγας βασιλεὺς ἐνόησεν ὅτι δὲν θὰ εἶχεν ἡσυχίαν, ἐφόσον εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς θαλάσσης ὑπῆρχαν ἐλεύθεραι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι. Οἱ δὲ Ἑλληνες φυγάδες, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν αὐλήν του, ὅπως π.χ. ὁ Ἱππίας, παρουσίαζαν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ἦτο εὔκολος ἐπιχείρησις νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς Ἐλληνας. Ἀργότερα διηγήθησαν ὅτι ὁ Δαρεῖος δὲν ἤμποροῦσε νὰ λησμονήσῃ τοὺς Ἐλληνας καὶ προπάντων τοὺς Ἀθηναίους.

»Ἀφοῦ ἔλαβε τὰς πληροφορίας, τὰς ὅποιας ἤθελε διὰ τοὺς Ἀθηναίους, λέγει ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος, διέταξε νὰ τοῦ φέρουν τὸ τόξον του. Ἐβαλεν εἰς αὐτὸν βέλος, ἐτόξευσε πρὸς τὸν ούρανὸν καὶ ἐνῶ τὸ βέλος ἔσχιζε τὸν ἀέρα, εἶπε: Ζεῦ, ἀξίωσέ με νὰ τιμωρήσω τοὺς Ἀθηναίους. Υστερα ὠρισεν ἐναντίον ὑπηρέτην νὰ παρουσιάσεται τὴν ὥρα πού ἔτρωγε καὶ νὰ φωνάζῃ τρεῖς φοράς «Ἀφέντη νὰ μὴ ἔχαστης τοὺς Ἀθηναίους».

Οπωσδήποτε ὁ Δαρεῖος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοιουτορόπως ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἐλλήνων, ἡ ὅποια διήρκεσε πολλὰ ἔτη. Αὗτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 492 π.Χ. ὁ νεαρὸς γαμβρὸς τοῦ βασιλέως

Μαρδόνιος ἐπέρασε μὲ στρατὸν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἔξησφάλισε τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ προχωρήσῃ περισσότερον.

Δύο χρόνια ἀργότερα, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 490 π.Χ., ὁ Δαρεῖος συνήθροισε στρατὸν ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ ἵππεῖς εἰς τὴν Ἔφεσον. Δὲν γνωρίζουμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ. 'Ο ἴστορικὸς τῶν περσικῶν πολέμων Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει αὐτὸν εἰς 100 χιλ., ἀλλ' οἱ ἀριθμοί, τοὺς ὅποιους μᾶς παρέδωσαν οἱ ἀρχαῖοι τόσον διὰ τοὺς Πέρσας ὅσον καὶ διὰ τοὺς

·Οπλίται τῶν μηδικῶν πολέμων

Οἱ ὅπλῖται ἔχουν ἀμυντικὰ ὅπλα: περικεφαλαῖαν, θώρακα, ὁ ὅποιος φθάνει ἔως τοὺς μηρούς, κυνηγίδας καὶ ἀσπίδα στρογγυλήν. Ἐπιθετικά: τὸ δόρυ, μήκους 2 μ., καὶ ξίφος κοντόν, τὸ ὅποιον κρεμοῦν δεξιὰ εἰς τὸ πλευρόν.

Ἐλληνας, εἶναι ὑπερβολικοί. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κινητοποιηθοῦν τόσον μεγάλαι μᾶζαι ἀνθρώπων.

Ἀρχηγοὺς τῆς ἐκστρατείας ὁ Δαρεῖος διώρισε τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνη. Εἰς τὸ περσικὸν ἐπιτελεῖον εύρισκετο καὶ ὁ γέρων Ἰππίας καὶ οἱ Πέρσαι ἐστήριζαν πολλὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς ὅπαδούς του. 'Ο περσικὸς στρατὸς ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα, ἐπέρασεν ἀπὸ τὰς Κυκλαδας χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἀντί-

στασιν, ἔφθασεν εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὅπου ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψε τὴν Ἐρέτριαν. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ περσικὸς στόλος ἔστρεψε πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀπεβίβασε στρατόν, ὃ ὅποιος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος.

Η ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗ (490 π.Χ.)

Ο κίνδυνος ἦτο πολὺ μεγάλος διὰ τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Οἱ Σπαρτιάται ἥρχισαν ἀμέσως νὰ ἔτοιμάζωνται, ἀλλ ἥργησαν νὰ κινητοποιηθοῦν, ὅπως πάντοτε. Οἱ ὅλοι Ἑλληνες δὲν ἐκινήθησαν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν

1000 ἄνδρας καί, τὸ χειρότερον, εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ κατάστασις δὲν ἦτο διόλου ὁμαλή. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰππίου ἐκινοῦντο καὶ δὲν ὑπῆρχε ὅμοφωνία μεταξὺ δημοκρατικῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἐπέμεναν νὰ ὀχυρωθοῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ πολεμήσουν ἀπὸ τὰ τείχη. Ἀλλὰ τὴν πόλιν ἔσωσεν ἡ ὄρμη τῆς νεολαίας καὶ ἡ στρατηγικὴ ίκανότης τοῦ Μιλτιάδου. Εἶχεν ἐκλεγῆ στρατηγὸς μὲν ἄλλους ἐννέατ, ἀλλ’ ἐπεβλήθη πολὺ γρήγορα εἰς τοὺς ἄλλους, διότι εἶχεν ἴδιοφυῖαν στρατηγικὴν καὶ ἐγνώριζε καλύτερον τὰς συνθείας καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς 9 χιλ. Ἀθηναίων ἐβάδισεν εἰς τὸν Μαραθῶνα, διὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐκεῖ ἤλθαν καὶ οἱ 1000 Πλαταιεῖς, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀθηναῖος ἵππεύς, παράστασις ἐπὶ ἀγγείου τοῦ 500 π.Χ. περίπου—Μόναχον, Παλαιὰ Πινακοθήκη

“Οταν ἔφθασαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, παρετήρησαν ὅτι ἡ ἀπόβασις ἦτο στρατήγημα. Οἱ Πέρσαι εἶχαν ἀποβιβάσει μέρος τῶν δυνάμεων των διὰ νὰ παρασύρουν τὸν δημοκρατικὸν στρατὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Τὸ ὑπόλοιπον, ἴδιως τὸ ἵππικόν, ἐκράτησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἥσαν ἔτοιμοι νὰ πλεύσουν κατὰ τῆς πόλεως, τὴν ὅποιαν θὰ παρέδιδαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰππίου. Παράφοροι, μεθυσμένοι ἀπὸ ὄργην καὶ ἐνθουσιασμόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐρρίφθησαν ἐναντίον τῶν Περσῶν, διέσπασαν τὰς τάξεις των καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἔως τὰ πλοῖα των. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα (490).

490

‘Η ἐπιτυχία ὁφείλεται πολὺ εἰς τὴν στρατηγικήν ίκανότητα τοῦ Μιλτιάδου. Ἐπειδὴ ἐγνώριζε καλὰ τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, παρέτσξε τὸν στρατὸν μ’ ἔνα τρόπον, ποὺ ἀσφάλιζε τὴν νίκην.

Ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Πέρσαι τὰς καλυτέρας των δυνάμεις τὰς βάζουν εἰς τὸ κέντρον. “Αν ἔκαμνε καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον, τὸ μέτωπόν των θὰ ήτο πολὺ μικρότερον ἀπὸ τὸ περσικόν, ἐπειδὴ εἶχε πολὺ ὀλιγωτέρας δυνάμεις. Ἐπροτίμησε λοιπὸν νά ἐκτείνῃ τὸ μέτωπον καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς πτέρυγας, ἐνῷ τὸ κέντρον τὸ ἀφησεν διδύνατον. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν ἀπώθησε τὸ ἀθηναϊκὸν κέντρον, ἀλλ’ αἱ δύο πτέρυγες τῶν Ἀθηναίων ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντι τους ἔχθρους, ἐγύρισαν κατόπιν ὅπισω καὶ ἡνωμέναι ἐπιτέθησαν κατὰ τοῦ περσικοῦ κέντρου καὶ τὸ κατεδίωξαν πρὸς τὰ πλοῖα.

Ο περσικὸς στόλος ἐκίνησεν ἀμέσως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Φάληρον. Ἄλλὰ μετὰ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ κινηθῇ εἰς τὴν πόλιν.

“Ἄλλωστε ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς μὲ τὴν ἴδιαν ὄρμήν ἔτρεξε πρὸς τὴν πόλιν καὶ παρετάχθη εἰς τὴν φαληρικὴν ἀκτήν. Οἱ Πέρσαι εὑρέθησαν εἰς δύσκολον θέσιν, διότι συγχρόνως ἔφθασεν ἡ εἰδῆσις ὅτι αἱ σπαρτιατικαὶ φάλαγγες διέβαιναν τὸν Ἰσθμόν. Ἐσκέφθησαν δλίγον καὶ κατόπιν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀσίαν. Πράγματι τὴν ἐπομένην δλόκληρον σπαρτιατικὸν στράτευ-

Μιλτιάδης

μα, 2 χιλ. δπλῖται μὲ τοὺς βοηθούς των εἴλωτας καὶ περιοίκους, ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τῶν Ἀθηνῶν. Ἡτο μία μεγάλη στιγμή. Ἡ ἀριστοκρατικὴ Σπάρτη ἔσπευδε νὰ βοη-

θήση τὴν μικρὰν δημοκρατίαν, ἡ οἵποια ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ γίνη μεγάλη.

Εἰς τὸν Μαραθῶνα ἐνίκησε τὸ δυνατὸν σῶμα καὶ ἡ νεανικὴ ὁρμή. Ἐνας περίφημος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς, ὁ Σιμωνίδης, ἔκαμε τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα διὰ τοὺς ἀνδρείους, οἱ ὅποιοι εἶχαν πέσει εἰς τὴν μάχην :

Ο τάφος τῶν 192 Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἐφονεύθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα (ὅπως εἶναι σήμερον)

Πολεμοῦντες δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Μαραθῶνα σώριασσαν τὴν δύναμιν τῶν χρυσοφορτωμένων Μήδων.

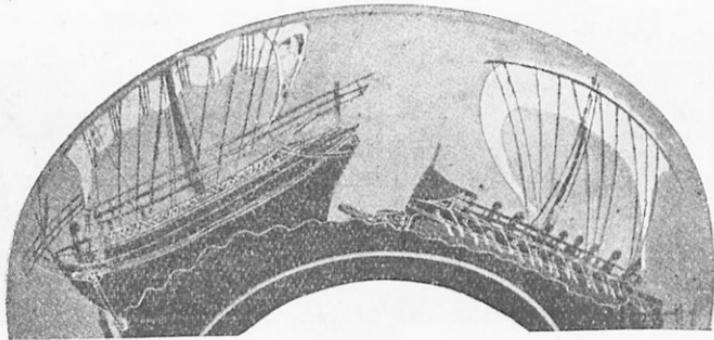
Ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος εἶχε τεραστίαν σπουδαιότητα. Πρώτην φοράν ἐλληνικὸς στρατὸς εἶχε νικήσει εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα τοὺς Πέρσας, ἐνῶ ἕως τότε τὸ ὄνομα μόνον τῶν Περσῶν ἐνέπνευ τρόμον εἰς τοὺς λαούς. Ἡ λαμπρὰ ἐπιτυχία ἀνύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

METAZY ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Οἱ Πέρσαι ἀφησαν τοὺς "Ἐλληνας ἡσύχους ἐπὶ δέκα ἔτη (490–480). Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ συνέβησαν μερικὰ πολὺ σημαντικὰ γεγονότα εἰς τὰς Ἀθήνας.

‘Ο Μιλτιάδης, ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος, ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἐδοκίμασε πολλὰς πικρίας. Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν πολύ, ἀλλὰ μία ἐκστρατεία, τὴν ὅποιαν ἐπεχείρησε κατὰ τῆς νήσου Πάρου, ἀπέτυχεν. Οἱ ἔχθροί του τὸν κατηγόρησαν, κατεδικάσθη εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πληγὴν, τὴν ὅποιαν εἶχε λάβει εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἀνῆλθαν τότε νέοι ἄνδρες καὶ πρώτοι μεταξὺ αὐτῶν ὁ Θεμιστοκλῆς. Δραστήριος καὶ προβλεπτικός, εἶχε γίνει ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Ἀθηναίους ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν

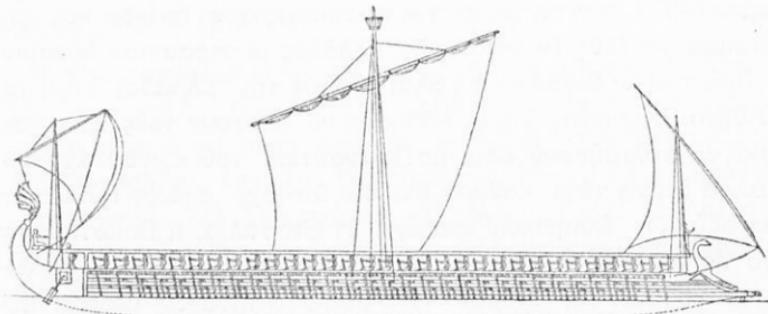
Πολεμικὸν πλοϊον καταδιώκει φορτηγὸν ἴστιοφόρον, ἀττικὸν ἄγγειον τοῦ τέλους τοῦ βου αἰῶνος—Λοιδίνον, Βρεττανικὸν Μουσεῖον

Δεξιὰ ἡ τριήρης μὲν ἀνοικτὸ πανὶ καὶ μὲ γοργὴ κωπηλασίᾳ καταδιώκει τὸ φορτηγόν, τὸ ὅποιον ἀπειλεῖ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ προσβάλῃ μὲ τὸ ἔμβολόν της.

Τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως νὰ ἐνισχύσουν τὸ ναυτικόν. Τὰ γεγονότα τὸν ἔδικαίωσαν καὶ ὅλοι ἔβλεπαν τώρα ὅτι ἡ πόλις θὰ ἥτο διαρκῶς ἐκτεθειμένη, ἐφόσον εἰς τὸ Αἴγαϊον ἐκινεῖτο ἐλεύθερως ὁ περσικὸς στόλος. ‘Αλλ’ οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἥσαν ἐναντίον τοῦ ναυτικοῦ προγράμματος, διότι, διὰ νὰ δημιουργηθῇ Ἰσχυρὸς στόλος, ἔπρεπε νὰ στρατολογηθοῦν οἱ ἄνθρωποι τῆς τελευταίας τάξεως, δηλ. οἱ θῆτες, καὶ ἐπομένως ὁ κατώτερος λαός, οἱ ναυτικοί, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λιμένος θὰ ἐκέρδιζαν μεγάλην Ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ἀγρόται θὰ ἔχαναν τὰ τελευταῖα προνόμια των. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν ἦτο ἀν ἡ Ἀττικὴ θὰ ἔμενε γεωργικὴ καὶ ἀγροτικὴ ἢ θὰ ἐγίνετο ὁριστικῶς ναυτικὴ. ‘Ο Θεμιστοκλῆς ἤγωνίσθη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις, διὰ

νὰ ἐπιβάλῃ τὸ πρόγραμμά του, καὶ παρασύρων δλίγον κατ' δλίγον κατεβίβασε τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπως γράφει ὁ Πλούταρχος. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὅμως τὸν ἐμίσησαν πολύ, τὸν ἐσυκοφάντησαν καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν δυσφημίσουν. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς εἶναι ὡρισμένως ὁ διορατικώτερος καὶ δημιουργικώτερος ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀντίπαλον εἶχε τὸν Ἀριστείδην, ὁ δόποιος, φύσει συντηρητικὸς καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, δὲν εἶχε τὴν εὐρεῖαν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐφοβεῖτο τοὺς νεω-

Ἀθηναϊκὴ τριήρης (ἀναπαράστασις)

Αἱ τριήρεις ἦσαν πλοῖα ἔλαφρὰ μήκους 40–50 μ., πλέοντος μόλις 5 καὶ ὑψους 3 ½. Ἐκινοῦντο κυρίως μὲ κουπιά, εἶχαν ὅμως καὶ πανιά. Τὰ κουπιά ἦσαν εἰς τρεῖς σειράς, τὸ δλον 170. Κάθε τριήρης λοιπὸν εἶχεν 170 κωπηλάτας καὶ ἄλλο πλήρωμα ἥως 30 ἀνθρώπων. Κατώρθωνεν ν' ἀναπτύξῃ ἀρκετὴν ταχύτητα, ἥως 18 χιλιόμετρα. Τὸ κύριον ἐπιθετικὸν ὅπλον τῆς ἦτο τὸ ἔμβολον.

τερισμούς. Ἔγινεν ὅμως πολὺ δημοτικός, διότι ἦτο ἀνθρωπος εὔθυνς καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν δικαιοσύνην του. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν ἐφθασεν εἰς μεγάλην δεύτητα. Τέλος ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ τὸν ἔξορίσῃ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐφρόντισαν νὰ καθαρίσουν τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ ὑποπτα στοιχεῖα, ἵδιως ἀπὸ τοὺς ὅπαδοὺς τῶν τυράννων, οἱ δόποιοι ἀπεδείχθησαν τόσον ἐπικίνδυνοι κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν. Ἐξώρισαν πολλοὺς τυραννοφίλους καὶ ὅλλα πρόσωπα, ὑποπτα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας. Τοιουτοτρόπως καθιερώθη τὸ ἔθιμον τοῦ ἐξαρτισμοῦ. Τὸν νόμον αὐτὸν ἐπωφελήθη ὁ Θεμιστοκλῆς, διὰ νὰ ἔξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην.

Από τότε είχεν ἑλευθερίαν δράσεως. 'Αλλ' εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐπίστευαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανέλθουν οἱ Πέρσαι. 'Ο Θεμιστοκλῆς ἐπέτυχε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ναυτικόν του πρόγραμμα μὲ διάφορα μέσα καὶ τότε ἀκριβῶς κατεσκεύασαν μὲ τὰ εἰσιδήματα τοῦ Λαυρείου τὰ 200 πολειμικὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὅποια ἐναυιάχησαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΖΕΡΖΟΥ

Καὶ οἱ Πέρσαι ἐπανῆλθαν, ὅπως εἶχε προβλέψει ὁ Θεμιστοκλῆς. 'Ο Ζέρζος, δὲν ὅποιος εἶχε διαδεχθῆ τὸν πατέρα του Δαρείον (485), συνεπλήρωσε τὰς προπαρασκευὰς ἔκείνου καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος μὲ τεραστίαν δύναμιν.

Πρὸ τοῦ κινδύνου αἱ μεγάλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος Σπάρτη, Ἀθῆναι, Κόρινθος, ἐπροσπάθησαν νὰ ἐνώσουν τοὺς Ἑλληνας, διὰ νὰ πολεμήσουν ὅλοι μαζὶ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἔχθροῦ. 'Αλλὰ ἐφάνη τότε καθαρὰ ὅτι δὲν ὑπῆρχε στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν. 'Η Θεσσαλία, ἡ Βοιωτία καὶ τὸ Ἀργος ἔδειξαν ἀδιαφορίαν καὶ ἦτο φανερὸν ὅτι δὲν θὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν ἔχθρον. 'Ητο μάλιστα πιθανὸν μερικαὶ πόλεις νὰ συμπράξουν μὲ τοὺς Πέρσας, νὰ μηδὶ σούν δηλ. ὅπως ἔλεγαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων κρατῶν συνθροίσθησαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὥρκίσθησαν νὰ καταπάύσουν τὰς φιλονικίας μεταξὺ των καὶ νὰ πολεμήσουν ἐνωμένοι, ἀνεγνώρισαν δὲ ὡς ἀρχηγοὺς τοὺς Σπαρτιάτας. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν μεγάλην αὐταπάρνησιν, διότι, ἐνῶ εἶχαν τὸν μεγαλύτερον στόλον τῆς Ἑλλάδος, ἔδειχθησαν νὰ γίνουν ἀρχηγοὶ καὶ τοῦ πολέμου κατὰ θάλασσαν οἱ Σπαρτιάται. "Εστειλαν ἐπίστης πρεσβείας εἰς διαφόρους πόλεις καθὼς καὶ εἰς τὸν Γέλωνα, τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν, δὲν ὅποιος ἔδωσε μόνον ὑποσχέσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν γενικὴν ἀμνηστείαν καὶ οἱ ἔξοριστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀριστείδης.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 480 π.Χ. ὁ Ζέρξης ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις. 'Ο Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει τὸ πεζικόν του εἰς τὸν μυθώδη ἀριθμὸν 2 1)2 ἑκατομμύρια, τὸν στόλον του εἰς 1200 πολειμικὰ καὶ 3000 μεταγωγικὰ καὶ ἀριθμεῖ καὶ περιγράφει τοὺς λαούς μὲ τὰ διάφορα δύναματα, οἱ δόποιοι ἔλαβαν μέρος εἰς

τὴν τεραστίαν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ ποταμοί, λέγει, ἔξηραι-
νοντο ἀπ' ὅπου ἐπερνοῦσεν ὁ στρατὸς τοῦ Ζέρξου. Οἱ ἀριθ-
μοὶ εἶναι ὑπερβολικοί, εἴναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν
Περσῶν ἐκινητοποίησε πρωτοφανεῖς μάζας ἀνθρώπων, Μήδους,
Πέρσας, Ἀσσυρίους, Αἰθίοπας, Ἀραβίας, Ἰνδούς καὶ ὑπεχρέωσε
τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου
νὰ ἐτοιμάσουν ἀνάλογον ναυτικὴν δύναμιν. Ἡ τεραστία
στρατιὰ τοῦ Ζέρξου ἐσκόρπισε τὸν τρόμον καὶ κανεὶς βάρβα-
ρος ἢ "Ἐλλην δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ μέχρι Θεσσαλίας.

ΘΕΡΜΟΙΤΥΛΑΙ (480 π. Χ.)

Πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου οἱ "Ἐλληνες εύρεθησαν εἰς δύσκο-
λον θέσιν καὶ δὲν ἤξευραν πᾶς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν ἔχθρον.
"Οταν ὅμως ὁ χείμαρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐπλημμύρησε
τὴν Θεσσαλίαν, ἐστειλαν βιαστικὰ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης
Λεωνίδαν μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7 χιλ. "Ἐλληνας εἰς
τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν
τοῦ ἔχθροῦ εἰς τὴν μέσην Ἐλλάδα.

Εὔκολωτερα ἐκινήθη τὸ ναυτικόν. Τὰ 180 πλοϊα τῶν Ἀθη-
ναίων μὲ τὰ πλοϊα τῶν ἄλλων πόλεων ἀπετέλεσαν σημαντικὴν
δύναμιν ἀπὸ 400 πολεμικά. Γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἦτο
ὁ σπαρτιάτης Εύρυβιός δης, ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ὁ
Θεμιστοκλῆς. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὸ βόρειον
ἄκρον τῆς Εύβοίας, εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ ἐπερίμενεν
ἐκεῖ τὸν περσικόν, ὁ ὅποιος περιπλέων τὴν παραλίαν τῆς
Μακεδονίας καὶ τῆς Μαγνησίας θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ.

"Οταν ὁ Ζέρξης ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμεινε κατάπλη-
κτος, διότι οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἀνθρώποι μὲ τὸν Λεωνίδαν εἶχαν
ἀπόφασιν νὰ τοῦ κλείσουν τὸν δρόμον.

"Ἐστείλε, λέγει ὁ Ἡρόδοτος κατάσκοπον ἓνα ἵππεα διὰ νὰ ἴσῃ πό-
σοι ἡσαν καὶ τί ἔκαμναν.... Ὁ ἵππεύς ἐπλησίασεν πρὸς τὸ στρα-
τόπεδον καὶ ἔξήτασε μὲ προσοχήν. Ἄλλὰ δὲν εἶδε ὅλον τὸν στρα-
τόν, διότι ὅσοι ἡσαν πίσω ἀπὸ τὸ τείχος δὲν ἔφαίνοντο. Εἶδε μόνον
αὐτοὺς ποὺ ἐφύλατταν καὶ εἶχαν ἀκουμβῆσει τὰ ὅπλα των εἰς τὸ
τείχος. Φύλακες ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔτυχε νὰ εἶναι οἱ Λακεδαιμό-
νιοι. Ελέπει λοιπὸν ἄλλους νὰ γυμνάζωνται, ἄλλους νὰ κτενίζουν
τὰ μαλλιά των. Αὐτὰ τοῦ ἐφάνησαν παράδοξα. "Ἐμεινε μίαν στιγ-
μήν, τοὺς ἐμέτρησε καὶ ἔφυγε χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν πειράξῃ. Μάλι-

στα δὲν τὸν ἐπρόσεξαν καλά καλά. Πήγε καὶ τὰ διηγήθηκεν εἰς τὸν Ζέρξην. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἔννοήσῃ τί συνέβαινε.. Φωνάζει λοιπὸν τὸν Δημάρατον (ένα Σπαρτιάτην ἔξοριστον, πού εἶχεν ὄκολουσθήσει τὸν περσικὸν στρατὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ πού δὲ Ζέρξης τοῦ εἶχεν ἐκτίμηση) διὰ νὰ τὸν συμβούλευθῇ.... Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε: «.... Οἱ ἀνθρώποι αὐτοὶ ηλθαν νὰ μᾶς ἐμποδίσουν νὰ περάσωμεν τὸ στενὸν καὶ γι' αὐτὸν ἐτοιμάζονται. Ἐχουν τὴν συνήθειαν, δταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν, νὰ στολιζουν τὴν κεφαλήν των. Μάθε ὅτι, ἂν νικήσῃς αὐτοὺς καθὼς καὶ ἐκείνους ποὺ εἰς τὴν Σπάρτην, καμμία ἀλλη φυλὴ δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον τῶν πολιτῶν τοῦ λαμπροτέρου ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἔναντίου ἀνδρῶν γενναιοτάτων». Ὁ Ζέρξης ἐθεωρήσεν ἀπίστευτα ὅσα τοῦ εἶπεν ὁ Δημάρατος καὶ τὸν ἡρώτησε πάλιν πῶς οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ θὰ τὰ βάλουν μὲ τὸν στρατὸν του. «Νὰ μὲ θεωρῆς, τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ Δημάρατος, ψεύστην, ἃν σύτὸ δὲν γίνῃ ὅπως ἀκριβῶς σοῦ τὸ λέγω».

Οἱ "Ελληνες ἀπέκρουσαν πολλὰς ἐπιθέσεις τῶν Περσῶν καὶ ἔμειναν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των, ἔως ὅτου ὁ μεγάλος ὅγκος

σιν, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἔλθει νὰ φυλάξουν. Μαζί του ἔμειναν καὶ οἱ Θεσπιεῖς, πρόθυμοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ ἀποθάνουν μαζί του.

Οἱ Σπαρτιάται ἐτοιμάσθησαν τότε, ὅπως συνήθιζαν νὰ ἐτοιμάζωνται διὰ τοὺς ἀγῶνας. Ἐλούσθησαν, ἐκτένισαν τὰ μαλ-

τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ διαφόρους στενοπορίας καὶ ἐκύκλωσε τὰ στενά. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς ἄλλους "Ελληνας νὰ φύγουν, διὰ νὰ ὑπηρετήσουν ἀλλοῦ τὴν πατρίδα. Ὁ ἕδιος ἔμεινε μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας του, διότι ὅνομος τῆς Σπάρτης δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θέ-

λιά των, ἀλειψαν τὸ σῶμα των μὲ λάδι. Κατόπιν ἥρχισεν ἡ μάχη. Ἡ σύγκρουσις ἔγινε μέσα εἰς τὸ στενὸν καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν ἐκύκλωσε τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐπολέμησαν μὲ τὸ δόρυ καὶ μὲ τὸ ξίφος, ὅλοι ἐφονεύθησαν καὶ μαζὶ ὁ γενναῖος ἀρχηγός των (480). **480**

Ίδοù πῶς περιγράφει τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς μάχης ὁ Ήρόδοτος:

«Γύρω στὸ σῶμα τοῦ Λεωνίδα ἔγινε τρομερὰ συμπλοκή. Τέσσαρες φορές οἱ Ἔλληνες βρῆκαν τὴν δύναμιν νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας καὶ νὰ σηκώσουν στὰ χέρια τὸν νεκρόν. Καὶ ἡ πάλη ἔξακολουθοῦσεν, ὅποτε ἔφθασεν ὁ στρατός, τὸν ὅποιον ὡδηγοῦσεν ὁ Ἐφιάλτης. Τότε ἡ μάχη ἀλλαξε φάσιν. Ὑπεχώρησαν εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ δρόμου, εἰσῆλθαν μέσα εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἔλαβαν θέσεις ἐπάνω εἰς τὸν λόφον ὅλοι μαζὶ ἑκτὸς τῶν Θηβαίων. Ὁ λυφός αὐτὸς εἶναι εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ στενοῦ, ὅπου τώρα στέκεται λίθινος λέων πρὸς τιμὴν τοῦ Λεωνίδα. Ἀπ’ ἑκατὸν ἀντίστασιν μὲ τὰ μαχαίρια ποὺ τοὺς εἶχαν ἀπομείνει, με τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ στόματα. Ἄλλα οἱ βάρβαροι τοὺς σκέπασαν μὲ τὰ βέλη των, ἀλλοι ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος καὶ ἐπετέθησαν κατὰ μέτωπον, ἀλλοι ἀφοῦ τοὺς περιεκύκλωσαν ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη....» Ολοι οι Σπαρτιάται ἐπολέμησαν μὲ μεγάλην ἀνδρείαν, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον θάρρος ἔδειξε, καθὼς λέγουν, ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδουν μίαν φράσιν, τὴν ὅποιαν εἴπε προτοῦ ἀρχίσῃ ἡ συμπλοκή. «Ἐνας Τραχίνιος εἶχε εἰπεῖ ὅτι οἱ βάρβαροι μὲ τὰ ἄπειρά τους βέλη σκεπάζουν τὸν ἥλιον. Ὁ σπαρτιάτης τοῦ ἀπήντησε μὲ ἀδιαφορίαν: «Ο Τραχίνιος ξένος μᾶς φέρνει καλάς ειδήσεις. Ἀν οἱ Μῆδοι σκεπάσουν τὸν ἥλιον, θὰ τοὺς πολεμήσωμεν στὴν σκιά».

Ο Λεωνίδας καὶ οἱ 300 ἔγιναν περίφημοι εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τὸν ἡρωισμόν των. Ἀργότερα ἔστησαν μνημεῖον εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐθυσιάσθησαν, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, ὁ ὅποιος εἶχεν ὑμνήσει τοὺς μαραθωνομάχους, ἔγραψε τὸ ἐπίγραμμα:

Τῷ ξεῖν ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.

Ο ΖΕΡΖΗΣ ΚΥΡΙΕΥΕΙ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ο ἔλληνικὸς στόλος ἐπολέμησε πολὺ καλὰ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ εἶχεν ἐπιτυχίας. Ἄλλ’ ἡ καταστροφὴ τοῦ Λεωνίδα ἐτάραξε τοὺς Ἐλληνας. Ο Εύρυβιάδης καὶ οἱ Πελοποννήσιοι μόλις ἔφθασεν ἡ εῖδησις ὅτι ἔπεσαν αἱ Θερμοπύλαι, ἀπεθεοδωρίδον—Λαζάρον. *Ιστορία Ἐλληνικὴ καὶ Ρωμαιϊκὴ*

φάσισαν νὰ φύγουν εἰς τὸν ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ ἐκεῖ μὲ τὸν πελοποννησιακὸν στρατὸν νὰ ἐμποδίσουν τὸν Ζέρξην νὰ περάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. 'Ο Θεμιστοκλῆς δὲν κατώρθωσε νὰ τοὺς κρατήσῃ. 'Ο ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσε πρὸς τὰ κάτω, ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστάθμευσεν εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς νήσου Σαλαμῖνος.

'Ο δρόμος πρὸς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἀνοικτός. Οἱ Θηβαῖοι ἐμήδισαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτίσουν μόνοι τὴν προέλασιν τοῦ Ζέρξου. 'Απεφάσισαν λοιπὸν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἀφήσουν τὴν πόλιν. Εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην στιγμὴν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τοὺς ἔδωσε μίαν καλὴν συμβουλὴν: «τὰ ξύλινα τείχη, εἶπε, θὰ σώσουν τὴν πόλιν», καὶ ξύλινα τείχη ἤσαν τὰ πλοϊα. Οἱ γέροντες ἐδίσταζαν, οἱ νεώτεροι ὅμως ὡρμησαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Πρῶτος ἐκίνησε μὲ τοὺς φίλους του ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων, ὁ ὄποιος ἀργότερα ἔγινεν ἔνδοξος, καὶ τὸν ἡκολούθησαν οἱ ὄλλοι. "Ολη ἡ πόλις κατέβαινε πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀνθρωποι ἄφιναν τὰς κατοικίας των, τὰ μέρη, εἰς τὰ ὄποια εἶχαν ζήσει ἀπὸ μικροί. Μαζὶ τους ἔτρεχαν τὰ παιδιά καὶ τὰ κατοικίδια ζῷα, αἱ ἀγελάδες, τὰ πρόβατα, οἱ σκύλοι. "Ηθελαν καὶ αὐτὰ νὰ φύγουν ἐμπρὸς εἰς τὴν μεγάλην θύελλαν, ἡ ὄποια ἐπλησίαζεν.

Οἱ ἀνδρες εἰσῆλθαν εἰς τὰ πλοϊα καὶ ἔστειλαν τὰς γυναικας καὶ τὰ παιδιά των εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. 'Ο Ζέρξης, τὸν ὄποιον τίποτε δὲν ἤμποδίζε πλέον, ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν, κατέβη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ ἔκαυσε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ιερὰ τῆς ἀκροπόλεως.

Η ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ (480 π.Χ.)

'Ο στόλος τοῦ Ζέρξου ἀκολουθῶν τὰ ἵχνη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἤγκυροβόλησεν εἰς τὸ Φάληρον. 'Εκεῖ κατέβη ὁ Ζέρξης καὶ συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὄποιον ἀπεφάσισε νὰ προσβάλουν τὸν ἑλληνικὸν στόλον.

Εἰς τὴν Σαλαμῖνα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἐπεκράτει μεγάλη ταραχή. 'Ο Θεμιστοκλῆς εἶχε πείσει τὸν Εὐρυθιάδην νὰ μείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὰ στενά, ὅπου

τὰ μεγάλα περσικὰ πλοῖα θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ κινηθοῦν. "Αν ἔφευγαν, ήτο κίνδυνος νὰ σκορπισθοῦν οἱ "Ελλήνες εἰς τὰς πόλεις των καὶ τότε θὰ ήτο εὔκολον εἰς τὸν Ζέρξην νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. "Οταν ὅμως εἶδαν τὰς φλόγας ἀπὸ τὴν πόλιν ποὺ ἐκαίετο καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐφάνη ὁ περσικὸς στόλος καὶ ἐσκέπτασε τὴν παραλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἐπροχώρησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρουσιάσθη μὲ δὲλον τὸν ὅγκον τοῦ στρατοῦ του, οἱ Πελοποννήσιοι ἔδειλιάσσαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν εἰς τὸν Ἰσθμόν. 'Αλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἤθελε νὰ προλάβῃ ὁ Ζέρξης, διότι ήτο δυνατὸν οἱ "Ελλήνες νὰ σύρουν τὰ πλοῖα των διὰ τῆς ξηρᾶς εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ὁ πόλεμος θὰ διαιωνίζετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. 'Ενόμισε λοιπὸν ὅτι εἶναι συμφέρον του νὰ καταστρέψῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὅπως ητο συγκεντρωμένος εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Διέταξε λοιπὸν ἀμέσως τὴν νύκτα μέρος τοῦ στόλου του νὰ ἀποκλείσῃ τὸ στενόν.

Τὴν αὐγὴν τῆς ἐπομένης, δηλαδὴ τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ., οἱ Πέρσαι εύρεθησαν ἐνώπιον στόλου, ὁ ὃποιος κάθε ἄλλο ήτο παρὰ ταραγμένος καὶ ἔτοιμος νὰ φύγῃ, ἀλλὰ εἶχε παραταχθῆ καὶ ἐφλέγετο ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπιτεθῇ. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν κατορθώσει νὰ διατηρήσουν τὴν ψυχραιμίαν των καὶ οἱ ἄλλοι "Ελλήνες τοὺς ἡκολούθησαν. Αὐτοὶ ἔδωσαν πρῶτοι τὸ σύνθημα καὶ προσέβαλαν τοὺς Φοίνικας καὶ μετ' ὀλίγον ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τὰ μικρὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὕρμησαν ἐναντίον τῶν μεγάλων περσικῶν σκαφῶν.

"Ο Θεμιστοκλῆς προσέβαλε κυρίως τὰ δύο ἄκρα τοῦ περσι-

κοῦ στόλου τὸν ἐπίεσεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, τοῦ ἔφερε μεγάλην ταραχὴν καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸ μέσον. Τὰ μεγάλα περσικὰ πλοῖα ἐδυ-σκολεύοντο τοιου-

480 τοτρόπως νὰ κινηθοῦν καὶ συνεκρούοντο ἀναμεταξύ των, ἐνῶ οἱ "Ἐλληνες περιπλέοντες ἔσπαζαν τὰ κουπιά των καὶ τὰ ἐβύθιζαν μὲ τὰ ἔμβολά των. Πρὶν τελειώσῃ ἡ ἡμέρα, ἐκρίθη ἡ μάχη. Τὸ ἥμισυ τοῦ περσικοῦ στόλου ἐβυθίσθη ἡ ἐτέθη ἐκτὸς μάχης, τὸ ὑπόλοιπον ἀπεσύρθη εἰς τὸ Φάληρον εἰς κακὴν κατάστασιν.

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ (479 π. Χ.)

Μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ στόλου ὁ Ζέρχης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι οἱ "Ἐλληνες ἥσαν κύριοι τῆς θαλάσσης καὶ εἰς κάθε στιγμὴν ἡμποροῦσαν νὰ διακόψουν τὴν συγκοινωνίαν του μὲ τὴν Ἀσίαν. Υπῆρχε κίνδυνος νὰ καταστρέψουν τὴν γέφυραν τοῦ Ἐλλήσποντου καὶ νὰ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου θὰ κατεστρέφετο. Διέταξε λοιπὸν τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν Ἐλλήσποντον καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸν πεζικὸν στρατὸν ἐπέστρεψε διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν χώραν του. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφησε τὸν Μαρδόνιον μὲ στρατόν, ὅχι τόσον διὰ νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, ὅσον διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ὑποχώρησίν του.

"Ο Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 479 π.Χ. ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ συμμαχήσουν μαζὶ του. Μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐστείλε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον καὶ ὑπερσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τὰ ιερὰ καὶ νὰ τοὺς κάμη ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἔδωσαν τὴν περίφημον ἀπάντησιν: «Ἐφόσον ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον δρόμον, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Περσῶν». Ο Μαρδόνιος ἐπροχώρησε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστρεψεν ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν πρώτην καταστροφήν.

"Αλλ' οἱ "Ἐλληνες εἶχαν προβῆ τώρα εἰς σοβαρὰς ἔτοιμασίας. Ἰδίως οἱ Σπαρτιάται ἐκινήθησαν μὲ προθυμίαν καὶ ὁ ἡνωμένος στρατὸς τῶν Ἐλλήνων ἀπετέλεσεν ἀξιόλογον δύναμιν, 100 χιλιάδας λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Γενικὸς ἀρχιστράτηγος ἦτο

ό σπαρτιάτης Παυσανίας, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἀριστείδης. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Βοιωτίαν παρὰ τὰς Πλαταιὰς (479). Ἐκεῖ διὰ πρώτην φορὰν ἡ σπαρτιατικὴ φάλαγξ συνεκρούσθη μὲ τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ ἐφάνη πολὺ ἀνωτέρα. Οἱ ὀπλῖται εὐκόλως διέσπασαν τὰς τάξεις τοῦ ἔχθροῦ, ὁ Μαρδόνιος ἐφονεύθη καὶ ὁ στρατός του διελύθη, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς συμμάχους τῶν Περσῶν Θηβαίους.⁴⁷⁹ Ἡ νίκη εἰς τὰς Πλαταιὰς ἀπῆλαξε τὴν Ἑλλάδα τελειωτικῶς ἀπὸ τὴν περσικὴν ἐπιδρομήν.

Τὴν ἴδιαν ἡμέραν, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, οἱ Ἑλληνες εἶχαν σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἡνωμένος στόλος ὑπὸ τὸν ἀθηναῖον Ζάνθιππον καὶ τὸν σπαρτιάτην Λεωτοῦ δηνίδην εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μασσαλίας ἀπέναντι τῆς Σάμου. Κατόπιν ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν ξηράν, ὁ ὅποιος ἐσκόρπισε τὸν συγκεντρωμένον ἐκεῖ περσικὸν στρατὸν.

Ἐνῶ οἱ Ἑλληνες τῆς μητροπόλεως ἡγωνίζοντο τὸν βαρὺν ἄγωνα κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ἄποικοι τῆς Σικελίας εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐπίσης σοβαρὸν κίνδυνον. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπεχείρησαν μεγάλην ἐκστρατείαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ γίνουν κύριοι τῆς νήσου. Συνηνώθησαν ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θέρων καὶ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδόνιους εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ιμέραν (479).

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Οἱ περσικοὶ πόλεμοι ἔχουν κοσμοϊστορικὴν σημασίαν. Εἰς αὐτοὺς ἐπάλαισαν δύο δυνατοὶ λαοί. Οἱ μεταγενέστεροι Ἑλληνες ἐφαντάσθησαν τοὺς Πέρσας ὡς βαρβάρους καὶ ὡμίλησαν δι’ αὐτοὺς μὲ περιφρόνησιν. Ὁ στρατός των, ἔλεγαν, ἦτο ἀσύντακτος ἀγέλη ἀπὸ ἀνθρώπους, «πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ ὀλίγοι στρατιῶται», ὅπως λέγει ὁ ιστορικὸς Ἡρόδοτος. Αὐτὰ εἴναι ύπερβολικά. Οἱ Πέρσαι εἶχαν μεγάλας ὁμοιότητας μὲ τοὺς Ἑλληνας. Ὕπεταξαν λαοὺς καὶ φυλάς, ἔδρυσαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν διωργάνωσαν καλά. Ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ Ίράν, νὰ κτυπήσουν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν χώραν των.

Ἐνικήθησαν ὅμως ἀπὸ τὸ μικρὸν ἐλληνικὸν ἔθνος, διότι οἱ Ἑλληνες εἶχαν ἀνωτέρας ἀρετάς. Εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ εἰς

τὴν Σαλαμῖνα ἐπολέμησαν δύο κόσμοι, ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος πλήθη χωρὶς πρωτοβουλίαν, συνηθισμένα νὰ κύπτουν εἰς τὸν αὐθέντην, ἀπὸ τὸ ὄλλο πολίται αὐτεξούσιοι, ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ "Ἐλληνες ἥσαν γυμνασμένοι ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν εἰς τὰς παλαίστρας, εἶχαν ὅπλα τελειότερα καὶ ἥσαν πολὺ ἐπιτηδειότεροι ναυτικοί.

Ἡ νίκη τῶν Ἐλλήνων ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐσώθη ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός, δ ὅποῖς μετὰ τὰ μηδικὰ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Ὡρισμένως ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἥτο διαφορετική, ἐν ἐπεκράτουν οἱ Πέρσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

‘Η νίκη ἀνύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἔκαμενά ἀποκτήσουν πεποίθησιν εἰς τὸν ἐαυτόν τους.’ Ήτο φυσικὸν λοιπὸν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον, ἔως ὅτου διώξουν τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τοιουτορόπως ὁ πόλεμος εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν, ἔγινεν ἐπιθετικὸς καὶ διήρκεσεν ἄλλα 30 ἔτη (478—448).

Τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας, διετήρησάν τὴν συμμαχίαν των, διὰ νὰ ἔξακολουθήσουν τὸν πόλεμον. Ἀρχηγὸς τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἔγινεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Παυσανίας, ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν. Οἱ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του ἔξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐλευθέρωσε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὅποιας ἔξουσίαζαν οἱ Πέρσαι. Οἱ ‘Ἑλληνες, τοὺς ὅποιους ἐλευθέρωσαν, Χῖοι, Σάμιοι, Μυτιληναῖοι, Μιλήσιοι κτλ. εἰσῆλθαν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ ἔδωσαν χρήματα, πλοῖα καὶ ἀνθρώπους. Κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐπλευσενεὶς τὸν Ἐλλήσποντον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

‘Αλλ’ ἡ συμφωνία μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν διήρκεσε πολύ. Ἰδίως μετοξὺ τῶν δύο μεγαλυτέρων πολιτειῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, γεννᾶται ὀντιζηλία, ἡ ὅποια γίνεται ζωηροτέρα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἀποτέλεσμα τοῦ περσικοῦ πολέμου ἦτο νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν Ἐλλάδα νέα μεγάλη δύναμις, αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὅποια εἶχεν ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ διεκδικήσῃ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν κυριαρχίαν. Οἱ Σπαρτιᾶται λοιπὸν εἶχαν λόγους νὰ ἀνησυχοῦν καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ

θέσουν φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἐπικινδύνου ἀντιπάλου.

Κατ' ἄρχας ἐπεχείρησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν τείχισιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἐματαίωσε τὰ σχέδιά των. Τὸ τεῖχος ἐκτίσθη καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ ἡ πόλις ἀνεγεννᾶτο μεγαλυτέρα καὶ ώραιοτέρα. Συγχρόνως οἱ Ἀθηναῖοι ὠχύρωσαν τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν ἔκαμαν ἀσφαλῆ βάσιν τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ πολεμικοῦ των στόλου.

Αντιθέτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπαν μὲν ἀνησυχίαν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Παυσανίου εἰς τὸ Βυζάντιον, διότι τὰ στενὰ εἶχαν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν ἐπρομηθεύοντο σιτηρά.

Εἰς τὰς δύο πόλεις ἐσχηματίσθησαν μερίδες ἀδιαλλάκτων, αἱ ὅποιαι εἶχαν τὴν ἴδεαν ὅτι ἡ διαφορὰ ἐπρεπε νὰ λυθῇ διὰ τῶν ὅπλων. Οἱ ἀδιάλλακτοι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν οἱ δημοκρατικοὶ μὲν ἀρχηγὸν τὸν Θεμιστοκλέα, ἐνῶ τῶν φιλοπολέμων τῆς Σπάρτης ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Παυσανίας. Φαίνεται ὅτι οἱ φιλοπόλεμοι τῶν δύο πόλεων ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ συντρίψουν τὸν ἀντίπαλον, καὶ οἱ ἀρχηγοί των, ὁ Παυσανίας καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, εἶχαν ἀρχίσει μυστικὰς συνεννοήσεις μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

Ἄλλὰ τότε (472) τὴν ἀρχὴν ἔλαβαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὅποιών ὁ ἀρχηγὸς Κίμων ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν, φιλόλακων ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, καὶ κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς φιλειρηνικοὺς τῆς Σπάρτης. Ἀποτέλεσμα τῆς συνεννοήσεως ἦτο ἡ πτῶσις τῶν δύο ἀδιαλλάκτων ἀρχηγῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀσπόνδους ἐχθροὺς εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ κατεδίωξαν μὲ πεισμα τὸν Θεμιστοκλέα καὶ κατώρθωσαν νὰ τὸν ὀστρακίσουν (472). Οἱ Σπαρτιᾶται πάλιν ἀνεκάλεσαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τὸν Παυσανίαν, ὁ ὅποιος εἶχε πολιτευθῆ ἀδεξίως καὶ εἶχεν ἔξετελίσει τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης, καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι συνεννοήθη μὲ τοὺς Πέρσας καὶ ἐτοίμαζεν ἐπανάστασιν τῶν εἰλώτων (περὶ τὸ 470).

Άλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο ἀνθρωπος νὰ ἡσυχάσῃ. Μετὰ τὴν ἔξορίαν του κατέφυγεν εἰς τὸ Ἀργος καὶ προσεπάθησε νὰ συνενώσῃ ἐναντίον τῆς Σπάρτης τοὺς δημοκρατικοὺς τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι εἶχαν αὔξηθῇ μετὰ τὸν πόλεμον. Οἱ

Σπαρτιάται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ ἐματαίωσαν τὰ σχέδιά του. Τότε τὸν κατήγγειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι καὶ αὐτὸς ἐνέχεται εἰς προδοτικὰς ἐνεργείας, ὅπως δῆθεν εἶχεν ἀποδειχθῆ ἀπὸ τὴν δίκην τοῦ Παυσανίου. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τὰς Ἀθήνας κατεδίκασαν ἑρήμην εἰς θάνατον τὸν ἄνδρα, τὸν ὃποιον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὅλη ἡ Ἑλλὰς εἶχε χαιρετίσει ὡς σωτῆρα. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται ἔστειλαν ἀνθρώπους διὰ νὰ τὸν συλλάβουν. Οἱ Θεμιστοκλῆς μετὰ πολλὰς περιπτείας κατέφυγεν εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὃ ὃποιος εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ζέρσην. Οἱ ἔξοχοι πολιτικὸς ἔζησεν δλίγα ἔτη μετὰ τὴν συμφορὰν καὶ ἐπέθανεν εἰς τὸ κτῆμα, τὸ ὃποιον τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ βασιλεύς.

Κατὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχαν προδόται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δυστυχῶς ὅμως ὑπῆρχαν σκοτεινὰ πάθη κομματικὰ καὶ εἶχεν ἀρχίσει νὰ γεννᾶται ἀδιάλλακτον μῆσος μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, τὸ ὃποιον θὰ ὀδηγήσῃ ἀργότερα τὸ ἔθνος εἰς τὴν καταστροφήν.

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Οἱ Παυσανίας ἐπολιτεύθη πολὺ ἀσχηματικὰς ἀρχηγὸς τῆς συμμαχίας. Ἡ νίκη τὸν εἶχε κάμει ὑπερήφανον, εἶχε καταντήσει πολὺ ἐγωιστὴς καὶ ἐφέρετο μὲ τρόπον ἀπότομον καὶ δεσποτικὸν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μικροτέρων πόλεων καὶ συγχρόνως εἶχε γίνει ὑποπτος ὅτι συνεννοεῖται μὲ τὸν βασιλέα τῆς Περσίας, διὰ νὰ γίνη τύραννος τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ σύμμαχοι τότε ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὃποιών ὁ ναύαρχος Ἀριστείδης εἶχε κερδίσει πολλὰς συμπαθείας μὲ τοὺς καλούς του τρόπους.

“Οστρακον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους

Ἀθῆναι—ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον
Μία ψῆφος ἀπὸ ἔργιλον, ὅποια ἐκείνας ποὺ ἐδόθησαν τὸ 472 π.Χ. διὰ τὴν ἑροίαν τοῦ Θεμιστοκλέους. Φέρει τὸ ὄνομά του καὶ τοῦ δήμου του (Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος).

Οι Σπαρτιάται ἀπεσύρθησαν τότε ἐντροπιασμένοι διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Παυσανίου καὶ συγχρόνως ἐπειδὴ δὲν **478** ήσαν συνηθισμένοι εἰς ταξίδια καὶ εἰς ἐπιχειρήσεις μακρινάς. Τοιουτορόπως ἐσχηματίσθη ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ δόποια, ἐπειδὴ εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον, ὡνομάσθη Συμμαχία τῆς Δήλου (478).

Ἡ συμμαχία ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη περιέλαβε τὴν Εὔβοιαν, τὴν Χαλκιδικήν, τὰς Ἰωνικὰς Κυκλαδας, τὴν Λέσβον, τὴν Χίον, τὴν Σάμον καὶ τὰς αἰολικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Προποντίδος. Ὁ Ἀριστείδης διωργάνωσε τὴν συμμαχίαν ὄρισας τὰς ὑποχρεώσεις ἑκάστης πόλεως, δηλαδὴ πόσους ἀνθρώπους, πόσα πλοῖα ἢ καὶ χρήματα ἔπρεπε νὰ δίδῃ, καὶ λέγεται ὅτι ἔκαμεν αὐτὸ μὲ τόσην δικαιοσύνην, ὥστε ὅλοι ήσαν εὐχαριστημένοι καὶ τὸν ὡνόμασαν δίκαιον. Ἡ πρώτη συνεισφορὰ τῶν συμμάχων ἀνῆλθεν εἰς 460 τάλαντα (2 ἑκ. χρυσᾶς δραχ.).

ΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ

Τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν ἐδόξασεν ἀργότερα ὁ **Κίμων** ὁ νιὸς τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος. Κάτοχος μεγάλης περιουσίας ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας τῶν συμπολιτῶν του μὲ τὸν σοβαρὸν του χαρακτῆρα καὶ τὴν γενναιοδωρίαν του εἰς κοινωφελῆ ἔργα. Ἡ οἰκία του ἦτο πάντοτε ἀνοικτὴ διὰ τοὺς πτωχοὺς συνδημότας του. Εἰς τὸν δρόμον οἱ ἀκόλουθοι του ἐμοραζαν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐνδύματα καὶ τὰ μεγάλα του κτήματα ήσαν ἐλεύθερα εἰς τὸν λαὸν νὰ παίρνουν τοὺς καρπούς. Διέφερεν ἀπὸ τοὺς συγχρόιους του Ἀθηναίους, διότι δὲν εἶχε τὸ χάρισμα τοῦ λόγου οὔτε τοῦ ἥρεσαν αἱ μακραὶ ἀγορεύσεις. Ἡτο κυρίως στρατιωτικός, εἶχε τρόπους ἀπλοῦς καὶ αὐστηρούς, ὅπως οἱ Σπάρτιάται, καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἡ ὅποια ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου, τὰ ὅποια συνέβησαν σχεδὸν τὸ ἴδιον ἔτος (470), ὁ Κίμων ἔγινεν ὁ κύριος ἀρχηγὸς τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς καὶ ἐπὶ 15 περίπου ἔτη ἐκυβέρνησε τὴν συμμαχίαν (476–461).

‘Ο Κίμων ἔκαμε πολλὰς ἐκστρατείας καὶ ἔχρειάσθη 15 ἔτη, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Πέρσας τελειωτικῶς ἀπὸ τὸ Αἴγαον. Τὸ **467** π.Χ. κατέστρεψεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν περσι-

κὸν στόλον ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ φοινικικὰ πλοῖα πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ εἰς τὰ νότια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπεβίθασε στρατὸν εἰς τὴν Ἑηράν καὶ διεσκόρπισε τὸ πεζικὸν τῶν Περσῶν. Ἡ νίκη αὐτὴ κατέλυσεν ὄριστικῶς τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Στόλος περσικὸς δὲν ύπηρχε πλέον εἰς τὸ Αἴγαιον.

ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΥΠΗΚΟΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Ἄφοῦ ἔλειψεν ὁ φόβος τῶν Περσῶν, οἱ νησιῶται καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἔδειξαν ὅτι δὲν ἔχουν μεγάλην προθυμίαν νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν, διότι οἱ περισσότεροι ήσαν φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ δὲν ἦθελαν ἐκστρατείας καὶ πολέμους. Ἐπροτίμησαν λοιπὸν ἀντὶ πλοίων καὶ στρατιωτῶν νὰ δίδουν μόνον χρήματα, ἵνα εἶδος φόρου εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἔκαμαν ἴσχυρὸν στόλον, ἔβαλαν μέσα ἴδικούς των ἀνθρώπους καὶ ναύτας μισθοφόρους. Τοιουτοτρόπως ὁ στόλος ἔγινε κατ' οὐσίαν ἀθηναϊκὸς καὶ οἱ σύμμαχοι κατήντησαν ὑπήκοοι φόρου ὑποτελεῖς. "Οταν δὲ μερικαὶ πόλεις, ὅπως ἡ Νάξος καὶ ἡ Θάσος, ἤθέλησαν νὰ ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετέφεραν τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ἀπὸ τὴν Δῆλον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν 452 εἰς τὸν Παρθενῶνα(452). Τοιουτοτρόπως ἰδρύθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὅποιον περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος περιλαμβάνει ἔκτὸς τῆς Ἀττικῆς τὴν Εὔβοιαν, τὰς Κυκλαδας, τὰς νήσους καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὸν Ἐλλήσποντον, τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. "Υπολογίζουν ὅτι τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος εἶχε πληθυσμὸν 11)2-2 ἑκατομ., ἥτο δηλαδὴ πολὺ μικρότερον ἀπὸ τὴν σημερινὴν Ἐλλάδα. Ἄλλὰ τὸ μικρὸν αὐτὸ κράτος ἔχει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν, διότι ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ ὅλα τὰ μέσα, μὲ τὰ ὅποια κατώρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν τὸν ἔξοχον πολιτισμὸν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ νὰ γίνουν διδάσκαλοι τοῦ κόσμου.

Ο ΑΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑΝ

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ἐτέθη καθαρὰ τὸ πρόβλημα ποία ἀπὸ τὰς δύο μεγάλας πόλεις θὰ κυριαρ-

χήση εις τὴν Ἑλλάδα, ποία δηλαδὴ θὰ ἔχῃ τὴν ἡ γε μονίαν ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι.

Ἡ εἰρήνη μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν διετηρήθη, ἐφόσον τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχαν οἱ ἀριστοκρατικοί. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἡ ὅποια ἔγινε μετὰ τοὺς πολέμους, δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ ἀριστοκρατικοί νὰ κρατήσουν τὴν ἔξουσίαν. Οἱ δημοκρατικοὶ ἐκέρδιζαν διαρκῶς ἕδαφος καὶ εἶχαν δραστηρίους ἀρχηγούς, τὸν τολμηρὸν πολιτευτὴν **Ἐφιάλτην** καὶ τὸν **Περικλέα**, τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης Ζανθίππου. Τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα ἀνετράπη καὶ ὁ ἀρχηγός των Κίμων ἔξωστρακίσθη (461). Οἱ δημοκρατικοὶ ἐλαβαν τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα. Ἡθελαν ἐσωτερικῶς νὰ κάμουν ὅσον τὸ δυνατὸν δημοκρατικῶτερον τὸ πολίτευμα, ἔξωτερικῶς νὰ δημιουργήσουν ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτερον κράτος, διότι ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία ἔχρειάζετο διαρκῶς νέας ἀγοράς. Ἡ ἴμπεριαλιστικὴ αὐτὴ πολιτική, ὅπως λέγομεν σήμερον, περιέπλεξε τοὺς Ἀθηναίους εἰς διμέτωπον πόλεμον, μὲ τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς συμμάχους των ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι θὰ ἐπιτύχουν τὰ σχέδιά των. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἐπαναστατήσει κατὰ τῶν Περσῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσπεύσαν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐπαναστάτας. Τὰ 200 ἀθηναϊκὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἐστάθμευαν παρὰ τὴν Κύπρον, ἐπλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰσῆλθαν εἰς τὸν Νεῖλον, ἐνίκησαν τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ ἐνέκλεισαν αὐτὸν εἰς τὴν Μέμφιν (459). Συγχρόνως ἄλλη μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἀπέκλειε τὴν Αἴγιναν, τὴν παλαιὸν ἀντίπαλον τῶν Ἀθηναίων, καὶ τρίτη μοῖρα τοῦ στόλου των εἰσῆλθεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἤπειλει τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν γόητρον καὶ πολλὰ κράτη τῆς ξηρᾶς, Βοιωτία, Φωκίς καὶ Λοκροί, εἰσῆλθαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου προσεχώρησεν ἡ Ἀχαΐα. Μετ' ὀλίγον παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος περιπλέων τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τὸ Γύθειον, τὸν ναύσταθμον τῆς Σπάρτης (455).

Δέν ἥργησαν ὅμως ν' ἄλλάξουν τὰ πράγματα. Οἱ Πέρσαι

ἀπέκλεισαν τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον εἰς τὸν Νεῖλον, τὸν κατέστρεψαν καὶ ἔγιναν ἀπειλητικοὶ εἰς τὴν θάλασσαν. 'Ο ίδιος δὲ Περικλῆς ἐνήργησε τότε ν' ἀνακληθῆ ὁ Κίμων, ὁ ὅποιος ἔκλεισεν ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐτοίμασε τὴν τελευταίαν του ἑκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Προσέβαλε τὴν Κύπρον καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου (449), ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατέστρεψαν τὸν φοινικικὸν στόλον.

'Ο πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπάθαν σοβαράν ἀποτυχίαν εἰς τὴν Κορώνειαν τῆς Βοιωτίας. Βοιωτοί, Φωκεῖς, Λοκροί, Μεγαρεῖς καὶ Ἀχαιοὶ ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν των, ἡ Εὔβοια ὑποκινουμένη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Αὐτὰς εἶχαν συνέπειαν νὰ καταρρεύσῃ ἡ ἀθηναϊκὴ κυριαρχία εἰς τὴν ξηράν.

Η ΕΙΡΗΝΗ

'Υπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὡρίμασεν ἡ ἴδεα τῆς εἰρήνης. Οἱ ἀντίπαλοι εἶχαν κατανοήσει ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταστρέψῃ ὁ ἔνας τὸν ἄλλον. Οἱ Σπαρτιᾶται ἥσαν πάντοτε ἰσχυροὶ εἰς τὴν ξηράν, ἐνῷ συγχρόνως ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἀκλόνητος ἡ κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν θάλασσαν.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος πρεσβείᾳ ἀθηναϊκὴ ὑπὸ τὸν Καλλίαν ἀνέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ συνῆψεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἀρταξέρξην. 'Ο μέγας βασιλεὺς ὑπεχρεώθη νὰ μὴ στέλλῃ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ασίας καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς νὰ μὴ πλησιάζῃ τὴν θάλασσαν εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Κιμώνειος εἰρήνη (449).

'Η Ἑλλὰς εἰρήνευσεν ὀλίγον ἀργότερα. Τὸ 445 π.Χ. ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέταξαν πάλιν τὴν Εὔβοιαν, μετ' Εύβοίας ἀλωσίν ὅπως λέγει ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, 'Αθηναῖοι⁴⁴⁵ καὶ Σπαρτιᾶται κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἔκλεισαν εἰρήνην διὰ 30 ἔτη, τὰς λεγομένας Τριακοντούτεις σπονδάς, αἱ ὅποιαι ὅμως διετηρήθησαν μόνον 14 ἔτη, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 431, ὅπότε ἔξερράγη ὁ καταστρεπτικὸς Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μὲ τὰς τριακοντούτεις σπονδάς (445) φθάνομεν εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Οἱ χρόνοι αὐτοὶ εἶναι ἐποχὴ μεγάλης ἀκμῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως μετὰ τὰ μηδικὰ ἀρχίζει γενικὴ ἀνθησις. Παντοῦ παρατηρεῖται διάθεσις πρὸς ἔργασίαν καὶ δημιουργίαν, τὰ οἰκονομικὰ προοδεύουν, ὁ πληθυσμὸς αὔξανει, αἱ πόλεις μεγαλώνουν. Ἡ πρόοδος εἶναι γενικὴ εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἰδίως ὅμως ἀκμάζουν αἱ Ἀθῆναι, αἱ ὅποιαι γίνονται τὸ σημαντικώτερον κέντρον τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς εύτυχεῖς αὐτοὺς χρόνους τὴν πόλιν ἐκυβέρνησεν ἀνὴρ ἔξαιρετικός, ὁ Περικλῆς, ὁ ὅποιος μὲ διαφόρους τρόπους συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πατρίδος του, συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν Αἱ ὄμνα τοῦ Περικλέους.

Θὰ σταματήσωμεν ἐδῶ, διὰ νὰ μελετήσωμεν τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του, δηλαδὴ τὸ πολιτευμα, τὸν ἴδιωτικὸν βίον, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, ὅπως ἔμφανίζονται εἰς τὰς Ἀθῆνας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΖΕΙΣ

Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ὑπάρχουν τέσσαρες κατηγορίαι ἀνθρώπων, οἱ ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ σύμμαχοι, οἱ μέτοικοι καὶ οἱ δοῦλοι.

1. **Ἀθηναῖοι** πολῖται εἶναι οἱ γνήσιοι Ἀθηναῖοι, κάτοικοι

τῆς Ἀττικῆς. Αύτοὶ κυβερνοῦν τὴν πολιτείαν καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος. Ὅποιογίζουν ὅτι ἡ Ἀττικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους εἶχε 400 χιλ. κατοίκους. Ἀπ' αὐτούς μόνον 100 χιλ. εἰναι ἀθηναῖοι πολῖται. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὰς γυναικας καὶ τὰ παιδία, μένουν τὸ πολὺ 20–25 χιλ. ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κυβερνοῦν κράτος ἀπὸ 2 ἑκατ. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς εἰναι πλούσιοι ἐργοστασιάρχαι ἢ ἐφοπλισταὶ ἢ ἔχουν κτήματα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς.

2. Οἱ σύμμαχοι εἰναι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ὑπακούουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πληρώνουν φόρον. Εἰναι ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, κυβερνοῦν οἱ ἴδιοι τὴν πόλιν των, ἔχουν δηλαδὴ ἐκκλησίαν, βουλὴν καὶ ἄρχοντας, ἀλλὰ δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόντισαν νὰ κανονίσουν τὸ πολίτευμα τῶν συμμάχων σύμφωνα μὲ τὸ ἴδιον των.

3. Μέτοικοι εἰναι Ἑλληνες ἀπὸ ἄλλας πόλεις, οἱ ὁποῖοι ἥλθαν εἰς Ἀθήνας χάριν ἐμπορίου. Δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους οὔτε ἔχουν δικαίωμα νὰ ἀγοράσουν κτήματα, πληρώνουν φόρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν. Καταγίνονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς χρηματιστικὰς ἐργασίας καὶ μερικοὶ εἰναι πολὺ εὐκατάστατοι.

4. Οἱ δοῦλοι εἰναι αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἄνθρωποι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι αὐτῶν. Ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία χρησιμοποιεῖ μέγαν ἀριθμὸν δούλων. Μερικοὶ ὑπολογίζουν ὅτι εἰς ἓνα πολίτην ἀντιστοιχοῦν 10 δούλοι. Πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἔχουν 50 καὶ 100 δούλους. Ἡ Ἀττικὴ ἐπὶ Περικλέους ἀριθμεῖ τούλαχιστον 150–200 χιλ. δούλους. Οἱ περισσότεροι ἥσαν ἀσιᾶται, ἄνθρωποι μικρόσωμοι καὶ μελαχροινοί, καὶ ἐργάζονται εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς τοὺς ἀγρούς ἢ εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων. Οἱ δοῦλοι εἰναι ὅπως τὰ φορτηγὰ ζῶα σήμερον. Εἰναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται καὶ δὲν ἔχουν κανὲν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἀλλὰ μὲ τὴν πρόσοδον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ζωὴ των ἔγινεν ὀπωσδήποτε ὑποφερτή. Οἱ Ἀθηναῖοι προσπαθοῦν νὰ εἰναι λεπτοὶ πρὸς τοὺς δούλους, ἀποφεύγουν τὰς προσβλητικὰς ἐκφράσεις, τοὺς ὀνομάζουν οἱ κέτας, ἄνθρωπους δηλαδὴ τῆς οἰκίας, καὶ προσφωνοῦν

αύτούς παῖς! Πολλοὶ δοῦλοι μανθάνουν γράμματα καὶ λογιστικὴν καὶ ἡ πολιτεία χρησιμοποιεῖ κατὰ προτίμησιν δούλους εἰς τὰς γραφικὰς καὶ λογιστικὰς ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ τοὺς τιμωρεῖ αὐστηρότατα διὰ τὴν ἐλαχίστην παρεκτροπήν.

Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος λοιπὸν ὑπάρχουν κύριοι καὶ ὑποτελεῖς. ‘Η ἀθηναϊκὴ δημοκρατία κατ’ οὐσίαν εἶναι ὀλιγαρχία μιᾶς τάξεως, τῶν ἀθηναίων πολιτῶν. ’Οχι μόνον οἱ δοῦλοι καὶ οἱ μέτοικοι, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι, οἱ κάτοικοι π.χ. τῆς Χίου η τῆς Μιλήτου, Ἑλληνες καὶ ὁμόφυλοι τῶν Ἀθηναίων, δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνήκουν. Αὐτὸς εἶναι μεγάλο ἐλάττωμα καὶ ἀδυναμία εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Συνηθίζουν ὅμως νὰ θεωροῦν τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ὡς ὑπόδειγμα δημοκρατίας, διότι μεταξύ τῶν ἀθηναίων πολιτῶν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἴσοτης δικαιωμάτων καὶ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Κυρίαρχος εἶναι ὀλόκληρος ὁ ἀθηναϊκὸς λαός, αὐτὸς κυβερνᾷ τὸ κράτος μὲ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν βουλὴν καὶ τοὺς διαφόρους ἄρχοντας καὶ ὁ ἴδιος δικάζει τοὺς πολίτας.

1. **Ἐκκλησία τοῦ δήμου.** Εἶναι ἡ συναθροίσις τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, τὸ κυρίαρχον σῶμα, τὸ ὅποιον ψηφίζει τοὺς νόμους, ἔκλεγει τοὺς ἄρχοντας, ἀποφασίζει περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ γενικῶς ἔχει τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ κράτους. Τρεῖς ἡ τέσσαρας φορὰς τὸν μῆνα οἱ Ἀθηναῖοι συνέρχονται εἰς ἐκκλησίαν. ‘Οσάκις παρουσιάζεται ἀνάγκη, ὁ σαλπιγκτής ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν καλεῖ τὸν λαὸν εἰς συμβούλιον. Συναθροίζονται εἰς ἓνα λόφον πλησίον τῆς ἀκροπόλεως, εἰς τὴν Πυκα, ἡ εἰς τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου. ’Ολοι ἔχουν δικαίωμα νὰ εἴπουν τὴν γνώμην των, δμιούσην ὅμως κατὰ σειρὰν ἡλικίας. ‘Ο ρήτωρ ἀναβαίνει εἰς τὸ βῆμα φέρων στέφανον ἀπὸ μύρτα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούουν ἀπλήστως ἀλλὰ σιωπηλῶς τοὺς καλούς δμιλητάς, τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγούς, τοὺς ὅποιους ὀνομάζουν ρήτορας καὶ δημαγωγούς.

‘Η ἐκκλησία τοῦ δήμου λοιπὸν ἔχει περίπου τὴν θέσιν τῆς

σημερινῆς βουλῆς, ἡ μᾶλλον εἶναι διαρκής ἔθνοσυνέλευσις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἕδιος ὁ λαὸς ἀσκεῖ τὰ δικαιώματά του αὐτοπροσώπως καὶ ὅχι δι' ἀντιπροσώπων.

2. Βουλὴ. Ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὅμως χρειάζεται μία ἀρχή, ἡ ὅποια νὰ παραμένῃ διαρκῶς καὶ νὰ διοικῇ τὰς καθημερινὰς ὑποθέσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἐκλέγουν μὲν κλῆρον 500 βουλευτάς, 50 ἀπὸ κάθε φυλῆν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνεδριάζουν οἱ 500 ὄλοι μαζί, οἱ βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἀποτελοῦν ἴδιαιτέραν ὁμάδα. Ἐπίσης καὶ τὸ ἔτος διαιρεῖται εἰς 10 κυβερνητικὰς περιόδους ἀπὸ 35 ἡμέρας. Οἱ 50 λοιπὸν βουλευταὶ μιᾶς φυλῆς κυβερνοῦν τὸ κράτος 35 ἡμέρας καὶ ὀνυμάζονται τότε πρυτάνεις καὶ ἡ φυλὴ πρυτανεύει τὸν πρύτανεις ἔνα πρόεδρον, τὸν λεγόμενον ἐπιστάτην τῶν πρυτάνων πρυτάνην. Ὁ ἐπιστάτης κρατεῖ τὴν σφραγῖδα τῆς πόλεως καὶ τὰ κλειδιά τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προεδρεύει τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, εἶναι δηλαδὴ πρόεδρος τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπὶ 24 ὥρας.

Κύριον ἔργον τῆς βουλῆς εἶναι νὰ προετοιμάζῃ τὰ θέματα καὶ τοὺς νόμους, τοὺς ὅποιους θὰ συζητήσῃ ἡ ἐκκλησία, τὸ προβούλευειν ὅπως ἔλεγαν, καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας. Η βουλὴ τῶν Ἀθηναίων λοιπὸν ἦτο ὅτι εἶναι στήμερον ἡ κυβέρνησις ἡ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον.

3. Οἱ ἄρχοντες. Οἱ ἐννέα ἄρχοντες τοῦ παλαιοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος ἔχασαν τὴν ἔξουσίαν των καὶ εἶναι τὸ πολὺ πρόεδροι τῶν δικαστηρίων. Οἱ κυριώτεροι ἄρχοντες τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας εἶναι οἱ στρατηγοί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλέγουν κατ' ἔτος 10 στρατηγούς, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀρχηγοὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν στρατοῦ, ἐν καιρῷ εἰρήνης ἔχουν τὰ καθήκοντα τῶν σημερινῶν ὑπουργῶν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῆς συγκοινωνίας. Φροντίζουν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τῶν λιμένων, τῶν φρουρίων καὶ τῶν ὁδῶν, διὰ τὴν προμήθειαν σίτου, δέχονται τοὺς ξένους ἀπεσταλμένους καὶ διευθύνουν τὴν ἔξωτερικήν πολιτικήν. Στρατηγοὶ ἐκλέγονται συνήθως οἱ ἔξεχοντες πολιτικοὶ ἀρχηγοί.

Στρατηγοί, βουλευταὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες διορίζονται δι-

ἐν ἔτος. Ἐκτὸς τῶν στρατηγῶν, οἱ ὄποιοι πρέπει νὰ ἔχουν εἰδικάς γνώσεις, οἱ ἄλλοι ἐκλέγονται διὰ κλήρου (καὶ μετοί), διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν ὅλοι καὶ νὰ μὴ παραγκωνίζωνται οἱ ἄγνωστοι καὶ ἀδύνατοι ἀπὸ τοὺς ἴσχυρούς κομματάρχας. Διὰ νὰ κατορθώνουν οἱ πτωχότεροι νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐκκλησίας, ἡ πολιτεία δίδει εἰς αὐτοὺς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (μισθοφορά).

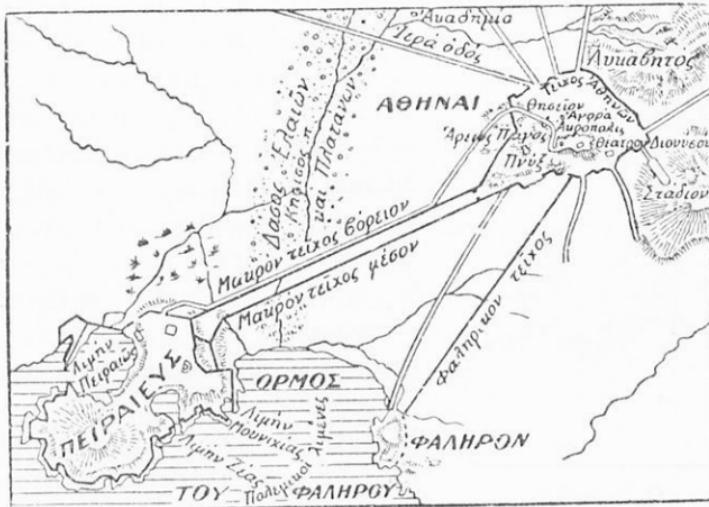
ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

“Οπως τὴν διοίκησιν τοιουτορόπως καὶ τὴν ἑξάσκησιν τῆς δικαιοσύνης ἔλαβεν εἰς χεῖρας του δῆμος. Τὰ παλαιότερα δικαστήρια ἔχασαν τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ δὲ “Ἄρειος Πάγος κατήντησεν ἀπλοῦν δικαστήριον, τὸ ὄποιον δικάζει ἔξαιρετικὰ ἐγκλήματα, ὅπως φόνον ἐκ προμελέτης, προδοσίαν, ἐμπρησμὸν κτλ.

‘Ο δῆμος ἐδημιούργησε νέα δικαστήρια. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλαδὴ ἐκλέγουν κατ’ ἔτος 6000 δικαστὰς διὰ κλήρου ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, οἱ ὄποιοι ἔχουν ὑπερβῆ τὸ τριακοστὸν ἔτος, καὶ αὐτοὶ σχηματίζουν τὸ λεγόμενον ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἢ τὴν ἥλιαστρα αἰανοῖς καὶ ὀνομάζονται ἥλιαστρα. Διαιροῦνται εἰς δέκα τμήματα ἀπὸ 500 μέλη καὶ 1000 μένουν ὡς ἀναπληρωματικοί. “Οπως οἱ βουλευταὶ λαμβάνουν καὶ αὐτοὶ ἀποζημίωσιν (μισθόν), διὰ νὰ παρευρίσκωνται τακτικὰ εἰς τὰς συνεδριάσεις. Δι’ ἕκαστην δίκην κληρώνουν ὡρισμένον ἀριθμὸν ἡλιαστῶν τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὄποιαν θὰ συνέλθῃ τὸ δικαστήριον, ὥστε οὗτε οἱ δικαζόμενοι γνωρίζουν τοὺς δικαστὰς ἀπὸ πρὸ πρὸ οὗτε οἱ δικασταὶ τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ὄποιαν θὰ δικάσουν. Οἱ ἡλιασταὶ δὲν εἰναι ἐξ ἐπαγγέλματος δικασταί, ἀλλὰ πολῖται δικάζοντες πολίτας, ὥστε πρὸ 212 χιλ. ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν δικαστήρια ἐνόρκων, τὰ ὄποια σήμερον θεωροῦν ὡς τὸ τελειότερον εἶδος δικαστηρίου. Γενικῶς ὅμως αἱ ποιναὶ εἰναι αὐστηραί.

ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ — ΟΙ ΠΟΡΟΙ

Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν ὑπακοὴν τῶν συμμάχων καὶ διὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὰς μεγάλας φιλοδοξίας των, οἱ Ἀθηναῖοι διετήρουν ἀξιόλογον πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν.

Τὰ μακρὰ τείχη

Οὐδέποτε πόλις ἀπέκτησε ναυτικόν, ὅσον αἱ Ἀθῆναι κατά τοὺς χρόνους αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτελειοποίησαν τὴν κατασκευὴν πτολεμικῶν πλοίων καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην, ὁ Πειραιεὺς ἔγινε μέγας πτολεμικὸς λιμὴν μὲν αὐτῇ γε ἡ αἱ νεώσιμοις, δηλαδὴ τὰ παραπήγματα, εἰς τὰ ὅποια ἐφυλάσσοντο αἱ τριήρεις.

Οἱ Ἀθηναῖοι διέθεταν ἐπίσης ἀκμαίαν πεζικὴν δύναμιν, τὴν ὅποιαν ἀπετέλουν πολῖται στρατευόμενοι. Ο πεζικὸς των στρατὸς ἀνήρχετο εἰς 13 χιλ. ὅπλιτας καὶ διέπρεπε πάντοτε διὰ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ ἐπινοητικότητα.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀποκρούσῃ ἐπίθεσιν τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν τὰ μακρὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου. Τοιουτορόπως ἡ πόλις συνεδέθη μὲ τὸν λιμένα, μετεβλήθη εἰς κολοσσιαίον φρούριον καὶ ἔγινεν εἶδος νήσου. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὰ ἐπίκαιρα στημεῖα καὶ διὰ νὰ

έπιβλέπουν τοὺς συμμάχους, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῶν κληροῦχοι ἡσαν ἄποικοι ἀθηναῖοι, οἱ όποιοι ἐγκαθίσταντο εἰς σημεῖα, τὰ δόποια ἔξελεγεν ἡ κυβέρνησις.³ Αντιθέτως πρὸς τοὺς ἄλλους ἄποικους οἱ κληροῦχοι διετήρουν τὸν τίτλον καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀθηναίου πολίτου.

‘Ο Περικλῆς μαρμαρίνη προτομὴ-Λονδίνον, Βρεττανικὸν Μουσεῖον

Πάριστάνεται ὡς στρατηγὸς καὶ φορεῖ τὴν περικεφαλαῖαν, τῆς όποιας εἶναι ἀναστκωμένη ἡ δερματίνη προσωπίς.

χία, εἰς τὴν δευτέραν χορηγία.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἡσαν ὑπερήφανοι, διότι οἱ ἕδιοι ἐκυβέρνων τὰς ὑποθέσεις των καὶ δὲν εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς βασιλέα ἢ ἄλλον ἀνώτερον ἄρχοντα.⁴ Ήκουαν ὅμως προθύμως ἐκείνους, οἱ όποιοι ἔδιδαν σοφὰς καὶ ὠφελίμους συμβουλάς.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη οἱ Ἀθηναῖοι σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν εἶχαν τὸν Περικλέα, ὁ όποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ παλαιὰν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν.⁵ Ήτο νίδος τοῦ Ζανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης, καὶ εἶχε μητέρα ἀνεψιάν τοῦ Κλεισθένους. Οἱ Περικλῆς ὅμως ἐπεβλήθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὥχι-

μὲ τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν πλοῦτον του, ἀλλὰ μὲ τὰ σπάνια πνευματικὰ χαρίσματα.

Τὸ πρόσωπόν του ἦτο ἐπιβλητικὸν καὶ ἡ ὄμιλία του σοβαρὰ καὶ πειστική. Εἶχε τρόπους ἀρχοντικούς καὶ ὅλη ἡ συμπεριφορά του ἐδείκνυεν ὅτι δὲν καταδέχεται νὰ κολακεύῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ νὰ τὸ ὄδηγῃ μὲ τὴν λογικήν. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ὠνόμαζαν Ὁ λύμπιον, διότι ἦτο σοβαρὸς καὶ ἀτάραχος ὅπως ὁ Ζεύς.«Οταν ὄμιλῇ, ἔλεγαν, ἀσπράπτει, βροντᾶ καὶ συγκλονίζει τὴν Ἐλλάδα».

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἔγινεν ἐπὶ 20 ἔτη ὁ ἀδιαφιλονίκητος ἀρχηγὸς τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Οἱ Περικλῆς δὲν εἶχεν ἔξαιρετικὸν ἀξίωμα. Μόνον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔξέλεγαν κατ' ἔτος στρατηγόν. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἰσχυρὰν προσωπικότητα καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημά του ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν βασιλικήν, τὴν ὅποιαν ἐχρησιμοποίησε, διὰ νὰ ὄδηγήσῃ τοὺς συμπολίτας του εἰς ἔργα μεγάλα καὶ ὥραϊα. Οἱ ιστορικὸς Θουκυδίδης γράφει: Τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο «λόγῳ μὲν δημοκρατίᾳ, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή».

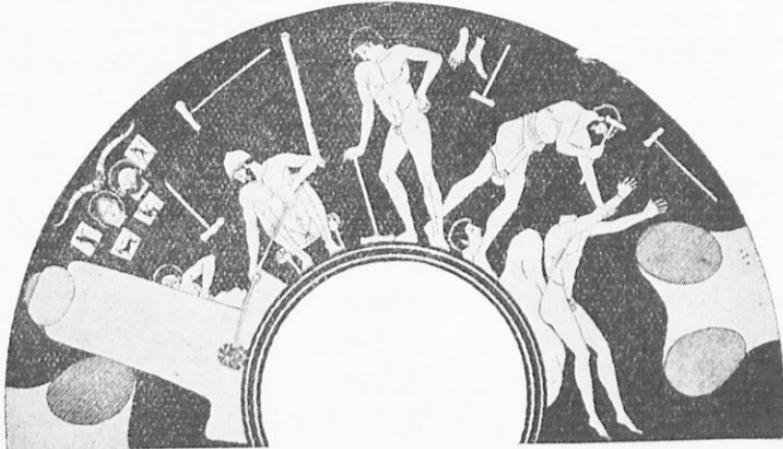

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἡ μεταβολή, ἡ ὅποια εἶχεν ἀρχίσει τὸν 7ον καὶ 6ον αἰῶνα εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, προχωρεῖ περισσότερον τὸν 5ον αἰῶνα. Ἡ γεωργία παραμελεῖται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναπτύσσεται ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐπὶ κεφα-

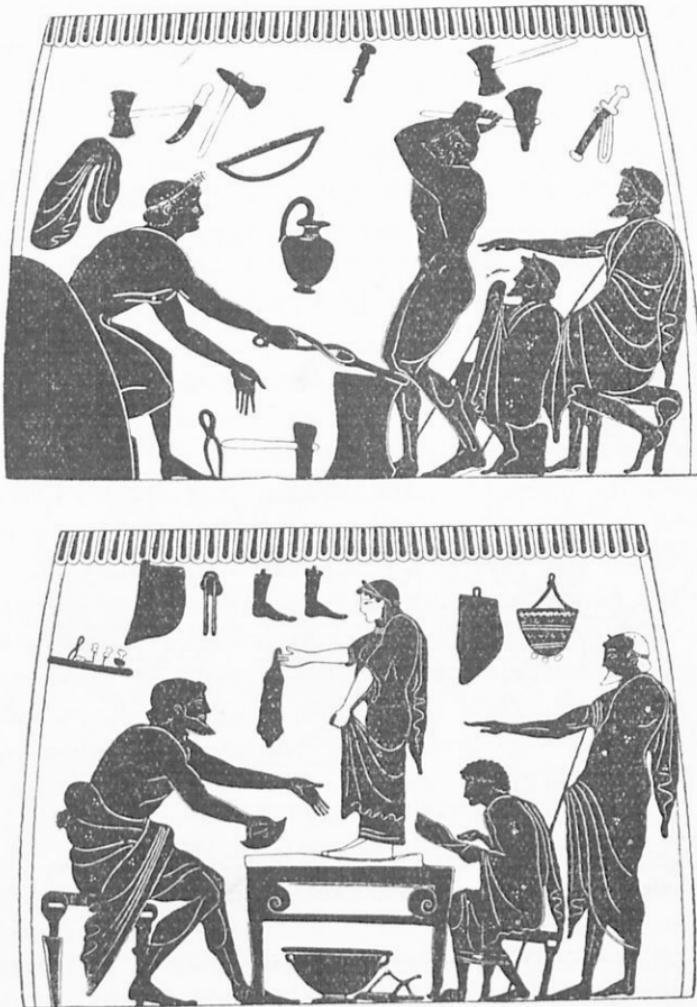

Χυτήριον δρειχάλκου, παράστασις ἐπὶ ἀττικοῦ ἄγγείου περὶ τὸ 470 π.Χ.—Βερολίνον, Κρατικὸν Μουσεῖον

Ἄριστερά τὸ καμίνι, εἰς τὰ δύο ἄκρα οἱ τύποι, εἰς τοὺς ὅποίους χύνουν τὸν δρείχαλκον. Δεξιά ἔνας τεχνίτης ἐπεξεργάζεται ἔνα ἄγαλμα, τὸ ὅποιον ἔβγαλεν ἀπὸ τὸν τύπον. Εἰς τὸν τοίχον διάφορα ἐργαλεῖα.

λῆς τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν πόλεων εἶναι τώρα αἱ Ἀθῆναι, ἐνῶ ἡ Σπάρτη μένει γεωργικὴ καὶ περιφρονεῖ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, τὰς βαναύσους τέχνας ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι.

Ο Πειραιεὺς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 5ου αἰῶνος ἔγινε

*Απὸ τὴν ζωὴν τῶν τεχνιτῶν, παραστάσεις ἐπὶ ἀγγείων—Νεάπολις

Ἐπάνω σιδηρουργεῖον. Εἰς τὸ μέσον δοῦλοι ἔργαται, δεξιὰ ὁ καταστηματάρχης, ὁ δόποιος ὀδηγεῖ τὴν ἐργασίαν, εἰς τὸ βάθος ἔνας ἐπισκέπτης πιθανῶς, εἰς τὸν τοῖχον διάφορα ἔργαλεια. Κάτω ὑποδηματοποιείον. Ὁ τεχνίτης παίρνει τὰ μέτρα τῆς κυρίας, ἡ δόποιά εἶναι ἀνεβασμένη ἐπάνω εἰς ἔνα τραπέζι, ἀντίκρυ ὁ βοηθός του κόπτει δέρμα, τὸ δόποιον θά δοκιμασθῆ ὡς πρόσωπον τοῦ ὑποδήματος. Δεξιὰ ὁ καταστηματάρχης ἡ ὁ συνοδεύων τὴν κυρίαν, εἰς τὸν τοῖχον δέρματα, καλαπόδια καὶ ἔργαλεια.

μεγάλη ἀγορά, εἰς τὴν δόποιαν συναντῶνται οἱ ἔμποροι τῆς Μεσογείου, τὰ προϊόντα τῆς ἀττικῆς βιομηχανίας κατακτοῦν νέας ἀγοράς καὶ τὸ ἀττικὸν νόμισμα γίνεται δεκτὸν παντοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Ἰδίως οἱ μέτοικοι, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὸν Πειραιᾶ, ιδρύουν τραπέζας, δίδουν δάνεια καὶ κάμνουν καὶ ἄλλας τραπεζιτικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἡ μεταβολὴ τῶν ὅρων τῆς ζωῆς ἔχει συνέπειαν τὴν αὐξῆσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην εἰσαγωγῆς ξένου σίτου. Ἡ Ἀττικὴ εἰσάγει κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος 800 χιλ. μεδίμνους σίτου, δηλαδὴ 420.210 ἑκατόλιτρα, ἐνῶ ἡ ἐγχώριος

Ἐργαστήριον ἀγγείων, παράστασις ἐπὶ ἀγγείου

Εἰς τὴν χαριτωμένην εἰκόνα τέσσαρες τεχνίται, μεταξὺ τῶν δόποιων καὶ μία γυναικά, εἶναι βυθισμένοι εἰς τὴν εἰκονογράφησιν ἀγγείων. Ἡ Ἀθηνᾶ μὲν δύο νίκας στεφανώνει τοὺς δεξιοὺς καλλιτέχνας.

παραγωγὴ δὲν φθάνει τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἔξαγωγὴ δύμως βιομηχανικῶν Ἰδίως προϊόντων ὑπερτερεῖ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τοιουτοτρόπως ἡ χώρα πλουτίζει. Οἱ ἔμποροι, οἱ ἐφοπλισταί, οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ τραπεζῖται τῶν Ἀθηνῶν ἔξασφαλίζουν σημαντικά κέρδη. Ἀλλὰ τὸν πλοῦτον τῶν Ἀθηνῶν πρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀναλόγως τῆς τότε ζωῆς. Οἱ ἔμπορος Πασίων π.χ. θεωρεῖται ὑπέρπλουτος, διότι ἔχει 50–60 τάλαντα, δηλαδὴ 300 χιλ. χρυσᾶς δραχμάς. Ἐπίσης ὅμως γνωρίζομεν ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους τετραμελής οἰκογένεια δὲν χρειάζεται περισσότερον ἀπὸ 350 χρυσᾶς δραχ-

μάς τὸ ἔτος. Τὸ ἐργατικὸν ἡμερομίσθιον εἶναι 2 ὀβολοί, δηλαδὴ 30 χρυσᾶ λεπτά.

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ἡ θέσις τοῦ Πειραιῶς ἦτο ἐπικαιροτάτη διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ ναυτιλία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο κυρίως ἀκτοπλοΐα. "Οσα πλοιαὶ λοιπὸν κατέβαιναν ἀπὸ τὸν Εὔξεινον ἥ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἥ παρέπλεαν διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἢσαν ὑποχρεωμένα νὰ προσεγγίσουν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσάγουν ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν κυρίως τρόφιμα, σῖτον, λαχανικά, παστὰ καὶ πρώτας ύλας διὰ τὴν βιομηχανίαν των, ξύλα διὰ τὴν ναυπηγίαν, κάνναβιν διὰ τὰ σχοινία, πίσσαν, δέρματα, ἔρια, μέταλλα κτλ. Ἀπέναντι τούτων ἔχαγουν τὰ προϊόντα τῆς πιλουσίας βιομηχανίας των.

Τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον ἔχει πολλὰς κατευθύνσεις. Ζωηροτάτη εἶναι ἡ κίνησις πρὸς τὰς χώρας τοῦ Εὔξείνου Πόντου, αἱ ὅποιαι δίδουν ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν ἀφθόνους πρώτας ύλας. Διὰ νὰ ἔχασφαλίσουν τὰ συμφέροντά των πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτήν, κατέλαβον τὴν Θρακικήν χερσόνησον ἐγκαταστήσαντες ἐκεῖ κληρούχους καὶ συγχρόνως διατηροῦν πάντοτε καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλέα τῶν Σκυθῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, διὰ νὰ ἔχουν ἐλευθέραν τὴν διάβασιν τοῦ Βοσπόρου. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων κατευθύνονται εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Ἔφεσον, τὴν Φώκαιαν, τὴν Σμύρνην, τὴν Μίλητον. Ἀπ' ἐκεῖ λαμβάνουν ἔρια καὶ τάπητας τῆς Μιλήτου καὶ ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸ Περσικὸν κράτος. Νοτιώτερον φθάνουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης, τὴν Τύρον, τὴν Σιδῶνα, τὴν Βύζλον, καὶ φορτώνουν ξυλείαν τοῦ Λιβάνου καὶ πορφυρᾶ ὑφάσματα. Ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Αἰγύπτου προμηθεύονται τὰ πλούσια προϊόντα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ συγχρόνως προϊόντα τῆς Ἀπιωτέρας Ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὀκεανοῦ, ἀρώματα, κανέλλαν, γαρύφαλλον, αισχοκάρυδα, ἐπίσης λιβανωτὸν τῆς Ἀραβίας.

Εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν συνήντησαν ἴσχυρὸν συναγωνιστὴν τὴν Κόρινθον, ἥ ὅποια εἶχε προηγηθῆ εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ οἱ ἀποικοί

τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, δωριεῖς οἱ περισσότεροι, εἶχαν συμπαθείας πρὸς τοὺς Κορινθίους. Εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον ἔχουν ἀντιμετώπους τοὺς Καρχηδονίους.³ Εν τούτοις τὰ πλοϊατῶν φθάνουν μέχρι Μασσαλίας καὶ ἐκμεταλλεύονται τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰσπανίας.

Η BIOMΗXANIA

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Τὰ ἐργαστήρια διευθύνουν ἐλεύθεροι πολῖται, ἀλλ’ ἡ ἐργασία γίνεται ἀπὸ δούλους. Οἱ τεχνῖται ὅμως διασπο-

Ἐνδυμασία γυναικῶν, ἀπὸ ἓνα ἀθηναϊκὸν ἄγγειον

Τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν ὅπως καὶ τῶν ἀνδρῶν εἶναι δύο, ὁ χιτών, τὸ συνηθισμένον ἐνδύμα, λεπτὸν καὶ ἐλαφρόν, καὶ τὸ ἱμάτιον, τὸ βαρύν δηλαδὴ ἐνδύμα, τὸ ὅποιον ἐφόρουν ἐπάνω ἀπὸ τὸν χιτῶνα ὅπως σήμερον τὸ ἐπανωφόριον. Ἀπὸ τάς γυναικας αἱ δύο φοροῦν χιτῶνα, ἡ τρίτη δεξιά εἶναι τυλιγμένη εἰς τὸ ἱμάτιον.

ροῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν των καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι εἰς τὴν ώραίαν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ὁ ἀσημότερος τεχνίτης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸ τέλειον καὶ χωρὶς πολὺν κόπον, ἀπὸ φυσικὴν προδιάθεσιν, δημιουργεῖ μικρὰ ἀριστουργήματα.

Τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν βιομηχανίαν τῶν

’Αθηνῶν κατέχει ἡ κεραμευτική, μετ’ αὐτὴν ἔρχεται ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, οἰκιακῶν σκευῶν, ὅπλων. Τὰ βυρσοδεψεῖα κατεργάζονται τὰ δέρματα, τὰ ὑποδηματοποιεῖα κατασκευάζουν ὑποδήματα. Αἱ Ἀθῆναι, ὅπως εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Παρίσιοι, προμηθεύουν εἴδη πολυτελείας, ἀρώματα, ἐνδύματα, βιβλία καὶ γενικῶς ὅσα χρειάζονται διὰ τὸν κομψότερον καὶ λεπτότερον βίον.

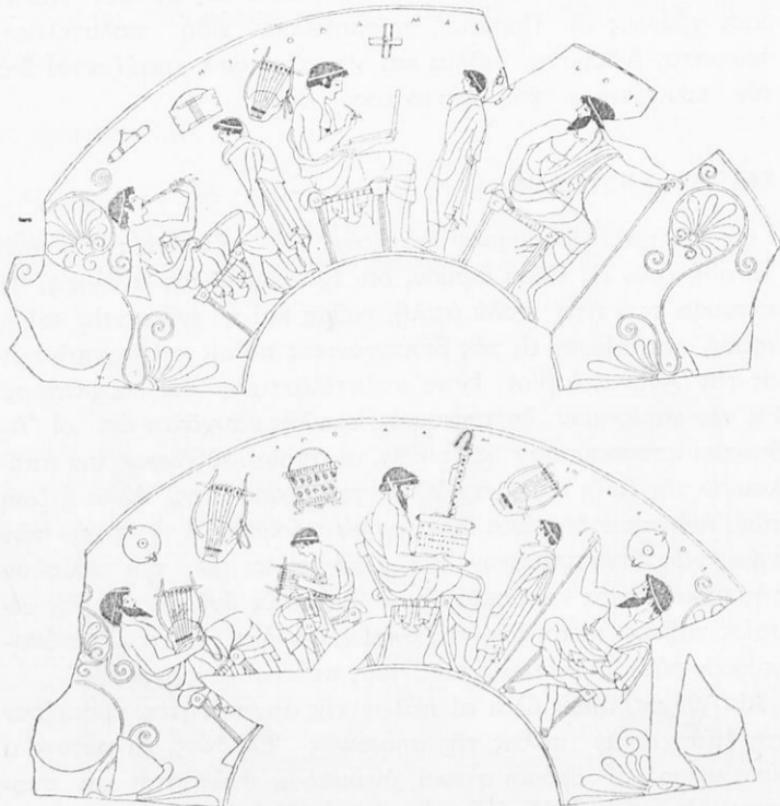
ΚΑΤΟΙΚΙΑ—ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Οἱ “Ελληνες διεκρίθησαν πάντοτε διὰ τὴν λιτότητά των. Ἐπειδὴ ζοῦν εἰς κλῖμα θερμόν, δὲν ἔχουν μεγάλας ἀνάγκας. Ἡ κατοικία των ἦτο πολὺ ἀπλῆ, καθώς καὶ ἡ ἐνδυμασία καὶ ἡ τροφή των. Μόνον εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις καὶ προπάντων εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ βίος ἔγινε πολυτελέστερος καὶ κομψότερος. Εἰς τὸν περίφημον ἐπιτάφιον ὁ Περικλῆς καυχᾶται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκεύασαν κατοικίας, αἱ ὅποιαι αὐξάνουν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς καὶ μετριάζουν τὰς πικρίας της. Ἄλλὰ ἡ ζωὴ τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν ζωὴν τῶν σημερινῶν ἀνεπτυγμένων λαῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας κατασκευάζουν διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς μεσαίας τάξεως κατοικίας, τὰς ὅποιας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀνειρευθοῦν οὔτε οἱ βασιλεῖς κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους.

Αἱ Ἀθῆναι, ὅπως ὅλαι αἱ πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, ὁμοιάζουν τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις τῆς σημερινῆς ‘Ελλάδος. Αἱ κατοικίαι εἶναι μικρά, οἱ δρόμοι στενοί, ἀνώμαλοι, ἀκάθαρτοι καὶ σκοτεινοί τὴν νύκτα. Αἱ οἰκίαι εἶναι κτισμέναι εἰς τὴν κατωφέρειαν τῆς ἀκροπόλεως χωρὶς τάξιν, διότι ἔκαστος κτίζει ὅπου θέλει. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἡ πόλις ἀνενεώθη, ἔγιναν πολλαὶ νέαι συνοικίαι μὲ πλατυτέρους δρόμους, μὲ οἰκίας μεγαλυτέρας καὶ μὲ δενδροστοιχίας. Ἄλλα αἱ ἴδιωτικαὶ κατοικίαι ἥσαν πάντοτε μικραὶ καὶ πτωχικαί.

Οἱ Ἀθηναῖοι διακρίνονται κυρίως διὰ τοὺς λεπτούς των τρόπους καὶ τὴν ἔξαίρετον ἀνατροφήν. Εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς τὴν στάσιν καὶ τὴν ὁμιλίαν ἔχουν ἴδιαιτέραν χάριν. Καθαροί, εὔθυτενεῖς, ζωηροί, εὔθυμοι, μὲ τὴν ἄψογον ἐνδυμασίαν των ἥσαν πραγματικῶς κύριοι εἰς τὴν στάσιν, τὸν χαιρετισμὸν

καὶ τὴν ὁμιλίαν. "Οπως ὅλοι οἱ Ἑλληνες, ἀγαποῦν τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀπολαύσεις της. Προσπαθοῦν νὰ τὴν κάμουν εὐχάριστον καὶ γνωρίζουν νὰ τὴν μοιράζουν μεταξὺ τῆς ἐργασίας

Σχολεῖον, ἀπὸ ἕνα ὄνομαστὸν ἀγγείον τοῦ Δούριδος
Βερολίνου — Μουσείου

Παριστάνεται ἔνα ἀθηναϊκὸν σχολεῖον. Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος κρατεῖ χειρογραφόν ποίημα καὶ ὀκούει τὸν μαθητὴν ν' ἀπαγγέλλῃ. Ἀριστερὰ ὁ διδάσκαλος τῆς μουσικῆς γυμνάζει τὸν μαθητὴν εἰς τὴν κιθάραν. Εἰς τὸ δάκρυν δεξιὰ ὁ παιδαγωγός, ὁ ὄποις ήτο συνήθως δοῦλος καὶ συνώδευε τὰ παιδιά εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὴν παλαίστραν κλπ. Εἰς τὸν τοίχον εἶναι κρεμασμένα διάφορα μουσικὰ ὅργανα.

καὶ τῆς διασκεδάσεως. Αἱ ἑορταὶ τῶν διακρίνονται διὰ τὴν μεγάλην φαιδρότητα καὶ τὰ συμπόσιά τῶν ἔχουν ἔξαιρετικὴν λεπτότητα.

‘Η ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἔχει ἀπλότητα ·

καὶ χάριν καὶ ἀποτελεῖται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὸν χιτῶνα
καὶ τὸ ἴματον. Ἡ κομψότης συνίσταται εἰς τὸν τρόπον,
μὲ τὸν ὅποιον φοροῦν τὸ ἴματον, καὶ εἰς τὰς πτυχώσεις, τὰς
ὅποιας φροντίζουν νὰ δώσουν εἰς αὐτό, ὅπως βλέπομεν εἰς τὰ
ἀγάλματα καὶ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων.

ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Οἱ Σπαρτιᾶται ἥθελαν νὰ κάμουν τὰ τέκνα των ρωμαλέα
καὶ τολμηρὰ εἰς τοὺς πολέμους. Ἀντιθέτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόν-
τισαν διὰ τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύ-

Τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου, ἀπὸ ἀγγείον τῆς Ἐρετρίας

Αἱ φίλαι τῆς νύμφης ἔφεραν δῶρα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια στολίζουν μὲ ἄνθη.
Ἡ νύμφη εἶναι δεξιά. Ἀξία προσοχῆς ἡ χάρις τοῦ προσώπου καὶ ἡ κομ-
ψότης τῶν ἐνδυμασιῶν.

ματος. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ μόρφωσις τῶν νέων
ἔμεινε πάντοτε ύπόθεσις ἴδιωτικὴ καὶ ἡ πολιτεία δὲν φρον-
τίζει διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν οὔτε παρέχει τὰ μέσα διὰ τὴν μόρ-
φωσιν τῆς νεολαίας ὅπως εἰς τοὺς χρόνους μας.

Τὰ παιδιά μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους μένουν εἰς τὴν οἰκίαν μὲ
τὰς γυναικας· καὶ ἔχουν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν νὰ παίζουν ὅπως
καὶ ὅσον θέλουν. Εἰς τὰς εἰκόνας, αἱ ὅποιαι διετηρήθησαν ἐπάνω
εἰς τὰ ἀγγεῖα, βλέπομεν τὰ μικρὰ νὰ παίζουν μὲ τὰ χώματα,
νὰ κατασκευάζουν οἰκίας μὲ λάσπην, νὰ ζεύγουν σκύλους καὶ
πάπιες εἰς τὰ ἀμάξια. Ἀπὸ τὸ ἑβδόμον ἔτος τὰ στέλλουν εἰς

τὸν διδάσκαλον. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχαν δημόσια σχολεῖα ὅπως
ἡμεῖς, ἀλλὰ μερικοὶ πτωχοὶ ἄνθρωποι συνήθοιζαν τὰ παιδιά
τῆς συνοικίας εἰς τὴν οἰ-

Τὸ δῶρον, ἀττικὸν ἀγγεῖον
τοῦ 450 π.Χ.

Ἄπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἀρχίζουν τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Γυμνάζονται εἰς τὴν πάλην, εἰς τὴν πύγμήν, μανθάνουν νὰ τρέχουν, νὰ ρίπτουν τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ἡ πόλις ἔχει δημόσια γυμναστήρια, τὰς παλαιάς τραπές. Τώρα οἱ πατέρες παίρνουν τοὺς νίούς των μαζί, διὰ νὰ συνηθίσουν εἰς τὴν σοβαρὰν διμιλίαν καὶ εἰς τοὺς τρόπους τῶν ἀνδρῶν.

Ἄπὸ τοῦ δεκάτου ὁδόου ἔτους ἐγγράφονται εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐφήβων, λαμβάνουν ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ ἀρχοντος τὰ ὄπλα καὶ δίδουν τὸν περίφημον ὄρκον τοῦ ἐφήβου:

Δὲν θὰ ἐντροπιάσω τὰ ιερὰ ὄπλα καὶ δὲν θὰ ἐγκαταλείψω τὸν σύντροφόν μου, μὲ δῖποιον καὶ ἄν μὲ τάξουν. Θὰ πολεμήσω δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ιερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μὲ πολλούς. Τὴν πατρίδα δὲν θὰ παραδώσω μικροτέραν ἀλλὰ μεγαλυτέραν καὶ ἐνδιοξιτέραν ἀπὸ ὅ,τι τὴν παραλαμβάνω. Καὶ θὰ πειθαρχῶ εἰς τοὺς ἑκάστοτε δικιάζοντας καὶ θὰ πειθώμαι εἰς τοὺς κειμένους νόμους καὶ εἰς δῖους ἄλλους δλαδός θὰ νομιθετήσῃ ὁμοφρόνως. Καὶ ἄν κανεὶς προσπαθῇ νὰ καταστρέψῃ τοὺς νόμους η δὲν πειθεται, δὲν θὰ τὸ ἐπιτρέψω, ἀλλὰ θὰ τοὺς προστατεύσω καὶ μόνος καὶ μὲ πολλούς. Καὶ τὰ πατροπαράδοτα ιερὰ θὰ τιμήσω. Μάρτυρες ἃς είναι η Ἀγλαυρος, οὐ Ενυάλιος, οὐ Ζεύς, η Αύξω, η Θαλλώ καὶ η Ἡγεμόνι.

Κατόπιν ἥρχιζαν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

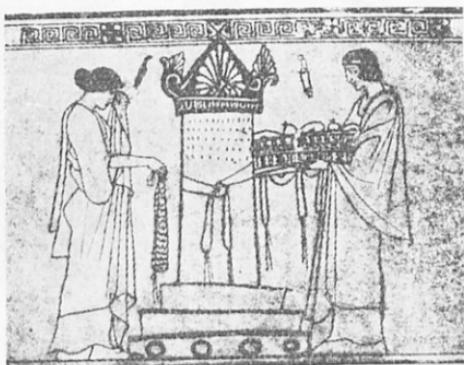
Παραλλήλως συμπληρώνουν τὴν πνευματικὴν των μόρφωσιν. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχαν ἀνώτερα σχολεῖα, ἀλλ' η πόλις, ιδίως,

Ἡ ζωὴ εἰς τὰς παλαιότερας, παραστάσεις ὅπο ἀγγεία

Εἰς τὴν πρώτην εἰκόνα δύο ἔφηβοι γυμνιάζονται εἰς τὴν πυγμαχίαν ὑπὸ τὴν δόδγίαν τοῦ γυμναστοῦ. Δεξιά ἄλλος νέος τρέχει κρατῶν ἀλτῆρας. Ἀριστερά τέταρτος μάζεύει τὸ σχοινί. Εἰς τὴν δευτέραν δύο ἔφηβοι παλαίσουν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν πάλιν τοῦ γυμναστοῦ. Δεξιά ἄλλος νέος χαράσσει μίαν γραμμὴν εἰς τὸ ἔδαφος. Εἰς τὴν τρίτην οἱ ἔφηβοι καθαρίζονται μετὰ τὰ γυμνάσια.

αἱ Ἀθῆναι, ἥσαν εύρύτατον ἐκπαιδευτήριον, εἰς τὸ ὄποιον ἀνέος ἀναπτύσσεται συναναστρεφόμενος μὲν τοὺς ἡλικιωμένους καὶ συχνάζων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ θέατρα. Αἱ Ἀθῆναι ἥσαν τότε σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον, τὸ ὄποιον δίδει εἰς τὸν νέον ἄφθονα μέσα διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Σοφοὶ καὶ καλλιτέχναι ἀπὸ διάφορα μέρη ἔρχονται εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τέχνην των. Εἰς τὰς Ἀθήνας εύρισκει κανεὶς κάθε εἶδος βιβλίου.

Εἰς τὸν τάφον, ἀπὸ μίαν ἀθηναϊκὴν λήκυθον περὶ τὸ 450 π. Χ.
Ἀθῆναι, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τοὺς τάφους, τοὺς ἐπεσκέπτοντο συχνά, τοὺς ἐστεφάνωναν μὲν ἄνθη καὶ ταινίας καὶ ἔφεραν διαφόρους προσφοράς.

Τὰ τέκνα τῶν πλουσιωτέρων λαμβάνουν εἰδικωτέραν μόρφωσιν. Διδάσκονται τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ρητορικὴν ἀπὸ ἴδιαιτέρους διδασκάλους, οἱ ὄποιοι ὀνομάζονται σοφισταὶ καὶ ἔρχονται εἰς τὰς Ἀθήνας κυρίως ἀπὸ τὰς ἀποικίας.

Τὸ ὄνειρον τῶν νέων ἦτο νὰ γίνουν ὡραῖοι καὶ κομψοί, νὰ θαυμασθοῦν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ γυρίσουν δοξασμένοι εἰς τὴν πατρίδα των, νὰ ἀποκτήσουν δύναμιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε ὁ λαὸς νὰ κρέμαται ἀπὸ τὰ χείλη των, ὅταν ὅμιλοι, νὰ

‘Ηγησώ, ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Κεραμεικοῦ—Αθῆναι

Τὸ περίφημον ἐπιτύμβιον μνημεῖον ἡ νεαρὰ γυναικαὶ ‘Ηγησὼ Προξένου’ ἀποχωρίζεται τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, τὰ δόποια συμβολίζει τὸ περιδέραιον. Τὸ πένθος εἰκονίζεται ἡρεμον καὶ συγκρατημένον. Χαρακτηριστικὰ προσώπου, ἐνδυμασία, κόμμωσις, φανερώνουν εὐγένειαν καὶ χάριν.

κερδίσουν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ γίνουν στρατηγοὶ καὶ δημαγωγοί.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν μανθάνουν πολλὰ γράμματα εἰς τὰς γυναικας. Ἡθελαν τὰ κοράσια νὰ γίνουν προπάντων καλαὶ οἰκοδέσποιναι, νὰ γνωρίζουν τὰς οἰκιακὰς ἔργασίας, νὰ εἶναι σεμναί, νὰ ὄμιλοῦν δλίγον καὶ νὰ μὴ γίνεται πολὺς λόγος διὰ τὸ ὄνομά των.

Ἡ ὥραιά αὐτὴ ζωὴ ἔχει καὶ τὸ τέλος της. Ὁ ἀρχαῖος Ἐλλην ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ζωὴν ὅπως ἀπὸ συμπόσιον. Αἰσθάνεται μεγάλην θλῖψιν, διότι ἀποχαιρετᾷ τὸ γλυκύτερον αὐτὸ πρᾶγμα τοῦ κόσμου, τὴν ζωήν, ἀλλ’ ἡ λύπη του εἶναι σεμνὴ καὶ μετρημένη. Εἰς τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα καὶ εἰς τὰς εἰκόνας, αἱ ὅποιαι παριστάνουν θανάτους καὶ κηδείας, δὲν βλέπομεν ἀγρίας κινήσεις καὶ φωνάς. Τὸ πένθος των εἶναι κόσμιον, συγκρατημένον καὶ δι’ αὐτὸ βαθύτερον καὶ περισσότερον συγκινητικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἡ καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν Ἑλλήνων ἐκδηλώνεται κυρίως εἰς τὴν τέχνην. Ἔδωσαν ζωὴν καὶ χάριν εἰς τὸ μάρμαρον, διὰ νὰ πλάσουν ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα σώματα, κατεσκεύασαν φωτολουσμένους ναοὺς καὶ ἔζωγράφισαν θαυμασίας εἰκόνας.

Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀνεπτύχθη σιγὰ σιγὰ καὶ ἐπέρασεν ἀπὸ πολλοὺς σταθμούς. Ἡ δωρικὴ μετανάστευσις, καθὼς γνωρίζομεν, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν ἀνθησιν τῆς κρητομηκυναϊκῆς τέχνης. Ἡ κιολούθησαν τότε χρόνοι παρακμῆς καὶ ἔχρειάσθη μακρὰ προσπάθεια καὶ ἐπίμονος ἄσκησις, διὰ νὰ φθάσουν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν τελειότητα τοῦ 5ου αἰώνος. Ἀγάλματα, ναοί, ἀγγεῖα τῆς παλαιοτέρας ἐποχῆς εἶναι ἀκόμη ἀτεχνα καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ Ἑλληνες παλαίσουν μὲ πολλὰς δυσκολίας. Τὴν τέχνην τῆς παλαιοτέρας αὐτῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν μηδικῶν πολέμων ὁνομάζουν ἀρχαϊκὴν τέχνην.

Εἰς τὴν ἀρχαικὴν ἐποχὴν διακρίνομεν σαφῶς δύο τάσεις, δύο τεχνοτροπίας ὅπως λέγουν, τὴν ἴωνικὴν καὶ τὴν δωρικὴν. Ἡ ἴωνικὴ τέχνη εἶναι τρυφερὰ καὶ συναισθηματικὴ ὥπως ἡ ἴωνικὴ φυλή. Διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς κρητικῆς τέχνης, ἀγαπᾶ τὰς ἀπαλὰς γραμμάς, τὴν πολυχρωμίαν καὶ τὴν ποικιλίαν. Διὰ τοῦτο προτιμᾷ νὰ παριστάνῃ γυναικεῖα σώματα μὲ λεπτούφαντους ἐνδυμασίας καὶ ἀποφεύγει τὸ γυμνόν. Μεταχειρίζεται τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν λεπτήν καὶ ἀπαλήν σάρκα. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα γυναικῶν μὲ τὸν πολύπτυχον ἴωνικὸν χιτῶνα, αἱ λεγόμεναι κόραι.

Ἀντιθέτως ἡ δωρικὴ τέχνη παριστάνει τὴν ἀνδρικὴν ρώμην. Τὰ κυριώτερα προϊόντα της εἶναι ἀγάλματα ἀθλητῶν μὲ ἰσχυρούς μῆνας ἐντελῶς γυμνά. Διὰ τοῦτο μεταχειρίζεται τὸν ὄρειχαλκον, διότι τὸ βαθύ χρῶμα του ἀρμόζει περισσότερον διὰ

νὰ παραστήσῃ τὸ ἀνδρικὸν σῶμα, τὸ ὅποῖον ἐμαύρισεν ὁ ἀὴρ τῆς παλαιότερας. Πρότυπον τοιούτων ἀγαλμάτων εἰναι οἱ κοῦροι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς κόρας τῆς Ἰωνίας.

’Αλλ’ αἱ δύο τάσεις ἐπέδρασαν ἡ μία εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἀπὸ τὸν ἀρμονικὸν συνδυασμὸν τῆς Ἰωνικῆς καὶ τῆς δωρικῆς τέχνης ἐγεννήθη ἡ κλασσικὴ τέχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. ‘Ο συνδυασμὸς ἔγινε πρώτην φοράν εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

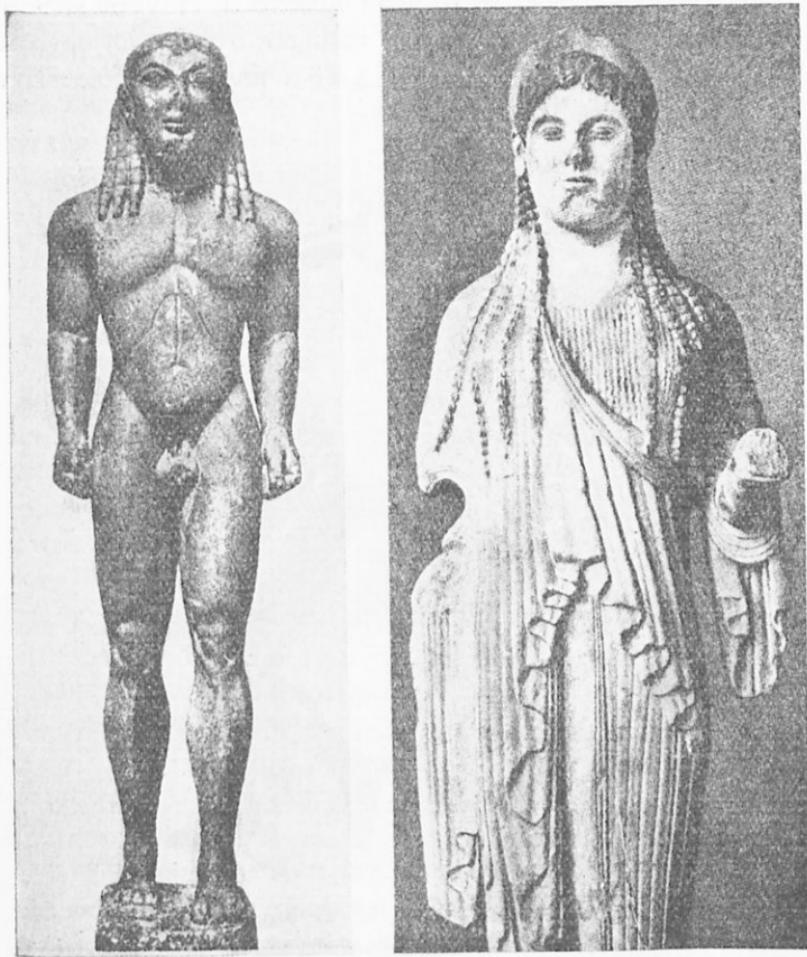
‘Η γλυπτικὴ εἰναι ἡ κατ’ ἔξοχὴν ἐλληνικὴ τέχνη. Οἱ “Ἐλληνες ἐγνώριζαν νὰ κατεργάζωνται τὸ μάρμαρον τόσον τέλεια, ὅσον δὲν κατορθώνουν ἀκόμη σήμερον. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὅμως ἡ τέχνη των ἦτο ἀρκετὰ χονδροειδῆς. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν κατεσκεύαζαν κακότεχνα εἰδῶλα ἀπὸ κορμοὺς δένδρων, τὰ λεγόμενα ξόανα. ’Αργότερα ἐδοκίμασαν λίθους μαλακωτέρους καὶ τέλος τὸ μάρμαρον.

Τὸν 7ον αἰῶνα οἱ τεχνῖται τῆς Σάμου ἐμαθαν ἀπὸ τοὺς Αιγυπτίους νὰ χύνουν ἀγάλματα ἀπὸ ὁρείχαλκον. ’Απὸ τότε τὸ μάρμαρον καὶ ὁ ὁρείχαλκος ἔγιναν τὸ κύριον ὄλικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς. Αἱ μορφαὶ ὅμως, τὰς ὅποιας παριστάνουν, εἰναι ἀρκετὰ ἀτεχνοί, μόλις χωρίζεται διὰ γραμμῆς ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ μέλη ἀπὸ τὸν κορμόν. Παριστάνονται εἰς στάσιν προσοχῆς, κατὰ μέτωπον ὅπως λέγουν, ἄκαμπτοι καὶ ἀκίνητοι.

’Αλλὰ μετὰ τὰ μηδικὰ ἡ τέχνη προχωρεῖ ταχέως. Τὸ μάρμαρον καὶ ὁ ὁρείχαλκος λαμβάνουν ζωὴν καὶ κίνησιν καὶ οἱ τεχνῖται ἀμιλλῶνται νὰ δώσουν τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ ἔργα των. ‘Ο 5ος π.Χ. αἰών εἰναι περίοδος ὄρμῆς καὶ δημιουργίας. ‘Η Ἐλλὰς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνέδειξε πολλοὺς καλλιτέχνας. Οἱ ἐνδοξότεροι ἀπ’ αὐτοὺς εἰναι ὁ Πολύκλειτος, ὁ Μύρων καὶ ὁ Φειδίας.

‘Ο Πολύκλειτος εἰναι ὁ σημαντικώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς τέχνης τὸν 5ον αἰῶνα. ’Εγεννήθη εἰς τὴν Σικυῶνα καὶ εἰργάσθη εἰς τὸ ’Αργος. ’Ητο κυρίως ἐπιδέξιος χύτης ὁρείχαλκίνων ἀγαλμάτων. Κατεσκεύαζε κατὰ προτίμησιν γυμνούς ἀθλητὰς μὲ στιβαρὸν σῶμα. Πρότυπον τοιούτου

ἀγάλματος εἶναι ὁ δορυφόρος, ὁ ὅποῖος διὰ τὴν μεγάλην συμμετρίαν ὡνομάσθη κανών. Ἐπίστης ὀνομαστὸς ἦτο καὶ

Αρχαϊκά ἄγαλματα

Αριστερὰ μαρμάρινον ἄγαλμα ὀνδρός (μουσείον Δελφῶν), δεξιά ἄγαλμα γυναικές ἐπίστης μαρμάρινον (μουσείον ἀκροπόλεως). Τὸ πρῶτον εἶναι δεῖγμα δωρικῆς τέχνης, παριστάνει πιθανώτατο ἀθλητὴν γυμνὸν εἰς στάσιν κατὰ μέτωπον καὶ κατεσκεύασθη πιθανῶς τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ δεύτερον, κατὰ ἑκατὸν ἔτη νεώτερον, είναι μία ὅπο τὰς κόρας τῆς ἀκροπόλεως, δεῖγμα ιωνικῆς τέχνης, μία κυρία μὲ λεπτὸν καὶ πολύπτυχον χιτῶνα.

ὁ διαδούμενος τοῦ Πολυκλείτου.

Ο Μύρων, ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς μεγάλους καλλιτέχνας τῆς

ΑΤΤΙΚΗΣ, ήτο καὶ αὐτὸς χύτης ὄρειχαλκίνων ἀγαλμάτων καὶ εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πελοποννησιακῆς τέχνης. Ἐπροσπάθησε κυρίως νὰ εἰκονίσῃ σώματα εἰς ταχεῖαν κίνησιν καὶ ἔδιδεν εἰς τὰ ἀγάλματά του τολμηρὰς στάσεις. Οἱ ὀρχαῖοι ἔθαυμασαν τὴν χαλκῆν ἀγελάδα του, τὴν ὅποιαν εἶχε

Ο δορυφόρος
μαρμάρινον ἀντίγραφον
τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τοῦ Πολυκλείτου.
Μουσείον Νεαπόλεως.

Ο δισκοβόλος
ὄρειχαλκίνων ἀγαλμάτιον, ἀντίγραφον
τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος.
Μόναχον—Ἀρχαιολογ. Μουσείον.

στήσει πλησίον τῆς ἀκροπόλεως, καὶ διηγήθησαν μυθώδη διὰ τὴν φυσικότητά της, ὅτι δηλαδὴ μόσχοι ἐπλησίαζαν διὰ νὰ θηλάσουν καὶ ἀλογόμυιγες (οἰστροί), διὰ νὰ τὴν κεντήσουν. Ἀλλὰ τὸ τελειότερον δεῖγμα τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς είναι ὁ δισκοβόλος του, ὁ ὅποιος σημειώνει τὴν τελειωτικὴν

νίκην τῶν δυσκολιῶν, μὲ τὰς ὅποιας ἐπάλαισεν ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη.

’Αλλ’ ὁ πολυύμνητος καλλιτέχνης τοῦ 5ου αἰῶνος εἶναι ὁ **Φειδίας**. ’Ολίγον νεώτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ἀναπτύσσει τὴν τέχνην τῆς ἐπεξεργασίας τοῦμαρμάρου καὶ μὲ τὴν ἀνωτέραν ἴδιοφυίαν του φθάνει εἰς τελειότητα ἄγνωστον ἔως τότε. ’Ο Φειδίας δὲν ἀντιγράφει τὴν φύσιν, ἀλλὰ παριστάνει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἔξιδανικευμένα, δηλαδὴ ὥραιότερα καὶ τελειότερα παρ’ ὅ,τι εἶναι εἰς τὴν φύσιν, καὶ δίδει εἰς αὐτὰ εὐγένειαν καὶ γαλήνην. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τῆς ’Ολυμπίας, τὸν ὅποιον παρέστησε γολήνιον καὶ μεγαλοπρεπῆ μὲ μορφὴν αὐστηράν, ἀλλ’ ἐκφράζουσαν φιλοστοργίαν καὶ ἐπιείκειαν. Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ σωζόμενα ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του, ὅπως τῆς Λήμνου ή της Αθηνᾶς, Βοιλόνια—Ιταλίας.

’Αντίγραφον τοῦ ὀνομαστοῦ ἀγάλματος, τὸ ὅπειον ὁ Φειδίας εἶχε κατασκευάσει διὰ τοὺς ἀθηναίους κληρούχους τῆς Λήμνου. Εἶναι ὅπο τὰ νεανικά του ἔργα.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

”Οταν οἱ Ἑλληνες ἡθέλησαν νὰ κατασκευάσουν κατοικίας διὰ τοὺς θεούς των, ἔλαβαν ὡς ὑπόδειγμα τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἔκτιζαν ἀτέχνους ξυλίνους ναούς, ἀργότερα μετεχειρίσθησαν τὸν πώρινον λίθον καὶ τέ-

λος τὸ μάρμαρον. Γενικῶς οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων ἦσαν πολὺ μικροί, διότι δὲν ἔχρησίμευσαν ώς τόπος συναθροίσεως τοῦ λαοῦ ὅπως αἱ σημεριναὶ ἐκκλησίαι, ἀλλ' ώς κατοικία τοῦ θεοῦ, δηλαδὴ ἔθεταν ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ἄγαλμά του. Ἀπετελοῦντο ὅπως τὰ ἀνάκτορα ἀπὸ ἕνα ὀρθογώνιον δωμάτιον, τὸ ὅποῖον

‘Ο Ζεύς τῆς Ὄλυμπίας, νόμισμα Ἡλείων

Τὸ περίφημον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα κατεστράφη. Ἰδέαν τῆς μορφῆς καὶ τῆς στάσεως τοῦ θεοῦ μᾶς δίδουν νομίσματα τῶν Ἡλείων.

εἶχεν εἰς τὴν πρόσοψιν στοάν μὲν δύο ἡ περισσοτέρους κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐκαλεῖτο πρόστυλος. Ἀργότερα ἐπρόσθεσαν στοάν καὶ εἰς τὴν ὁπισθίαν πλευρὰν καὶ ὁ ναὸς ἔγινεν ἀμφιπρόστυλος. Τέλος κατεσκεύασαν στοάς καὶ κίονας εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς καὶ τοιουτοτρόπιας διεμορφώθη ὁ τελειότερος τύπος τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ, ὁ περίστυλος.

Οἱ παλαιότεροι ναοὶ εἶχαν κίονας παχεῖς χωρὶς βάσιν καὶ μὲν μικρὸν κιονόκρανον. Αὔτὸς εἶναι ὁ δωρικὸς κίων. Ὅταν ὅμως ἥθελαν νὰ κατασκεύασσον ὑψηλούς καὶ λεπτούς κίονας, ἔθεταν βάσιν καὶ ὑψηλότερον κιονόκρανον μὲν ἐλικοειδῆ κοσμήματα. Αὔτὸς εἶναι ὁ ιωνικὸς κίων.

Ἀργότερα κατεσκεύασαν ἔνα πολυτελέστερον κίονα μὲν βάσιν καὶ περίκοσμον κιονόκρανον εἰς σχῆμα ἀκάνθης, δὲν ὅποιος ὠνομάσθη κορινθιακός. “Ολοὶ οἱ Ἑλληνικοὶ κίονες ἔχουν ραβδώσεις. Ἐπίσης τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ τροποποιεῖται ἀναλόγως τοῦ κίονος καὶ τοιουτοτρόπιας ἔχομεν τοὺς τρεῖς ρυθμούς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸν δωρικόν, τὸν ιωνικὸν καὶ

τὸν κορινθιακὸν ρυθμόν. Τὰ οἰκοδομήματα τῶν κλασσικῶν χρόνων ἔχουν κυρίως δωρικὸς κίονας καὶ ἐνίστε ιωνικούς.

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ὑψηλοτέρα εἰς τὸ μέσον καὶ κλίνει πρὸς τὰς πλαγίας πλευράς καὶ σχηματίζονται τοιουτοτρόπως δύο τρίγωνα εἰς τὴν ἐμπροσθίαν καὶ ὅπερισθίαν ὅψιν, τὰ δόποια λέγονται ἀετώματα φέρουν ἀναγλύφους παραστάσεις καὶ ἀποτελοῦν ἔνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κοσμήματα τοῦ ναοῦ. Ὁ ναὸς ἔχει καὶ ἄλλα γλυπτικὰ κοσμήματα εἰς διάφορα μέρη καὶ οἱ κίονες ἀκόμη εἶναι ἔργον γλυπτίκης καὶ αἱ ραβδώσεις δίδουν εἰς αὐτοὺς μεγάλην χάριν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐσυνήθιζαν νὰ χρωματίζουν μὲν ζωηρὰ χρώματα τὰ γλυπτὰ κοσμήματα τοῦ ναοῦ ὅπως καὶ τὰ ἀγάλματα.

Μεταξὺ τῶν κιόνων εἶναι ὁ κυρίως ναὸς ἥσηκός, εἰς τὸν ὅποιον εύρισκεται τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. "Ολος ὁ διάκοσμος τοῦ ναοῦ εἶναι εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ἐνῶ τὸ ἔσωτερικὸν δὲν ἔχει διάκοσμον. Πολλάκις οἱ λίθοι του δὲν εἶναι κάν κατειργασμένοι καὶ ὁ στηκὸς δὲν ἔχει παράθυρον, παρὰ μόνον μεγάλην θύραν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν. Αἱ τελεταὶ γίνονται εἰς τὸ ὑπαίθριον πρὸ τοῦ ναοῦ, ὅπου ἦτο καὶ ὁ βωμός, ἐπὶ τοῦ δόποιού ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

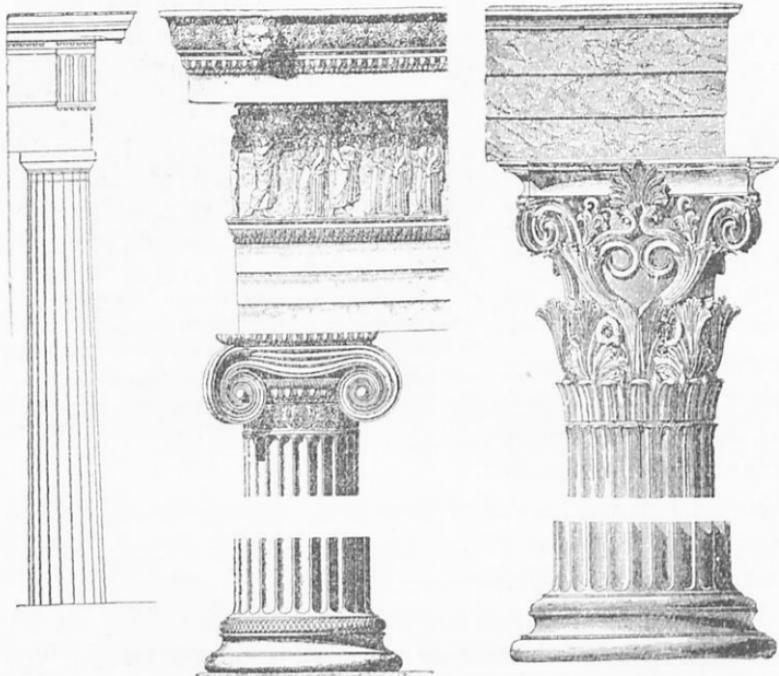
Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν νίκην ἐφρόντισαν νὰ ἀνοικοδομήσουν πλουσιωτέρους καὶ λαμπροτέρους τοὺς ναούς των. Ὁ Περικλῆς καὶ ὁ φίλος του Φειδίας ἔχρησιμοποίησαν ἐπὶ 25 ἔτη τὰ εἰσο-

Ποσειδῶν, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις
ἀπὸ τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθειῶνος (ἀνατολικὴ πλευρά) — Ἀθῆναι, μουσεῖον ἀκροπόλεως

Οἱ θεοὶ ἀόρατοι καὶ εὐχαριστημένοι βλέπουν τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων. Μὲ ἀπλότητα καὶ δύναμιν παρέστησεν ὁ καλλιτέχνης τὸ ἡρεμον μεγαλεῖον τῶν θεῶν.

δήματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους καὶ τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης, διὰ νὰ κοσμήσουν τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἔργον των ἔξικολούθησε κατόπιν, ἐκτίσθησαν νέα καλλιτεχνήματα κοντὰ εἰς τὰ παλαιότερα καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔγινε τὸ τελειότερον καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα ὅλων τῶν αἰώνων. «Δὲν ὑπάρχει τίποτε ώραιότερον εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν», γράφει ἔνας γάλλος σοφός.

Κίονες, κατὰ σειράν δωρικός, ιωνικός, κορινθιακός.

Εἰς τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἀνέβαιναν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀπὸ μίαν μεγαλοπρεπῆ εἰσοδον, τὴν ὅποιαν ὠνόμαζαν προπύλαια ἢσαν ὑψηλὴ μαρμαρίνη στοὰ στηριζομένη ἐπὶ δωρικῶν καὶ ιωνικῶν κιόνων. Δεξιὰ ἐπὶ τῆς προεκτάσεως ἦτο ὁ μικρὸς ἀμφιπρόστυλος ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης, κομψοτέχνημα ιωνικοῦ ρυθμοῦ, τὸ ὅποιον ἐκτίσθη συγχρόνως μὲ τὸν Παρθενῶνα. "Οταν ἐπροχώρει κανεὶς ἀπὸ τὰ προπύλαια, εἶχεν ἀριστερὰ τὸ κελοσσοῖς ὁρειχάλκινον ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς,

ἔργον τοῦ Φειδίου, τοῦ ὁποίου οἱ περιπλέοντες τὸ Σούνιον ἐ-
βλεπαν τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος. Δεξιὰ ὑψοῦτο τὸ σεβαστότερον
μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, δὲ Παρθενών, καὶ ἀριστερὰ τὸ
Ἐρέχθειον, ναὸς Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ὁ ὄποιος κατεσκεύασθη
μετὰ τὸν Παρθενῶνα.

Οἱ Παρθενῶν εἴναι τὸ ὄνομαστότερον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος,
διὰ πολλοὺς τὸ ὡραιότερον ἀπὸ ὅσα κατεσκεύασεν ὁ ἀνθρωπος
ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ μέρη του εἴναι τόσον καλῶς συνηρμοσμένα,
ὡστε νομίζει κανεὶς ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ὅγκον μαρμάρου.
Ἐχει μῆκος 66 μ. πλάτος 30 καὶ ὕψος 20 μ., εἴναι δηλαδὴ ἀσυγ-
κρίτως μικρότερος ἀπὸ τοὺς μεγάλους χριστιανικοὺς ναούς,
μολονότι εἴναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.
Ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ήτο ὁ Ἰκτῖνος.

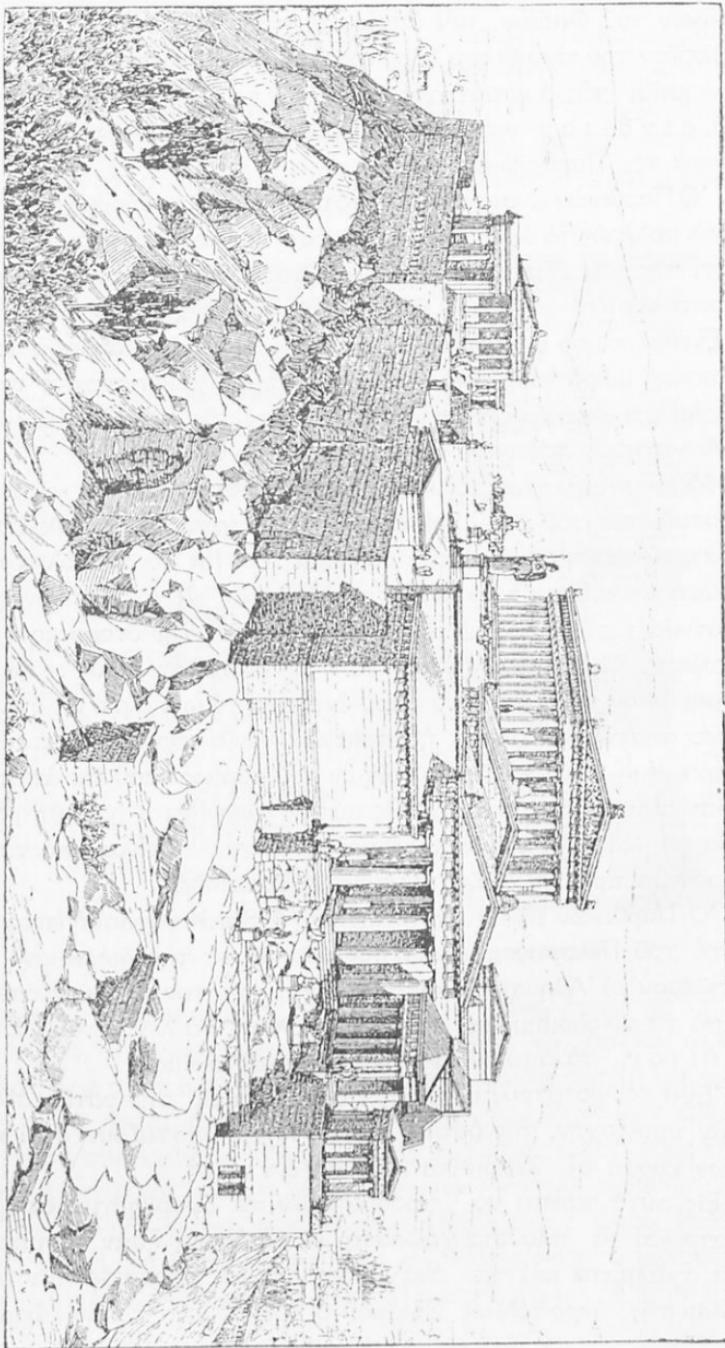
Μὲ ἀνυπέρβλητον τέχνην εἴναι κατασκευασμένα τὰ γλυπτικὰ
κοσμήματα τοῦ ναοῦ, τὰ ὄποια εἴναι ἔργασία τοῦ Φειδίου ἢ
κατεσκεύασθησαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέ-
τωμα εἰκονίζεται ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φι-
λονικία τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν ὄνομασίαν τῆς
πόλεως. Οἱ Παρθενῶν ἔκτὸς τῶν συνηθισμένων γλυπτικῶν κο-
σμημάτων τοῦ δωρικοῦ ναοῦ ἔχει τὴν ζωφόρον, δηλαδὴ
μίαν ἀνάγλυφον ζώνην, ἡ ὄποια ὡς ταινία περιτρέχει τὰ ἀνώ-
τερα μέρη τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀποτελεῖ
μίαν συνεχῆ παράστασιν. Εἰς αὐτὴν εἰκονίζεται ἡ πομπὴ τῶν
Παναθηναίων. Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος εἴναι ἀπὸ τὰ τε-
λειότερα προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς.

Οἱ Παρθενῶν εἶχε συμπληρωθῆ τὸ 438 π.Χ., δηλαδὴ ἐππά τῇ
πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ
πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν τὸ χαριέστατον καὶ κομψότερον
ἀπὸ τὰ οἰκοδομήματα τῆς ἀκροπόλεως, τὸ λεγόμενον Ἐρέχθειον
τὸ ὄποιον εἴναι ναὸς Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

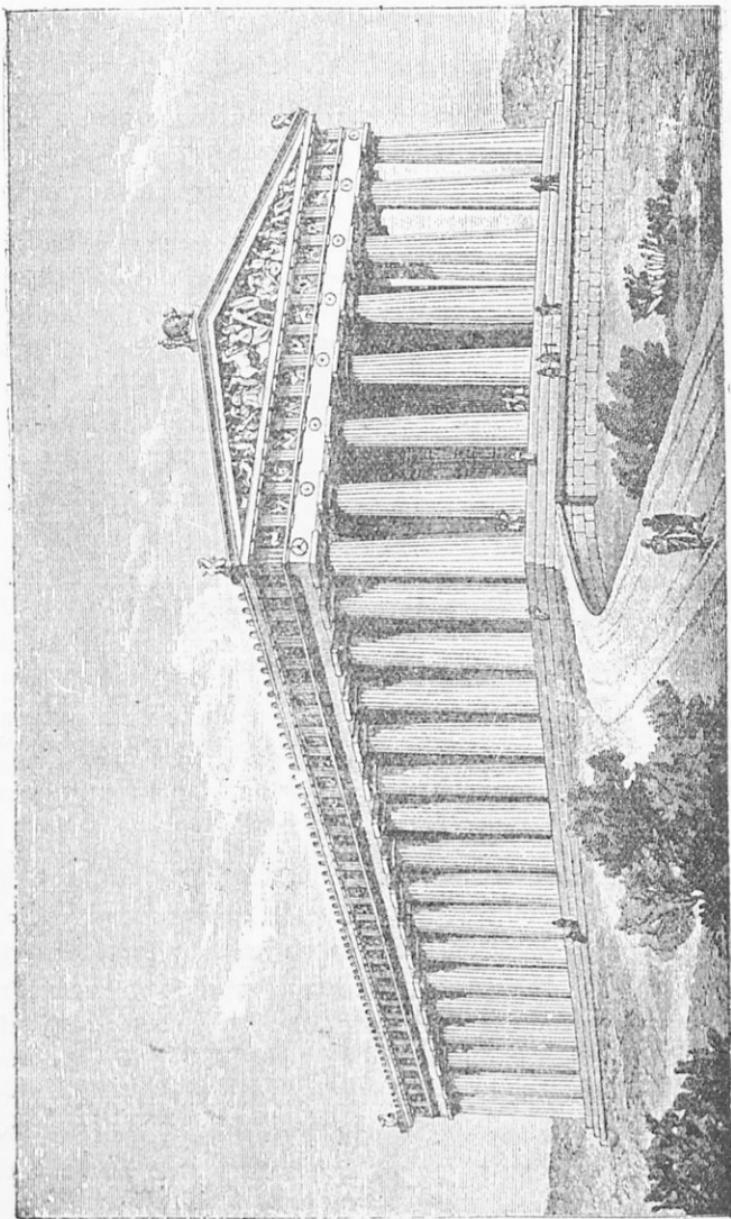
Ἐχει κομψοτάτους Ἰωνικοὺς κίονας καὶ εἰς τὴν νοτίαν πλευ-
ρὰν προεξοχήν, τῆς ὄποιας τὴν στέγην βαστάζουν ἀντὶ κιό-
νων κόραι, αἱ λεγόμεναι Καρυάτιδες.

Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὰ ἀναρίθμητα ἀφιερώ-
ματα καὶ τὰ πλούσια χρώματα, μὲ τὰ ὄποια ἦσαν κοσμημένα
τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, διὰ νὰ σχηματίσωμεν μίαν
ἰδέαν τῆς ἀκροπόλεως. Σήμερον δὲ κόσμος αὐτὸς τοῦ ὡραίου

Η Ακρόπολις των Αθηνών (ἀναπαράστασις)

Ο Παρθενών (Διαπαράστασις)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

είναι θλιβερὸν ἔρείπιον, ἀλλ' ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἴναι τὸ ἱερὸν προσκύνημα τῶν λαῶν.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες εἶχαν ἀνεπτυγμένην ζωγραφικήν. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς σχεδὸν τίποτε δὲν σώζεται. Οἱ ὄνομαστοὶ Ἑλληνες ζωγράφοι, Πολύγνωτος,

Μελανόμορφος οἰνοχόος,
Παρίσιοι—Λούβρον

Κορινθιακὴ πυξίς
Μόναχον

Εἰς τὸ πρῶτον διακρίνομεν ἀσιατικὰ σχέδια, ἡ μεγάλα θηρία, τὰ ὅποια ἐμιμήθησαν οἱ Ἑλληνες, ὅταν ἐπροόδευσαν εἰς τὴν τέχνην. Καὶ τὸ δεύτερον δύνηκε εἰς τὸν ἀσιατίζοντα ρυθμὸν καὶ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς κορινθιακῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

Ζεῦξις, Παρράσιος καὶ **Ἀπελλῆς** εἶναι δι’ ἡμᾶς ὄνόματα μόνον, διότι τὰ ἔργα των ἔχουν χαθῆ χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἵχνος.

Ίδεαν διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφικὴν σχηματίζομεν ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα καὶ ἀπὸ ἄλλα μικροτεχνήματα, σφραγίδας, νομίσματα κτλ. Ἐσώθησαν χιλιάδες ἀγγεῖα, τὰ ὅποια γεμίζουν τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπίστης πολλὰ καὶ ἐξαίρετα ἀγγεῖα εύρισκονται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Ἐλλάδος, ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ ἀγγεῖα εἶναι κυρίως προϊόντα βιομηχανίας καὶ ὅχι ἔργα τέχνης, ἀλλὰ κατὰ τὴν γόνιμον ἐκείνην ἐποχὴν καὶ ὁ τελευταῖος τεχνίτης ἐφιλοτιμεῖτο νὰ κάμῃ κάτι τέλειον. Διὰ τοῦτο πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα.

Τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀρχαίων ἔχουν ποικιλώτατα σχήματα

καὶ ὄνόματα διάφορα ἀναλόγως τοῦ σχήματος καὶ τοῦ προσρισμοῦ. Κοσμοῦνται μὲν παραστάσεις μυθολογικάς ἢ ἀπὸ τὸν ἴδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον βίον, αἱ ὅποιαι εἰναι πλήρεις χάριτος καὶ χρησιμέουν ὡς ἀνεξάντλητος πηγὴ πληροφοριῶν διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀρχαίων. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχαν ἐργαστήρια κεραμευτικῆς, ἵδιως ὅμως ἔξεχουν τὰ ἀγγεῖα δύο πόλεων, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Διακρίνονται δύο τύποι ἀγγείων τῆς καλῆς ἐπιχήσης. Εἰς παλαιότερα χρόνια ἄφιναν ἐρυθρὰν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου καὶ ἔζωγράφιζαν μὲν μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Ἀργότερα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἄφινουν ἐρυθρὰς τὰς μορφάς καὶ νὰ μαυρίζουν τὴν ἄλλην ἐπιφάνειαν. Τὰ πρῶτα εἰναι τὰ λεγόμενα μελανόρροφα, τὰ ὄλλα ἐρυθρόμορφα. Τὰ τελειότερα ἀττικὰ ἀγγεῖα εἰναι ἐρυθρόμορφα.

Μελανόρροφος ἀμφορεὺς
Ρώμη, Βατικανόν

Είναι ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ ἀθηναίου ἀγγειογράφου Ἐξηκία, ὁ ὅποιος ἤκμασεν εἰς τὸ μέσον τοῦ βου αἰῶνος καὶ ἐτελειοποίησε τὸν μελσυνόμορφον ρυθμόν. Ἐχει μυθολογικὴν παράστασιν. Οἱ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίζουν πεσσούς.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ

Λαὸς εὐθυμος καὶ καλαισθητικός, ὅπως οἱ Ἑλληνες, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀγαπᾶ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις. Αἱ πανηγύρεις τῶν ἀρχαίων ἑωρτάζοντο μὲ πολλὴν εὔθυμίαν καὶ χάριν καὶ εἶχαν πολλάκις βαθὺ νόημα. Φιλέορτοι ἦσαν, ὅπως ὅλοι οἱ Ἑλληνες, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁγδοήκοντα ἡμέραι τουλάχιστον τοῦ ἔτους ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τὰς ἑορτάς. Ἰδίως ὅμως ἡ πόλις ἐλάμβανε πανηγυρικὴν ὅψιν εἰς τὰς μεγάλας ἑορτάς. Ἔγινοντο τότε ἀγῶνες, ἐδίδοντο συναυλίαι καὶ θεατρικαὶ παραστά-

σεις καὶ ἡ πολιτεία ἐμοίραζε χρήματα εἰς τοὺς πτωχούς, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν κοινὴν εὐθυμίαν. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἔορτὰς τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τὰ Παναθηναϊκά, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, τὰ Διονύσια πρὸς

Ἐρυθρόμορφος οτάμνος—Μόναχον

Δεῖγμα ἐρυθρομόρφων ὅγγειων μὲ παράστασιν ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Νεαρός ὀπλίτης φεύγει διά τὸν πόλεμον καὶ ἀποχαιρετᾷ τοὺς γονεῖς καὶ τὴν σύζυγόν του. Ἡ περιπάθεια εἰς τὸ βλέμμα τοῦ ἀνδρός, ἡ κοσμιότης καὶ ἡ χάρις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ σοβαρὰ στάσις τῶν γονέων μαρτυροῦν τὴν ἔκφραστικήν ίκανότητα καὶ τῶν κατωτέρων ἀκόμη τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους. "Ολη ἡ παράστασις ἐνθυμίζει τὴν τέχνην τοῦ Φειδίου.

τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τὰ Ἐλευσίνια πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος.

Τὰ Παναθηναϊκά ἦσαν ἡ ἔθνικὴ ἔορτὴ τῶν Ἀθηναίων. Ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν καὶ κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἐπὶ ἔξη ἡμέρας καὶ ἔδιδαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κομψότητά των. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἔκαμναν μουσικοὺς ἀγῶνας εἰς τὸ Ὅλειον, ἀγῶνας ἀθλητῶν εἰς

τὸ Στάδιον, ἵπποδρομίας καὶ λεμβοδρομίας εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐγίνετο ἐπίσης ἡ γῶνιαν δῆμον αἱ φυλαὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπεδείκνυσον τοὺς ἀκμαιοτέρους γέροντας. Οἱ ἀγῶνες ἐτελείωναν μὲν παννυχίδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελεῖτο ἡ λαμπραδόνια.

Τὸ κυριώτερον ὅμως μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ πομπὴ. Τὴν τελευταίαν δηλαδὴ ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ὅλη ἡ πόλις ἀνέβαινεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν θεὰν τὸν πέπλον, τὸν ὁποῖον εἶχαν κεντήσει κοράσια ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας οἰκογενείας. Ἐπὶ κεφαλῆς ἦσαν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ Ἱερεῖς, ἡ κολούθουν κοράσια μὲν κάνιστρα εἰς τὴν κεφαλήν, τὰ ὅποια περιεῖχαν διάφορα χρειώδη διὰ τὴν θυσίαν, ἥρχοντο κατόπιν οἱ θεωροί, δηλαδὴ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἀποικιῶν, οἱ γέροντες κρατοῦντες κλάδους ἔλαιας, οἱ μέτοικοι μὲν τὰς γυναικας των, αἱ ὅποιαι ἔφεραν τὰ Ἱερὰ ἀγγεῖα, ἡ κολούθουν τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, βόες καὶ πρόβατα, τέλος ἥρχοντο οἱ ἔφηβοι ἔφιπποι προσπαθοῦντες νὰ κρατήσουν τὴν ὄρμὴν τῶν ἵππων των. Ὁ πέπλος ἦτο κρεμασμένος ὡς ἴστιον εἰς τὴν κεραίαν πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἐπὶ τροχῶν. Ζωηρότης, εὐθυμία καὶ χάρις ἦτο χυμένη εἰς τὴν πόλιν.

Τὰ Διονύσια ἦσαν εὐθυμότερα, ὅπως γενικῶς ἦτο ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Οἱ νέοι μετημφιεσμένοι εἰς Σατύρους περιέφεραν τὸ ἄρχαίον ξόανον τοῦ θεοῦ, διήρχοντο τὴν πόλιν καὶ ἔφθαναν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διονύσου εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως. Ἐκεῖ ὁ χορὸς τῶν μετημφιεσμένων ἔψαλλεν ἀσματα σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὰς περιπτείας τοῦ θεοῦ. Τὸ ἀσμα αὔτο, τὸ ὅποιον ἦτο περισσότερον ἀπαγγελία καὶ διήγησις, ὡνομάσθη διθύρα μῆσι καὶ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἀπ’ αὐτὸν ἐγεννήθη τὸ θέατρον καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ’ ἕτος τὸ φθινόπωρον πρὸς τὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, τῶν θεῶν τῆς ἀνθρώσεως καὶ τοῦ μαρασμοῦ. Τὰς πρώτας πέντε ἡμέρας ἐγίνοντο θυσίαι καὶ προσευχαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν ἕκτην μεγάλη πομπὴ ἔξεκίνει διὰ τὴν Ἐλευσῖνα, διήρχετο ὅπτὸ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν Κεραμεικόν, ἐστάθμευεν εἰς τὴν γέφυρα τοῦ Κηφισοῦ, ὅπου ἐγίνοντο πολλοὶ ἀστεῖσμοὶ καὶ πειράγματα, καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς Θεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἰστορία Ἐλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ

δόδοι περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔφθανεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσῖνα.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Αἱ ἑορταὶ τῶν ἀρχαίων ἔδωσαν μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ μουσικοὶ ἔψαλλαν τὴν χαρὰν καὶ τὴν συγκίνησιν τῶν τελετῶν, οἱ γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι ἐλαβοῦσι πρότυπα ἀπὸ τὰ σώματα τῶν νέων, τοὺς δόποιους ἔβλεπαν εἰς τοὺς ἄγῶνας. 'Ο Φειδίας ἐσκάλισεν ἐπάνω εἰς τὸν Παρθενῶνα τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὰ τεμάχια, τὰ δόποια σώζονται, δεικνύουν τὴν λεπτήν του τέχνην καθὼς καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν μορφῶν.

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου καὶ ιδίως ἀπὸ τὸν διιθύραμβον ἐγεννήθη τὸ θέατρον εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν ἀρχὴν δηλαδὴ ὁ χορὸς τῶν Σατύρων ἔψαλλε καὶ ἐμιμεῖτο τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα τοῦ Διονύσου. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ παριστάνουν ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἥρωών. Ἡ πολιτεία εἶδε τὴν φθέλειαν, ἡ ὅποια ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰς τελετὰς αὐτάς, καὶ τὰς ἐπροστάτευσε μὲ σᾶλα τὰ μέσα. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν μεγάλην νοημοσύνην των ἐτελειοποίησαν τὰς παραστάσεις καὶ τοιουτορόπως ἐδημιουργήθη τὸ θέατρον. Ἀργότερα ἔκτισαν εἰς τὰς Ἀθήνας θαυμάσιον θέατρον ἀπὸ μάρμαρον, τὸ οὐατρον τοῦ Διονύσου. Ὁμοια θέατρα ἔκτισθησαν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον ἦτο ὑπαίθριον καὶ πολὺ εύρυχωρον, εἶχε λίθινα καθίσματα καὶ θέσεις διὰ 12–15 χιλ. ἀνθρώπους. Οἱ ἥθοποιοὶ ἦσαν μετημφιεσμένοι καὶ ἐφόρουν προσωπίδας. Τὸ θέατρον ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δημοσίᾳ ἑορτή, ἡ ὅποια ἐγίνετο εἰς ώρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ἡ κυβέρνησις ἔδιδε χρήματα εἰς τοὺς ἀπορωτέρους, διὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ θέαμα. Τὸ θέατρον εἰς τοὺς ἀρχαίους ἦτο ἀληθινὸν σχολεῖον. "Ἐπαιζαν δύο εἰδῶν ἔργα, σοβαρὰ καὶ λυπηρά, τὰ δόποια ἔλεγαν τραγῳδίας, καὶ ἀστεῖα, τὰ δόποια ἔλεγαν κωμῳδίας. Μεγάλοι ποιηταὶ ἔγραψαν τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας καὶ ἐδόξασαν τὸ θέατρον.

Ο! ΠΟΙΗΤΑ!

"Οπως αἱ τέχναι τοιουτορόπτως καὶ τὰ γράμματα ἐφθασαν εἰς μεγάλην τελειότητα τὸν 5ον αἰῶνα, ίδιως εἰς τὸν Ἀθηναῖς. Αἱ Ἀθηναὶ ἐπὶ Περικλέους εἶχαν μεγάλους ποιητὰς καὶ πεζογράφους. Ἀλλὰ διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν τελειότητα αὐτὴν τὰ γράμματα, ἔχρειάσθη μεγάλη προσπάθεια καὶ προετοιμασία. Ἡ προετοιμασία ἔγινε κατὰ τὸν 7ον καὶ δον αἰῶνα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ίδιως εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας.

Σαπφώ καὶ Ἀλκαῖος

Ἡ ἀγροτικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ Μικρὰ Ἀσία εἶχε δημιουργήσει τὰ ἔξοχα δύμηρικὰ ποιήματα τὸν 9ον ἢ 8ον αἰῶνα. Μετὰ δύο περίπου αἰῶνας εἰς τὴν Βοιωτίαν ἔζησεν ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος, ὁ ὅποιος εἰς τὸ περίφημον ποίημά του "Ἐργα καὶ Ἡ μέρα: δὲν ψάλλει τοὺς ἥρωας, ἀλλὰ τὰς ἀσχολίας καὶ τοὺς κόπους τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Διαφορετικὴ είναι ἡ κατάστασις εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ ναυτικὰς πόλεις. Ὁ ἀνθρωπος ἐνδιαφέρεται ἐκεῖ περισσότερον διὰ τὸν ἐσαύτόν του παρὰ διὰ τοὺς μύθους καὶ τοὺς ἥρωας τοῦ παρελθόντος. Ψάλλει τὰ ίδικά του συναισθήματα, τὴν λύπην, τὴν χαράν, τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς θι-

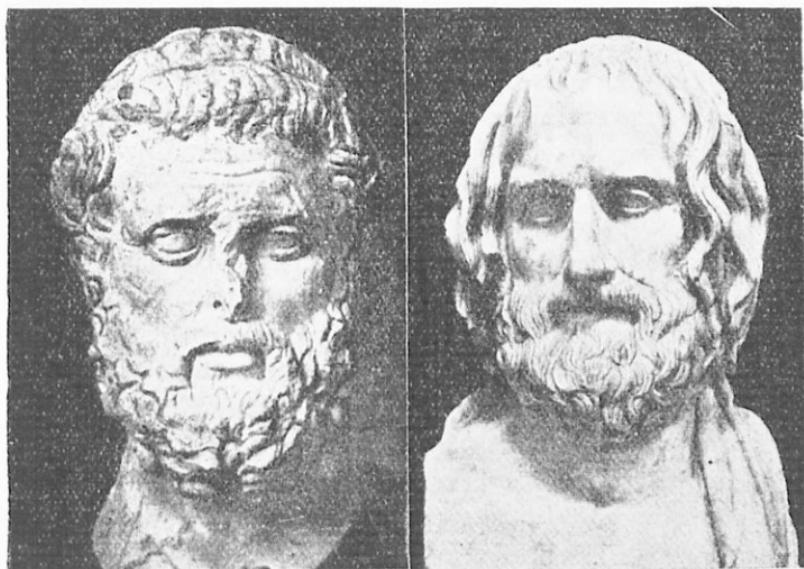
μούς του καὶ σατιρίζει τοὺς ἔχθρούς του. Τοιουτοτρόπως ἡ ποίησις γίνεται Λυρικὴ καὶ Σατιρικὴ ἢ ἡ αὐτικὴ ὅπερ εἰλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Ἐξοχος λυρικὸς καὶ ἴαμβικὸς ποιητής ἦτο τὸν 7ον αἰῶνα ὁ Ἀρχίλοχος ἀπὸ τὴν νῆσον Πάρον, τὸν δῆποιον οἱ ἀρχαῖοι ἐτίμησαν πολὺ καὶ ἐθεώρουν ισον μὲ τὸν Ὄμηρον. Ὁλίγον μεταγενέστεροι εἶναι οἱ δύο περίφημοι λέσβιοι ποιηταί, ὁ Ἀλκαῖος καὶ ἡ Σαπφώ, οἱ ὄποιοι ἔγραψαν ὡδὰς. Ἀπὸ τὰ δλίγα σωζόμενα τεμάχια κρίνομεν πόσον πάθος καὶ χάριν εἶχαν τὰ ἄσματά των.

Εἰς τὰς δωρικὰς κυρίως χώρας ἀνεπτύχθη ἡ Χορικὴ ποίησις, ποιήματα δηλαδή, τὰ ὄποια ψάλλονται ἀπὸ χορούς μὲ συνοδείαν μουσικῆς. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ διεκρίθη ὁ μεγάλος ποιητής τῶν Θηβῶν Πίνδαρος, ὁ ὄποιος ἥκμασε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου αἰῶνος. Ὁ Πίνδαρος εἶχε γράψει πολλά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του ἐσώθησαν 40 ὡδαί, τὰς ὄποιας εἶχε κάμει πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν εἰς τοὺς πανελλήνιους ἀγῶνας, οἱ Ἐπίνικοι ὅπερ λέγονται. Σύγχρονος τοῦ Πινδάρου ἦτο ὁ λεπτὸς καὶ ἔξαιρετος ποιητής, ὁ Σιμωνίδης, ὁ ὄποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν μικρὰν νῆσον Κέων. Ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε τὰ περίφημα ἐπιγράμματα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν μηδικῶν πολέμων, τοὺς μαραθωνομάχους καὶ τὸν Λεωνίδαν, καὶ ἄλλα λυρικὰ ποιήματα. Ἀπὸ τὰ ἔργα του ἐσώθησαν πολὺ δλίγα, τὰ ὄποια ὅμως δικαιολογοῦν τὴν μεγάλην φήμην του.

Οἱ ἐνδοξότεροι ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι δραματικοί, ἔγραψαν δηλαδὴ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας διὰ τὸ θέατρον. Οἱ μεγαλύτεροι τραγικοί ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι τρεῖς. Ὁ ἀρχαιότερος ἀπ' αὐτούς, ὁ Αἰσχύλος (525—456), μαραθωνομάχος καὶ σαλαμινομάχος, εἶναι πράγματι μεγάλης δυνάμεως ποιητής. Ὁ Προμηθεὺς Δεσμώτης, οἱ Πέρσαι, ἡ τριλογία Ὁρέστεια εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα δημιουργήματά του. Ὁ Σοφοκλῆς (495—405) εἶναι λεπτὴ καλλιτεχνικὴ φύσις, δι γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ἀρμονικοῦ, τὰ ὄποια χαρακτηρίζουν τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τὰ περίφημα δράματά του, δι Οἰδίποις Τύραννος, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἡλέκτρα κτλ. εἶναι ἀπὸ τὰ πολυτιμώτερα πράγματα, ποὺ ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Εύριπίδης (480—406), ὁ τρίτος καὶ νεώτερος

ἀπὸ τοὺς τραγικούς, είναι φιλόσοφος καὶ γνώστης τοῦ ἀνθρώπου, πνεῦμα ἀνήσυχον, νεωτεριστής, δλίγον εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἔγραψεν ὀνομαστὰς τραγῳδίας, ὅπως τὴν Μήδειαν, τὸν Ἰππόλυτον, τὰς Φοινίσσας, τὴν Ἰφιγένειαν κτλ.

Ἄπὸ τοὺς κωμικούς ποιητὰς μόνον τοῦ Ἀριστοφάνους (445-385) ἐσώθησαν δλόκλητρα ἔργα. Εἰς τὰς κωμῳδίας του (Ἰπ-

Σοφοκλῆς

Εὐριπίδης

πεῖς, Νεφέλαι, Βάτραχοι, Σφῆκες, Ἐκκλησιάζουσαὶ κτλ.) σατιρίζει ἔχοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του, τὸν Κλέωνα, τὸν Σωκράτην, τὸν Εύριπίδην κτλ. Ο Ἀριστοφάνης είναι ἔξοχος καλλιτέχνης καὶ γράφει θαυμάσια τὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' αἱ κωμῳδίαι του περιέχουν ἐνίοτε μέρη ἀκαλαίσθητα καὶ χονδροειδῆ ἀστεῖα.

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ

Τὰ πρῶτα λογοτεχνικὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ὅλων τῶν λαῶν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἥσαν ποιήματα. Ἀργότερα

ὅταν ώρίμασε περισσότερον ὁ νοῦς των, ἐπεθύμησαν γνώσεις ἀκριβεστέρας καὶ γλῶσσαν ἀνάλογον. Τοιουτοτρόπως ἐμορφώθη ὁ πεζὸς λόγος, ἢ πεζογραφία. Αὐτὸς ἔγινε πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Πολλοὶ σοφοὶ ἔγραψαν ἐκεῖ τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον καὶ συγχρόνως ἥρχισαν νὰ καταγράφουν τὰ ἀξιολογώτερα πολιτικὰ γεγονότα. Τοιουτοτρόπως ἐμορφώθη ἡ Ἱστοριογραφία.

Οἱ πρῶτοι ἴστορικοι ἦσαν Ἰωνεῖς. 'Ο ἀξιολογώτερος ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὅποιος ἔζησε τὸν 5ον αἰῶνα (484—425). Ἔγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ κατὰ τὴν πατιδικήν του ἡλικίαν εἶδε τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν μηδικῶν πολέμων, τὰ ὅποια ἄφησαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν του. Διὰ τοῦτο ἔκαμε σκοπὸν τῆς ζωῆς του νὰ διηγηθῇ τὰ μεγάλα γεγονότα καὶ νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς "Ἐλληνας τοὺς λαούς, οἱ δῆταιοι ἥλθαν μὲ τὸν Ζέρην ἐναντίον τῆς Ἐλλάδος. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἄλλα μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους, συνέλεξε πολλὰς πιληροφορίας περὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ συνέγραψε τὴν περίφημον ἴστορίαν του. 'Ο Ἡρόδοτος ἔγραψε μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ εἶναι πολὺ εὐχάριστος, ἀλλὰ παρασύρεται εὔκολα, ἀγαπᾷ τὰς παρεκβάσεις καὶ διηγεῖται ὡς ἴστορίαν πολλοὺς μύθους.

'Ο ἔξοχώτερος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἴστορικούς, ὁ Θουκυδίδης (460—395), ἦτο ἀθηναῖος καὶ ἔζησεν εἰς τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Συνέγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγάλην δξύτητα καὶ ἀσυνήθιστον κριτικὴν ἱκανότητα. 'Η ἴστορία τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὡρίμωτερα ἔργα, ποὺ μᾶς ἀφησαν οἱ ἀρχαῖοι "Ἐλληνες

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Μὲ τὴν διανοητικὴν πρόοδον, ἡ ὅποια ἔγινε τὸν 7ον καὶ 6ον αἰῶνα, πολλοὶ ἀνθρωποι ἔπαισαν νὰ πιστεύουν τοὺς μύθους καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ ἔξηγήσουν μὲ τὸ λογικὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου, τὸ πῶς ἔγινεν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, τί εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτους ὡνόμασαν φιλόσοφους.

Οἱ παλαιότεροι φιλόσοφοι ἦσαν Ἰωνεῖς, ὁ Θαλῆς, ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Δημόκριτος, ὁ Πυθαγόρας κτλ.

Αύτοὶ ἥθελαν νὰ ἔξηγήσουν ποία εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ποία εἶναι ἡ οὐσία του κτλ., ἔδειξαν μεγάλην φιλομάθειαν καὶ ἔκαμαν σημαντικὴν πρόοδον εἰς τὴν ἀριθμητικήν, εἰς τὴν γεωμετρίαν καὶ εἰς τὴν ἔξηγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Αύτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι φυσικοὶ τῆς Ἰωνίας. "Οταν αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν κέντρον τῆς Ἑλλάδος, συνέρρευσαν ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη πολλοὶ σοφοὶ καὶ λόγιοι, οἱ ὄποιοι ἐπροσπάθησαν νὰ διαφωτίσουν τὸν λαὸν καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰς δεισιδαιμονίας διὰ τὰ ἄστρα καὶ τὰ οὐράνια φαινόμενα. Ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν ἥλθεν δὲ Ἀναξαγόρας, δὲ φίλος καὶ διδάσκαλος τοῦ Περικλέους, δὲ ὄποιος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ σελήνη εἶναι βράχος καὶ ὁ ἥλιος σφαῖρα πυρακτωμένη ἐπτὰ φοράς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Αὔτα ἐσκανδάλιζαν τὸν λαόν, δὲ ὄποιος εἶχε συνηθίσει νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ σελήνη καὶ ὁ ἥλιος εἶναι θεοί.

Τολμηρότεροι ἀκόμη ἦσαν οἱ σοφισταί, οἱ ὄποιοι ἥλθαν ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ ἴδιως ἀπὸ τὰς ἀποικίες, ὁ Γοργίας, ὁ Πρόδικος, ὁ Πρωταγόρας κ.ἄ. Αύτοὶ δὲν ἔξήταζαν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου οὕτε τὰ οὐράνια φαινόμενα, ἀλλὰ τὸ πολίτευμα, τοὺς νόμους, τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των. Εἶχαν μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν ρητορικήν των ἰκανότητα, ὡμίλουν μὲν περιφρόνησιν διὰ τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ ἐδίδασκαν ὅτι ὁ ἔξυπνος ἀνθρω-

Σωκράτης

μαρμάρινον ἀγαλμάτιον τοῦ 3ου π.Χ.
αἰῶνος—Λονδίνον, Βρεττανικὸν Μουσεῖον

πος κατορθώνει νὰ παρουσιάσῃ τὸ δίκαιον ὡς ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον ὡς δίκαιον. Πολλοὶ ἀθηναῖοι ἀπὸ τὰς ἀριστοκρατικωτέρας οἰκογενείας ἔλαβαν τοὺς σοφιστὰς ὡς διδασκάλους διὰ τοὺς νίούς των.

Κατὰ τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἐξηγέρθη ὁ πρῶτος ἀθηναῖος φιλόσοφος, ὁ περίφημος **Σωκράτης** (469–399). Ὁ Σωκράτης ἦτο πρωτότυπος καὶ περιέργος ἀνθρωπος. Ἡ φιλομάθειά του ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε παρημέλησε τὸ μαρμαρογλυφεῖον, τὸ ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πατέρα του, καὶ ἐγύριζεν εἰς τὰς παλαίστρας, εἰς τοὺς τόπους τῶν συγκεντρώσεων, εἰς τὰ καταστήματα τῶν τραπεζίτῶν, διὰ νὰ εὕρῃ ἀνθρώπους νὰ συζητήσῃ, νὰ φωτισθῇ ὁ ἴδιος καὶ νὰ φωτίσῃ τοὺς ἄλλους. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς σοφοὺς τῆς Ἰωνίας ἐδίδασκεν ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ ἐρευνᾷ κανεὶς τὰ οὐράνια καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν, ἐνῷ ἐπρεπεν ὁ ἀνθρωπος πρῶτον νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτόν του. Διὰ τοῦτο εἶχε θέσει ὡς ἀρχὴν τὸ γνῶθι σαυτόν. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τοὺς σοφιστὰς ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι ὑπάρχει σταθερὰ ἀλήθεια καὶ δίκαιον καὶ ὅτι δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς εἰς τὴν ζωήν, ὅσον νὰ γίνη τίμιος καὶ καλὸς ἀνθρωπος.

Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης ἐπολέμησε τοὺς φυσικούς καὶ τοὺς σοφιστάς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἄκροι δημοκρατικοί, οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν παρετήρησαν ὅτι ἡ διδασκαλία του εὔνοει τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ πολλοὶ ἡλικιωμένοι καὶ νέοι τῆς ἀριστοκρατίας, ὅπως ὁ Κρίτων, ὁ Πλάτων, ὁ Ζενοφῶν, ὁ Κριτίας κ.ἄ. ἔστρεψαν νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ ἔγιναν μαθηταί του. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Σωκράτης ἔγινεν ὑποπτος εἰς τοὺς δημοκρατικούς καὶ μετὰ τὰ δυστυχήματα τῆς πατρίδος του ἐθεωρήθη ὅτι ἦτο ἀπὸ τοὺς αἰτίους τῆς καταστροφῆς, ἀφοῦ μάλιστα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, εἶχαν γίνει αἴτιοι πολλῶν κακῶν εἰς τὴν πατρίδα. Τὸ 399 κατηγορήθη ὅτι εἰσάγει νέους θεούς καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους καὶ κατεδικάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Ἡ διδασκαλία του ὅμως εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἀπὸ τὸν Σωκράτην ἐπήγασε σημαντικὸν μέρος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τῶν ἐπομένων ἔτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν διήρκεσε πολύ, διότι ὁ ἑλληνικὸς κόσμος κάτω ἀπὸ τὴν λαμπρότητα ἔκρυπτε τὰ σπέρματα τῆς καταστροφῆς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης πατρίδος καὶ ἔμειναν ἔως τὸ τέλος διηρημένοι εἰς μικρὰ κράτη. Τὰ πάθη, τὰ ὅποια ἔχωριζαν ἀνέκαθεν τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸν ὁξύτερα καὶ δὲν ὑπελείπετο παρὰ νὰ λύσουν τὰς διαφοράς των μὲ τὰ ὄπλα. Πενήντα χρόνια ὥστερα ἀπὸ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, δηλαδὴ τὸ 431 π.Χ. ἀρχίζει μακρὰ περίοδος ἐμφυλίων πολέμων. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὅποιαν οἱ Ἕλληνες ἐλάττευαν ὡς θεάν καὶ τὴν ὀνόμασαν μητέρα τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφυγαδεύθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι διήρκεσαν ἔνα περίπου αἰῶνα, ἔξινταλησαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ τὴν ὡδήγησαν εἰς τὴν παρακμήν.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ σύμμαχοί των, ἴδιας οἱ Κορίνθιοι, ἔβλεπαν μὲ φθόνον καὶ ἀνησυχίαν τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς εἰρήνης ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηναίων εἶχε φθάσει εἰς τόσην ἀνάπτυξιν, ὅσην δὲν εἶχαν γνωρίσει ἔως τότε οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν κυριαρχήσει ὅριστικῶς εἰς τὴν ἀνατολικήν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ Εὔξείνου καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐζήτουν διαρκῶς νέας ἀγορᾶς διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των. Ἡδη ἔστρεφαν τὰ βλέμματα πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ εἰς τὰς πλουσίας ἀποικίας τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, τὰς ὅποιας ἔξεμεταλλεύοντο ἔως τώρα οἱ Κορίνθιοι. Ὅπηρχε λοιπὸν κίνδυνος νὰ κυριαρχήσουν οἱ Ἀθηναῖοι ὅριστικῶς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ ἀποκλείσουν τὴν Πελοπόννησον.

‘Ο πεύλεμος μεταξύ τῶν δύο ἀντιπάλων ἦτο ἀναπόφευκτος. ’Αλλ’ ἡ Σπάρτη κατὰ βάθος δὲν ἦτο φιλοπόλεμος, διότι δὲν εἶχε τὸν κυριώτερον μοχλὸν τοῦ πολέμου, τὸ χρῆμα. ’Επίσης

δὲν εἶχε στόλον, ἐνῶ ἦτο φανερὸν ὅτι ὁ ἄγων μὲ τοὺς Ἀθηναίους θὰ ἐγίνετο κυρίως εἰς τὴν θάλασσαν. ’Αλλὰ τοὺς Σπαρτιάτας παρέσυραν εἰς τὸν πόλεμον οἱ σύμμαχοι καὶ

κυρίως οἱ Κορίνθιοι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπαν ὅτι ἀπειλοῦνται σοβαρῶς τὰ οἰκονομικά των συμφέροντα ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ἀθηναίων.

ΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ

Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις, ὅτε ἐδόθη εὐκαιρία εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπέμβουν ἐνεργότερον εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ιονίου πελάγους.

Οι Κορίνθιοι εἶχαν ἀνέκαθεν διαφορὰς πρὸς τοὺς ἀποίκους των Κερκυραίους, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀποκτήσει δύναμιν, διέθεταν σημαντικὸν στόλον καὶ συνηγωνίζοντο ἐμπορικῶς τὴν μητρόπολιν. Κορίνθιοι καὶ Κερκυραῖοι περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον. Εἰς τὴν πρώτην ναυμαχίαν οἱ Κερκυραῖοι ἀπέκρουσαν τοὺς Κορινθίους, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο νέαν ἐπίθεσιν, κατέφυγαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἥθελησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγνώριζαν ὅτι, ἀν ἐδέχοντο τοὺς Κερκυραίους, ἡ πελοποννησιακὴ συμμαχία, θὰ ἐθεώρει τοῦτο ως ἔχθρικὴν πρᾶξιν. Δὲν ἤθελαν ὅμως νὰ ἀφήσουν τὴν λαμπρὰν εὐκαιρίαν νὰ ἀποκτήσουν πόλιν τόσον σημαντικήν, ἡ ὅποια εἶχεν ἀξιόλογον στόλον καὶ ἔκειτο εἰς ἐπικαιροτάτην θέσιν. Μία φράσις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κερκύρας ἥλεκτρισε τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκκλησίαν. «Ἡ θέσις τῆς πόλεως μας, εἴπαν, ἔξουσιάζει τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν, τῇσ τε γὰρ Ἰταλίᾳς καὶ Σικελίᾳς καλῶς παράπλου κεῖται». Ἀλλως τε οἱ Ἀθηναῖοι ἐγνώριζαν ὅτι ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἐδέ-

Νόμισμα Ἀθηνῶν

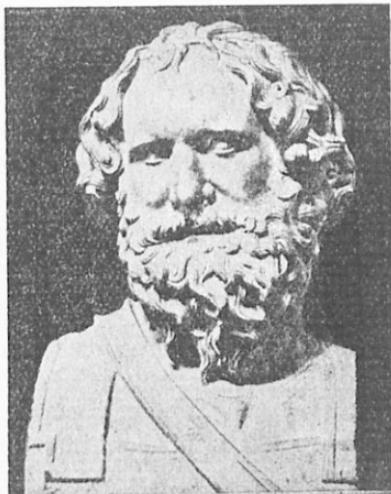

χθησαν λοιπὸν τοὺς Κερκυραίους καὶ μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἔφθασεν ἐγκάριως εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν καταστροφὴν (φθινόπωρον τοῦ 433).

Οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμόν, ἐκίνησαν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀποικίαν τῆς Χαλκιδικῆς Ποτείδαιαν καὶ ἔστειλαν στρατὸν διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συνήθη ταχύτητα ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς πελοποννησίους βοηθούς. Ἡ πόλις ἐπολιορκήθη στενῶς καὶ ἦτο κίνδυνος νὰ πέσῃ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

Οἱ Κορίνθιοι τότε ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς καὶ τοὺς Αίγινήτας κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τὴν πελοποννησιακὴν συμμαχίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὅποίων προστατοῦ ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος (431).

‘Ο πόλεμος, εἶπεν δὲ Ἀρχίδαμος εἰς τὴν συνάθροισιν τῶν συμμάχων, δὲν πρόκειται νὰ γίνη ἐναντίον γειτονικοῦ κράτους. Ἡ χώρα τῶν Ἀθηναίων ἀπέχει πολὺ καὶ οἱ ἴδιοι εἰναι ἐμπειρότατοι εἰς τὰ ναυτικά καὶ εἰς δλα τὰ ἄλλα κάλλιστα ἵτοι μασμένοι. Ἐχουν πλοῦτον ἴδιωτικὸν καὶ δημόσιον, πολεμικά, Ἱππικόν, ὀπλίτας καὶ ἄλλους στρατιώτας. Ἐπειτα πῶς εἰναι δυνατόν νὰ τοὺς ἀφαιρέσωμεν τὴν δύναμιν ποὺ τοὺς δίνει τὸ πλῆθος τῶν ὑπηκόων; μὲ πλοῖα; ἄλλα ἔχομεν πολὺ δλιγώτερα ἀπ' αὐτοὺς καὶ μόνον ὕστερα ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἡμίπτορούμεν νὰ ἐτοιμάσωμεν ἀρκετά. Μὲ τὸ χρῆμα; ἄλλ' εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς εἴμεθα πολὺ κατώτεροι τους. Οὔτε δημόσια ἔχομεν οὔτε ἀπ' τὰ ἴδιωτικά μας συνεισφέρομεν εὐχαρίστως.’ Αν δὲν ὑπερτερήσωμεν εἰς τὸ ναυτικὸν ἥ ἀν δὲν τοὺς ἀφαιρέσωμεν τοὺς πόρους, μὲ τοὺς ὅποίους τὸ διατηροῦν, εἰναι κίνδυνος νὰ ζημιωθοῦμεν περισσότερα

Ἀρχίδαμος

μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ 400 π.Χ. περίπου
Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον.

ήμεις. Καὶ τότε δέν θὰ εἶναι εὔκολον νὰ καταπαύσωμεν τὸν πόλεμον, ὅφοῦ ἄλλως τε ἡμεῖς θὰ τὸν ἀρχίσωμεν. "Ἄς μὴ φανταζώμεθα ὅτι ὁ πόλεμος θὰ τελειώσῃ γρήγορα. . . . Φοβοῦμαι πήπως τὸν ἀφήσωμεν καὶ στὰ παιδιά μας. . . ."

(Θουκυδ. Α', 80–81)

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

'Ο πόλεμος διήρεσε τοὺς "Ἐλληνας εἰς δύο στρατόπεδα. Μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἥσαν ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐκτὸς τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων των εἶχαν ὀλίγους συμμάχους, τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ναύπακτον καὶ τοὺς Ἀκαρνᾶνας καὶ Θεσσαλούς, οἱ όποιοι ὅμως δὲν ἥσαν πολὺ σταθεροί.'

Εἰς τὴν ξηρὰν πολὺ ἵσχυρότεροι ἥσαν οἱ Πελοποννήσιοι, ἐνῶ τὴν θάλασσαν ἔξουσίαζαν οἱ Ἀθηναῖοι. Εἶχαν ἑκατοντάδας πολεμικά, ναύτας ἔξησκημένους καὶ μεγάλην πειραν εἰς τὰ ναυτικά. Ἐπίσης εἶχαν χρήματα περισσότερα καὶ ἥσαν ἀνώτεροι κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν. Εἰς ὅλους τοὺς κλάδους διέθεταν πλῆθος ἰκανῶν ἀνθρώπων. Τέλος εἶχαν ἐνότητα ἐνεργείας, διότι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἔνα ἀνώτερον ἀνθρωπον, τὸν Περικλέα, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι δὲν κατώρθωναν νὰ συνεννοοῦνται.

Αἱ συμπάθειαι ὅμως ἐστρέφοντο πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, διότι εἶχαν κηρύξει ὅτι ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ ὑπήκοοι ἐμίσουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν συνεννοοῦντο μὲ τοὺς ἔχθρούς τῆς πατρίδος. Ἡ Ἐλλὰς λοιπὸν εἰς τὸ μεγαλύτερόν της μέρος ἐστρέφετο κατὰ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, κατὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου, δ ὅποιος εἶναι ὁ κυριώτερος καὶ δ ἀξιοθαύμαστος ἥρως τῆς μεγάλης αὐτῆς τραγῳδίας.

'Ο πόλεμος διήρκεσεν 27 ἔτη, ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ξέναι δυνάμεις, οἱ Πέρσαι, ἐπενέβησαν εἰς αὐτὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἔλαβε παγκόσμιον χαρακτῆρα, ὅπως ὁ τελευταῖος εύρωπαϊκὸς πόλεμος. 'Ο Πελοποννησιακὸς πόλεμος παρουσίασε τρεῖς φάσεις:

1. Δεκαετὴς ἡ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431–421) ὄνομασθεὶς τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμον. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ πόλεμος εἶναι ἀκαθόριστος καὶ μᾶλλον ἐπικρατοῦν οἱ Ἀθηναῖοι.

2. Ή εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία (415–413). Μετὰ βραχεῖαν φαινομενικήν εἰρήνην οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειροῦν τὴν καταστρεπτικήν κατά τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν.

3. Δεκελεικὸς πόλεμος (413–404). Οἱ Σπαρτιᾶται τειχίζουν τὴν Δεκέλειαν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐνισχύονται μὲν περσικὸν χρῆμα, κατασκευάζουν στόλον καὶ συντρίβουν τὴν ἀθηναϊκήν δύναμιν.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (431–421)

Οἱ Ἑλληνες ἥρχισαν μὲν πολλὴν ὅρεξιν τὸν πόλεμον, διότι εἶχαν ἀκμαίας τὰς δυνάμεις των καὶ δὲν ὑπελόγιζαν τὰς συνεπείας. Οἱ σοβαρώτεροι ὄμως καὶ οἱ πεπειραμένοι ἦσαν πολὺ σκεπτικοί. 'Ο τελευταῖος ἀπεσταλμένος τῆς Σπάρτης ἐνῶ ἀφινε τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς, εἶπεν: ἦ δε ἡ ἡ μέρα τοῖς "Ἐλλησι μεγάλων κακῶν ἄρξει.

'Ο πελοποννησιακὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἀττικήν, καίει τὰ σιτηρά, κόπτει τὰ δένδρα καὶ γενικῶς καταστρέφει τὴν χώραν, ἡ ὅποια διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας εἶχε μεταβληθῆ ἐις ἀπέραντον δευδρόκηπον. Οἱ Ἀθηναῖοι φεύγουν ἀπὸ τὴν ὑπαιθρὸν καὶ κλείονται εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως. Τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Περικλέους ἦτο νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύγκρουσιν εἰς τὴν ἔηράν, διὰ νὰ διατηρήσῃ ἀκέραιον τὸν πεζικὸν στρατόν, ὁ ὅποιος τοιουτοτρόπως θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ εἰς πειθαρχίαν τοὺς ὑπηκόους. Συγχρόνως ὄμως ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπέκλειε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔβλαπτε τὰ παράλιά της. Τοιουτοτρόπως ὁ πόλεμος θὰ ἦτο μακρᾶς διαρκείας καὶ θὰ ἔκαμπτε τὴν Σπάρτην.

431

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἔφαντη ὅτι τὰ γεγονότα δικαιολογοῦν τὰς προβλέψεις τῶν ἀθηναίων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. 'Η εἰσβολή, μὲ τὴν ὅποιαν οἱ Πελοποννήσιοι ἤθελαν νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς Ἀθηναίους, δὲν ἔφερε μεγάλα ἀποτελέσματα, ἐνῶ ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ αἱ ἐπιθέσεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἔβλαπταν πολὺ περισσότερον τοὺς Πελοποννήσιους. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἤσαν αἰσιόδοξοι καί, ὅταν τὸν χειμῶνα ἔθαψαν δημοσίᾳ τὰ πρῶτα θύματα τοῦ πολέμου, ὁ Περικλῆς ἀπήγγειλε τὸν περίφημον ἐπιτάφιον, ὁ ὅποιος ἀπο-

πνέει θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν καὶ ὑπερηφάνειαν ἔθνικήν.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐστικώθησαν μαῦρα σύννεφα. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 430 οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλαν πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ σχεδὸν συγχρόνως ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καταστρεπτικὴ ἐπιδημία, δὲ λοιμός, εἶδος ἔξαιρηματικοῦ πυρετοῦ. Ἡ ἀσθένεια ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, διότι εἰς τὴν πόλιν εἶχαν συσσωρευθῆ ὁι κάτοικοι τῆς ύπατιθρου καὶ ἔζων ὑπὸ συνθήκας ἀνθυγιεινάς. Ὁ Θουκυδίδης μᾶς δίδει φρικιαστικὴν περιγραφὴν τῆς νόσου. Ὁ λοιμὸς διήρκεσεν ἐν ἔτος περίπου, ἐπροξένησε μεγάλην καταστροφὴν καὶ ὁ ἕδιος ὁ Περικλῆς ἀπέθανεν, ἀφοῦ εἶδε νὰ πέσουν θύματα οἱ δύο υἱοὶ καὶ ἡ ἀδελφὴ του. Δὲν ἐκλόνισεν ὅμως σοβαρῶς τὸ ἡθικὸν καὶ τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων.

Η ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐπεκράτησαν οἱ ἄκροι δημοκρατικοί, ὅπαδοι τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων. Ὁ ἀρχηγὸς των, ὁ περίφημος **Κλέων**, βυρσοδέψης ἐργοστασιάρχης πλουτήσας εἰς τὸν πόλεμον, ἦτο ἀνθρωπος ὀρμητικὸς καὶ βίαιος, ὁ πρῶτος δημαγωγός, ὁ ὅποιος δὲν προήρχετο ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν εὐγενῶν. "Οταν ὀμίλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔφωναζε καὶ συνώδευε τοὺς λόγους του μὲν μεγάλας χειρονομίας. Ἐντελῶς ἀντίθετος ἦτο ὁ **Νικίας**, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγροτικῆς μερίδος καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ πολέμου ἥθελαν τὴν εἰρήνην. Ὑπέρπλουτος, σοβαρὸς καὶ ὀλιγόλογος, ἵκανὸς στρατηγός, ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸν λαὸν διὰ τὰς γενναιοδωρίας καὶ τὴν σεμνότητά του. Ἐπιφυλακτικὸς ὅμως καὶ ἄτολμος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ ὀρμητικοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Κλέων διηγόμενος μὲν ὑπέρθινος τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτικὴν καὶ ἐφήρμοσε μὲν ἀκρίβειαν τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Περικλέους. Διωργάνωσε τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἔχθροῦ καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκλείσῃ ὀριστικῶς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἀνέπτυξαν τότε μεγάλην δραστηριότητα καὶ ίδιως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ στρατηγοῦ **Δημοσθένους** εὗρηκεν ὁ Κλέων τολμηρὸν ἐκτελεστὴν τῶν σχεδίων του.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 429 ἐπεσεν ἡ Ποτείδαια. Οἱ Σπαρτιᾶται

καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Πλάταιαν μετὰ πολιορκίαν δύο ἔτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν πολιορκούμενοι καὶ πολιορκηταὶ ἔξηντλησαν ὅλα τὰ μέσα τῆς τότε πολιορκητικῆς τέχνης (427). Ἡ Μυτιλήνη ὑποκινουμένη ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους ἐστασίασε κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὀλλ' ἐκριεύθη καὶ ἐτιμωρήθη σκληρῶς. Τὸ 425 ὁ στρατηγὸς Δημοσθένης ὀχύρωσε τὸν λιμένα τῆς Πύλου εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, μὲ σκοπὸν νὰ ἔγκαταστήσῃ ναυτικὴν βάσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν Πελο-

Νόμισμα Μυτιλήνης

Εἰς τὴν μίαν ὅψιν ὁ Ἀπόλλων στεφανωμένος μὲ δάφνην,
εἰς τὴν διλλην αἰολικὴ λύρα.

πόννησον καὶ ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν. Τὸ σημεῖον ἥτο ἐπίκαιρον, διότι ὅρμῷμενοι ἀπ' αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἥδυναντο νὰ κινήσουν εἰς στάσιν τοὺς εἴλωτας καὶ τοὺς Μεσσηνίους. Οἱ Σπαρτιᾶται κατανοήσαντες τὸν κίνδυνον ἀνεκάλεσαν τὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἔσπευσαν νὰ προσβάλουν ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν τὸ ὀχύρωμα καὶ ἀπεβίθασαν 400 ὄπλιτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία κλείει τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἔφθασεν ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος, διεσκόρπισε τὰ πλοῖα τῶν Πελοποννησίων καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ὄπλιτας τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν νῆσον. Μεγάλη ἀνησυχία ἐπεκράτησε τότε εἰς τὴν Σπάρτην, διότι οἱ ἀποκλεισθέντες εἰς τὴν Σφακτηρίαν ἦσαν ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας οἰκογενείας. "Ἐστειλαν ἀμέσως πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐζήτησαν ἀνακωχὴν καὶ ἥρχισαν διαπραγματεύσεις.

είρήνης. 'Αλλ' ή είρήνη έματαιώθη, διότι ὁ Κλέων είχεν ύπερβολικάς ἀπαιτήσεις. Ἐπειδὴ σμως οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὴν Σφακτηρίαν ἀντέτασσαν ζωηρὰν ἀντίστασιν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος ὁ Κλέων καὶ κατώρθωσε νὰ αἰχμαλωτίσῃ τοὺς ύπολειπομένους 300 πολεμιστὰς καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐντὸς 20 ημερῶν, ὅπως είχεν ύποσχεθῆ.

Τὸ γεγονός ἐπροξένησε τεραστίαν ἐντύπωσιν, διότι πρώτην φορὰν σπαρτιατικὸς στρατός παρεδίδετο εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἀπὸ τότε οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν φοβούμενοι διὰ τὴν ζωὴν τῶν αἰχμαλώτων, ἐνῶ ή ἀθηναϊκή ἐπίθεσις ἔγινεν ἐντονωτέρα. Οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον τὰ Μέθανα, τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Θυρέαν ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς ἀκτῆς.

Η ΝΙΚΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ (421)

Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον. Τὸν ἀποκλεισμὸν αὐτὸν ἐπεχείρησε νὰ διασπάσῃ ὁ Βρασίδας, ὁ μόνος ἀξιος λόγου ἀνήρ, τὸν ὅποιον ἀνέδειξε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ή Σπάρτη. Μὲ στρατὸν ἀπὸ εἴλωτας καὶ μισθοφόρους ἐπέρασε τὴν Στερεάν 'Ἐλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς κτήσεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἀμέσως προσεχώρησαν πολλαὶ πόλεις καὶ μετ'

οὐλίγον ὁ Βρασίδας κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολιν, τὸ κέντρον τῶν ἀθηναϊκῶν κτήσεων εἰς τὸ σημεῖον αὐτό.

'Ο Κλέων ἔξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ εἰς τὴν συμπλοκὴν παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο ἀρχηγοί, ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδας. Τοιουτοτρόπως ὁ περίφημος δημαγωγὸς ἔμεινε συνεπῆς εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς.

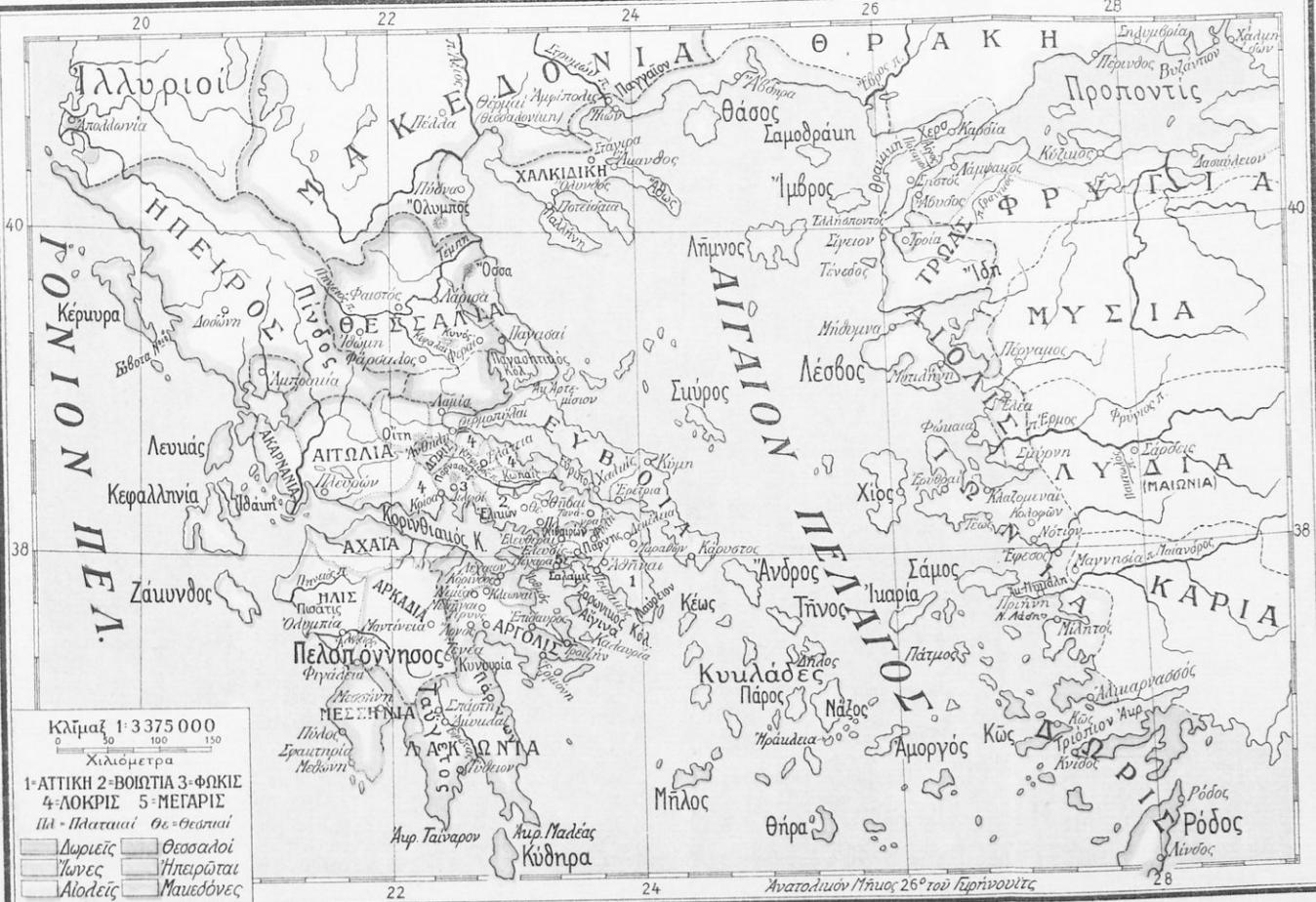

Νόμισμα Ἀμφιπόλεως, κεφαλὴ Ἀπόλλωνος καὶ λυχνία

Φίπολιν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο ἀρχηγοί, ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδας. Τοιουτοτρόπως ὁ περίφημος δημαγωγὸς ἔμεινε συνεπῆς εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς.

Ἄφοῦ τοιουτοτρόπως ἔλειψαν οἱ ὄπαδοι τοῦ πολέμου μέ-
421 χρις ἐσχάτων, ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδας, τὸ ἔργον τῶν εἰρηνοφίλων ἔγινεν εὔκολωτερον. Ἐμεσολάβησεν δὲ Νικίας καὶ ἔγινεν εἰρήνη διὸ 50 ἔτη ύπο τὸν ὄρον οἱ ἀντίπαλοι νὰ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΣ

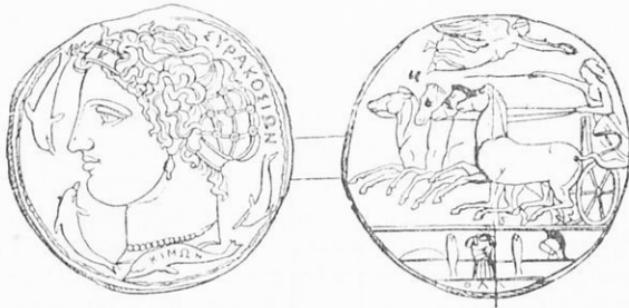

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διατηρήσουν τὰς πρὸ τοῦ πολέμου κτήσεις. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Νικίειος εἰρήνη (421).

Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

Δυστυχῶς ἡ εἰρήνη ἦτο μόνον φαινομενικὴ καὶ διήρκεσε πολὺ ὀλίγον. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἤσαν εὐχαριστημένοι καὶ δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν εἰρήνην. Εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἀναπτυχθῆ νέα γενεὰ πολιτευομένων, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν πόλεμον ὡς φυσικὴν κατάστασιν καὶ μέσον διὰ νὰ ἀναδειχθοῦν καὶ νὰ ἰκανοποιήσουν τὰς φιλοδο-

Νόμισμα Συρακουσῶν

ξίας των. 'Ο σημαντικώτερος ἀπ' αὐτοὺς ἦτο δ 'Αλκιβιάδης, νέος ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν, συγγενῆς τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κλεισθένους, πλούσιος, ωραῖος καὶ κομψός. Εἶχεν ἀκούσει τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Σωκράτους καὶ ἔγινε γνωστὸς περισσότερον μὲ τὰς νεανικὰς ζωηρότητας παρὰ μὲ τὰς πραγματικὰς του ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα. "Εγίνε δημοκρατικός, διότι ἐπίστευεν ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἦτο δυνατόν νὰ διακριθῇ εύκολότερον καὶ κατώρθωσε πραγματικῶς νὰ ἐκλεγῇ στρατηγὸς τὸ 420 π.Χ. μόλις 30 ἔτῶν.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΚΕΛΙΑΝ

'Ο Αλκιβιάδης, ἔξωθησε τὴν πατρίδα του εἰς τὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν. Παρουσίασεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ἦτο εὔκολον νὰ κυριεύσουν τὰς δωρικὰς πόλεις τῆς Σικελίας, Θεοδωρίδον—Λαζάρον. 'Ιστορία 'Ελληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ' 6

νὰ γίνουν κύριο! τῆς Δυτικῆς Μεσογείου, νὰ ἀποκλείσουν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ δυσμάς καὶ νὰ ἀναγκάσουν τὴν Σπάρτην νὰ ὑποκύψῃ. Ματαίως ὁ Νικίας ἐπροσπάθησε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ καὶ ἔδειξε τὰς δυσκολίας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως.

„Αφίνομεν, εἶπεν ὁ Νικίας, ὅπίσω πολλούς ἔχθρούς καὶ πηγαινομέν νὰ δημιουργήσωμεν καὶ δλλους. Φαντάζεσθε ὅτι ἡ εἰρήνη πού ἔκσμαμεν μὲ τοὺς ἔχθρούς μας, εἶναι ἀσφαλής; „Αν καθήσωμεν ἥσυχοι, θὰ διατηρηθῇ κατ' ὄνομα τουλάχιστον, σὸν ὅμως πάθωμεν καμμίαν μεγάλην ἀποτυχίαν, ἀμέσως θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ ἔχθροι. Υπεχρεώθησαν νὰ εἰρηνεύσουν, διότι ἔπαθαν κατὰ τὸν πόλεμον περισσοτέρας συμφοράς καὶ ἔξευτελισμούς ἀπὸ τὴν ἡμέραν. „Επειτα καὶ μέσα εἰς τὴν συνθήκην ὑπάρχουν πολλά σημεῖα ἀμφισβητούμενα. Διὰ τοῦτο μερικοὶ δὲν τὴν παρεδέχθησαν καὶ ἔξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ εἶναι φανεροὶ ἔχθροι μας....“Αν λοιπὸν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μας, δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζὶ μὲ τοὺς Σικελιώτας, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν πολὺ καλά πόσον ἐπροσπάθησαν προηγουμένως νὰ κάμουν συμμάχους των. „Ωστε δὲν εἶναι διόλου φρόνιμον νὰ ἐπιθυμοῦμεν ἀλλην ἀρχῆν, προτοῦ ἔξασφαλίσωμεν αὐτὴν ποὺ ἔχομεν....“Επειτα μὴ λησμονεῖτε ὅτι μόλις πρὸ δλίγου ἀπηλλάγημεν ἀπὸ φοβερὰν ἀσθένειαν καὶ ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ὅτι μόλις ἡρχίσαμεν ν' ἀναλαμβάνωμεν εἰς χρῆμα καὶ εἰς πληθυσμόν. Αὐτὰ είναι ὄρθωτερον νὰ ἔξιδεύσωμεν ἔδω καὶ ὅχι χάριν ἀνθρώπων φυγάδων, οἱ ὁποίοι ἔχουν συμφέρον πολλά λέγουν πολλά ψεύματα...“Αν δὲ κάποιος ἀπὸ φιλοδοξίαν νὰ γίνη ἀρχηγὸς σᾶς παρακινεῖ εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν καὶ ἐπιδιώκει δόξαν καὶ κέρδος μὲ κίνδυνον τῆς πόλεως, θεωρήσατε τὸν ἔχθρὸν τῆς πόλεως καὶ σκεφθῆτε ὅτι ἡ ὑπόθεσις εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὰς νεανικάς του δυνάμεις καὶ τὴν δρμητικότητά του .

(Θουκυδ. ΣΤ, 10-12).

„Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλήν του καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν. Ἐξέλεξαν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον στρατηγούς μὲ ἀπόλυτον ἔχουσίαν, αὔτοκράτορας στρατηγοὺς ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, καὶ ἀμέσως ἡρχίσαν τεραστίαν προετοιμασίαν.

Τὸ θέρος τοῦ 415 ἔξέπλευσεν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὁ μεγαλοπρεπής στόλος ὕστερα ἀπὸ ἐπίσημον καὶ συγκινητικὴν τελετὴν. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν τελετὴν αὐτὴν ὁ ἱστορικὸς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου Θουκυδίδης.

Ποτὲ στρατός ἐλληνικὸς τόσον πολυτελής καὶ τόσον λαμπρὰ ἐφωδίσμένος δὲν ἔξηλθεν ἀπὸ ἕνα μόνον λιμένα. Οἱ τριήραρχοι εἶχαν στολίσει τὰ πλοϊά των μὲ πλούσια ἐμβλήματα, οἱ στρατιῶται ἐφίλοτιμήθησαν νὰ φορέσουν τὰ καλύτερα ἐνδύματα καὶ τὰ λαμπρότερα δηπλα Ἀφοῦ ἐπεβιβάσθησαν ὅλοι, ἢ σάλπιγξ διέταξε σιωπὴν καὶ ἀπήγγειλαν τὰς εὐχάς, τὰς ὁποίας συνηθίζουν εἰς τὸν ἀπόπλουν, ὅχι κάθε πλοϊον χωριστά, ἀλλὰ δῆλοι μαζὶ διὰ τοῦ κήρυκος. Εἰς δὲν τὸ στράτευμα ἐγέμισαν μὲ οἰνον τοὺς κρατῆρας. Ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἔκαμαν σπονδάς ἀπὸ χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς ποτήρια. Τὸ πλῆθος, τὸ δῆποιον εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν παραλίαν, ἥνωσε τὰς εὐχάς του μὲ τὰς εὐχάς τοῦ στρατεύματος καὶ, ἀφοῦ ἔψαλε τὸν παιᾶνα καὶ ἐτελείωσαν τὰς σπονδάς, δὲ στόλος ἀπέπλευσεν (Θουκυδ. ΣΤ', 32).

‘Ο ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ παρέλαβε τοὺς συμμάχους, οἱ δῆποιοι εἶχαν συγκεντρωθῆ ἐκεῖ.

Λατρεία τοῦ Ἐρμοῦ, ἀττικὸν ἀνάγλυφον—Μόναχον, Γλυπτοθήκη.

Τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη τεραστία δύναμις διὰ τοὺς χρόνους ἑκίνους, 134 τριήρεις, 30 σιταγωγά, 100 φορτηγά, 5000 ὁπλῖται, ἀπὸ τοὺς δῆποιους 1500 Ἀθηναῖοι, καὶ 1300 ψιλοὶ μισθοφόροι. Οἱ στόλοι ἔφθασεν εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τότε ἐφάνησαν αἱ μεγάλαι δυσκολίαι τῆς ἐπιχειρήσεως. Μ' ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἐπιτυχίας. Οἱ Ἀλκιβιάδης ἐπέρασεν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἔγινεν εὐκόλως κύριος τῆς Κατάνης.

Αἴφνης ὅμως ἔγινε κάτι ἀπρόοπτον. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔφθασε

τὸ ταχυδρομικὸν Σαλαμῖνιν ἵα μὲ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ μερικοὺς φίλους του, διὰ νὰ δικασθοῦν. Ὁλίγας ἡμέρας δηλαδὴ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ στόλου ἄγνωστοι εἶχαν σπάσει τὴν νύκτα τοὺς Ἐρμᾶς, δηλαδὴ τὰς λιθίνας στήλας μὲ τὴν προτομὴν τοῦ θεοῦ, τὰς ὅποιας εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας των καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν δρόμων. Ἡ ἀσεβὴς πρᾶξις ἔγεννησε μεγάλην ταραχὴν, διότι πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται περὶ μυστικῆς συνωμοσίας, ἥτις ὅποια εἶχε σκοπὸν νὰ κατατάσῃ τὴν δημοκρατίαν. Οἱ ἀντίπαλοι δημαγωγοὶ κατήγγειλαν τότε τὸν Ἀλκιβιάδην ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἔνοχος, ἀφοῦ μάλιστα ἦτο γνωστὸν ὅτι μὲ τοὺς φίλους του ἔχλεύαζαν τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, καὶ κατώρθωσαν νὰ πείσουν τὴν κυβέρνησιν νὰ τὸν καλέσῃ εἰς ἀπολογίαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπροσποιήθη ὅτι ὑπακούει, εἰσῆγλθεν εἰς τὸ πλοῖον του μὲ τοὺς φίλους του, ἤκολούθησε τὴν Σαλαμινίαν ἐνα διάστημα, κατόπιν ἐλοξοδρόμησε καὶ ἐπλευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἔσπευσε νὰ γίνῃ σύμβουλος τῶν ἔχθρῶν τῆς πατρίδος του. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν δραστηρίως. Προσέβαλαν τὰς Συρακούσας, τὴν μεγαλυτέραν δωρικὴν πόλιν, ἐνίκησαν τὸν πεζικὸν στρατὸν καὶ ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν τόσον στενά, ὥστε οἱ Συρακούσιοι ἐσκέπτοντο νὰ παραδοθοῦν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασε στρατὸς σπαρτιατικὸς καὶ κορινθιακὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γύλιππον, διότι ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὅποιος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Σπάρτην, εἶχε πείσει τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἀφήσουν εἰς τὴν τύχην των τὰς πόλεις τῆς Σικελίας. Τὰ πράγματα ἤλλαξαν τότε. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὁ στόλος των, ὑποχρεωμένος νὰ ναυμαχήσῃ ἐντὸς τοῦ στενοῦ λιμένος, ἔπαθεν ἀποτυχίας. Ὁ Νικίας, ὁ ὅποιος εἶχε μένει μόνος στρατηγός, ἀφοῦ εἰς μίαν συμπλοκὴν ἐφονεύθη ὁ Λάμαχος, βλέπων τὴν κατάστασιν ἐξήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν καὶ νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατόν. Ἔκεīνοι

ὅμως ἔστειλαν τὸν γνωστὸν στρατηγὸν Δημοσθένην μὲ σημαντικὴν ἐπικουρίαν (75 πλοῖα, 5000 ὁπλῖται). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν. "Ολη ἡ νῆσος τότε ἤνωθη ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Συρακούσιοι ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον καὶ τὸν ἕκλεισαν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἀφοῦ ἔφραξαν μὲ πλοῖα τὴν εἴσοδόν του. Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστρεψαν οἱ ἴδιοι τὰ πλοῖα των καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ύποχωρήσουν διὰ ξηρᾶς. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν ύποχωρησιν ὁ Θουκυδίδης:

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἔβλεπαν τοὺς ἴδικούς των νεκροὺς καὶ ἀτάφους καὶ κατελαμβάνοντο ἀπὸ λύπην ἀνάμεικτον μὲ φόβον. Περισσότερον ὅμως σπαραξιάρδιον ἦτο τὸ θέαμα τῶν τραυματῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, οἱ ὄποιοι ἐγκατελείποντο εἰς τὴν τύχην. Ἡσαν περισσότερον δξιοι λύπης ἀπὸ τοὺς φονευμένους. Ἰκέτευαν τοὺς φεύγοντας μὲ ὀλόφυρμούς, ἐσπάρασσαν κυριολεκτικῶς τὴν καρδίαν μὲ τὰς παρακλήσεις νὰ τοὺς πάρουν μαζὶ καὶ ἐφώναζαν μὲ τὸ δνομα τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς γνωστούς των. "Οταν ἔφευγαν οἱ δύμσκηνοί των, ἐκρεμῶντο ἐπάνω τους καὶ τοὺς ἡκολούθουν ὅσον ἡμποροῦσαν, καὶ ὅταν πλέον τοὺς ἐγκατέλειπαν αἱ δυνάμεις, ἔρριπτοντο εἰς τὸ ἔδαφος μὲ ἥρηνους καὶ ἐπικλήσεις τῶν θεῶν... "Ολοὺς κατεῖχε τὸ συναίσθημα τῆς κατηφείας καὶ ταπεινώσεως... Ἐνῶ δῆλαν διὰ νὰ ύποταξιν ἀλλοις, ἔφευγαν μὲ τὸν φόβον μήπως ὑποδουλωθοῦν οἱ ἴδιοι. Ἐνῶ εἶχαν ἐκπλεύσει ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μὲ εύχας καὶ παιᾶνας, τώρα ύπεχώρουν ὑπὸ τὰς ἀπαισιωτέρας συνθήκας... (Θουκυδ. Γ' 75).

Μετὰ πέντε ἡμερῶν πορείαν ἤναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν, πρῶτον ὁ Δημοσθένης, ἔπειτα ὁ Νικίας. Ἡ ἐκδίκησις τῶν Συρακουσίων ἦτο τρομερά. "Εσφαξαν τοὺς δύο στρατηγοὺς εἰς τὴν ἀγοράν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, 7 χιλ.⁴¹³ περίπου, ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα, ὅπου ὑπέστησαν θλιβερὸν μαρτύριον. Ἀργότερα ἐπώλησαν ως δούλους τοὺς ἐπιζήσαντας εἴτε τοὺς ἕκλεισαν εἰς τὰς δημοσίας φυλακάς.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (413–404)

"Η καταστροφὴ τῆς Σικελίας είναι μία ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας συμφοράς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Δι' αὐτῆς ἐδέχθη δυνατὸν κτύπημα ἡ μεγαλυτέρα καὶ προοδευτικωτέρα πόλις τῆς Ἐλλάδος καὶ τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἡργησαν νὰ φανοῦν. Οἱ ἔχθροὶ ἔλαβαν θάρρος καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκι-

βιάδου ἔκαμαν μερικάς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὅποιαι ἔβλαψαν πολὺ τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔκτισαν πρῶτον φρούριον εἰς τὴν Δεκέλειαν τῆς Ἀττικῆς (Τατόϊ), ὃπου ἔμενε διαρκῶς στρατὸς καὶ ἔκαμνεν ἐπιδρομάς εἰς τὴν Ἀττικήν. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι τώρα νὰ μένουν ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὴν πόλιν, ὃπου ὑπέφεραν πολύ, καὶ τὸ χειρότερον πολλοὶ δοῦλοι φεύγουν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ παραλύουν τὴν ἀθηναϊκὴν βιομηχανίαν.

Δεύτερον οἱ Σπαρτιᾶται στέλλουν στόλον εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸν στόλον ὁδηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλκιβιάδης. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἦθελαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν των, ἐπαναστατοῦν ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Οἱ Σπαρτιᾶται συνεννοοῦνται μὲ τοὺς Πέρσας, λαμβάνουν χρήματα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ κατασκεύαζουν δυνατὸν στόλον. Τέλος οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν κινοῦνται καὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν ἔχθρον.

Η ΑΘΗΝΑΙΚΗ AMYNA

Ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἥτο τὸ ποκαρδιωτικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας.

«Οταν ἔφθασεν ἡ εἰδῆσις εἰς τὰς Ἀθήνας, γράφει ὁ Θουκυδίδης, πολὺν καιρὸν δὲν ἥθελαν να πιστεύσουν ὅτι ἡ καταστροφὴ ἥτο τόσον μεγάλη καὶ ἐνόμιζαν ὅτι λέγουν ὑπερβολὰς ὅσοι εἶχαν διαφύγει ἀπὸ τὴν συμφορὰν καὶ διηγοῦντο μὲ ἀκρίβειαν τὰ γεγονότα. * Οταν δόμως ἐγνώρισαν τέλος τὴν ἀλήθειαν, ὡργίζοντο ἐναντίον τῶν πολιτικῶν, οἱ ὅποιοι τοὺς παρεκίνησαν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὡσὰν νὰ μὴν τὴν εἶχαν ἀποφασίσει οἱ ἴδιοι, καὶ τὰ ἔβαζαν καὶ μὲ τοὺς χρησμολόγους καὶ τοὺς μάντεις καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ δόποιοι ἀπὸ θεῖα δῆθεν σημεία εἶχαν δώσει εἰς αὐτοὺς ἐλπίδας ὅτι θὰ καταλάβουν τὴν Σικελίαν. * Ολα τοὺς στενοχωροῦσαν καὶ ὑστερα ἀπὸ τὸ τραγικὸν συμβάν τοὺς ἐκυρίευσε φόβος καὶ ὑπερβολικὴ κατάπληξις. * Εστενοχωροῦντο καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς πολιτῶν διὰ τὴν ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν τόσων ὀπλιτῶν καὶ ἵππεων καὶ ἀκμαίας ἡλικίας, δόμοιαν τῆς ὅποιας δὲν εἶχαν ἀλλην. * Εξ ἀλλου δὲν ἔβλεπαν εἰς τὸ δημόσιον ταμείον οὔτε κωπηλάτας διὰ τὸν στόλον καὶ ἦσαν δηπληποισμένοι. * Ἐνόμιζαν διτι καὶ οἱ ἔχθροι τῆς Σικελίας θὰ ἥρχοντο ἀμέσως μὲ τὸ ναυτικὸν των νὰ κτυπήσουν τὸν Πειραιᾶ, ἀφοῦ εἶχαν κερδίσει τόσον περιφανῆ νίκην. Οἱ ἔχθροι, τοὺς δόποιους εἶχαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν ἔτοιμα-

σμένοις τώρα πολύ καλύτερα ἀπ' αὐτούς καὶ θὰ τοὺς ἐπετίθεντο καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τέλος εἶχαν τὸν φόβον μῆτρῶς ἐπαναστατήσουν οἱ σύμμαχοί των. Ἐν τούτοις πῆραν ἀπόφασιν νὰ κάμουν ὅ,τι ἦτο δυνατόν, μὲ τὰ μέσα πού διέθεταν νὰ ἔτοιμάσουν νέον ναυτικὸν καὶ νὰ προμηθευθοῦν ξυλεῖαν καὶ χρήματα ἀπ' ὃπου ἡμπορεῦσαν. Ἐπειτα ἔλαβαν ἀπόφασιν νὰ ἔξασφαλίσουν τοὺς συμμάχους καὶ προπάντων τὴν Εὔβοιαν καὶ τέλος νὰ ἐπιβάλουν αὐτοτηράς οἰκονομίας εἰς τὴν πόλιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔθεωρησαν καλὸν νὰ ἐκλέξουν ἀρχὴν ἀπὸ ἡλικιωμένους καὶ σεβαστούς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἀναλόγως τῶν περιστάσεων νὰ ῥυθμίζουν τὴν κατάστασιν. Ἀπέναντι τοῦ ἔξασφικοῦ τρόμου ἥσαν πρόθυμοι, ὅπως συνηθίζει ὁ λαός εἰς τὰς περιστάσεις αὐτάς, νὰ πειθώρχησουν εἰς ὅλα».

(Θουκ. Η', 1).

Συνελθόντες ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔτοιμάζουν τὴν ἄμυναν. Ἐξηντλημένοι, ἐγκαταλειμένοι· ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ἔδειξαν σθένος ψυχικὸν καὶ ἀντοχὴν ἀξιοθάμαστον. Ἐπάλαισαν ἐπὶ δόκτῳ ἔτη ἀκόμη ἐναντίον ὀλοκλήρου κόσμου ἔχθρων καὶ ἔκαμαν ἀξιόλογα κατορθώματα. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποτρέψουν τὸ μοιραῖον, ἀφότου μάλιστα τὸ περσικὸν χρῆμα ἐνίσχυσε τὸν ἀντίπαλον.

Οἱ ἀθηναϊκὸι στόλοι ἔχων ὄρμητήριον τὴν Σάμον, ἡ ὅποια ἔμεινε πιστὴ μέχρι τέλους, διεισάγει ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καὶ εἶχε πολλὰς ἐπιτυχίας. Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν ταραχὴν ἔξηγέρθησαν οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαθίδρυσαν ὀλιγαρχικὴν κυβέρνησιν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411). Ἀλλὰ ὁ στόλος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἀνέτρεψε τὴν ὀλιγαρχίαν. Συγχρόνως ἐλευθερώνει τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἔξασφαλίζει τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς πόλεως.

Οἱ Ἀλκιβιάδης ἥλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ φίλοι του ἐνεργοῦν καὶ κατορθώνουν νὰ ἀνακληθῇ. Οἱ Ἀλκιβιάδης φθάνει εἰς τὸν Πειραιᾶ μὲ ίδιαίτερον πλοιον (410), γίνεται δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν ἀπὸ τὸ πολυάριθμον πλῆθος, τὸ ὅποιον εἶχε συγκεντρωθῆ ἐκεῖ, καὶ διορίζεται αὐτοκράτωρ στρατηγός. Ἀποτυγχάνει ὅμως εἰς τὰς πρώτας του ἐπιχειρήσεις, γίνεται ὑποπτος, καθαιρεῖται καὶ ἀπὸ τότε ζῆ βίον τυχοδιωκτικὸν χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ τὰς ραδιουργίας, καὶ θὰ ἔχῃ κακὸν τέλος.

‘Ο ἀθηναϊκὸς στόλος ἀνασυντάσσεται καὶ νικᾷ εἰς τὰς Ἀργινούσας νήσους πλησίον τῆς Λέσβου. Ὁ λακεδαιμόνιος ναύαρχος φονεύεται, μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου καταστρέφεται (406).

Ο ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐνίσχυσαν σημαντικῶς τὴν στόλον των πάλιν μὲ περσικὰ χρήματα. Κατ’ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εἶχε καταβῆ εἰς τὴν Ἰωνίαν ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Κῦρος, διορισθεὶς σατράπης τῆς Λυδίας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἔχθρὸς τῶν Ἀθηναίων, δόποιος ὑπεστήριξε μὲ περισσοτέραν προθυμίαν τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ὁ σπαρτιατικὸς στόλος εἶχεν ἵκανώτατον ναύαρχον, τὸν Λύσανδρον, ἄνδρα φιλόδοξον καὶ διπλωματικώτατον.

‘Ο Λύσανδρος κατέλαβε τὴν Λάμψακον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐνῷ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐστάθμευεν ἀπέναντι, εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλίαν, εἰς τὴν θέσιν Αἰγαίου ποταμοί, καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν προσβάλῃ αἰφνιδιαστικῶς, καθ’ ἥν στιγμὴν τὰ πληρώματα εἶχαν ἀποβιβασθῆνει τὴν ξηράν. Χωρὶς μάχην ἐκυρίευσεν δλόκληρον τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ἡχμαλώτισε σχεδὸν ὅλον τὸ πλήρωμα καὶ κατέσφαξε 3 χιλ. ἀθηναίους αἰχμαλώτους. Μόνον ὁ στρατηγὸς Κόνων κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν καταστροφὴν μὲ δόκτω πλοῖα καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Κύπρον.

Μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχαν πλέον στόλον. ‘Ο Λύσανδρος ἀπέκλεισε τὸν Πειραιᾶ, ἐνῷ συγχρόνως σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Παυσανίαν ἀπέκλειε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ξηράν. ‘Η πολιορκία διήρκεσε 404 πέντε μῆνας. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι ἡναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς ὄρους τῶν νικητῶν, δηλαδὴ νὰ πέφεραν τὸν στόλον ἑκτὸς 12 πλοίων, νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, νὰ ἀνακαλέσουν τοὺς ἔξορίστους ὀλιγαρχικοὺς καὶ νὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν (404).

‘Ο Λύσανδρος ἀμέσως ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ, οἱ ἔξοριστοι ἔτρεξαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἔβαλαν αὐλητρίδας νὰ παίζουν καὶ ἡρχισαν νὰ κρημνίζουν μὲ πολλὴν ὅρεξιν τὰ τείχη ὑπὸ τὸν ἥχον τῶν αὐλῶν, ἐπειδὴ ἔνδομιζαν ὅτι ἔκεινην τὴν ἡμέραν ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. (Ξενοφ. ‘Ελληνικά).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

‘Ο Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο μεγάλῃ συμφορᾷ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ χώρα ἔπαθεν ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν. Ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἄνθρωποι, πόλεις μεγάλαι καὶ πλούσιαι μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια, τὰ κτήματα ἔμειναν ἀκαλλιέργητα, τὰ δάση ἐκόπησαν, τὰ ζῷα ὡλιγόστευσαν καὶ ὁ πλοῦτος τῆς χώρας γενικῶς ἔπαθε μεγάλην καταστροφήν.

‘Ο μακρὸς καὶ ἄγριος πόλεμος εἶχεν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ περίφημος ἑλληνικὴ φιλανθρωπία ἐξηφανίσθη καὶ οἱ “Ἐλληνες ἔκαμαν πολλὰς ἄγριότητας λησμονήσαντες συγγένειαν καὶ παλαιοὺς δεσμούς. Φονεύουν ἥπατοι τοὺς αἰχμαλώτους ως δούλους, δὲν διακρίνουν ὅπλοφόρους ἀπὸ τοὺς ἀόπλους κατοίκους, παραβιάζουν τὸ ἔδαφος τῶν οὐδετέρων, ἐκριζώνουν τοὺς πληθυσμούς καὶ ἥπισθιοί των εἰς τὴν ἔχθρικὴν χώραν συνοδεύεται ἀπὸ λεηλασίαν καὶ καταστροφήν. Οἱ Σπαρτιᾶται φονεύουν τοὺς 200 Πλαταιεῖς καὶ 25 Ἀθηναίους αἰχμαλώτους καὶ κατασκάπτουν τὰς Πλαταιὰς χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ’ ὅψιν τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὄποιας εἶχαν προσφέρει κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Μυτιλήνην, ἀποφασίζουν νὰ σφάξουν ὄλους τοὺς ἄνδρας καὶ μόλις μετριάζουν τὴν ἀπόφασιν καὶ φονεύουν τοὺς 1000 πρωταίτιος.

‘Επιτύμβιον ναύτου

Μαρμαρίνη στήλη τοῦ 400 π.Χ. περίπου—Ἀθῆναι, ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Ἡ στήλη διατιθέεται ἀνάμνησιν τοῦ πένθους, τὸ ὅποιον εἶχε σκεπάσσει τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς καταστροφὰς εἰς τὴν θάλασσαν.

Τὰ κομματικὰ πάθη φθάνουν εἰς πρωτοφανῆ δξύτητα. Οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Κερκύρας καταπνίγουν τὴν ἔξεγερσιν τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἐκτρέπονται ὅμως εἰς πρωτοφανεῖς βιαιοπραγίας. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἴναι πρόθυμοι ^{Ιν}ὰ παραδώσουν τὴν πατρίδα των εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, διὸ νὰ ἔξοντώσουν τοὺς δημοκρατικούς.

Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῆς ‘Ελλάδος καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς διαλύεται ὀλίγον κατ’ ὀλίγον τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

’Αφοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατέστρεψαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ἔμειναν μόνοι κύριοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας, παρέδωσαν τὴν ἔξουσίαν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, ἐγκατέστησαν εἰς αὐτὰς φρουρὰν καὶ στρατιωτικὸν διοικητὴν σπαρτιάτην, τὸν λεγόμενον ἄρμοστήν, καὶ τὰς ὑπερχέωσαν νὰ πληρώνουν φόρους εἰς τὴν Σπάρτην ὅπως ἄλλοτε εἰς τοὺς Αθηναίους. Τοιουτοτρόπως ἡ Σπάρτη ἐκληρονόμησε τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων.’Αλλ’ οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν ἀδέξιοι καὶ κακοὶ ἡγεμόνες.’Επενέβαιναν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ἄλλων πόλεων, ἐπέβαλλαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις καὶ μετεχειρίζοντο τρομοκρατικὰ μέτρα.

’Ἐπεκράτησε τότε μεγάλη ἀκαταστασία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς πολλὰ μέρη ἐγίνοντο ἐπαναστάσεις καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἡναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἐγύριζαν ὡς τυχοδιῶκται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Πολλοὶ ἐφυγαν εἰς τὴν Μ. ’Ασίαν καὶ ἔγιναν μισθοφόροι εἰς τοὺς σατράπας τῆς Περσίας.

ΟΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΤΥΡΑΝΝΟΙ

Μεγαλυτέρα ταραχὴ ἔγινεν εἰς τὰς Ἀθήνας. ’Ο Λύσανδρος ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῶν Ἀθηνῶν, παρέδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς 30 ἀπὸ τοὺς φανατικῶρους ὀλιγαρχικούς, οἱ δόποιοι διὰ τὴν κακήν των καὶ τυραννικὴν διοίκησιν ὀνομάσθησαν τριάκοντα τύραννοι. Οἱ σημαντικῶτεροι ἀπ’ αὐτοὺς ἦσαν ὁ Θηραμένης, ὁ δόποιος κατά τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἶχε παίξει αἰσχρὸν πρόσωπον, καὶ ὁ Κριτίας, ὁ ὁποῖος εἶχε χρηματίσει ἄλλοτε μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν ὀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν, εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ εἶχε διακριθῆ ὡς ποιητής, λογοτέχνης καὶ ρήτωρ. ’Αλλ’ ἥτο ὑπουλος καὶ ἐμπαθής.

Οἱ τριάκοντα ἀφώπλισαν δλους τοὺς πολίτας ἐκτὸς 3 χιλ.

όπαδῶν των καὶ κατεδίωξαν τοὺς δημοκρατικούς μὲ τρόπον σκληρόν. Εἰς ὀλίγον διάστημα ἐφόνευσαν 1500 ἀπὸ τοὺς εὐπορωτέρους πολίτας καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν των. Οἱ δημοκρατικοὶ δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς εἰς τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη. Οἱ περισσότεροι ὅμως εύρηκαν καταφύγιον εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν περὶ τὸν στρατηγὸν Θρασύβουλον, όντοιος εἶχε διακριθῆ εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ εἶχε καλὴν φήμην. Ὁ Θρασύβουλος ἄμα εἶδε τὸ πλῆθος τῶν φυγάδων, ἔλαβε θάρρος καὶ ἤδη τὸν χειμῶνα τοῦ 404 οἱ δημοκρατικοὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του κατέλαβαν τὸ φρούριον τῆς Φυλῆς ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Ὁ ἀριθμός των ἐδεκαπλασιάσθη ἀμέσως, ἐπροχώρησαν καὶ κατέλαβαν τὸν Πειραιᾶ.

Οἱ τριάκοντα ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς ἀποκρύψουν, ἀλλ' ἔνικήθησαν ἐπανειλημένως καὶ κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἐφονεύθη ὁ Κριτίας. Τότε ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' εἰς τὴν Σπάρτην δὲν εἶχε πλέον μεγάλην δύναμιν ὁ Λύσανδρος, ὁ 403 ἔχθρὸς τῆς δημοκρατίας καὶ φίλος τῶν τριάκοντα. Οἱ Σπαρτιάται λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ συμφιλιώσουν τοὺς ἀριστοκρατικοὺς καὶ τοὺς δημοκρατικούς. Ὁ Θρασύβουλος ἔδωκε γενικὴν ἀμνηστείαν καὶ οἱ δημοκρατικοὶ εἰσῆλθαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐγκαθίδρυσαν πάλιν τὴν δημοκρατίαν (403).

Η ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ

Τρία ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Κῦρος ὁ νεώτερος, νίος τοῦ βασιλέως Δαρείου Γ', σατράπης τῆς Ἰωνίας καὶ φίλος τῶν Σπαρτιατῶν, ἔκαμε σημαντικὴν προπαρασκευὴν, διὰ νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του Ἀρταξέρξην. Ἐκτὸς τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 13 χιλ. Ἑλληνας μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν συντομίαν ὡνομάσθησαν μύριοι, δηλ. 10 χιλιάδες.

Ο Κῦρος ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας καὶ διῆλθε τὸν Εύφρατην. Ἀλλὰ παρὰ τὰ Κούναξα ὁ στρατηγὸς τοῦ βασιλέως Τισαφέρνης κατώρθωσε διὰ στρατηγήματος νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς "Ελληνας ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης. Τὸ σῶμα δηλαδὴ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, τὸ ὅποιον εἶχε παραταχθῆ ἀπέναντι τῶν Ἐλλήνων, ὑπεχώ-

ρησειν εἰς τὴν πρώτην ἐπίθεσιν καὶ παρέσυρεν αὐτούς μακρὰν ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῶν. Οἱ Πέρσαι τοῦ Κύρου ἐνικήθησαν τότε καὶ ὁ Κῦρος ἐφονεύθη. Ὁ Τισσαφέρνης ἀργότερον ἐφόνευσε μὲν δόλον τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, τὸν Κλέαρχον, τὸν Μένωνα, τὸν Πρόξενον κτλ.

Οἱ "Ἑλλῆνες ἔμειναν τότε μόνοι χωρὶς ὁδηγούς εἰς τὸ βάθος τοῦ περσικοῦ κράτους τριγυρισμένοι ἀπὸ βουνὰ καὶ ἀπὸ ἀδιαβάτους ποταμούς. 'Ἄλλ' οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ ἀθηναῖος Ζενοφῶν, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀκολουθήσει ἀπὸ περιέργειαν τὴν ἐκστρατείαν, ἔδωσαν θάρρος εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ὡδήγησαν μετὰ ἀναριθμήτους περιπτετίας διὰ μέσου τῆς Καρδουχίας καὶ Ἀρμενίας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. "Οταν οἱ "Ἑλλῆνες ἔπειτα ἀπὸ τόσας ταλαιπωρίας ἀντίκρυσαν ἀπὸ ἔνα ὑψωμα μίαν λωρίδα τοῦ Εὔξείνου Πόντου, κατελήφθησάν ἀπὸ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν καὶ συγκίνησιν καὶ ἐφώναζαν θάλαττα, θάλαττα. 'Απ' ἐκεῖ μὲν πλοῖα ἐπέρασαν τὸν Εὔξεινον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου ὁ Ζενοφῶν παρέδωσε τοὺς ὑπολειπομένους 7 χιλιάδας εἰς τὸν σπαρτιάτην στρατηγόν, ὁ ὅποιος ἐπολέμει τότε κατὰ τῶν Περσῶν. Αὐτὴν εἶναι ἡ Κύρου ἀνάβασις, τὴν ὅποιαν περιέγραψεν ὁ Ἱδιος ὁ Ζενοφῶν. 'Η ἐκστρατεία αὐτὴ ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ περσικοῦ κράτους.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Οἱ Πέρσαι βλέποντες τὴν ἀκαταστασίαν, ἡ ὅποια ἐπεκράτησεν εἰς τὴν "Ἑλλάδα μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἔλαβαν θάρρος, κατέβησαν εἰς τὰ παράλια καὶ ἐζήτουν νὰ φορολογήσουν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Τότε μόνον οἱ "Ἑλλῆνες τῆς Μ. Ἀσίας ἐνόησαν τί κακὸν ἔφερεν ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους, διότι, ἐφόσον ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἔξουσίαζε τὴν θάλασσαν, οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀνησυχήσουν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις.

Οἱ "Ἑλλῆνες τῆς Μ. Ἀσίας εἶχαν τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψουν, ἀφοῦ τώρα αὐτοὶ ἦσαν ἡγεμόνες τῆς "Ἑλλάδος. Οἱ Σπαρτιάται λοιπὸν ὑπεχρέωθησαν νὰ στείλουν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς καὶ τέλος τὸ 396 ἔστειλαν τὸν βασιλέα Ἀγη-

σίλαον. 'Ο Αγησίλαος ἦτο χωλός καὶ μικρόσωμος, ὀλλ' εἶχε γενναίαν ψυχὴν καὶ τολμηρὰ σχέδια. Διωργάνωσε καλὰ τὸν στρατὸν του, τοῦ ἐνέπνευσε θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν, ἐνίκησεν ἐπανειλημένως τοὺς Πέρσας καὶ ἔφερεν εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς σατράπας τοῦ Ἀρταξέρξου. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Αγησιλάου ἐματαίωσαν οἱ ἄλλοι "Ελληνες.

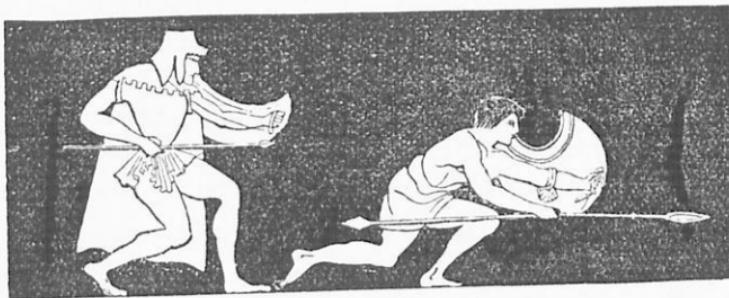
Ο ΝΕΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οἱ Πέρσαι εἶχαν διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας τὸν τρόπον νὰ πολεμοῦν τοὺς "Ελληνας. 'Ο βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν πρώην ἀθηναῖον ναύαρχον Κόνωνα νὰ διοργανώσῃ τὸν περσικὸν στόλον καὶ ἐσκόρπισεν ἀφθονον χρῆμα εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἐλλάδος, διὰ νὰ προκαλέσῃ ἔξεγερσιν κατὰ τῆς Σπάρτης. Εἰς τὴν Ἐλλάδα ὑπῆρχε γενικὴ ἀγανάκτησις κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοί των ἤσαν δυσηρεστημένοι. Ἐσχηματί-

395 σθη λοιπὸν συνασπισμὸς κατὰ τῆς Σπάρτης, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβαν μέρος αἱ Θῆβαι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἀργος καὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἥρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἐλλάδα (395). 'Ο Λύσανδρος ἔσπευσεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὀλλ' ἀπεκρουσθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Ἀλιάρτου καὶ οἱ σύμμαχοι συνήθεοιζαν τὰς δυνάμεις των εἰς τὸν Ἰσθμόν. Οἱ Σπαρτιάται ἐκάλεσαν τότε ἔσπευσμένως τὸν Ἀγησίλαον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ὁ ὅποιος ἡναγκάσθη νὰ διασχίσῃ τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, διότι ἡ θάλασσα δὲν ἦτο ἀσφαλής ἐνεκα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ περσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Κόνωνα. 'Ο Ἀγησίλαος ἡναγκάσθη νὰ δώσῃ μάχην εἰς τὴν Κορώνειαν, διὰ νὰ διανοίξῃ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον (394). Οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος Βοιωτικὸς ἡ Κορινθιακὸς πόλεμος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κόνων ἐνισχύσας τὸν στόλον του καὶ ἐπιβιβάσας ἐπ' αὐτοῦ τὸν Φαρνάβαζον κατέστρεψε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον εἰς τὴν Κιδών (394).

Τότε συνέβησαν παράδοξα πράγματα. 'Ο περσικὸς στόλος ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ Φαρναβάζου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα, ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ κατέλαβε τὰ Κύθηρα. Κατόπιν ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ὁ Φαρνάβαζος συνεννοήθη μὲ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι εἶχαν συνέλθει εἰς συνέδριον ἐκεῖ, καὶ ἔδωσεν

εἰς αὐτοὺς πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ ἔξακολουθήσουν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν ὁ ἕδιος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς τὸν Κόνωνα τὴν ἄδειαν νὰ οἰκοδομήσῃ τὰ μακρὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπωφελούμενοι ἐκ τοῦ πολέμου εἶχαν ἀνοικοδομήσει τὰ ὄχυρώματα τοῦ Πειραιῶς. Τώρα ἐπεσκεύασαν καὶ τὰ

Πελτασταί, ἀπὸ ἔνα ἀθηναϊκὸν ἀγγεῖον

Πελτασταὶ ἡσαν στρατιῶται ὠπλισμένοι μὲν μικρὰν ἀσπίδα καὶ ἀπετέλουν βιθητικά σώματα. Τὸν 4ον αἰῶνα ἔλαβαν μεγαλυτέραν σπουδαίοτητα. Οἱ ἀθηναῖοι στρατηγοὶ κατήρτισαν σώματα πελταστῶν ἀπὸ ἔνους μισθοφόρους καὶ ίδιως θρῆνας καὶ ἐσημείωσαν σημαντικάς ἐπιτυχίας.

μακρὰ τείχη μὲ τὴν βοήθειαν τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου τοῦ Κόνωνος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβαν θάρρος τότε καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ ἀνιδρύσουν τὸ κράτος των. Πολλαὶ παράλιαι 394 πόλεις καὶ νῆσοι ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Τοιουτορόπως ίδρυθη ἡ λεγομένη Δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία (394).

ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ (387)

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀνησύχησαν τόσον τοὺς Σπαρτιάτας, δόσον καὶ τοὺς Πέρσας. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ἐπανειλημένως ἀνθρώπους εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Περσίας διὰ νὰ ἐπιτύχουν συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα. Τέλος ὁ Ἀνταλκίδας ἔφερεν ἀπὸ τὰ Σοῦσα τὸ κείμενον τῆς εἰρήνης, εἰς τὸ ὅποιον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν παρουσιάζετο ώς ὁ ἀνώτερος ρυθμιστὴς τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα.

‘Ο βασιλεὺς Ἀρταξέρξης θεωρεῖ δίκαιον αἱ πόλεις τῆς Ἀσίας καθώς καὶ αἱ νῆσοι Κλαζομεναὶ καὶ Κύπρος νὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἔξουσίαν του. Αἱ ἀλλαὶ δῆμοι Ἑλληνικαὶ πόλεις, μεγάλαι καὶ μικραί, νὰ ἀφεθοῦν αὐτό-

νομοι. Μόνον ἡ Λῆμνος, ἡ Ἰμβρος καὶ ἡ Σκύρος νὰ ἀνήκουν, ὅπως ὄνει-
καθεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Θὰ πολεμήσω τὰ κράτη, τὰ ὅποια δὲν θὰ
παραδεχθοῦν τὴν εἰρήνην αὐτὴν μαζὶ μὲ ἑκείνους, οἱ ὅποιοι τὴν δέ-
χονται, καὶ κατὰ ἔηράν καὶ κατὰ θάλασσαν χωρὶς νὰ φεισθῶνται πλοίων
οὔτε χρημάτων (Ζενοφ. 'Ελληνικὰ βιβλ. Ε').

Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Δι’ αὐτῆς οἱ Σπαρτιάται παρέδιδαν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς

³⁸⁷ Ἀσίας εἰς τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ κυριαρχήσουν οἱ ἴδιοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι ἡ διάταξις νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθεραι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐσήμανεν ὅτι ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν ὅλοι οἱ συνασπισμοὶ ἐκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας, ἵδιως ἡ Βοιωτικὴ ὁμοσπονδία καὶ τὸ νεοσύστατον ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὅποια ἦσαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν Σπάρτην.

ΠΑΛΗ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

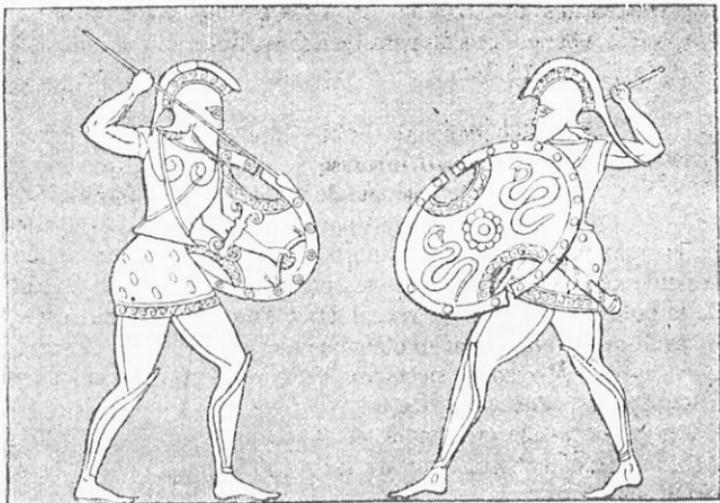
Πρὸς στιγμὴν ἡ Σπάρτη ἐφάνη κυρίᾳ τῆς καταστάσεως. Ἐπειρβάνει αὐθαίρετως εἰς τὸς πόλεις, ἐπιβάλλει κυβερνήσεις ὀλιγαρχικὰς καὶ πιέζει τοὺς δημοκρατικούς. Τὴν αὐθαίρεσίον τῆς ἐδοκίμασαν καὶ οἱ σύμμαχοί της. Τὰ πράγματα ὅμως ἔλα-
βαν δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ὅταν ἥθε-
λησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἴδιαν πολιτικὴν εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ 383 ἐνῶ ἥτο εἰρήνη, ἔστειλε στρατόν, ὃ ὅποιος εἰσῆλθεν αἰφνιδιαστικῶς εἰς τὴν πόλιν, ἐφόνευσε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἔβαλε φρουράν εἰς τὴν Καδμείαν, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Θηβῶν ἐγέν-
νησε γενικήν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ τῶν Θηβῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ εὑρῆκαν πρό-
θυμον ὑποδοχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως οἱ ἀθηναῖοι φυγάδες ἐπὶ τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει καὶ ὁ Πελοπίδας, ἔνας ἀπὸ τοὺς ἔξοχωτέρους Θηβαίους. Οἱ δημο-
κρατικοὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν δόηγίαν τοῦ Πελοπίδα εἰσῆλθαν εἰς τὰς Θήβας, ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἤναγκασαν τὴν σπαρ-
τιατικὴν φρουράν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Οἱ ἐπαναστά-
ται ἐγκαθίδρυσαν τὴν δημοκρατίαν εἰς τὰς Θήβας.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ

Οἱ Σπαρτιάται ἥθελησαν νὰ ἀνακτήσουν τὸ γόητρόν των μὲ ἀποφασιστικὸν κτύπημα. Διέταξαν τὸν βασιλέα των Κλε-

όμβροτον, ὁ ὅποιος εύρισκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Παρὰ τὰ Λεῦκτρα ὁ βοιωτικὸς στρατὸς συνέτριψε τοὺς 371 Σπαρτιάτας, ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος ἐφονεύθη καὶ 1000 νεκροί, μεταξὺ τῶν ὅποιών 400 γυνήσιοι Σπαρτιᾶται, ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης (371).

Βοιωτοὶ ὄπλιται, ἀπὸ ὁγγείον

Πολεμισταὶ τῶν χρόνων τῆς πάλης τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Σπάρτης. Εἰς τὸν ὄπλισμὸν δὲν ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ. Ἡ διαφορὰ εἶναι εἰς τὰς δύο τοξειδείες ἐντομάτις τῶν ἀσπίδων.

Τὸν θηβαϊκὸν στρατὸν διωργάνωσαν καὶ ὡδήγησαν εἰς τὴν νίκην ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, οἱ δύο ἔξοχοι στρατιωτικοὶ καὶ διπλωμάται, τοὺς ὅποιούς ἀνέδειξαν αἱ Θῆβαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν διέπρεψεν ὁ ἴερὸς λόχος, τὸν δόποιον εἶχε διοργανώσει καὶ ὡδήγει ὁ Πελοπίδας. Ὁ ἱερὸς λόχος ἦτο σῶμα στρατιωτικὸν ἀπὸ 300 διαλεκτούς νέους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὥρκισμένοι νὰ μὴ φύγουν ἀπὸ τὴν μάχην καὶ νὰ μὴ ἐγκαταλείπη ὁ ἔνας τὸν ἄλλον.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ καταστροφὴ εἰς τὰ Λεῦκτρα σημειώνει τὸ τέλος τῆς σπαρτιατικῆς κυριαρχίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κτύπημα ἦτο τόσον Θεοδωρίδον—Λαζάρον. Ἰστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ

δυνατόν, ώστε ή Σπάρτη δὲν θὰ συνέλθῃ πλέον. Ἐμέσως μετὰ τὴν ἡτταν ἡ σπαρτιατικὴ συμμαχία ἥρχισε νὰ διαλύεται. Αἱ ὀλιγαρχικαὶ κυβερνήσεις, τὰς ὅποιας ἡ Σπάρτη εἶχεν ἐπιβάλει εἰς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀνετράπησαν καὶ ἡ δημοκρατικὴ κίνησις, τὴν ὅποιαν εἶχε καταπνίξει ἔως τώρα, ἐξεδηλώθη μὲν μεγαλυτέραν ὄρμὴν καὶ ἐπροκάλεσεν εἰς πολλὰ μέρη αἰματηρὰς συγκρούσεις καὶ ἀνατροπάς, ιδίως εἰς τὸ Ἀργος. Οἱ Ἀρκάδες ἔκτισαν πάλιν τὴν Μαντίνειαν, τὴν ὅποιαν εἶχαν καταστρέψει οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ ἥρχισαν ζωηρὰν κίνησιν διὰ νὰ ἐνωθοῦν εἰς ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Βοιωτίας.

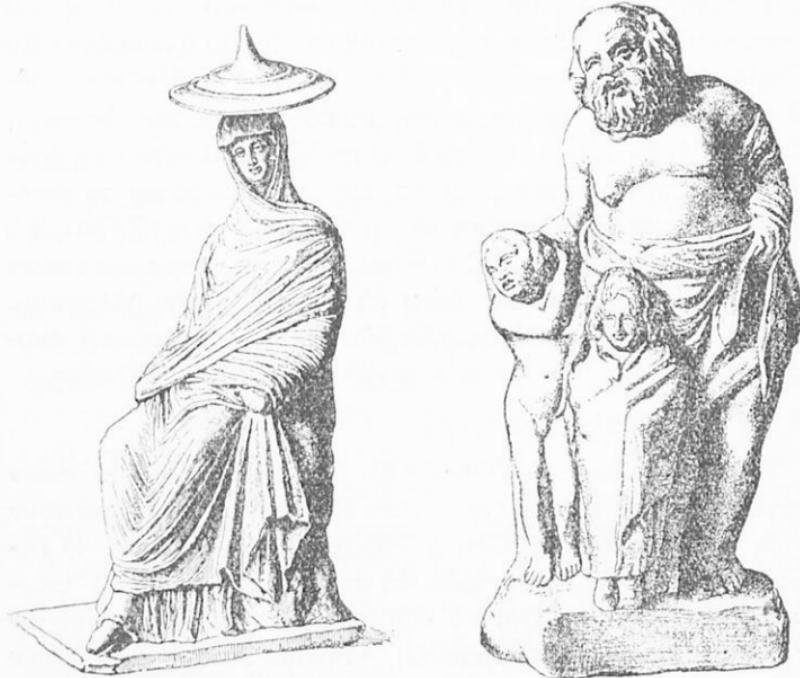
Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὄλοι οἱ δυσηρεστημένοι κατὰ τῆς Σπάρτης, Ἀργεῖοι, Ἀρκάδες, Ἡλεῖοι ἡνώθησαν μαζί του. Ὁ ἔχθρὸς ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Σπάρτης, ἡ ὅποια διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Ἡ ἀτείχιστος πόλις πρώτην φοράν εἶδε τὸν ἔχθρὸν τόσον πλησίον καὶ αἱ γυναικεῖς περίφοβαι ἔβλεπαν τὸν καπνὸν τῶν καιομένων χωρίων. Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ὅλλας ἡ εἰσβολὴ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας. Ἡ Μεσσηνία ἀπεσχίσθη καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μεσσήνην, ἡ ὅποια ἐκτίσθη εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀρκάδες ἡνώθησαν τότε εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν καὶ ἴδρυσαν διὰ συνοικισμοῦ τὴν Μεγαλόπολιν, ἡ ὅποια ἔγινε τὸ κέντρον τῆς ὁμοσπονδίας των. Τοισυτοτρόπως διελύθη ὀριστικῶς ἡ σπαρτιατικὴ συμμαχία καὶ ἡ Σπάρτη περιωρίσθη εἰς τὴν Λακωνικήν. Τὸ σπαρτιατικὸν κράτος κατελύθη καὶ δὲν ἀνιδρύθη πλέον. Ἀπὸ τότε ἡ Σπάρτη ἔπαισε νὰ ἔχῃ σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὰ Λεῦκτρα ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν. Ἡ Βοιωτία δὲν εἶχε παύσει νὰ προσδεύτῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνος. Ἡ χώρα ἔπαισε νὰ εἶναι καθαρῶς γεωργική, ἀνέπτυξεν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν καὶ ἀστικὴν τόξιν καὶ ἥρχισε νὰ προσδεύτῃ πινευματικῶς. Οἱ Βοιωτοὶ δια-

κρίνονται τὴν ἐποχὴν σύτην εἰς τὰς τέχνας, ὅπως μαρτυροῦν τὰ περίφημα εύρηματα τῆς Τανάγρας, διὰ τὰ ὅποια θὰ διμιλήσωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς τέχνης.

Ο θηβαϊκὸς στρατός εἶναι ὁ πολυτπληθέστερος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, καλύτερον ώγτλισμένος καὶ ἔχει ἔξοχους ἀρχηγούς. Δύο ἀπ' αὐτούς, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀπέκτησαν πανελλήνιον φήμην. Ο Ἐπαμεινών-

Εἰδώλια τῆς Τανάγρας

Τὴν πρόσδον τῆς Βοιωτίας τὸν 4ον αἰῶνα μαρτυροῦν τὰ πολυάριθμα πήλινα εἰδώλια, τὰ ὅποια εύρεθησαν εἰς τοὺς τάφους τῆς Τανάγρας. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Εἰκονίζουν συνήθως γυναικίς καὶ πολὺ συχνὸς εἶναι ὁ τύπος γυναικῶν μὲν ἐνδυμασίαιν περιπάτου, μὲν χιτῶνα δηλαδὴ καὶ ἴματιον, καὶ σκιάδιον, ὅπως εἰς τὴν εἰκόνα ἀριστερά. Ἀλλοτε πάλιν ἔχομεν κωμικὰς παραστάσεις. Εἰς τὴν εἰκόνα δεξιὰ δοῦλος παιδαγωγὸς τῷοθρῷ τὸ αὐτὸν τοῦ παιδιοῦ.

Δας εἰσήγαγε σοβαράδας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν στρατὸν. Αὐτὸς ἐφεῦρε τὴν λεγομένην κατὰ λοξὴν φάλαγγα παράταξιν, ἐνίσχυσε δηλαδὴ μίαν ἀπὸ τὰς πτέρυγας τῆς φάλαγγος κοιδὶα δι' αὐτῆς ἐζήτει νὰ ἀνοίξῃ ρῆγμα εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἔχθροῦ. Εἰς τὴν παράταξιν αὐτὴν λέγεται ὅτι διφείλεται

ἡ νίκη εἰς τὰ Λεῦκτρα. Ἐκτὸς τούτου δὲ Ἐπαμεινώνδας εἶχε καὶ ἄλλα ἔξαίρετα προσόντα. Εἶχε μορφωθῆν καλά, ἔζη βίον ἀπλοῦν, ἡγάπτα πολὺ τὴν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν, ἦτο ρήτωρ ἔξοχος, μέγος στρατηλάτης καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὴν τιμιότητα.

Δυστυχῶς δύμως καὶ οἱ πολιτικοὶ τῶν Θηβῶν ἐμιμήθησαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐνῶ εἶχαν διακηρύξει ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων, ἐπιμένουν μετὰ τὴν νίκην των νὰ τὰς ὑποτάξουν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν. Ἐπειρβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν κρατῶν καὶ δὲν ἀποφεύγουν τὰς τρομοκρατικὰς μεθόδους, διὰ τὰς ὅποιάς ἡ Σπάρτη ἔγινε τόσον μισητή. Δὲν διστάζουν καὶ αὐτοὶ νὰ χρησιμοποιήσουν περσικὰ χρήματα, διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἄλλους Ἐλληνας. Οἱ Πελοπίδας τὸ 367 ἀναβαίνει εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ ἐπαιτήσῃ χρήματα, καὶ δὲ Ἐπαμεινώνδας μὲ περσικὸν χρῆμα κατασκευάζει στόλον καὶ ζητεῖ νὰ ἔχουσιάσῃ τὴν θάλασσαν. Καὶ οἱ πολιτικοὶ λοιπὸν τῶν Θηβῶν δὲν κατορθῶνται νὰ ἀνυψωθοῦν εἰς τὴν ἔννοιαν μιᾶς μεγάλης ἡνωμένης Ἐλλάδος.

Η EN MANTINEIA MAXH (362)

Ἄλλ' αἱ δυνάμεις τῶν Θηβῶν δὲν ἔξαρκοῦν διὰ σχέδια τόσον μεγάλα καὶ μετ' ὀλίγον δὲν θὰ εἰναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσουν τοὺς συμμάχους των. Ὁλη ἡ Ἐλλὰς εἰναι ἀνάστατος. Ἡ Πελοπόννησος ίδιως ἔχει παραδοθῆνε τὴν ἀναρχίαν καὶ δὲ Ἐπαμεινώνδας ἀναγκάζεται νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τρίτην καὶ τετάρτην φοράν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ ἀνησυχοῦν διὰ τὴν πρόοδον τῶν Θηβῶν, συμμαχοῦν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας. Κατὰ τὴν τετάρτην εἰσβολὴν κινδυνεύει πάλιν ἡ Σπάρτη, ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχην δὲν 362 Ἐπαμεινώνδας φονεύεται καὶ δὲ γὼν μένει ἄκριτος (27 Ιουλίου 362).

Μετὰ τὸν θόνατον τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ καταρρέει ἡ θηβαϊκὴ ἡγεμονία καὶ δημιουργεῖται χάος εἰς τὴν Ἐλλάδα. Ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἔγενετο ἡ πρόσθεν ἐν Ἐλλάδι, γράφει δὲ Ζενοφῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται ἡ βορειότερα Ἑλλάς, ἡ ὅποια φέρει τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Ἡ Μακεδονία εἶναι χώρα εὐρύχωρος καὶ ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Τὰ βουνά της, γυμνὰ στήμερον τὰ περισσότερα, ἥσαν σκεπασμένα ἀπὸ δάση εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Μεταξὺ τῶν βουνῶν σχηματίζονται μεγάλαι πεδιάδες, ὁνομασταὶ διὰ τὴν εὐφορίαν των, τὰς ὅποιας διατρέχουν μεγάλοι ποταμοί, ὁ Στρυμών, ὁ Ἄξιός, ὁ Ἄλικρας. Τὸ κλῖμα τῆς Μακεδονίας διαφέρει ἀπὸ τὸ κλῖμα τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος. Οἱ χειμῶνες εἶναι ψυχρότεροι, οἱ ποταμοὶ κάμνουν ὑγροτέραν τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ διατηροῦν λειβάδια καὶ ἀφθονωτέραν χλόην. Ἐπίσης καὶ ὁ βίος τῶν κατοίκων διαφέρει. Οἱ Μακεδόνες εἶναι εὔρωστοι χωρικοί, βοσκοί ἡ γεωργοί, καὶ ζοῦν εἰς κώμας. Αἱ πόλεις των, ἀκόμη καὶ ἡ πρωτεύουσά των αἱ Αίγαι καὶ ὀργότερα ἡ Πέλλα, εἶναι ἀσήμαντοι συνοικισμοί.

Τὴν χώραν ἐκυβέρνει ὁ βασιλεὺς μὲ τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ὀνομάζοντο ἐταῖροι. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Μακεδονίας εἶχαν μεγάλην ἀγάπην εἰς τὴν ἵππασίαν, τὸ κυνήγιον, τὸν πόλεμον καὶ ἥσαν ὁνομαστοὶ διὰ τὴν φιλοποσίαν. Ἐπολέμουν ἔφιπποι καὶ ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐπὶ μακρὸν ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ ἵππικόν. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ὑπήκουαν εἰς τὸν βασιλέα, ιδίως ἡ δρεινὴ Μακεδονία ὃνηκεν εἰς ισχυρούς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι.

Ἡ Μακεδονία δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλιά της κατείχαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, τὰς ὅποιας ἔξουσίαζαν οἱ Ἀθηναῖοι. Διὰ τοῦτο ἔμενε πολὺν καιρὸν ἀγροτική.

Αλλὰ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων ἔρχισε νὰ ἀναπτύσσεται. Τὸν 4ον αἰῶνα ἔξῆλθεν ὁλίγον κατ' ὁλίγον ἀπὸ τὸν καθαρῷς ἀγροτικὸν βίον καὶ ἐδημούργησεν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν. Οἱ βασιλεῖς εἶδαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ καταβοῦν εἰς τὴν θάλασσαν, σφῆσαν τὴν παλαιὰν πρωτεύουσάν των καὶ ἔκτισαν νέαν, τὴν Πέλλαν (Γιανιτσά), ἥ δοποία ἔκειτο πλησιέστερον εἰς τὴν θάλασσαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιοκοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς Περδίκας Β' ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Χαλκιδικήν. Ο διάδοχός του Ἀρχέλαος (413–399) εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως. Ἐκτισε πόλεις, κατεσκεύασε δρόμους καὶ ἔκαμε μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν στρατόν. Αὐτὸς ἐδημούργησε τὸ πεζικόν, τὸ δόποιον ἔγινεν ἀργότερα μεγάλη μαχητικὴ δύναμις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Φιλίππου. Ἡτο φίλος τῆς προσόδου καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ἀνοίξῃ τὴν χώραν του εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Εἰς τὴν αὐλήν του ἐφιλοξενήθη ὁ μέγας δραματικὸς Εύριπίδης.

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν συνεχίζει καὶ συμπληρώνει ὁ Φίλιππος. Ο Φίλιππος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ 360 μόλις 23 ἔτῶν. Εἶχε μείνει τρία ἔτη ὡς ὅμηρος εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μάθῃ τὴν πολιτικὴν ὄργάνωσιν, τὴν στρατωτικὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὴν διαιρεσιν, τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλα σχέδια. Ἡθελε νὰ ἔκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ ἐπίστευεν ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἔχουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε δὲ ἔξαιρετα προσόντα, διὰ νὰ ἔκτελέσῃ τὰ σχέδιά του. Ο Φίλιππος ἔλαβε μεγάλην μάρφωσιν κατὰ τὴν νεότητά του καὶ κατορθώνει μὲ τὴν εὐγλωττίαν του, μὲ τὰς γνώσεις καὶ μὲ τοὺς τρόπους του νὰ γοητεύῃ τοὺς Ἑλληνας. Συγχρόνως ὅμως ὡς γνήσιος Μακεδών εἶναι βίαιος, ἀγαπᾷ τὸ κυνήγιον καὶ τὸν οἶνον. Παρατηρητικός, κατορθώνει νὰ διακρίνῃ τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀντιπάλων του, εἶναι ἀποφασιστικὸς καὶ ταχὺς εἰς τὴν ἔκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ γνωρίζει ἐπίσης νὰ κρύπτῃ τὰς σκέψεις του καὶ νὰ περιμένῃ.

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Πρώτη φροντίς τοῦ Φιλίππου ἦτο νὰ κάμῃ ἰσχυρὸν στρατόν. Κυρίως ἐφρόντισε νὰ διοργανώσῃ καλύτερα τὸ πεζικὸν καὶ κατήρτισεν ἔκτὸς τοῦ ἵππικοῦ τῶν ἑταίρων πολυάριθμον σῶμα ἀπὸ ὁπλίτας, τοὺς λεγομένους π ε ζ ε τ α ἴ-ρ ο υ σ, τοὺς ὅποίους ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τοὺς εύρωστους χωρικοὺς τῆς Μακεδονίας. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως ἦσαν εὐγενεῖς. Τοιουτοτρόπως κατήρτισεν ἀληθῆ μόνιμον ἐθνικὸν στρατόν.

Εἰς τὸ πεζικὸν εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισε δηλαδὴ τὴν λεγομένην μακεδονικὴν φάλαγγα, ἡ ὅποια εἶναι σῶμα στρατιωτικὸν ἀπὸ 4096 ἄνδρας παρατεταγμένους εἰς 16 σειράς. "Ἐκαστος στρατιώτης ἦτο ὁ πλισμένος μὲ δόρυ μακρότατον, 6.30μ., τὸ ὅποιον ὠνόμαζαν σ ἀ ρ ι σ σ α ν, καὶ μὲ ἀσπίδα στρογγυλὴν κρεμασμένην ἀπὸ τὸν λάιμόν. Οἱ ἄνδρες τῶν ἔξι πρώτων σειρῶν κανονίζουν τοιουτοτρόπως τὸ μῆκος τοῦ δόρατος, ὥστε ἡ αἰχμὴ τοῦ ὅπλου τῆς ἔκτης σειρᾶς προεξεῖχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τοὺς ὁπλίτας τῆς πρώτης γραμμῆς. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίζετο κινητὸν φρούριον, τὸ ὅποιον ἐπροστάτευεν ὀλόκληρον δάσος ἀπὸ αἰχμάς. Τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος ἀσφαλίζουν σώματα πελταστῶν καὶ πρὸ αὐτῆς βαδίζει πυκνὴ παράταξις ἀπὸ ψιλούς, δηλαδὴ ἀκοντιστάς, τοξότας, σφενδονήτας κτλ. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγγες ἐκυριάρχησεν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἵππικὸν διετήρησε σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ πολλάκις αὐτὸ-

Μακεδών ἵππεύς, νόμισμα ὀκτάδραχμον 'Ἀλεξάνδρου Α', βασιλέως τῆς Μακεδονίας πρὸ τοῦ 450 π. Χ.

Μακεδών ὁπλίτης

ἔκρινε τὴν τύχην τῆς μάχης. Τὸν ἔξοπλισμὸν τοῦ Φιλίππου συμπληρώνουν πλῆθος μηχανῶν, ἐκ τῶν ὅποιων πολλὰς ὅδιος ἐφεῦρεν.

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΥΡΙΑΡΧΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τὸ ἔργον τοῦ Φιλίππου δὲν ἦτο εὔκολον. Ἐπρεπε πρῶτον εἰς τὸ ἑσωτερικὸν νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πειθαρχίαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτήμονας, δεύτερον νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς πρέιρις βαρβάρους, ίδιως τοὺς Θράκας, οἱ ὅποιοι ἔκαμψαν διαρκεῖς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν του, καὶ τέλος νὰ ζητήσῃ διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν. Ο Φίλιππος μὲ ἐπίμονον ἐργασίαν, μὲ πόλεμον ἢ διπλωματίαν, ἐπέτυχεν εἰς ὅλην τὴν γραμμήν.

Ἄφοῦ ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους καὶ ἔξησφάλισε τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὸ ἑσωτερικόν, κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ ὑποσχέσεις τὴν Ὁλυνθον, τὴν ἴσχυροτέραν ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, καὶ ἐκυρίευσε τὴν Ἀμφιλιν καὶ ἄλλας πόλεις τῶν Αθηναίων (357). Τοῦτο ἔφερε τὸν Φίλιππον εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Αθηναίους καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς μακροχρόνιον πόλεμον. Ἄλλ’ οἱ Αθηναίοι δὲν ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν καὶ ὁ Φίλιππος κατώρθωσε νὰ λάβῃ μὲ τὸ μέρος του τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου (357–348), ἔγινε κύριος τῶν χρυσωρυχείων τοῦ Παγγαίου καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπορεύεται μὲ τὸν Εὔξεινον. Κατεσκεύασε μάλιστα στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἔξουσίαζε τὴν παραλίαν. Τὰ κατορθώματα αὐτὰ ἀνησύχησαν τοὺς Αθηναίους, διότι ἔχαναν τὰ συμφέροντά των εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἐβλεπταν ὅτι ἀπειλοῦνται τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου.

ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΦΩΚΙΔΑ

Εὔθὺς κατόπιν ἐδόθη εύκαιρία εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Η Μέση Ἑλλὰς ἦτο ἀνάστατος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ τὸν λεγόμενον Ἰερὸν πόλεμον. Αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσωνται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς γείτονάς των Θηβαίους, οἱ ὅποιοι ἔζητησαν νὰ τὰς περιορίσουν μὲ κάθε τρόπον. Κατήγγειλαν λοιπὸν εἰς τὸ Αμ-

φικτιονικὸν συνέδριον ὅτι οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν χώραν ἀνήκουσαν εἰς τὸ μαντείον τῶν Δελφῶν καὶ τὸ συνέδριον τοὺς κατεδίκασεν εἰς βαρύ πρόστιμον (500 τάλαντα). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Φωκεῖς ἡρνήθησαν νὰ πληρώσουν, ἐκήρυξε τὸν ἵερὸν πόλεμον ἐναντίον των καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Θηβαίους, τοὺς Λοκροὺς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἀπόφασιν. Οἱ Φωκεῖς ἔχοντες τολμηροὺς καὶ ἱκανούς ἀρχηγούς, τὸν Φιλόμηνον, τὸν Ὁνόματος ρχον καὶ ἀντέταξαν ἴσχυρὰν ἀντίστασιν, ἔγιναν κύριοι τοῦ μαντείου καὶ ἔχρησιμοποίησαν τοὺς θησαυρούς τοῦ θεοῦ διὰ νὰ καταρτίσουν ἴσχυρὸν μισθοφορικὸν στρατόν. Ἐνίκησαν τοὺς ἀντιπάλους καὶ κατέλαβαν μέρος τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε τὸν Φίλιππον ἐναντίον τῶν Φωκέων, δὲ ὅποιος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν Ὀνόμαρχον καὶ ἀμέσως ἐβάδισε κατὰ τῶν Θερμοπυλῶν (353). Ἄλλὰ στόλος ἀθηναϊκὸς ἔφθασεν ἔγκαιρως εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ τοῦ ἔφραξε τὸν δρόμον. Ὁ Φίλιππος ὑπερώρησεν ἀτάραχος ἀναγνωρίζων ὅτι δὲν εἶχε φθάσει ἡ ὥρα. Ἡ Θεσσαλία ὅμως ἔμεινε κτῆσις μακεδονική.

Ἀφοῦ ἀπέτυχεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὁ Φίλιππος ἐστράφη εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι Βυζαντίου. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν καὶ ἡ Ὀλυνθος, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἔξαπατήσει ὁ Φίλιππος, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸν κίνδυνον, ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ κούσθη πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκκλησίαν ἡ φωνὴ τοῦ Δημοσθένους, ὁ ὅποιος κατήγγειλε τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Ὁ Δημοσθένης ἔξεφώνησε τότε τὸν πρῶτον κατὰ Φιλίππου λόγον (349).

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Ο Δημοσθένης εἶχε γεννηθῆ τὸ 384 ἀπὸ πλουσίους γονεῖς, ἔλαβε καλὴν μόρφωσιν, ἐμελέτησε τοὺς ρήτορας καὶ πολιτικοὺς συγγραφεῖς καὶ ἴδιως ἐθαύμαζε τὸν Θουκυδίδην.

“Οταν ἤρχισε ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὴν πολιτικὴν ὁ Δημοσθένης, εἰς τὰς Ἀθήνας μεγάλην ἐπιρροὴν εἶχεν ὁ πολιτικὸς Εὔθουλος, ὁ ὅποιος διηύθυνε τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτικὴν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου. Αἱ Ἀθήναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο δημοκρατία μεγαλεμ-

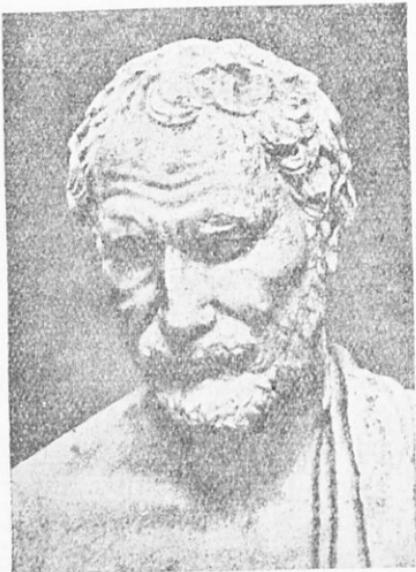
πόρων, τραπεζιτῶν καὶ ἐφοπλιστῶν. Δὲν εἶχε πλέον στρατὸν ἀπὸ πολίτας, ἀλλὰ ἔχρησιμοποίει μισθοφόρους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀγαποῦσαν τοὺς πολέμους, προπάντων τοὺς μακρούς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἔβλαπταν τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ μὲ τὰ συμφέροντα τῆς εὐπορούσης τάξεως ὁ Εὐβουλος εἶχεν ώς πρόγραμμα νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς ἑξωτερικὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολέμους. Ἐφερεν δῆμος μεγάλην τάξιν εἰς τὸ οἰκονομικὰ καὶ διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην δημοτικότητα.

‘Υπέρ τῆς εἰρήνης ἦσαν ὅχι μόνον ἡ τάξις τῶν πλουτωρικατῶν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ εἰρηνόφιλοι ἐκ πεποιθήσεως καὶ μερικοὶ ἀπαισιόδοξοι, ὅπως ὁ στρατηγὸς Φωκίων, οἱ ὅποιοι ἐφρόνουν ὅτι αἱ Ἀθηναῖς δὲν ἦσαν ίκαναι διὰ πολέμους καὶ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. ‘Υπῆρχαν δῆμοις καὶ συμφεροντολόγοι, οἱ ὅποιοι ἐλάμβαναν χρήματα ἀπὸ τὸν Φίλιππον καὶ προσεπάθουν νὰ κρατοῦν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀδράνειαν. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ρήτωρ ίκανώτατος, ἀντάξιος τοῦ Δημοσθένους, καὶ οἱ ἄλλοι φίλιπποι ιζοντες. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Φίλιππος εἶχε τοιαῦτα ὅργανα εἰς διαφόρους πό-

Δημοσθένης (384–322), ἀντίγραφον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων–Κοπεγχάγη

‘Η κεφαλὴ ἐνὸς ἀντιγράφου τοῦ ἀνδράντος τοῦ Δημοσθένους, τὸν ὅποιον εἴχε κατασκευάσει τὸ 280 π.Χ.δ γλύπτης Πολύευκτος.

λεις τῆς ‘Ελλάδος, ἀλλ’ οἱ ὅπαδοί του δὲν ἦσαν ὅλοι προδόται καὶ ὀγορασμένοι. Εἰς ὅλην τὴν ‘Ελλάδα ὑπῆρχαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἰδεολόγοι, οἱ ὅποιοι: ἐθεώρουν τὸν Φίλιππον ώς τὸν μόνον ίκανὸν νὰ παύσῃ τὸν ἐμφύλιον σπαραγμόν, νὰ ἐνώσῃ τοὺς ‘Ελληνας καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς ἑθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, ὅπως ἦτο π.χ. ὁ ἀθηναῖος ρήτοροιδάσκαλος Ἰσοκράτης. ‘Ο πόθος αὐτὸς εἶχε γίνει ζωηρότερος εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτῆν, διότι ἡ δύναμις τῆς Περσίας ἐπὶ τοῦ

βασιλέως Ἀρταξέρξου Γ' τοῦ ὥχου (359–338) ἐφάνη ὅτι ἀναγεννᾶται.

Ἐναντίον ὅλων αὐτῶν ἔξηγέρθη ὁ Δημοσθένης καὶ ἐπροσπάθησε νὰ κινήσῃ τοὺς συμπολίτας του κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο κατ' αὐτὸν ὁ Ὦχος, ἀλλ' ὁ Φίλιππος, τὸν ὄποιον εἰς τὴν ἔξαφίν του ὠνόμαζε βάρβαρον. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα, ή ἀνάμνησις τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου της καὶ ἡ ἀντιπάθεια εἰς τὸν Φίλιππον ἐδωσαν εἰς τοὺς λόγους του πάθος καὶ ὅρμήν καὶ πρωτοφανῆ εύφράδειαν. Ἐπὶ μακρὸν ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσακουσθῇ.

ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο Φίλιππος ἔθεώρησε κατάλληλον τὴν στιγμὴν νὰ προσβάλῃ τὴν Ὁλυνθον. Τὸ 349 ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν, ἡ ὄποια ἔζητησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ τρεῖς Ὁλυνθοὶ λόγοι, τοὺς ὄποιους ἔξεφώνησεν ὁ Δημοσθένης, δὲν κατώρθωσαν νὰ κινήσουν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν. Ο Φίλιππος ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέστρεψε παραδειγματικῶς, διὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ὄλλους. Τὰ ὅργανά του εἰς τὰς Ἀθήνας εἰργάσθησαν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν εἰρήνην, τὴν ὄποιαν ἔχρειάζετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔκλεισαν εἰρήνην, τὴν λεγομένην εἰρήνην τοῦ Φιλοκράτους, διὰ τῆς ὄποιας οἱ ἀντίπαλοι ἐκράτησαν τὰς κτήσεις, τὰς ὄποιας κατεῖχαν (346).

Ἀπὸ τὴν εἰρήνην ὅμως εἶχαν ἀποκλεισθῆ σκοπίμως οἱ Φωκεῖς. Ο Φίλιππος λοιπὸν ἐπιτίθεται ἐναντίον αὐτῶν, κυριεύει καὶ κατασκάπτει ἀγρίως τὰς φωκικὰς πόλεις καὶ συγχρόνως γίνεται κύριος τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἄλλα πρὸς στιγμὴν στρέφεται πρὸς τὴν Θράκην, κυριεύει τὸ κράτος τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν, κτίζει εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πολιορκεῖ τὸ Βούζαντιον. Τοιουτορόπως ἀπειλεῖται αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς τῶν Ἀθηνῶν, διότι, καθὼς γνωρίζομεν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐπρομηθεύοντο τὸν σῖτον. Ο Δημοσθένης ἀνέπτυξε τότε μεγάλην δραστηριότητα καὶ συνήνωσε πολλὰς πόλεις ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Βλέπων τὴν κίνησιν αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἀπεφάσισε νὰ προ-

σβάλη τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν χώραν των. Ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας καὶ κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Ἐλάτειαν, ἡ ὁποία ἔξουσιάζει τὸν δρόμον πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικήν.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΝ (338)

‘Η εἶδησις ἐδημιούργησε πανικὸν εἰς τὰς Ἀθήνας.

‘Ιδού πῶς τεριγράφει τὴν ταραχὴν τῶν Ἀθηναίων ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν περὶ στεφάνου λόγον:

‘Ητο ἀργά τὸ βράδυ, ὅποτε κάποιος ἔφερε τὴν εἶδησιν εἰς τοὺς πρυτάνεις ὅτι κατελήφθη ἡ Ἐλάτεια. Εὐθὺς ἐκεῖνοι διέκοψαν τὸ δεῖπνον... ἔστειλαν νὰ προσκαλέσουν τοὺς στρατηγούς καὶ ἐφώναξαν τὸν σαλπιγκτήν. ‘Η πόλις ἦτο ἀνάστατος ἀπὸ τὴν ταραχήν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν μόλις ἔξημέρωσεν, οἱ πρυτάνεις προσεκάλεσαν τὴν Βουλὴν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ σεῖς ἐτρέξατε εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ προτοῦ ἀκόμη τούτην ἥτην βουλὴ καὶ λάβη ἀποφάσεις, ὅλος ὁ λαὸς εἶχε συγκεντρωθῆνεις τὴν Πυνκά. Κατόπιν ἤλθαν οἱ πρυτάνεις, ἀνεκοίνωσαν τὰς πληροφορίας καὶ παρουσίασαν τὸν ἀνθρώπον, ὁ ὁποίος εἶχε φέρει τὴν εἶδησιν. ‘Ο κῆρυξ τότε ἡρώτησε ποιὸς θέλει νὰ ὀμιλήσῃ, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζετο κανεὶς, καὶ ἐνῶ ὁ κῆρυξ ἐπανελάμβανε τὴν ἡρώτησιν, κανεὶς δὲν ἐσηκώνετο, μολονότι ἦσαν παρόντες δλοι! οἱ στρατηγοί, δλοι οἱ ρήτορες καὶ ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος ἐκάλει διὰ τὴν σωτηρίαν της....

Πρὸ τοῦ κινδύνου συνεννοήθησαν αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι καὶ ὁ ἡνωμένος στρατὸς τῶν δύο πόλεων ἐπεχείρησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Φιλίππου. Ἄλλὰ δὲν ἤργησε

338 νὰ ἐπέλθῃ τὸ μοιραίον. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας ὁ μακεδονικὸς στρατὸς συνέτριψε τὰς δυνάμεις τῶν δύο πόλεων. Οἱ Θῆβαιοι εἶχαν μεγάλας ἀπωλείας, 1000 Ἀθηναῖοι ἐσκεπάσαν τὸ πεδίον τῆς μάχης, 2 χιλ. συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι (2 Αύγουστου 338).

‘Η νίκη τῆς Χαιρωνείας ἔκρινε τὴν τύχην τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. ‘Ο συνασπισμὸς διελύθη καὶ αἱ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς τὸν νικητὴν ἑκάστη χωριστά. Αἱ Θῆβαι ἔχασαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βοιωτίας, ἡ δυοσπονδία τῶν βοιωτικῶν πόλεων διελύθη. Ἐπιεικέστερος ἐφάνη ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. ‘Αφησεν ἐλευθέρους τοὺς αἰχμαλώτους, ἀνεγνώρισε τὴν αὔτονομίαν των καὶ τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ πολλῶν νήσων. ‘Υπεχρέωσεν δῆμως αὐτοὺς νὰ παραχωρήσουν τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον καὶ τοιουτορόπως εἶχεν εἰς χεῖρας του τὴν τύχην τῆς πόλεως. ‘Απὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης αἱ Ἀθῆ-

ναί ἔπαινσαν νὰ παίζουν σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Παρέμειναν ὅμως πολὺν καιρὸν ἀκόμη κέντρον τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου καὶ ἐστία τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων. Ἀπὸ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας ὁρχίζει νέα περίοδος τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ (337)

‘Ο Φίλιππος ἦτο κατ’ ούσιαν κύριος τῆς Ἑλλάδος. Ἐγκατέστησεν εἰς τὰς Θήβας, εἰς τὴν Χαλκίδα, τὴν Ἀμβρακίαν καὶ τὴν Κόρινθον μακεδονικὰς φρουράς, τὴν Σπάρτην περιώρισεν εἰς τὰ στενὰ σύνορά της καὶ εἰς τὰς πόλεις τὴν ὁρχὴν ἐλαβαν οἱ μακεδονίζοντες.

Ο Φίλιππος ἐκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὴν Κόρινθον. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε διαρκῆ εἰρήνην μεταξύ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπρεπε κάθε πόλις νὰ σεβασθῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀλλης. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ γίνουν συνασπισμοί. Οἱ παραβαίνοντες τὰς ἀποφάσεις θὰ ἐδικάζοντο ὑπὸ δικαιονδιακοῦ δικαστηρίου. Τὸ δικαστήριον λοιπὸν αὐτὸν ἦτο ἕνα εἶδος κοινωνίας τῶν ἔθνων. Ἰδίως ὅμως τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὴν ἴδρυσιν νέας ἑλληνικῆς συμμαχίας, τῆς ὅποιας ὀρχηγὸς ἀνεγνωρίσθη ὁ Φίλιππος. Ὡς σκοτὶὸν τῆς συμμαχίας διεκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Τοιουτοτρόπως τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰσοκράτους ἐπραγματοποιεῖτο. Ο Φίλιππος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἡνωμένου στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων θὰ ἐθάδιζε κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἡδη τὴν ἄνοιξιν τοῦ 336 μακεδονικὸς στρατὸς ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἀτταλον ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰ στενὰ καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Φιλίππου. Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἥρχισεν ἀμέσως προετοιμασίας, ἀλλ’ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τίνος ἀξιωματικοῦ, ἐνῶ ἐτέλει τὸν γάμον τῆς θυγατρός του, μόλις 47 ἔτῶν (336).

Ο Λέων τῆς Χαιρωνείας

Μνημεῖον στηθὲν ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν Θεβαίων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Μετά τὴν νίκην εἰς τὴν Χαιρώνειαν τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας ἀπέκτησεν ἔκτασιν καὶ δύναμιν ὥσην καμμία Ἑλληνικὴ πολιτείᾳ ἕως τότε. Διὰ νὰ ζήσῃ ὅμως τὸ μεγάλο αὐτὸ κράτος, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχουσιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ὅπως τὸ ἴδιον πρᾶγμα πρὸ δύο αἰώνων ἦτο ἐπίστης ζήτημα ζωῆς διὰ τὸ κράτος τοῦ Δαρείου. "Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο ἀνάγκη διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Μακεδονίας. Εύθὺς μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρώνειας ὁ Φίλιππος ἔστειλε, καθὼς εἰδαμεν, μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατηγούς του.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

'Ο πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο, καθὼς εἴπαμεν, ἀνάγκη διὰ τὴν Μακεδονίαν. 'Αλλ' ἡ ἐμφάνισις κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ἐνὸς ἔξαιρετικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔδωσεν εἰς τὸν ἀγῶνα διαστάσεις καὶ λαμπρότητα πρωτοφανῆ.

'Ο Ἀλέξανδρος εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα πρόσωπα τῆς ἱστορίας. 'Εμφανίζεται εἰς στιγμὴν κατάλληλον διὰ μεγάλα ἔργα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος εἶναι φαινόμενον ἔξαιρετικόν. Νεανίας ξανθός, ύψηλός, μὲ πλατεῖς ὄμοις, μὲ κόμην βοστρυχώδη ἐπὶ τοῦ μετώπου ὡς χαίτην λέοντος, ἀγαπᾶ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ μεθύει ἀπὸ τὴν ἵππασίαν. Αὔτὸς μόνος κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον ἵππον Βουκεφάλαν, ὃ ὅποιος θὰ τὸν φέρῃ ἔως τὰς Ἰνδίας. "Οπως ὁ πατήρ του, ἀγαπᾷ μὲ πάθος τὰ στρατιωτικά. Νεώτατος ὡδήγησε στρατεύματα καὶ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππικοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην τῆς Χαιρώνειας. Εἰς τὸ στῆθος του κατοικεῖ

Μ. Ἀλέξανδρος
καρμαρίνη κεφαλή—Μουσείον Κωνσταντινουπόλεως

Ο Ἀλέξανδρος κατὰ προτίμησιν παρήγειλε τὰς εἰκόνας του εἰς τὸν διάσημον γλύπτην τῆς ἐποχῆς του Λύσιππον. Ἀπὸ τὰς πωλάς σωζομένας κεφαλάς τοῦ Ἀλεξανδροῦ ἡ ἀνωτέρω πληνιάζει περισσότερον τὴν τέχνην τοῦ Λυσίππου καὶ ἀπεδίδει ἀκριβέστερον τὴν μροφὴν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

λέως καὶ ὀνειρεύεται ὁμηρικὰς μάχας καὶ δόξαν ἡρώων. Εἰς τὸ βάθος ὅμως μένει γνήσιος Μακεδών, ἀγαπᾶ τὸν οἶνον καὶ παραφέρεται εὐκόλως.

Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Ο Ἀλέξανδρος ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον, μόλις 20 ἔτῶν (336), καὶ εἰς στιγμὰς πολὺ δυσχερεῖς. Η εἰδησις τῆς δολοφονίας τοῦ Φιλίππου ἐγένυνησε ζωηρὸν ἀναβρασμὸν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, οἱ βάρβαροι τῆς Θράκης ἐκινοῦντο καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοὺς ἀπαίτητὰς τοῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἤργησε νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει στιβαρὸν βραχίονα.

ψυχὴ φλογερὰ καὶ ὄλοκληρος ὁ ὄργανισμός του είναι εὐερέθιστος. Δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ στρατιωτικὴν μου σικήν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ παραφοράν. Οἱ πόθοι του, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ θυμός του ὑπερβαίνουν τὰ συνήθη ὅρια. Η φλογερὰ φαντασία του μεγαλώνει τὰ πράγματα καὶ παρουσιάζει τὸν κόσμον μεγαλύτερον καὶ φωτεινότερον.

Ἄπὸ τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔχει διδάσκαλον τὸν ἔξοχον φιλόσιφον Ἀριστοτέλην, ὁ ὅποιος τὸν εἰσάγει εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνυψώνει τὸ φρόνημά του μὲ τὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου. Ο Ἀλέξανδρος ἔγινε θαυμαστὴς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ δόξαν ἡρώων. Εἰς τὸ βάθος ὅμως μένει γνήσιος Μακεδών, ἀγαπᾶ τὸν οἶνον καὶ παραφέρεται εὐκόλως.

Μέ τὴν πρόφασιν ὅτι καταδιώκει τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρὸς του ἔξηφάνισε τοὺς ἀντιπάλους του καὶ κατέπνιξε τὴν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν. Κατόπιν ἐστράφη ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Αἴμου πρὸς τὰς θρακικὰς φυλὰς, διεδόθη ἡ ψευδῆς εἰδησις ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε ἐπανεστάτησαν αἱ Θῆβαι καὶ τὸ παράδειγμά των ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν αἱ Ἀθῆναι. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὄπαδούς του κατώρθωσαν νὰ ἐνώσουν πολλὰς πόλεις ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἐξέπληξεν ὅλους μὲ τὴν κεραυνοβόλον ταχύτητά του. Ἐντὸς 15 ἡμερῶν εὔρεθη εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα, ἐκυρίευσε μὲ ὄρμητικὴν ἐπίθεσιν τὰς Θήβας, κατέσκαψεν ἀγρίως τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους ἐπώλησεν ὡς δούλους (335). Εἶχε διατάξει ὅμως νὰ μὴ καταστρέψουν τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τῶν Θηβῶν Πινδάρου. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξαφανίζεται μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐφάνη ὑποχωρητικός.

‘Ο Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοὺς Ἑλληνας εἰς κοινὸν συνέδριον εἰς τὴν Κόρινθον ὅπως πρὸ τριῶν ἐτῶν ὁ πατέρ του, τὸ ὄποιον ἀνενέωσε τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἐξέλεξε τὸν Ἀλέξανδρον στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ Μ. ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

‘Ο Ἀλέξανδρος ἐξεκίνησε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 μὲ 30 χιλ. πεζούς καὶ 5 χιλ. ἵππεις. Τὸ ἵππικὸν ἀπετέλουν μακεδόνες εὐγενεῖς, οἱ ἑταῖροι, τὸ πεζικὸν κατὰ μέγα μέρος ἦσαν ἐπί στης Μακεδόνες, ὅλλα ὑπῆρχε καὶ ἀξιόλογος ἀριθμὸς ἑλλήνων συμμάχων καὶ μισθοφόρων. Σωματάρχαι καὶ ἀξιωματικοὶ ἦσαν μακεδόνες εὐγενεῖς, ἀνθρωποι φιλόδοξοι καὶ πολεμικοί. Μία ἥλη ἵππικοῦ, ἡ λεγομένη ἥλη βασιλική, ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς, ἀπετέλει τὴν φρουρὰν τοῦ βασιλέως καὶ ἐπτά ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἱ ἐπτά σωματοφύλακες λεγόμενοι, ἀπετέλουν τὸ ἐπιτελεῖον του. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ὁ Παρμενίων, ὁ υἱός του Φιλώτας, ὁ Κλεῖτος, ὁ Κράτερος, ὁ ἐξαιρετικὸς φίλος.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου. ‘Ιστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ

καὶ εύνοούμενός του Ἡφαιστίων ἔγιναν ὄνομαστοί. Ἡκολούθησε τὴν θρᾳκικὴν παραλίαν καὶ διέβη τὸν Ἐλλήσποντον χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Παρὰ τὸν Γρανὸν ποταμὸν συνέτριψε τὰς σημαντικὰς δυνάμεις, τὰς ὅποιας οἱ σατράπαι τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἶχαν συγκεντρώσει (Μάιος 334 334). Οἱ ἴδιοι ἐκινδύνευσεν εἰς τὴν μάχην καὶ μόλις ὁ στρατηγὸς Κλεῖτος ἔσωσεν αὐτὸν ἀποκόψας τὴν χεῖρα τοῦ

στόλον τῶν ἔξουσίαζαν τὴν θάλασσαν.

Τὸν χειμῶνα ἔξηκολούθησε τὸν πόλεμον ἀδιαφορῶν ἂν ὁ περσικὸς στόλος θὰ διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸ κράτος του, ὑπέταξε τὴν Λυκίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ διὰ τῆς Πισιδίας καὶ Φρυγίας ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Γόρδιον, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ στρατηγὸς Παρμενίων, ὁ ὅποιος εἶχεν ὑποτάξει τὴν μεγάλην Φρυγίαν. Ἔκεī ἔλυσε τὸν περίφημον Γόρδειον δεσμόν.

Εἰς τὸ Γόρδιον ὑπῆρχε μία ἄμαξα, τῆς ὅποιας ὁ τροχὸς ἦτο δεμένος μὲ τὸν ἄξονα μὲ μεγάλην τέχνην, ὥστε ἵτο πολὺ δύσκολον νὰ λύσῃ κανεὶς τὸν δεσμόν. Ἐπίστευαν ὅτι τὴν ἄμαξαν εἶχε δέσει ἔνας παλαιὸς βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, ὁ Γόρδιος, κι' ἔνας χρησμὸς ἔλεγεν ὅτι ὅποιος τὸν ἔλυε θὰ ἐγίνετο βασιλεὺς τῆς Ασίας. Οἱ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἐκοπίασεν ἀρκετὰ νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, ἔσυρε τὸ ξίφος του καὶ τὸν ἔκοψε. Μ' αὐτὸν ἤθέλησε νὰ δειξῇ ὅτι οἱ δυνατοὶ ἄνθρωποι κόπτουν τὸν δεσμόν, τὸν ὅποιον δὲν ἤμποροῦν νὰ λύσουν.

Ο ρόδιος Μέμνων, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων

πρέσου, ὁ ὅποιος ἦτο ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν ἀπὸ πίσω.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σημαντικώταται. Αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Ἐφεσος ἤνοιξαν τὰς πύλας. Εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὅποιαι ἔδέχοντο αὐτόν, ἐγκαθίστα δημοκρατίαν. Οἱ Πέρσαι ὅμως μὲ τὸν

τοῦ Δαρείου, ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἔξεγείρῃ τοὺς "Ἐλληνας κατὰ τοῦ Ἀλέξανδρου. Ἀλλ' ἀπέθανε πολιορκῶν τὴν Μυτιλήνην καὶ τὸ σχέδιόν του ἐγκατελείφθη. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 333 ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐβάδισε πρὸς τὴν Κιλικίαν.

'Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος Γ' ὁ λεγόμενος Κοδομανὸς (336–330) εἶχε συγκεντρώσει τεραστίας δυνάμεις εἰς τὴν Βαβυλῶνα (600 χιλ. γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀρριανός), μὲ τὰς ὅποιας ἡθέλησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ δύο στρα-

τοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἰσσοῦ ('Οκτώβριος ἢ Νοέμβριος 333). Ἀλλ' ἀμέσως ἐφάνη ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχὴ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν μηδικῶν ὁ περσικὸς στρατὸς δὲν εἶχεν ἀλλάξει οὐσιωδῶς. 333 Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀσυντάκτους μάζας, ἀπὸ πλήθη ποικιλώνυμα καὶ ποικιλόγλωσσα. Ἐναντίον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη πάντοτε τὴν ἴδιαν τακτικήν. Ἡ φάλαγξ διὰ τοῦ συμπαγοῦς ὅγκου τῆς ἄνοιγε ρῆγμα εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ ἔχθροῦ, ἐπροχώρει ἐπιμόνως πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἦτο ὁ βασιλεὺς, ἐνῶ συγχρόνως ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππικοῦ ἐπεχείρει πλευρικὴν ἔφοδον. Τοιουτοτρόπως μετέδιε τὴν σύγχυσιν εἰς τὰς μάζας τοῦ ἔχθροῦ, αἱ ὅποιαι ἐφευγαν καὶ διεσκορπίζοντο. Ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας του ἀφίνων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ τὸ στρατόπεδόν του μὲ τὴν μητέρα, τὴν σύζυγόν του καὶ τὰς δύο νεαρὰς θυγατέρας του καὶ ἀπειρα λάφυρα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἔξαιρετικὴν συμπεριφορὰν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ

Η μάχη τῆς Ιστού, μαστιγών Πουππίας – Νεάπολης
'Απὸ τὰ ὡραιότερα μωσαϊκά τῆς Ποιμητήας. Ποριστάνει μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας μάχας τοῦ Αλεξανδρου καὶ τοῦ Δαρείου, πιθανώτερον τὴν μάχην τῆς Ιστού. Αριστερά βλέπομεν τὸν Λλέβανδρον ἔφιππον νὰ προσπαθῇ νὰ φέσσῃ τὸν Δαρεῖον μὲ μίαν δριμυτικὴν ἐπίθεσιν. Ο Δαρεῖος, δριμος ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ στρατος, φαίνεται τρομαγμένος καὶ σομεῖ, ἐνώπιον ὁ ήγιοντος του μαστιγώνει τοὺς ὑπόπους, οἱ σπόοι οἱ ἀφριγγέζουν.

Δαρείου. Ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος δὲν ἔφονεύθη, ἐπαρηγόρησεν αὐτὴν καὶ ἐπροσπάθησε μὲν κάθε μέσον νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν δυστυχίαν των.

Ο Ἀλέξανδρος δὲν κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον, ἀλλ᾽ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Φοινίκην, ἡ ὁποία ἦτο κυρίως ἡ βάσις τοῦ ναυτικοῦ τῶν Περσῶν. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν, ἀπέσυραν τὰ πλοῖά των καὶ τοιουτοτρόπως ὁ περσικὸς στόλος διελύθη. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος κατήρτισε μὲ φοινικικὰ καὶ κυπριακὰ πλοῖα στόλον καὶ ἔξουσίασε τὴν θάλασσαν. Μόνον ἡ Τύρος, ἡ παλαιὰ ἀντίζηλος τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, θεωροῦσα ἕαυτὴν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς νησίδος της, ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν. Ο Ἀλέξανδρος ἐγέμισε τὸν μεταξὺ τῆς νήσου καὶ τῆς παραλίας χῶρον, ἐκυρίευσε μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν τὴν πόλιν καὶ κατέσκαψεν αὐτὴν (Θέρος 332).

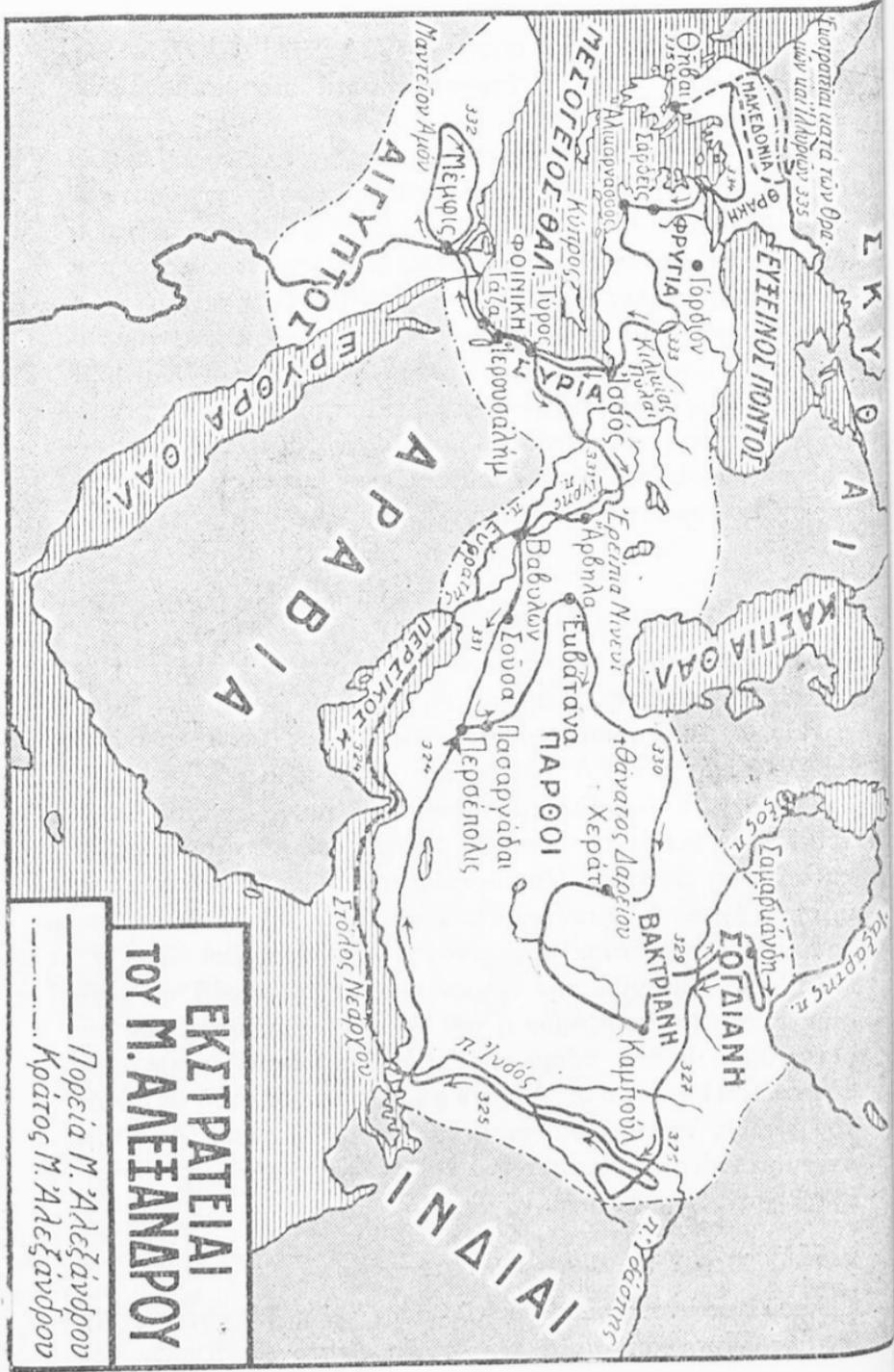
Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Ἄπ’ ἔκει ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ή Παλαιστίνη ὑπετάχθη, πλὴν τῆς Γάζας, ἡ ὁποία ἐκυριεύθη μετὰ πολιορκίαν. Οἱ Αἰγύπτιοι μισοῦντες τοὺς Πέρσας ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐδειξε σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰς παλαιάς παραδόσεις των. Ἐπὶ τοῦ δέλτα τοῦ Νείλου ἔκτισε τὴν πρώτην ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας θὰ κατασπείρη εἰς τὴν διάβασίν του, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἡ ὁποία ἔγινεν ἡ σημαντικώτερα ἀπὸ ὅλας καὶ ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖων πρόσωπον εἰς τὴν ἴστορίαν.

Ἄπ’ ἔκει διέσχισε τὴν ἔρημον, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀμόνος ἢ τοῦ Ἀμωνος Διός, ὅπως ἐλεγανοῖ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν δασιν τῆς Λιβύης. Οἱ Ἱερεῖς ἔχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ἀμωνος, ἔδωσαν δηλαδὴ εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον, τὸν ὄποιον ἔφεραν ἀλλοτε οἱ Φαραώ. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἔκείνην ἡ ἔξουσία του καὶ αἱ κατακτήσεις του περιεβλήθησαν θρησκευτικὴν αἵγλην.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως συνεπλήρωσε τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατακτήσεως, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΙ ΤΟΥ Μ.ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

— Πορεία Μ.Αλεξάνδρου
--- Κράτος Μ.Αλεξάνδρου

περσικοῦ κράτους. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φοινίκην ἀκολουθῶν τὴν ἴδιαν ὁδόν, ὕστερον ἔκαμψε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ διησυνθῆ πρὸς τὸν Εὐφράτην. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα φάσις τῆς ἐκστρατείας (331–330). Ὁ Δαρεῖος εἶχε συναθροίσει εἰς τὴν Βαβυλῶνα σημαντικὰς δυνάμεις ἀποτελεσθείσας ἴδιως ἀπὸ στρατεύματα τῶν ἀνατολικῶν ἑπαρχιῶν. Ἐπομένως ἡ ποιότης αὐτῶν ἦτο ἀκόμη κατωτέρα, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξανδρου διὰ νέων ἐνισχύσεων ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἀνῆλθεν εἰς 50 χιλ.

Ο Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρην καὶ προσέβαλε τὸν ἔχθρὸν παρὰ τὰ Γαυγάμηλα, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀναπτύξει ἀνέτως τὰς ἀπειραρίθμους μάζας του εἰς τὴν εὔρειαν πεδιάδα. Ἡ μάχη διεξήχθη ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἰσσόν. Ἡ φάλαγξ εἰσεχώρησεν ὡς σφήνη εἰς τὸν ὅγκον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διὰ παραφόρου ἐπιθέσεως ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππικοῦ τῶν ἑταίρων συνεπλήρωσε τὴν 331 νίκην (30 Σεπτεμβρίου 331). Ἡ τρίτη αὐτὴ μάχη ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξεμηδενίσθη, ἡ ὄδος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ἦτο ἀνοικτή.

Ἐνῶ ὁ Δαρεῖος ἔφευγε πρὸς τὴν Μηδίαν, ὁ Ἀλέξανδρος ἔβάδισε κατὰ τῆς Βαρυλλήνος, ἡ ὅποια παρεδόθη ἐκουσίως. Ἐπίσης τὰ Σούσα, ἡ ἔδρα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ βασιλικοὶ θησαυροί, ἥνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητήν. "Υστερὸν ὁ μακεδονικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν, αἱ στενοπορίαι, αἱ λεγόμεναι πύλαι τῆς Περσίας, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ἡ Περσέπολις καὶ αἱ Πασαργάδαι κατελήφθησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπυρπόλησε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως ὡς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Αθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ζέρξου, κυρίως ὅμως διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐληξεν ἡ κυριαρχία τῶν Ἀχαιμενιδῶν, δηλαδὴ τῆς δυναστείας τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Τοὺς χειμερινοὺς μῆνας ὁ Ἀλέξανδρος διέκοψε τὴν πορείαν, διὰ νὰ ἀναπαυθῇ τὸ στράτευμα.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 ἐρρίφθη πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μηδίαν, κατέλαβε τὰ Ἐκβάτανα καὶ διὰ ταχείας πορείας ἐπλησίαζεν αὐτὸν, ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Βῆσσος, σατράπης τῆς Βακτριανῆς καὶ συγγενὴς τῶν Ἀ-

χαιμενιδῶν, ἐδολοφόνησε τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἐκήρυξεν ἔαυτὸν διάδοχον τοῦ Δαρείου.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΩΝ ΑΧΑΙΜΕΝΙΔΩΝ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἔληξεν ὁ ἔθνικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Ἀλέξανδρος ἔπαισε νὰ θεωρῇ τὸν ἔαυτόν του ὡς στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέπεμψε τὸν συμμαχικὸν στρατὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς πατρίδας των καὶ ἔθεσε νέους σκοπούς εἰς τὰς πράξεις του. Ἀπὸ τότε θεωρεῖ τὸν ἔαυτόν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ συνεχιστὴν τῆς περσικῆς βασιλείας, ὃνειρεύεται μεγάλας κατακτήσεις καὶ κοσμοκρατορίαν. Ὡς διάδοχος τῶν Ἀχαιμενιδῶν θεωρεῖ καθῆκον του νὰ τιμωρήσῃ τοὺς δολοφόνους τοῦ Δαρείου. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρατηρεῖται σοβαρὰ μεταστροφὴ εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὴν συμπεριφοράν του. Προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἡττημένους, νὰ συμφιλιώσῃ τὸν ἔλληνικὸν καὶ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον. Ἄλλὰ συγχρόνως λαμβάνει τρόπους αὐταρχικούς, συμπεριφέρεται ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ μιμεῖται τὰς συνηθείας τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς δυσαρεσκείας καὶ θλιβερὰς παρεξηγήσεις.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΝΩ ΑΣΙΑΣ

Ἐξακολουθῶν τὴν καταδίωξιν τοῦ Βήσσου διαβαίνει τὰς Κασπίας πύλας, φθάνει τὴν παραλίαν τῆς Κασπίας θαλάσσης καί, ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἀρκετὸν διάστημα πρὸς ἀνατολάς, καταβαίνει πρὸς νότον εἰς τὴν Ἀρίαν, ὅπου ίδρυει τὴν Ἀλεξάνδρειαν δρειαν ἐν τῇ Αρίοις (σήμ. Χεράτ), καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς Ἀραχωσίας. Ἀπ’ ἐκεī ἀνέρχεται πρὸς βορρᾶν καὶ προσεγγίζει τοὺς πρόποδας τοῦ Παροπαμίσου, τῆς ὁγκώδους ὁροσειρᾶς τῆς κεντρικῆς Ασίας, ἡ ὥποια σήμερον λέγεται Ἰνδοκούκ, ὅπου διεχείμασε. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 οἱ Μακεδόνες μὲ πολλοὺς κόπους ἀναρριχῶνται τὰς χιονοσκεπεῖς διαβάσεις καὶ καταβαίνουν εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ὅξον,

τὸν σημερινὸν Ἀ μ ο ὑ ρ—Δ ἀ ρ i α, τὸν πρῶτον ἐκ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, οἱ ὅποιοι διαφέρουν τὴν χώραν καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀράλην λίμνην, ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Βῆσσος ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. "Οθεν διαβαίνει τὸν ποταμὸν καὶ κατορθώνει νὰ συλλάβῃ αὐτόν. Βραδύτερον ὁ Βῆσσος εἰσῆχθη εἰς δίκην πρὸ δικαστηρίου ἀπὸ Πέρσας καὶ βασανισθεὶς ἔφονεύθη.

Ο Ἀλέξανδρος διέτριψεν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς δύο ἔτη (328–327), τὰ βαρύτερα τῆς ἐκστρατείας, διότι εἶχεν ἀφ' Ἑνὸς μὲν νὰ καταπνίξῃ ἔξεγέρσεις τῶν

φιλοπολέμων Ἕγχωρίων, ἀφ' ἔτέρου δὲ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ βόρεια σύνορα τοῦ κράτους του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν μογγολικῶν φυλῶν. Ἐκ τῆς βασιλικῆς πόλεως τῆς Σογδιανῆς Μαρκάνδας (Σαμαρκάνδη) ὄρμώμενος διέβη τὸν δεύτερον ποταμόν, τὸν Ἰαξ ἀρ την, τὸν σημερινὸν Σιρ—Δ ἀρ i α, καὶ ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν τουρανικῶν φυλῶν (Μογγόλων), αἱ ὅποιαι ἔζων ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῆς πρὸς βορρᾶν προελάσεώς του ἴδρυσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ Ἰαξ ἀρ του, τὴν ἐσχάτην δύνομασθεῖσαν (σήμερον Κοτσένδ).

Εἰς τὴν Σογδιανὴν εύρισκόμενος συνεζεύχθη τὴν Ρωξάνην, θυγατέρα πρώην δυνάστου τῆς χώρας.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ

Τὸ ἀνήσυχον δαιμόνιον ὠθῆσε τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Μετὰ τὴν χώραν τῶν Φαραὼν αἱ μυστηριώδεις Ἰνδίαι εἴλκυσαν αὐτὸν μὲ ἀκαταγώνιστον γοητείαν. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὅχι πλέον ὡς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὡς ἀνώτατος ἥγεμών τῆς Ἀσίας. Πλὴν τῶν 40 χιλ. Μακεδόνων συνώδευσαν αὐτὸν 90 χιλ. Ἀσιάται καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίστευσεν ὅτι ἡ μεγάλη αὐτὴ

Ο Ἀλέξανδρος ἐπὶ νομίσματος

ἐπιχείρησις θὰ ἦτο εὐκαιρία νὰ γνωρισθοῦν καὶ νὰ συμφιλι-
ωθοῦν οἱ "Ελληνες καὶ οἱ βάρβαροι.

Κατῆλθε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας πρὸς νότον καὶ τὸ 327
εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας, διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ ἐνίκησε μετὰ βα-
ρὺν ἀγῶνα ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνος **Ταξίλου**
τοὺς βασιλεῖς τοῦ Πενταποτάμου, οἱ όποιοι παρετάχθησαν κατ'
αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπερηφάνου βασιλέως **Πώρου**.
Ο Πώρος ἔπεσεν αἰχμάλωτος καὶ ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν
ἡρώτησε πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἀπήντησεν «ἡγε-
μονικῶς». Ἀπ' ἕκει ἐπροχώρησε πρὸς ἀνατολάς, διὰ νὰ φθά-
σῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου, ἀλλὰ ἐνῷ ἐτοιμάζετο νὰ διαβῇ
τὸν "Υφασιν, τὸν τρίτον ἐκ τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰν-
δοῦ, οἱ στρατιῶται ἡρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Ο Ἀλέ-
ξανδρος ἀπεφάσισε τότε παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ ἐπιστρέ-
ψῃ. Διέταξε νὰ κατασκευάσουν εἰς τὸν Ὑδάσπην στόλον,
ο όποιος φθάνει εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ δι' αὐτοῦ καταβίνει εἰς τὸν
Ἰνδικὸν ὥκεανόν.

Ο στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπέστρεψε διηρημένος εἰς τρία.
Μέρος αὐτοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει ἥδη τὸ θέρος τοῦ 325 ὑπὸ τὸν
Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας (νότιος Περσία). Ο στό-
λος ὑπὸ τὸν κρῆτα ναύαρχον Νέαρχον ἔλαβε τὴν διαταγὴν
νὰ ἔχερευνήσῃ τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ ὥκεανοῦ καὶ διὰ
τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Εύφρα-
του. Ο ἴδιος ἐβάδισε διὰ τῆς Γεδρωσίας (σήμ. Βελουτχι-
στάν). Ή πορεία διὰ τῆς ἐρήμου χώρας διήρκεσεν 60 ἡμέρας,
κατὰ τὰς όποιας διὰ την παρατήτην τροφῶν. Είναι ὅμως ἀπίστευτον τὸ γρα-
φόμενον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὅτι ἔχασε τὰ 3)4 τοῦ στρατοῦ
του. Συνενωθεὶς μὲ τὸν Κράτερον εἰς τὴν Καρμανίαν ἔφθα-
σεν εἰς τὰς Πασαργάδας καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 324 ὁ παρά-
τολμος κατακτητὴς εύρισκετο εἰς τὰ Σοῦσα, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτε-
λέσει τὴν καταπληκτικήν αὐτὴν διαδρομήν.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ο Ἀλέξανδρος δὲν είναι ἀπλῶς ἓνας ὄρμητικὸς πολεμιστὴς
καὶ κατακτητής. Ή προσπάθεια νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος
του καὶ τὰ σχέδια του δεικνύουν ὅτι εἶχεν ἀνώτερον πολιτι-

κὸν νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἀπεμιμήθη τὴν διοικητικὴν ὄργάνωσιν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καί, ὅταν ἀπέθανε, τὸ κράτος του παρουσιάσθη ὡς ἀντιγραφὴ τοῦ περσικοῦ.

Οὐδὲν γένναται σχέδια, τὰ ὅποια δὲν ὡρίμασσαν ἔνεκα τοῦ προώρου θανάτου του. Ἐλέξανδρος δὲν ἔτει αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πατρός του, εἴναι ἡ κοσμοπολιτικὴ ἀντίληψις. Οὐδὲν γένναται πρῶτος ἀπὸ τοὺς κυβερνήτας τῆς ἀρχαιότητος συνέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ εύρυτέρου κράτους, τοῦ ὅποιου οἱ κάτοικοι νὰ εἶναι ἵσοι χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μία πόλις ἢ μία φυλὴ τὴν γεμονεύουσα. Εὑρεθεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων καὶ ἐκατομμυρίων ἔνων καὶ ἀλλογλώσσων, ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ τὰς ὀλίγας χιλιάδας ἐνόπλων, τοὺς ὅποιους φέρει μαζί του, ἥτο μὲν δυνατὸν νὰ διαλύῃ τὰς μάζας τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀλλ’ ὅτι δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἡττημένους ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του. Διὰ τοῦτο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ προσελκύσῃ τοὺς βαρβάρους καὶ ἴδιως τοὺς Πέρσας. Θέλει νὰ συναδελφώσῃ καὶ νὰ συγχωνεύσῃ Ἑλληνας καὶ βαρβάρους, ὥστε νὰ λησμονήσουν τὰ παλαιὰ πάθη καὶ τὰς διακρίσεις.

Ηδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατακτήσεως εἶχε διορίσει Πέρσας ὡς σατράπας εἰς σπουδαίας θέσεις. Σημαντικώτατον βῆμα ἥτο ὁ γάμος του μὲ τὴν Ρωξάνην. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ἐφαρμόζει τοῦτο συστηματικῶτερον. Ἐπιστρέψας εἰς τὰ Σοῦσα τελεῖ μεγάλας ἔορτάς, ὁ ἴδιος νυμφεύεται δύο ἄλλας γυναῖκας, μίαν θυγατέρα τοῦ Δαρείου καὶ μίαν τοῦ Ὅχου, καὶ 80 ἀπὸ τοὺς ἔχεοντας ἔταίρους νυμφεύονται Περσίδας. Προσφέρει δῶρα εἰς τοὺς 10 χιλ. Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν πράξει τοῦτο προηγουμένως. Ἐπίστης ἐσχεδίασε ριζίκην μεταρρύθμισιν τοῦ στρατοῦ. Ἐσχημάτισε σῶμα ἀπὸ 30

Ο Μ. Ἀλέξανδρος
ἐπὶ νομίσματος τοῦ Λυσιμάχου

χιλ. εύγενεῖς πέρσας, τοὺς ὀνομασθέντας ἐπιγόνους, τοὺς ὅποιους ὥπλισε καὶ ἐγύμνασε κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἵππικὸν τῶν ἑταίρων καὶ εἰς τὴν φρουράν του κατέταξε Πέρσας.

Ἡ διάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφίνει ἵχνη ἀνεξάλειπτα εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὸν χρυσόν, τὸν ὅποιον μὲν φιλαργυρίαν ἔκρυπταν οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας, διέταξε νὰ κόψουν νομίσματα, τὰ ὅποια μὲ τὴν κυκλοφορίαν των ἔφεραν ἀσυνήθιστον ἔως τότε ζωηρότητα τοῦ ἐμπορίου. Κατεσκεύασεν ὄδοις καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς συγκοινωνίας. Εἶχε σχέδιον νὰ κατασκευάσῃ μέγαν λιμένα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὅποιαν ἤθελε νὰ ἔχῃ πρωτεύουσάν του, διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μεγίστην ἀποθήκην τοῦ κόσμου καὶ κεντρικὸν σταθμὸν τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκλογὴ τῶν θέσεων, εἰς τὰς ὅποιας ἔκτισε τὰς πόλεις, καθὼς καὶ ἔργα κοινῆς ὡφελείας, τὰ ὅποια ἔξετέλεσεν εἰς τὸν Νεῖλον, εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Εὐφράτην, μαρτυροῦν περὶ τῆς διορατικότητός του.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ἐν τούτοις ὁ ἔξαιρετικὸς αὐτὸς ἀνθρωπος εἶχε καὶ μεγάλα ἔλαττώματα, τὰ ὅποια ἔξωγκωσαν ἀκόμη περισσότερον αἱ συνεχεῖς ἐπιτυχίαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ματαιόδοξος, ἔγωπαθής καὶ παράφορος μέχρις ἀγριότητος. Αἱ τεράστιαι ἐπιτυχίαι του, ἡ δύναμις καὶ ὁ πλοῦτος καθὼς καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν ἐμέθυσαν αὐτόν. Ἐπίστευσε πράγματι ὅτι εἰναι ὃν ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μόλις ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ἀσιάτας, ἀφησε τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ περιεβλήθη ἀνατολικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐδέχθη τὰς συνηθείας καὶ τὴν περὶ τοῦ ἄρχοντος ἀντίληψιν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας. Εἰσήγαγε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, εἰς τὰς ἔορτὰς ἐνεφανίζετο ἐνδεδυμένος ὅπως ἄλλοτε ὁ μέγας βασιλεὺς φορῶν τὴν τιάραν καὶ πορφύραν. Εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν πίπτοντες εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεόν.

Οἱ νεωτερισμοὶ αὐτοὶ ἔξήγειραν τοὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν συνηθίσει νὰ βλέπουν τὸν βασιλέα των νὰ συναν-

στρέφεται μὲ αὐτοὺς ὡς σύντροφος, καὶ τοὺς "Ελληνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν διάφορον ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ἰδίως τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως ἐδημιούργησε σκάνδαλον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάταξε κάθε ἀντίστασιν. Τὴν σκληρότητά του ἐδοκίμασαν οἱ ἔξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς ἑταίρους, ἄνδρες κατέχοντες ἀνωτάτας θέσεις, οἱ ὅποιοι εἶχαν προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας. Ἐνῶ ἀκόμη εύρισκετο εἰς τὰς περὶ τὴν Κασπίαν χώρας (330) εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ππικοῦ Φιλάρωτον, υἱὸν τοῦ ἀρίστου ἐκ τῶν στρατηγῶν του Παρμενίωνος, ἐπὶ ἀπλῆς ὑπονοίᾳ καὶ πειθόμενος εἰς τὰς συκοφαντικὰς εἰσηγήσεις τῶν ἀντιπάλων του ὅτι συνωμοτεῖ κατὰ τῆς ζωῆς του. Ὁ Φιλάρωτας ἐβασανίσθη διὰ νὰ ὅμοιογήσῃ τὴν ἐνοχήν του καὶ ἐλιθοβολήθη. Εὐθὺς κατόπιν διέταξε νὰ φονεύσουν καὶ τὸν Παρμενίωνα, τὸν ὅποιον εἶχεν ὀφῆσει ὡς σατράπην τῆς Μηδίας.

Σχεδὸν ἐν ἔτος ἀργότερα κατὰ τὴν διαμονήν του εἰς τὴν Σογδιανὴν ἐφόρευσεν εἰς τὸ συμπόσιον, ἰδιοχείρως διατρυπήσας τὸ στῆθος του μὲ δόρυ, τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, τὸν ὅποιον ἡγάπτα περισσότερον ἀπὸ ὅλους μετὰ τὸν Ἡφαιστίωνα. Τὸ 327 κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν φιλόσοφον Καλλισθένην, ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν ὅποιον εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς, διότι εἶχε χλευάσει τὴν ἀνατολικὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἀπαίτησίν του νὰ θεωρεῖται ὡς θεός.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὴν ἕνοιξιν τοῦ 323 ἐφθασε τέλος εἰς τὴν Βαθυλῶνα, ὅπου τὸν ἀνέμεναν πρέσβεις ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, Σκυθίαν καὶ Αἰθιοπίαν. Ἐκόσμησε τὴν Βαθυλῶνα, ἔκτισε χαλδαϊκοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἀνήσυχος ὅμως ὡνειρεύετο φαντασιώδεις ἐκστρατείας καὶ κατακτήσεις. Αἴφνης ἡσθένησεν ἀπὸ πυρετόν, ὁ ὅποιος ὑπέσκαψε ταχέως τὴν ζωήν του καὶ ἐντὸς 12 ἡμερῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε μόλις 33 ἔτῶν (13 Ιουνίου 323).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἱστορία δικαιότερον ἵσως ἀπὸ κάθε ἄλλον τοῦ ἔδωσε τὸν τίτλον τοῦ **Μεγάλου**. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν, δὲν εἶναι κυρίως οὕτε οἱ πολεμικοὶ θρίαμβοι οὕτε τὰ ἐκπληκτικὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως τοῦ Μακεδονίας. Αἱ νίκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τὸν φραγμόν, δ ὅποιος ἔχωριζεν Ἐλλάδα καὶ Ἀνατολήν, καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἐλλάδος ἔξεχύθη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀφύπνισε τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀποναρκωθῆ ἀπὸ τὴν περσικὴν δουλείαν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ὥφελήθη πολὺ. Πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἡνοίγετο τώρα κόσμος πολὺ εὐρύτερος. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ φυσικὴ ἐπλουτίσθησαν σημαντικώτατα. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν περιέργειαν τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ μάθῃ. Παρέλαβεν ὀλόκληρον ἐπιτελεῖον ἀπὸ σοφούς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐμελέτησαν τὰς νέας χώρας. Διὰ τοῦτο ὡνόμασαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐκστρατείαν του ἐνοπλον ἔξερεύνησιν.

Ἀνυπολόγιστος ἦτο προπάντων ἡ ὡφέλεια τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀλλάζει ἡ ὄψις τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς ἱστορίας, οἱ λεγόμενοι ἔλληνιστικοὶ χρόνοι.

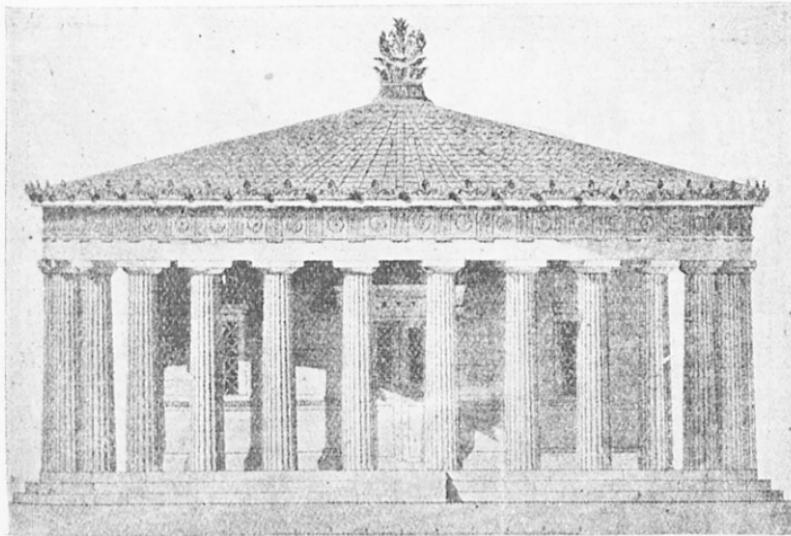

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΝ 4ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΑΙΩΝΑ

Παρ' ὅλην τὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει ζωηροτάτη πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Οἱ καλλιτέχναι καὶ

'Η θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαράστασις)

Τὸν 4ον αἰῶνα ἔκτισαν πολλὰ κυκλικὰ οἰκοδομήματα. Τοιοῦτον είναι ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὸ ἀριστουργήματα τῆς πελοποννησιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τὸ οἰκοδόμημα ἔκτισθη ἀπὸ τὸ 360—330 π.Χ. Ἡ ἔξωτερικὴ περιφέρεισ αποτελεῖται ἀπὸ δωρικούς κίονας, οἱ δποῖοι είναι κατασκευασμένοι ἀπὸ τιώρινον λίθον. Ἔσωτερικῶς εἶχεν ἄλλην κιονοστοιχίαν κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἀπὸ μάρμαρον τῆς Πάρου.

οἱ συγγραφεῖς παράγουν ἔργα κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, τὰ ὅποια δὲν ὑπολείπονται ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ θεωροῦνται κλασσικὰ ὅπως ἔκεινα. 'Ο 5ος καὶ ὁ 4ος αἰών

Εἰρήνη Κηφισοδότου
ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων
Ρώμη

Ἀπόλλων Σαυροκτόνος
ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων
Βατικανὸν

Τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τὸν 5ον εἰς τὸν 4ον αἰῶνα. Εἰς τὸ δεύτερον βλέπομεν δὲ τὴν χάριν, τὴν ὅποιαν δὲ Πραξιτέλης ἤζειρε νὰ διδῇ εἰςτά νεαρά σώματα. 'Ο νεανίας σχεδὸν κρυμμένος ὅπισθι ἀπὸ τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου παραμονεύει τὴν σαύραν ποὺ ἀνεβαίνει γοργά, ἔτοιμος νὰ τὴν καρφώσῃ μὲ τὸ βέλος, τὸ ὅποιον κρατεῖ εἰς τὸ χέρι.

είναι οι κυρίως κλασσικοί χρόνοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ώς τέλος τῶν καλῶν χρόνων συνήθισαν νὰ θέτουν τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, δηλαδὴ τὸ ἔτος 338.

Ὑπάρχει ὅμως οὐσιώδης διαφορά μεταξὺ τοῦ Ἡου καὶ τοῦ ἄου αἰῶνος. Κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι πάντοτε σί-

Κεφαλὴ Μελεάγρου

μαστιγάρινον ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων
Ρώμη, Βίλλα Μεδίκκων

’Απὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τοῦ Σκόπτα. Οἱ ὄφθαλμοὶ ἐκφράζουν τὸ βαθὺ πάθος, τὸ ὅποιον είναι δυνατὸν νὰ ἔκραγῃ εἰς τὴν πρώτην ἀφορμήν. Τὸ ἀγαλματίον δύο μαστόν καὶ ἡρεσκε πολὺ καὶ δι’ αὐτὸν ἔγιναν

Κεφαλὴ τοῦ Ἐρμοῦ

’Η κεφαλὴ τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τῆς Ὀλυμπίας. ’Ο θεός είκονίζεται μὲ σῶμα εὑρωστὸν, ἀνθηρὸν καὶ τρυφερόν. Κρατεῖ εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ τὸν Διόνυσον διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὰς Νύμφας, αἱ διόποιαι θὰ τὸν ἀναθρέψουν. Εἰς τὸν δρόμον ἐσταμάτησε διὰ ν’ ἀναπαυθῇ καὶ, διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὸ μικρόν, τοῦ προτείνει σταφυλήν.

’Αθῆναι καὶ ὁ θαυμάσιος λαὸς τῆς Ἀττικῆς ἔξαικολουθεῖ νὰ παράγῃ ἀριστουργήματα. ’Αλλ’ ὁ πόλεμος κατέστρεψε τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν καὶ μαζὶ τὸν δημόσιον πλοῦτον. ’Η γαλήνη ἐταράχθη, οἱ πολιῖται ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν. Γενικῶς οἱ Ἑλληνες ἔγιναν εὔπαθεστεροι καὶ εὔερέθιστοι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια παρι-

Θεοδωρίδον—Λαζάρον. Ἰστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ

στάνουν οἱ τεχνῖται, δὲν ἔχουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν γαλήνην τοῦ Διός, ἀλλ᾽ εἴναι συναισθηματικά, λεπτὰ καὶ εὔπαθῃ. Ἐχουν γραμμὰς λεπτοτέρας καὶ ζωηροτέραν ἔκφρασιν. Τὰ ἔργα εἰναι πολλάκις ἀνυπέρβλητα εἰς τὴν κατεργασίαν καὶ ἀνώτερα εἰς κομψότητα καὶ χάριν.

Τὸν 5ον αἰῶνα διὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης φροντίζει κυρίως τὸ κράτος. Οἱ τεχνῖται ἐργάζονται εἰς μεγάλα δημόσια ἔργα καὶ εἴναι ὑποχρεωμένοι νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ. Τὸν 4ον αἰῶνα τὰ κράτη δὲν ἔχουν τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ναοὺς ἢ ἄλλα δημόσια ἔργα καὶ οἱ τεχνῖται ἐργάζονται διὰ τούς ἴδιωτας. Διὰ τοῦτο ἔχουν περισσότερα ἀνεξαρτησίαν καὶ ἕκαστος ἀκολουθεῖ περισσότερον τὴν κλίσιν του.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Οἱ ἀρχιτέκτονες ἔξακολουθοῦν νὰ κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικούς. Ἀναπτύσσεται ὅμως κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς ρυθμὸς καὶ συνηθίζουν νὰ δίδουν σχῆμα κυκλικὸν εἰς τὰ οἰκοδομήματα. Τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα τοιούτου κορινθιακοῦ οἰκοδομήματος εἰς τὰς Ἀθήνας εἴναι τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, μικρὸν κυκλικὸν κτίριον, ἐπὶ τοῦ δποίου εἶχε τοποθετηθῆναι ὁ χορηγικὸς τρίπους, δηλ. τὸ βραβεῖον, τὸ ὄποιον διατίθεται τοῖς λάβει ως χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα. Υπέροχον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ εἴναι ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν δποίαν ἐσώθησαν μερικοὶ ἔξασιοι κίονες. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα κτίζονται ἔχοχα θέατρα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τὸ Διονυσιακὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου κτλ.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ Ἑλλὰς ἔχει μεγάλους γλύπτας. Οἱ ἀθηναῖος **Κηφισόδοτος** κατεσκεύασε περίφημον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μὲ τὸ τέκνον της, τὸν Πλούτον, εἰς τὴν ἀγάλην, τὸ δποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἐστησαν εἰς τὴν νοτίαν ἀκραντῆς ἀγορᾶς, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου πιθανῶς ἦτο ὁ μέγιστος γλύπτης

'Αποξυόμενος

μαρμάρινον άντιγραφον—Ρώμη, Βατικανόν

Είκουνίζει ἀθλητήν, ὁ ὅποιος μετὰ τὴν νίκην ξύνει τὸ λάδι καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ σῶμα του μὲ ξύστραν (στλεγγίδα). Ὁ Λύσιππος δίδει νέον τύπον ἀθλητοῦ, ὁ ὅποιος ἔχει κεφαλὴν σχετικῶς μικράν, σκέλη λεπτά καὶ ὑψηλά καὶ δῆλον τὸ δγαλια κάμινει ἐντύπωσιν δυνάμεως μαζί καὶ εὐκινησίας.

τοῦ 4ου αἰῶνος **Πραξιτέλης**, τὸν ὁποῖον μὲν θαυμασμὸν ἀναφέρεντες οἱ ἀρχαῖοι καὶ σήμερον πολλοὶ θεωροῦν ὡς τὸν μέγιστον καλλιτέχνην τοῦ κόσμου.³ Απὸ τὰ ἔργα του σώζεται τουλάχιστον ἐν πρωτότυπον καὶ ἀρκετὰ ἀντίγραφα, τὰ ὅποια μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν τέχνην του. 'Ο Πραξιτέλης ἦτο κυρίως μαρμαρογλύπτης καὶ προήγαγεν εἰς μεγά-

Κεφαλὴ Νιόβης, μαρμάρινον ἀντίγραφον—Φλωρεντία

³ Απὸ τὸ περίφημον σύμπλεγμα τῶν Νιοβιδῶν, τὸ ὁποῖον οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν μεταφέρει εἰς τὴν Ρώμην δύγνωστον ἀπὸ ποιαν Ἑλληνικὴν πόλιν. Τὸ πρόσωπον τῆς Νιόβης ἐκφράζει βαθὺ πένθος. 'Ο καλλιτέχνης τοῦ συμπλέγματος εἴναι ἐπίσης ἀγνωστος, ἀλλ' ἡ τέχνη του δομοίαζει πολὺ τὴν τέχνην τοῦ Σκόπα.

λην τελειότητα τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Εἰς τὰ ἀγάλματά του τὸ μάρμαρον λαμβάνει ἀπαλότητα σαρκὸς καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν λευκὴν ἐπιδερμίδα τρέχει θερμὸν αἷμα. Τοῦτο παρατηροῦμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον, διότι εὔτυχῶς ἐν ἀπὸ τὰ ἔργα του διεσώθη εἰς τὸ πρωτότυπον. Τὸ ἔργον τοῦτο εἴναι ὁ περίφημος 'Ἐρυνης τῆς Ολυμπίας. Οἱ θεοὶ τοῦ Πραξιτέλους εἴναι περισσότερον ἀνθρωποι, ἀλλ' ἀνθρωποι μὲν εὐγενέστατα χαρακτηριστικὰ καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Απὸ τὰ ἔργα του σώζονται εἰς ἀντίγραφα

ό "Ερως τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος, ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

"Εξοχος καλλιτέχνης ήτο ἐπίσης ὁ Σκόπας, δόπτοιος ἔγεννήθη εἰς τὴν Πάρον καὶ εἰργάσθη εἰς διάφορα μέρη. Ἡτο κυρίως χύτης δρειχαλκίνων ἀγαλμάτων καὶ εἰκονίζει συνήθως ἰσχυρὰ πάθη. Πρότυπον τοιούτου ἔργου ήτο ἡ Βακχίς, τοῦ δόπτοιον ἀντίγραφον εύρισκεται εἰς τὸ Μόναχον. Ὁ Σκόπας κατὰ τὴν νεότητά του εἰργάσθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Τεγέας καὶ ἀργότερα εἰς τὸ περίφημον μνημεῖον τοῦ Μαυσώλου (Μαυσώλειον) εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἔζησεν ὁ τρίτος μεγάλος καλλιτέχνης τῆς περιόδου Λύσιππος, δόπτοιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικουῶνα καὶ ήτο χαλκοπλάστης, ὅπως οἱ περισσότεροι πελοποννήσιοι τεχνίται. Κατεσκεύασεν ἀναρίθμητα ἔργα βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς νίοὺς καὶ τοὺς μαθητάς του καὶ ἵσως δὲν εἶναι ὑπερβολικὸι οἱ ἀρχαῖοι, ὅταν λέγουν ὅτι παρήγαγε 1500 ἔργα. Κατεσκεύασεν ἀγάλματα θεῶν, ἀθλητῶν, ζώων καὶ ίδιως ἀνδριάντας συγχρόνων ἀνδρῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν Λύσιππον παρήγγελλε τὰς εἰκόνας του. Κανὲν πρωτότυπον ἔργον του δὲν ἔσωθη. Μεταξύ τῶν σωζομένων μαρμαρίνων ἀντιγράφων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ ἀποκύπεμος. Τὸ ἔξοχον ἔργον παριστάνει ἀθλητὴν ὅπως ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου. Ἀλλ' ὁ Λύσιππος ἔδωσε νέον τύπον ἀθλητοῦ. Ἐπίσης σώζεται εἰς ἀντίγραφον ὁ περίφημος Ἡρακλῆς, ὁ Ἀρης, ὁ Ἀγίας κτλ.

Εἰς τὸν 4ον αἰῶνα ἀνήκει τὸ περίφημον σύμπλεγμα τῆς Νιόβης. Ἐπίσης εἰς τὸν αἰῶνα αὐτὸν θέλουν νὰ κατατάξουν δύο περίφημα ἀγάλματα, τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Μπελβέντερε καὶ τὸν Ἀρτεμίν τῶν Βερσαλλιῶν.

Η ΚΕΡΑΜΕΥΤΙΚΗ

"Απὸ τὸν 4ον αἰῶνα σώζονται ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἔργα κεραμευτικῆς, τὰ ὅποια κάμνουν ἐντύπωσιν μὲ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν χάριν των.

Τὴν πρόοδον τῆς κεραμευτικῆς εἰς τὴν Βοιωτίαν κατὰ τὸν

4ον αἰῶνα μαρτυροῦν τὰ πολὺάριθμα πήλινα εἰδώλια, τὰ δόποια εὑρέθησαν εἰς τοὺς τάφους τῆς Τανάγρας. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Εἰκονίζουν συνήθως γυ-

*Απόλλων τοῦ Μπελβεντέρε

Ρώμη—Βατικανὸν

Εἰς τὸν 4ον αἰῶνα ἀνήκει τὸ ὄνομαστὸν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ δόποιον ἔθαυμάσθη καὶ ἔξυμνήθη πολύ. Εἶναι ὁ θέός, δ. δόποιος ἀποτρέπει τὸ κακὸν καὶ προστατεύει τοὺς ἀνθρώπους. Προβαίνει ὁρμητικὸς καὶ τὸ χαριτωμένον πρόσωπόν του εἶναι γεμάτον ὑπερηφάνειαν καὶ θάρρος.

ναῖκας καὶ πολὺ συχνὸς εἶναι ὁ τύπος γυναικῶν μὲν ἐνδυμασίαιν περιπάτου, μὲν χιτῶνα δηλαδὴ καὶ ἴμάτιον καὶ σκιάδιον. "Άλλοτε πάλιν ἔχομεν κωμικὰς παραστάσεις.

*Ο ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων

Αθῆναι, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον
Τὸ ὄνομαστὸν ἄγαλμα εὑρέθη εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης πλησίον εἰς τὴν νῆσον Ἀντικύθηρα, εἰς τὴν θέσιν δόπου εἶχε βυθισθῆ κατά τὸν Ιον π.Χ αἰῶνα ἓνα πλοιον, τὸ δόποιον μετέφερεν ἔργα τέχνης εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἶναι κομψὸν ἔργον τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ παριστάνει πιθανῶς ἔφηβον καὶ δχι θεόν.

ΙΣΤΟΡΙΑ

‘Ο 4ος αἰών είναι περίοδος τῆς ἀκμῆς τοῦ πεζοῦ λόγου. Η ἀττικὴ πεζογραφία ἀναπτύσσεται καὶ συστηματοποιεῖται καὶ οἱ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφὴν τοῦ λόγου, ὅπως οἱ καλλιτέχναι τὴν κατεργασίαν τοῦ μαριμάρου. Η ἀττικὴ διάλεκτος τελειοποιεῖται τόσον πολύ, ὅτι εἶπιθάλλεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ γίνεται ἡ κοινὴ γραφομένη. Η ποίησις ἐμως δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄξια λόγου ἔργα. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ζῇ ἡ κωμῳδία, ἡ ὅποια τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐλαβεῖ νέαν μορφὴν καὶ ὀνομάζεται Νέα Κωμῳδία.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔζησαν πολλοί ιστορικοί, οἱ ὄποιοι ἐπραγματεύθησαν διαφορώτατα θέματα. Ἀλλὰ μόνον τοῦ Ζενοφῶντος ἐσώθησαν τὰ ἔργα. Ο Ζενοφῶν ἦτο Ἀθηναῖος, μαθητής τοῦ Σωκράτους, καὶ ἡ νεότης του συνέπεσε μὲν τὰς ταραχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐλαβε μέρος εἰς τὴν ἑκστρατείαν τοῦ Κύρου καὶ ἀργότερα ἔζησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπειδὴ ἦτο ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων. Ο Ζενοφῶν περιέγραψε μὲν ζέσιν νεανικὴν τὴν ἀναστορικὴν τοῦ Κύρου. Τὸ κυριότερον ὅμως ιστορικὸν ἔργον του είναι τὰ Ἑλληνικά, εἰς τὸ ὄποιον ἔξιστορεῖ τὰ γεγονότα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 π.Χ. μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης τὸ 362. Η Κύρου πατεία είναι διδακτικὸν μυθιστόρημα. Ἐκτὸς τούτων ἔγραψε τὰ Ἀριστοφάνειαν εἰς τὸν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Ο Ζενοφῶν ἦτο πολυγραφώτατος, ἔγραψε μὲν μεγάλην εύκολίαν καὶ τὸ ὄφος του είναι ἀπλοῦν καὶ ὑπόδειγμα ἀττικοῦ λόγου.

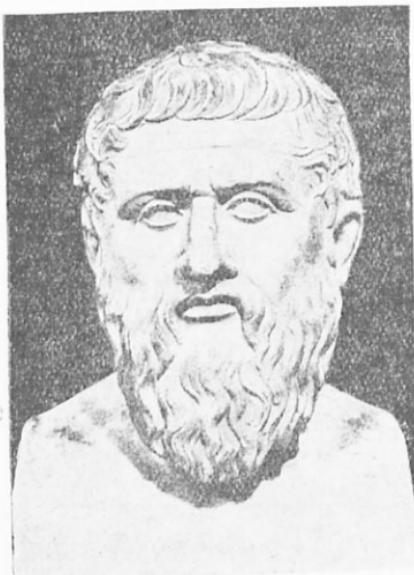
Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Ο 4ος αἰών είναι ίδιως ἐποχὴ τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

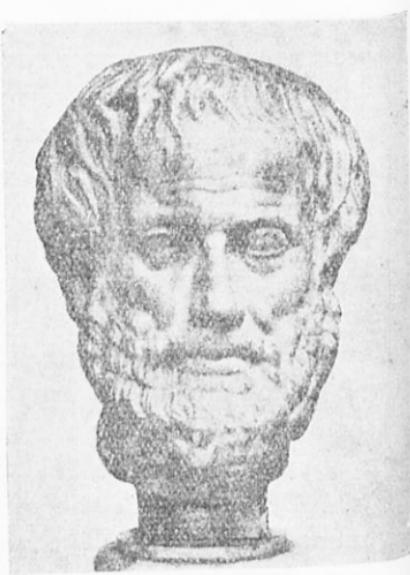
Η ρητορικὴ εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔγινεν ἐπιστήμη, τὴν ὄποιαν ἔδιδασκαν εἰδικοί διδάσκαλοι, ίδιως οἱ σοφισταί. Ἀμέσως μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον δημοτικότητα ἀπιέκτησεν ὁ Λυσίας. Κατήγετο ἀπὸ μίτν μεγάλην εἰκογένεισιν μετοίκων καὶ ἔγραψε λόγους, τοὺς ὄποιούς οἱ δικαζόμενοι ἀπήγγελλαν εἰς τὸ δικαστήριον, διότι εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐπετρέπετο ἡ μεσυλάβησις δικηγόρων. Ο ὄνομαστὸς ὅμως

ρητοροδιδάσκαλος τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἦτο ὁ **Ισοκράτης**, ὁ ὅποιος ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητάς, μολονότι ἐλάμβανεν ὑπέρογκα δίδακτρα.

“Ἄλλ’ οἱ ἔξοχώτεροι ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου, εἶναι δὲ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ ἀντίπολος του **Αἰσχίνης**. Σύζουνται πολλοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους. “Ἄλλοι ἀπ’ αὐτοὺς ἀπηγγέλθησαν εἰς κριτίμους στιγμὰς τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε οἱ Φιλίππι-

Πλάτων (427–347)
μαρμαρίνη προτομή-Ρώμη, Βατικανόν

Ἀριστοτέλης (384–322)
μαρμαρίνη προτομή-Βιέννη

κοί, οἱ Ὁλυνθιακοί, καὶ διακρίνονται διὰ τὴν πατριωτικὴν θέρμην καὶ τὸ πάθος, ἄλλοι εἰς πολιτικὰς δίκας, ὥστε ὁ περὶ στεφάνου, ὁ κατὰ Μειδίου κτλ., οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ σημαντικώτεροι. Ἡ ἀρχαιότης ἔθεωρησε τὸν Δημοσθένην ὡς τὸν κορυφαῖον τῆς ρητορικῆς καὶ σήμερον, ὅταν δύμιλοῦν περὶ ρητόρων, αὐτὸν ἐννοοῦν κατὰ πρῶτον λόγον.

Ἐφόμιλλός του ἦτο ὁ ἀσπονδως ἀντίπαλος του Αἰσχίνης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος. Τοῦ Αἰσχίνου ἐσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ὅλλα ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει ἐννοιαν τῆς ἔξοχου ρητορικῆς ἴδιοφυίας του.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

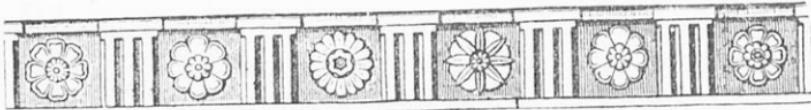
‘Η διδασκαλία τοῦ Σωκράτους ἔδωσε πλουσίους καρπούς κατά τὸν 4ον αἰῶνα. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ του ἔξήγησαν ὃ καθεὶς μὲ τὸν ἴδικόν του τρόπον τὰ διδάγματά του καὶ ἐσχημάτισαν τὰς λεγομένας Σωκρατικὰς σχολάς.

‘Ο σημαντικώτερος διδασκαλία του ἦτο δ. **Πλάτων** (427–347), φύσις ἔξαιρετική, πολυμαθὴς σοφὸς καὶ ἔξαιρετος καλλιτέχνης τοῦ λόγου, ὁ δποῖος συνεπλήρωσε καὶ ἀνέπτυξε τὴν σωκρατικὴν διδασκαλίαν. ‘Ο Πλάτων ἦτο πολυγραφώτατος καὶ μὲ τὴν μεγάλην συγγραφικήν του ἴδιοφυίαν ἔδωσεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν μορφὴν ἑκείνην, μὲ τὴν δποίαν ἔκαμε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα.

Νέους δρόμους εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤνοιξεν ὁ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος **Ἀριστοτέλης** (384–322).² Εγεννήθη εἰς τὰ Στάγιρα τῆς Μακεδονίας, ἥλθε 17 ἔτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος. Εἶχε κλίσιν εἰς τὰς πρακτικωτέρας ἐπιστήμας καὶ μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν προσωπικὴν ἔρευναν ἔγινεν ὁ πολυμαθέστερος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὸ πολυάριθμα συγγράμματά του ἀπεταμίευσε τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του καὶ τὰ βιβλία του ἔγιναν εἶδος ἔγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ, τὸ δποίον ἐπαιδαγώγησε τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Οἱ “Ἐλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ “Αραβεῖς, καθὼς καὶ οἱ Εύρωπαιοι εἰς τοὺς μέσους χρόνους εἶχαν ως διδάσκαλον καὶ ὀδηγὸν τὸν Ἀριστοτέλην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

‘Ο αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτωσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχὸν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἀνθρωπος κατώτερος πνευματικῶς. Ἄλλ’ ἡ δύναμις περιῆλθε κατ’ οὐσίαν εἰς τοὺς ἴσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ’ αὐτοὺς ἦσαν ὁ Περδίκκας, συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Λεοννᾶτος, ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Σέλευκος, ὁ Εὐμένης. Μεγάλην ἴσχυν εἶχεν ἐπίσης ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος καὶ ὁ υἱός του Κάσσανδρος.

“Ολοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν. Εὔθυς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἥλθαν εἰς φῶς τὰ κακῶς κρυπτόμενα πάθη καὶ αἱ ἀντιζηλίαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἥρχισεν ἥδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἄλλὰ πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Οἱ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκρηρύχθη βασιλεύς, ἀλλὰ πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μὲ τὸν τίτλον ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ. Οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ἔλαβαν ἄλλας ἔχουσιας ἢ τὴν διοίκησιν μεγάλων τμημάτων τοῦ κράτους. Τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Ο ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρά τὰ ἀσυχήματα καὶ τὴν θιλιβερὰν κατάπτωσιν δὲν εἶχε νεκρωθῆ ἐντελῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ εἰδῆσις τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσε τὸ σύνθημα εἰς τὴν ἑξέγερσιν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησίν των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν ἴκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, ὃ ὅποιος ἔσπευσε νὰ ἀποκλείσῃ τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος, ὃ ὅποιος ἦλθεν εἰς συνάντησίν του μὲ ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις, ἀπεκρούσθη καὶ ἐποιορκήθη εἰς τὴν Λαμίαν, ὅθεν ὃ πόλεμος ὠνομάσθη λαμιακὸς πόλεμος. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλάς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἄλλὰ ἡ ἀπόπειρα αὐτὴ ἔλαβε τραγικὸν τέλος. Οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ Λεοννᾶτος καὶ Κράτερος ἔσπευσαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντίπατρου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἐνίκησαν τοὺς Ἑλληνας παρὰ τὴν Κραννῶνα (Αὔγ. 322). Ὁ Ἀντίπατρος παρουσιάσθη τότε πρὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπήγησε τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, τοὺς ὅποίους ἡ ἐκκλησία κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ γερείδης, ὁ φίλος τοῦ Δημοσθένους, ρήτωρ καὶ θερμὸς δημοκρατικός, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐφονεύθη, ὁ Δημοσθένης καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (Πόρος) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ Ἀντίπατρου ἐπιειδηλητήριον (τέλος τοῦ 322). Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μουνιχίαν τοῦ Πειραιῶς, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα περιωρίσθη σημαντικῶς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην αἱ Ἀθῆναι παύουν νὰ εἰναι ἡγεμονεύουσα δύναμις.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Εἴκοσι περίπου ἔτη οἱ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ κατέβαλλον προσπάθειαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἄλλ' ἡ ἐνότης ἦτο κατὰ τύπους μόνον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ οἱ ἰσχυροὶ ἀρχηγοί, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἱστορίαν λέγονται Διάδο-

χοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐφίλονίκησαν καὶ περιεπλάκησαν εἰς αίματηρούς πολέμους. Τοιουτοτρόπως οἱ χρόνοι, οἱ ὅποιοι ἡκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶναι χρόνοι ἀναστατώσεων, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἑξῆς φαινομένου. Εἰς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾶ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ γίνη μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοιουτοτρόπως ἔξαφανίζεται ὁ Περδίκκας καὶ ματαιώνεται τὸ σχέδιόν του νὰ γίνη μόνος βασιλεύς. Συγχρόνως ὅμως εἰς τοὺς ἀνταγωνισμούς αὐτοὺς δολοφονοῦνται ὁ Ἀρριδαῖος καὶ ὁ νιὸς τῆς Ρωξάνης καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχοντάνεται.

Δημήτριος ὁ Πολιορκητής (336—
283) ἐπὶ νομίσματος

Σέλευκος. Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν ἡ τελευταία περίοδος τοῦ πολέμου, ἡ ὅποια διήρκεσε δέκα ἔτη μὲν μικρὰν μόνον διακοπῆν.

‘Ο Ἀντίγονος κατώρθωσε νὰ ἀντιστάθῃ ἐπὶ μακρόν, διότι διέθετεν ἀνεξαντλήτους δυνάμεις εἰς ἀνθρώπους καὶ χρῆμα καὶ εἶχεν ἱκανώτατον στρατηγὸν τὸν νιόν του Δημήτριον, τὸν ὀνομασθέντα Πολιορκητήν. Τέλος τὸ 301 εἰς τὴν 301 ἡ ψὸν τῆς Φρυγίας ἔδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη. Οἱ ἡνωμένοι στρατοὶ τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὅποιος εἶχεν ὄδηγήσει ἀπὸ τὴν Βαβυλῶνα μεγάλας δυνάμεις (μεταξὺ αὐτῶν 300 πολεμικούς ἐλέφαντας ἀπὸ τὰς Ἰνδίας), ἐνί-

Μετὰ πολλὰς τροπὰς τοῦ πολέμου ὁ Ἀντίγονος κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ μεγάλην δύναμιν. Ἐξουσίαζεν ἔκτεταμένας χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἥτο ἀρχηγὸς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ κύριος τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ διεκδικῶν νὰ γίνη μόνος κύριος. Κατ' αὐτοῦ συνησπίσθησαν τότε οἱ ἄλλοι στρατηγοί, ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ

κησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονος ἐφονεύθη, ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μὲ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του.

Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχῃ εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι σημαίνει τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπαθείας πρὸς διατήρησιν τῆς ἑνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ κράτος διαμελίζεται ὄριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῶν διαδόχων. Τὰ σημαντικώτερα ἀπ’ αὐτὰ εἶναι :

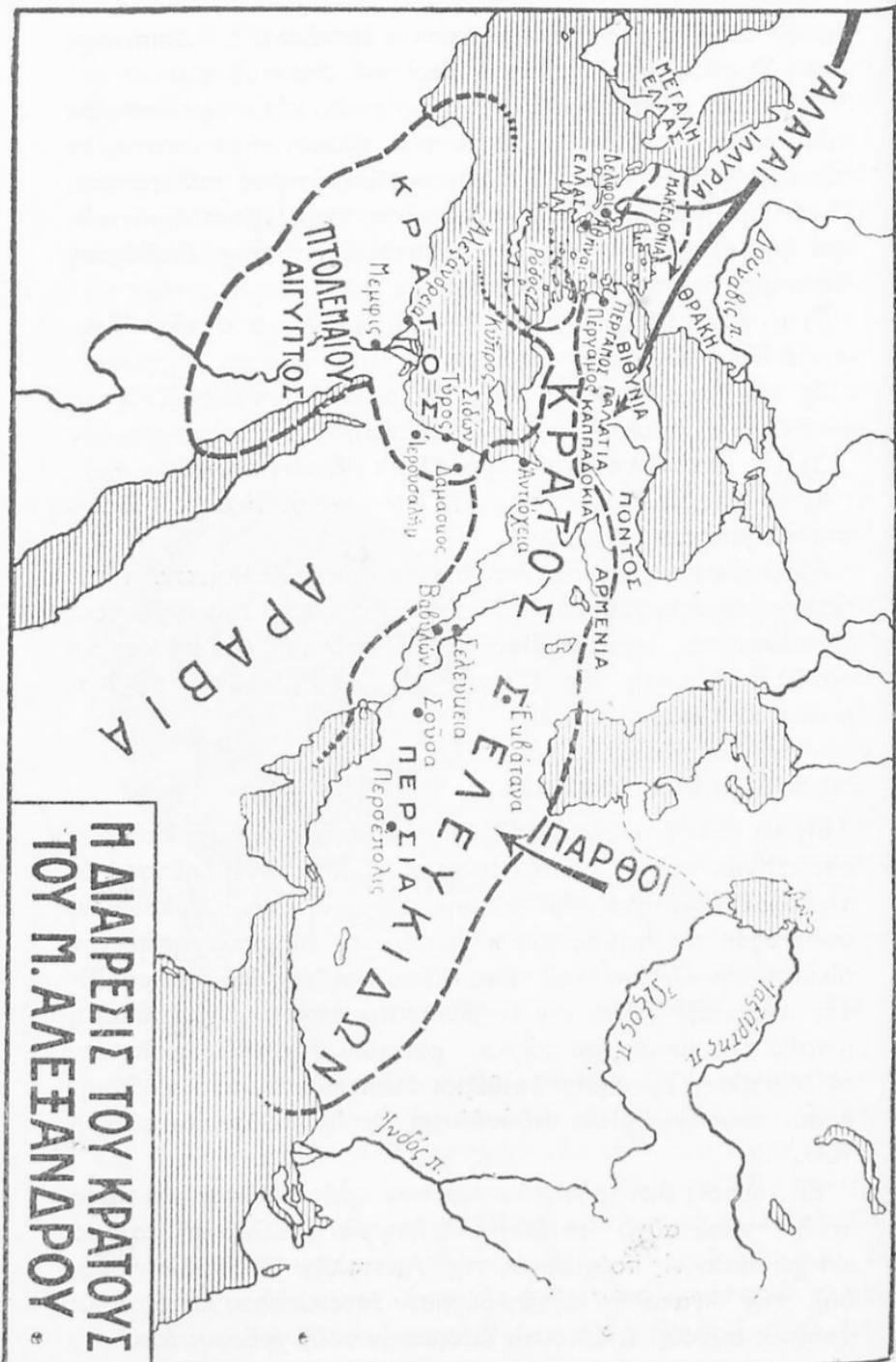
- 1) τὸ βασίλειον τῆς Αἴγυπτου, τὸ ὅποιον ἴδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος,
- 2) τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκίδῶν, τὸ ὅποιον ἴδρυσεν ὁ Σέλευκος,
- 3) τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας καὶ
- 4) τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου, τὸ ὅποιον ἴδρυεται ὀλίγον ἀργότερα.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κράτη τὰ ἴδρυθέντα ὑπὸ Ἑλλήνων. Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη ὑπὸ ἔγχωρίους ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικὰ βασίλεια, βασίλειον τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Παφλαγονίας κτλ.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Εἰς τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἴδρυθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ "Ἑλληνες ἐπεβλήθησαν μὲ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυίαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὔεξίαν τοῦ τόπου, ὅπως οἱ "Ἀγγλοι σήμερον εἰς τὰς ἀποικίας. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε στενωτέρα ψυχικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποίηθησαν τοὺς ἔγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸν τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἔξελληνισμὸς δηλ. τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὧνόμασσαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ

Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἐλληνιστικούς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἐλληνιστικὰ κράτη.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ εύδαιμων χώρα τοῦ Νείλου περιῆλθεν εἰς τὸν **Πτολεμαῖον** (323—285), τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου, ὁ ὄποιος ἀργότερα ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Σωτήρα. Ἐνεκά

Πτολεμαῖος Α' (323—285)
ἐπὶ νομίσματος

Ἀρσινόη
σύζυγος Πτολεμαίου Β'

τούτου οἱ μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται Λαγίδαι. Ὄνομάζονται ἐπίσης Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν τὸ ὄνομα αὐτό.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρηναϊκήν, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νήσουν Κύπρον, ἡ ὄποια ἦτο στερεὰ βάσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως των. Ἀνθρωπος μὲ πρακτικὸν νοῦν ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος δὲν ἐπεδίωξε χιμαιρικὰ σχέδια. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐσκέφθη πῶς νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀνεξάρτητον. Διὰ τοῦτο ἀντετάχθη κατὰ παντός, ὁ ὄποιος ἐζήτησε νὰ ἀνασχηματίσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους πρὸς ἕδιον ὅφελος, κατὰ τοῦ Περδίκκα, τοῦ Εύμενους καὶ τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε τοῦτο, ἔθεσε τὴν στερεὰν βάσιν τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ καλῶς

ώργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Οἱ ἀπόγονοί του ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας, σχεδὸν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (285—247), ὁ διάδοχός του, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.³ Επωφελούμενος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμήν, τὴν ὅποιαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπεδίωξε κατακτήσεις ἔκτος τῆς Αἴγυπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον Β'. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, Φοινίκην, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ασίας, τὴν Κιλικίαν,

Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη Β.
κειμήλιος λίθος—Βιέννη

Κειμηλίους λίθους ἔλεγαν πολυτίμους λίθους, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἔγλυφαν μορφὰς ἐκτύπους κατὰ τοὺς ἔλληνιστικοὺς χρόνους. τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, 'Ο ἀνωτέρω εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα κομψοτεχνήματα, ἔχει διάμετρον 0,11 μ. καὶ τὴν Ἐφεσον καὶ νήσους παριστάνει τὰς πρεστομάς Πτολεμαίου τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόστοι Β' καὶ τῆς Ἀρσινόης.

καιρὸν διακοπὴν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος Β' συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκην. 'Ο βασιλεὺς τῆς Αἴγυπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτήσεών του. 'Η Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. 'Η Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνεμειγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος κατέχουσα ναυτικὰ στηρίγματα εἰς τὸ Αἰγαῖον. 'Ο Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, μὲ τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ ιδίως τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ' ὁ Εὐεργέτης (247—221) ἔξηκολούθησεν ἐπι-

τυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του καὶ ἥρχισε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφορμὴν λαβών τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν ὁ λεγόμενος τρίτος συριακὸς πόλεμος. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε τότε μεγάλην ἔκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν ὅποιαν ἐφρόντισε νὰ ἀπαθανατίσῃ μὲν ἐπιγραφὰς πλήρεις κομπορρημοσύνης. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν ἦσαν τόσον σημαντικά. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν κοιληνήν Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἄλλ' ἡδη ὁ Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ (221—205) δὲν κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὕψος της τὴν αἰγυπτιακὴν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου του Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς (205—181) παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχησαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 ὁ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς Γάζης περιῆλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἐνῷ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αίμοχαρεῖς ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἔξουσία ἔχησενησε καὶ φιλονικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολλάκις θέατρον βιαίων στάσεων. Τέλος ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον (31 π.Χ.).

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ—ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

‘Ο πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὄργανώσεως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ἵσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἔξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ των ἦτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὅχι νὰ τὰς ἔξαντλήσουν. Τὸ ταμείον των ἐγέμιζεν ἴδιως Θεοδωρίδον — Λαζάρον. Ἰστορία ‘Ελληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ’ 10

ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγαν νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἔγχώριον πληθυσμόν, ὃ ὅποιος ἦτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ δλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἱθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιοὺς αἰγυπτιοκοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο κατ' ἔξωχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἀπαράμιλλον ὀξυδέρκειαν εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν τῆς. Προτοῦ παρέλθῃ σιδῶν ἀπὸ τὸν θάγατόν του, ἡ πόλις ἀπέβαινεν δι μεγαλύτερος λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ κοιλάς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὅποιον συναντῶνται οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος. Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλὰ μεγάλαι ἐμπορικαὶ ὁδοὶ κατέληγαν ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέφερεν, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, προιόντα μακρινοτάτων χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὗρισκαν ἀγοραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βάσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὅποια ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ο κυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης **Σέλευκος** (321–281) ἴδυσε μετὰ τὴν νίκην τὸ εὐρύτερον κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, καθὼς ἔλεγον κατ' ἄρχας, ἡ Βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως ὡνουάσθη ἀργότερα, διότι τὸ κέντρον τοῦ κράτους ἦτο ἡ Συρία. Οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας ὡνομάσθησαν Σελεύκιδαι ἀπὸ τοὺς γενέρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκοι ἡ Ἀντίοχοι.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἔκτεταμένον. Ἐξητοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Τουρκοεινού πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρ-

κεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἄλλὰ τὸ εύρυτατον αὐτὸν κράτος δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ή δποία υἱὸς χρησιμεύσῃ ως πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Διὰ τοῦτο πολὺ ἐνωρίς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἑπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα σύτα οἱ Σελευκίδαι ἰδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ιστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὄνοματος τοῦ πατρὸς του, 5 Λασοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν τὸ ὄνομα τῆς μητρός του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τὸ ὄνομά του, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γινναικῶν του. Κατ’ ἀρχὰς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελευκεία ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἄλλ’ οἱ Σελευκίδαι ἤσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὁρόντου πισταμοῦ ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἡ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἀργότερα ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἴπαμεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπί τινα χρόνον ὅμως ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγούς πηγάς του. Πολλὰὶ ἀπὸ τὸς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι ἔσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον στημεῖον. Καὶ εἰς σύτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εύφορωτάτη μὲ τοὺς ὑδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ὅλα τὸ δραυλικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων τὰς λείψανα εὑρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς ἀνατολῆς, ἔχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς ἀπειρονομίας τῆς Ανατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

Ο Ἀντίοχος Α' ὁ Σωτὴρ (281-261), ὁ διάδοχος τοῦ Σελεύκου Α', διατηρεῖ ἀκόμη τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους του. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ διαδόχου, τοῦ Ἀντιόχου Β' τοῦ Θεοῦ (261-248), ἰδρύονται εἰς τὰς ἀνατολικὰ σύνορα τοῦ βασιλείου ἴσχυρὰ ἀνεξάρτητα κράτη. Ἰδίως ἐπικίνδυνον ἔγινε τὸ νέον

περσικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἰδρυσαν μογγόλοι ἵππεῖς, οἱ Πάρθοι, εἰς τὰς νοτιοανατολικῶς τῆς Καστίας χώρας κατελθόντες ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἀφωιοιώθησαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους κατοίκους καὶ τοιουτοτρόπως πρῆλθε τὸ νέον περσικὸν ἦ Παρθικὸν κράτος, τὸ ὅποιον θὰ διαδραματίσῃ σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ βυζαντινὴν ιστορίαν. Ὁ Ἀντιόχεος Γ' ὁ λεγόμενος Μέγας (222–187) δίδει προσωρινὴν λαμπρότητα εἰς τὸ κράτος, πολεμεῖ ἐναντίον τῆς Αιγύπτου καὶ τῶν Πάρθων, ταπεινώνται ὅμως ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Θεὰ Ἀντιόχεια

μαρμάρινον ἀντίγραφον ἐνὸς ἔργου τοῦ Ζου αἰῶνος-Ρώμη, Βατικανού

Τὸ πρωτότυπον ἦτο ἔργον ἐνὸς μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται ὡς νεαρά γυνή, ἡ ὄποια κάθεται ἐπάνω εἰς βράχον, κρατεῖ στόχια εἰς τὴν δεξιάν, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐφορίαν τῆς χώρας, φορεῖ δὲ τὴν κεφαλὴν πυργωτὸν στέμμα, τὸ ὄποιον συμβολίζει τὰ τείχη της. Κάτω εἰς τὰ πόδια τῆς προβάλλει ἔνα παιδάκι, τὸ ὄποιον εἰκονίζει τὸν Ὀρόντην ποταμόν, πλησίον τοῦ ὄποιου ἔκειτο ἡ πόλις.

Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν ἔξασθενεῖ διαρκῶς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Πάρθων καὶ τοῦ νέου κράτους τῶν Αρμενίων καὶ περιορίζεται εἰς τὴν Συρίαν, ἡ ὄποια γίνεται τέλος ρωμαϊκῆς ἐπαρχία τὸ 63 π.Χ.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

’Ολίγον ἀργότερα ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ἰδρύθη τὸ μικρὸν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὅποιον προωρίζετο νὰ λάβῃ ὁξιόλογον θέσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὁ Φιλέταιρος, ἄνθρωπος ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀλλοτε ὑπηρέτης τοῦ Λυσιμάχου, ἀρχοντος τῆς Θράκης, ὁ ὅποιος εἶχε διορίσει αὐτὸν φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου (βορείως τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ σημαντικοῦ θησαυροῦ (9000 τάλαντα), τὸν ὅποιον εἶχε κρύψει ἔκει. Μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἔξετεινε τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἰδρύσας τοιουτοπόως μικράν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὅποιαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εύμενης Α' (263–241). Ἀλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ περγαμικοῦ κράτους είναι ὁ **”Ατταλος Α’ (241–197)”,** ὁ ὅποιος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστέρεωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς βασίλειον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται **”Ατταλίδαι** καὶ φέρουν τὸ ὄνομα **”Ατταλος η Εύμενης.**

Υἱὸς τοῦ **”Αττάλου ητο ὁ Εύμενης Β’ (197–159)**, ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ **”Αττάλου Β’ (159–138)** ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου **”Ατταλος Γ’** ἀφίνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὅποιος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξανδροῦ, ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἄλλ' ἔξακολουθεῖ νὰ πάσχῃ ἀπὸ τὴν παλαιὰν πληγήν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κατοίκων εἶναι δίχτερα τώρα, διότι οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἀναστατώσεις διήρεσαν τοὺς κατοίκους εἰς δύο τάξεις, εἰς μίαν μικρὰν μειοψηφίαν ἀπὸ ὑπερπλούτους, οἱ ὅποιοι κατέχουν ὅλας τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου, καὶ εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων, οἱ ὅποιοι δὲν κατορθώνουν οὔτε καὶ νὰ ζήσουν, διότι οἱ πλούσιοι μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐργασίας των δούλων. Διὰ τοῦτο οἱ πτωχοὶ δινειρεύονται ἀνατροπὰς καὶ γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ νέας διανομῆς τῆς γῆς καὶ περὶ ριζικωτέρας κοινωνικῆς μεταρρύθμισεως.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία, ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐκλονίσθη καὶ πολλοὶ ἔφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἔξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδόν αἰῶνας (322–146), ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε πολλὰς προσπαθείας διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλὰ καμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι, ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἀρχηγῶν, ὁ λαὸς ἔμεινεν ὀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ νίος τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου **Πτολεμαῖος ὁ Κερινός**. Ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἥλλαξε ριζικῶς ἡ αἰφνιδία ἐπιδρούμη τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἀνῆκαν εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλήν, ἡ ὅποια κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἵδιως τὴν σημερινὴν Γαλατίαν, καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζου αἰῶνος ἔγινε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλαν ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχαν ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀπὶ ἐκεῖ κατῆλθαν πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνετρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημμύρησαν τὴν χώραν. Οἱ Ἐλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλαν εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. "Οταν ὅμως ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγήσῃ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἐλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφήν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροσένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἥλλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς παραπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐλεπλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἥπειλησαν τὸ κράτος τῆς Περγάμου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἡ ὅποια ὡνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολήν του ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾶσθαι σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, τὸ ὅποιον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἵδιως τοῦ Πύρ-

ρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ πολλὰς ἑλληνικὰς φυλὰς, αἱ ὅποιαι ἀπετέλουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὅποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὁλυμπιάς. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχαν κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἡπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Οἱ Πύρροις (316–272) ἔζησε κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἔξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν νίον του Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἔξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπτετίας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾶ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσότερον ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Αφοῦ ἔξετενε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αίτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὀνειρεύμενος νὰ ἴδρυσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας δὲν κατορθώνει νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του καὶ μεταφέρει τὸν στρατόν του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχαν προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ καὶ ἔκεī αἱ ἐπιτυχίαι του ἥσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον

ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχαν προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος μετὰ περιπέτειαν πέντε ἔτῶν ἀφοῦ ἀπέτυχεν δριστικῶς νὰ κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἡπειρον (280–275).

’Αλλ’ ἡ ἀνήσυχος φύσις του τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπτετείας. Φαντάζεται ὅτι ἥτο εὔκολον νὰ ἔχουσιάσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει εἰς τὰς προσπαθείας του καὶ τέλος εύρισκει ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἀργος (272).

ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΚΑΙ ΑΧΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο ’Αντίγονος Γονατᾶς (277–239) μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιουτορόπως οἱ ’Αντιγονίδαι ἀνῆλθαν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. ’Αλεξάνδρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ο ’Αντίγονος ἥτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. ’Αλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὀργανώσεων, αἱ ἐποίαι εἶχαν σχηματισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

Η Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχαν μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. ’Αλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ίδιως τὸν 3ον αἰῶνα ἐπροόδευσαν οἰκονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ηύξηθη, ἐδημιουργήθησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσιάζουν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἡνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο δόμοσπονδίας ἥ δύο συμπολιτείας, ὅπως ἔλεγαν τότε.

Η αἰτωλικὴ καὶ ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχαν σχεδὸν τὴν ίδιαν ὀργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἔχουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὅποιαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται

ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἡ δύο φορᾶς τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἕνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἕνα στρατηγὸν καὶ ἕνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Μεγάλην ἔξουσίαν ἔχει ἴδιως ὁ στρατηγός, ὁ ὄποιος εἰναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἑκάστη πόλις ἔχει μίαν ψῆφον καὶ ὅλαις ἵσα δικαιώματα, δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸν παλαιότερον καιρόν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἔδεχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθὼς καὶ νομίσματα, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιουτορόπως ἡ Ἑλλὰς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐφθασεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ δποῖον,

Νόμισμα ἀργυροῦν Αἰτωλικῆς συμπολιτείας
ἄν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἵσως δυνατὸν νὰ τὴν σώσῃ
ἀπὸ τὴν παρακμήν.

Κατ' ἀρχὰς ἴσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἐφθανεν ἔως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἡ ὄποια εἶχεν ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὡς ἀρχηγοὺς καὶ ἐφθασεν εἰς μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π.Χ. περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔγινεν αἰσθητὴ σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο συμπολιτεῖαι εἶχαν ἰδρυθῆ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπί τινα καιρὸν κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἥργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἕριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Ο ΑΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

‘Η Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολὴν ιδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Ζου αἰῶνος, ὅπότε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἀρατος.

‘Ο Ἀρατος (272–213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικουῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὅποια εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὅποιος τὴν ἐπίζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὅποιας ἔξελέγη στρατηγὸς (245) καὶ ἔγινεν ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολὺν καιρόν. ‘Ο Ἀρατος ἦτο τολμηρός, φρόνιμος, πολὺ ἐπιδέξιος εἰς παρασκηνιακὴν πολιτικήν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπαθής πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἀν δὲν ἦτο ἥνωμένη. Ἐπροσπάθησε λοιπὸν νὰ ὑπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικάς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀν κατώρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ δόποιον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

‘Ο Ἀρατος διηγήθηνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἔξελέγη 16 φορὰς στρατηγὸς καὶ ἔχέτεινε τὴν ἐπιβολὴν της. Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἡ τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. ‘Η Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, τὶ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἀργος, ἡ Τροιζὴν εἰσῆλθαν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἡ ὅποια ἔγινε κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ δύοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Ἐις τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων, τοῦ Ἀγιδος καὶ τοῦ Κλεομένους, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Από μακροῦ ή Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ είναι σημαίνουσα πόλις. Η παλαιά πληγή της, ή όλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχαν ἔξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάστης ἀπόψεως. Πτωχή, μὲ διαρκῶς ἐλαπτούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ

Εύρωτα, ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις παρελθόντος μεγαλείου. Πολίται μὲ πλήρη δικαιώμαστα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχαν περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἔξουσία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Σπαρτιάται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὀνειρευόμενοι ἀνατροπάς καὶ πολιτικὴν μεταβολὴν. Διότι ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εύρηκαν εἴσοδον εἰς τὴν Σπάρ-

την αἱ ἴδεαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὅποιαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἥρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανεύρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγίνετο παραγραφὴ τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιοτέρα κατανομὴ τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

‘Ο νεαρὸς βασιλεὺς Ἀγις (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε λοιπὸν κατάργησιν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως διὰ νὰ αὔξῃσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαιότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. ‘Ο Ἀγις μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. ‘Αλλ’ οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτῶσιν του. ‘Ο Ἀγις συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη.

Μετ’ ὅλιγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἀγιδος ἐπανέλαβεν ὁ **Κλεομένης**. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ ὧνειρεύετο νὰ ἐπιβάλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἀρατον, τὸν ὅποιον εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀνήσυχον τὰ σχέδιά του. ‘Αλλ’ ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνευσε τοὺς ἐφόρους, ἔξωρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ὅποια ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανέφερε τοὺς λεγομένους νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. ‘Εγινε τότε κάτι περίεργον. ‘Η παλαιὰ ὄλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὡς ἡ δημοκρατικῶρα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι, περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἀρατον καὶ τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν.

‘Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένους καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἀρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον

τὸν Δόσωνα (229–220). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελλασίαν μάχην (222) παρὰ τὴν εἰσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εύρωτα ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβερὰν ἥτταν καὶ ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. Ο Ἀρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψεν ἴδιοχείρως τὸ ἔργον του προκαλέσας ὁ ἕιδος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὄποιος εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ἔφροντισε νὰ τὸν δηλητηριάσουν (213). Ο Δόσων ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του **Φίλιππος Ε'** (220–179), ἐπὶ τοῦ ὄποιου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ο ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετὰ τὸν Ἀρατον ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ **Φιλοποίμην** ὁ **Μεγαλοπολίτης** (253–189).

Ἄλλ' εἰς τὸ διάστημα αὐτὸν εἶχε γίνει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὄποια ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ο Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς συμπολιτείας καὶ κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιουτορόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν σημαντικωτέραν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους του καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Πραγματικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἔξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὡς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπα-

μεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν ὁμοιόσῃ εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετήρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχήν του τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ δῆλας του τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν τελευταῖον "Ἐλληνα, ἔσχατον τῶν Ἐλλήνων.

'Αλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἦθελαν διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἔξεγερσιν ὁ Φιλοποίημην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἔτιμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν καὶ ἔτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. 'Αλλ' ἡ συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμήν.

'Ο Πλούταρχος περιγράφει ως ἔξῆς τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος.

«Οταν ἔφθασεν ἡ εἰδῆσις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παντοῦ γενικὴ κατήφεια καὶ πένθος.... Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλαν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐβλαπτταν τὴν χώραν.... Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμα του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὑδρίαν, ἥρχισαν νὰ προχωροῦν ὅχι ὅπως συνήθως, ὅπως τύχῃ ὁ καθείς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπὴν ἐπινίκειον μαζὶ καὶ ἐπικήδειον. Καὶ τοὺς ἐβλεπες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζὶ νὰ δακρύσουν. Τὴν ὑδρίαν, ἡ ὅποια μόλις ἐφαίνετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος (ὁ κατόπιν περιφήμος ἴστορικός, ὁ ὅποιος τότε ἦτο μόλις 22 ἔτῶν) καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς. Οἱ στρατιῶται, ὡπλισμένοι καὶ μὲ στολισμένους ἵππους, ἡκολούθουν οὕτε κατηφεῖς, ὅπως ἐπρεπεν εἰς τόσο μεγάλο πένθος, οὕτε χαρούμενοι, ὅπως ἐπρεπε διὰ τὴν νίκην των. 'Απὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἀπ' ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχαν εἰς προϋπάντησιν ὡσάν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείαν, ἔψαυσαν τὴν ὑδρίαν καὶ τὴν συνώδευαν εἰς τὴν Μεγαλούπολιν. 'Οταν δὲ ἀνεμίχθησαν μὲ αὐτούς οἱ γεροντότεροι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ἔξεχύνῃ θρῆνος ἀπὸ δῆλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὅποια ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερε τὴν στέρησίν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζὶ του ἔχασε καὶ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαίαν.

(Πλούταρχος, Είος Φιλοποίμενος κεφ. ΚΑ').

'Η Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαισε νὰ ἀγωνίζεται μὲ τὰς ἀσθενεῖς τῆς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. 'Αλλ' ὁ ἀγών της ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὀλίγας δεκαετίας θὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους.

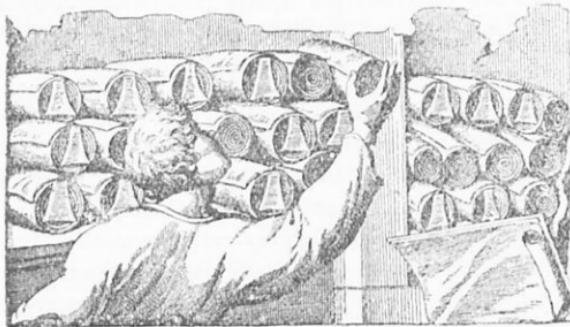

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἔτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρωμαίους (323–31 π. Χ.) ὁνομάζουν ἐλληνιστικούς ἢ ἀλεξανδρινούς χρόνους.

‘Ο πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ

Βιβλιοθήκη

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἦσαν κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὅποιους ἐτύλισσαν καὶ ἔθεταν εἰς ίδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρων τοῦ κυλίνδρου κρέμεται μία μικρὰ πινακίς, ἐπὶ τῆς ὅποιας ἔγραφαν τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα δὲ βιβλιοθηκάριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

ἀρχαίου ἐλληνικοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως διαφέρει ἀπ’ ἐκεῖνον εἰς πολλά. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπεσεν ὁ φραγμός, δὲ ὅποιος ἔχωριζε τοὺς “Ελληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ Μ. Ἀσία, Αἴγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἐλληνισμόν. Οἱ “Ελληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωήν.

‘Αλλὰ συγχρόνως οἱ “Ελληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὅποιους εἶχαν περιφρονήσει ἕως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιηθῆσεις, τὰ ἔθιμα,

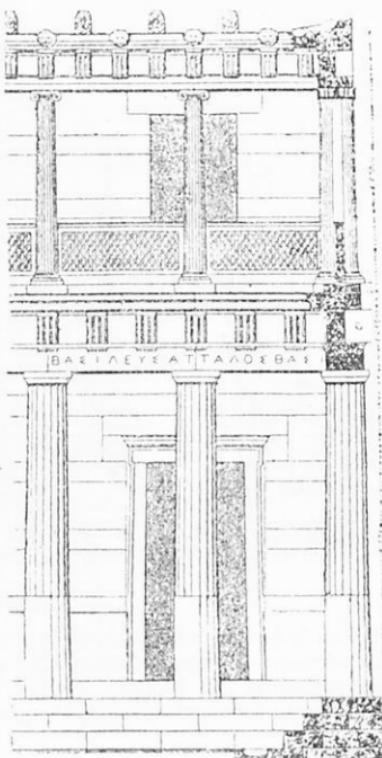
αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μὲ τὰς ἴδεας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων. Τοιουτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐκέρδισεν εἰς ἕκτασιν, ἀλλ’ ἔχασεν εἰς γνησιότητα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὃποίᾳ διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, μεταχειρίζονται ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἀφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὔδοκιμοῦν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἑλαία. Ἐκ παραλλήλου προδεύουν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βιομηχανία.

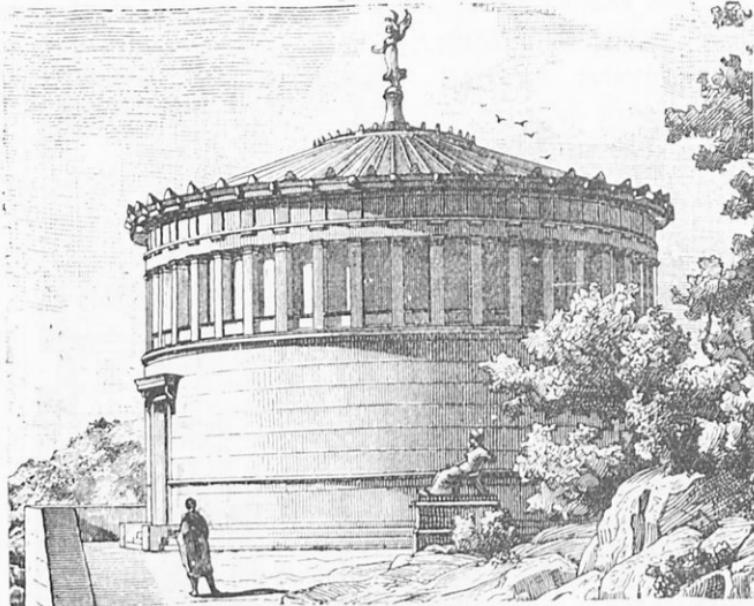
Προπάντων ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία είναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, είναι ἡ Ρόδος, ἡ ὃποίᾳ ἐκληρονόμησε τὸν Πειραιᾶ. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εύρισκεται εἰς τὴν διαστάυρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηράν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Τμῆμα ἀπὸ τὴν στοὰν τοῦ
Ἀττάλου εἰς Ἀθήνας
(ἀναπαράστασις)

Οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ἐκόσμησαν μὲ οἰκοδομήματα καὶ γλυπτικὰ ἔργα τὰς Ἀθήνας. Ἐνομαστὴ ἦτο ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου, ἡ ὃποίᾳ εἶχε μῆκος 116 μ. καὶ ἦτο διώροφος, ὅπως πολλαὶ στοαι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία μεγαλοπόλεων. Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια ἔχουν περισσότερον ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους. Ἐχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὔθετος καὶ οἰκίας πολυωρόφους μὲν ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν, ὑπονόμους καὶ λουτρὰ καὶ εἶναι ἐπιπλωμέναι μὲν πολυτέλειαν

Τὸ Ἀρσινόειον

Ἡ Σαμοθράκη εἰς τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους ἦτο ἀξιόλογον θρησκευτικὸν κέντρον καὶ προσκύνημα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Β' κατεσκεύασεν ἐκεὶ ὁνομαστὸν ναὸν καὶ ἡ ἀδελφὴ καὶ σύζυγός του Ἀρσινόη ἔκτισεν ἐνα κυκλικὸν οἰκοδόμημα ὅμοιον μὲ τὰς θόλους τοῦ 4ου αἰώνος.

ἄγνωστον ἔως τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δι’ αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, δπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαιθρος χώρα ἐρημώνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

ΤΑ KENTPA

Αἱ Ἀθῆναι μένουν πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἐστία τῆς λεπτοτέρας τέχνης. Ἐπίστης ἄλλα κέντρα τῆς Ἐλάσδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας

καὶ γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν πατρίδα ἔχει τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἄλλ’ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῆ κέντρα, τὰ ὅποια ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα. Τὰ σημαντικώτερα ἀπ’ αὐτὰ εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Πέργαμος καὶ ἡ Ἀντιόχεια.

Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης (ἀναπαράστασις)
μαρμάρινον ἄγαλμα—Παρίσιοι, Λούβρον

Ἄπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τῆς τέχνης τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἡ θεά παρουσιάζεται μὲν πλουσίαν ἐνδύμασίαν, ἢ ὅποια ἔχει ἀφθόνους καὶ κομψάς πτυχώσεις, καὶ εἰς στάσιν ἔξαιρετικῶς ἐπιδεικτικήν. Τὸ περίφημον ἄγαλμα τὸ εἶχε στήσει ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής εἰς τὴν πρύμνην ἐνὸς πλοίου, διὸ οὐδὲ διασαλπίσῃ τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Πτολεμαίου εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου.

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν, ἡ Ἀλεξάνδρεια, εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Δύο μεγάλαι λεωφόροι τεμνόμεναι καθέτως τὴν χωρίζουν εἰς 4 συνοικίας. Ἐχει ἔνα πολεμικὸν καὶ ἔνα ἐμπορικὸν λιμένα. Ἐπὶ τῆς νησίδος Φάρο, ἡ ὅποια συνδέεται διὰ βραχίονος

μὲ τὴν παραλίαν, ἔκτισαν μαρμάρινον πύργον, ἐπὶ τοῦ ὅποιού καίει φῶς ὄρατὸν εἰς ἀπόστασιν 60 χιλιού. Εἰς τὴν συνοικίαν τῶν ίθαγενῶν ύψοῦται τὸ Σεράπιν, τὸν θεὸν τῶν νεκρῶν. Εἰς τὴν ἑλληνικήν συνοικίαν εἶναι τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα μὲ τοὺς τεραστίους δημοσίους κήπους, ὃι πτόδρομος, τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ μουσεῖον.

Τὸ μουσεῖον εἶναι πλατύ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον οἱ Πτολεμαῖοι ἴδρυσαν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ περίφημος ἀλεξινδρινὴ βιβλιοθήκη, εἰς τὴν ὅποιαν οἱ Πτολεμαῖοι ἐφίλοτιμήθησαν νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, Ἑλληνικὰ καὶ ἵνα. ‘Ο ἐκ παπύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ύλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὅποια ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην, ἡ ὅποια περιεῖχε περὶ τὰς 700 χιλ. τόμους. Τὸ μουσεῖον περιλαμβάνει πρὸς τούτοις βοτανικὸν καὶ ζωολογικὸν κῆπον, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατομεῖον καὶ αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ διαλέξεων.

‘Η Πέργαμος ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς κομψοτέρας πόλεις τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Η πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ύψωματος καὶ μία κεντρικὴ ὁδὸς ἔφερεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἐπὶ πλατείας ύψωντο ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀπομιμούμενοι τοὺς Πτολεμαίους οἱ Ἀτταλίδαι ἴδρυσαν μεγάλην βιβλιοθήκην, ἡ ὅποια συνηγωνίζετο τὴν ἀλεξανδρινήν, καὶ ἀνεκάλυψαν νέον εἶδος χάρτου, τὴν λεγομένην περγαμηνήν, τὴν ὥν τὴν ὅποιαν κατεσκεύαζαν ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων.

‘Η Ἀντιόχεια, ἡ μεγαλούπολις τῆς Συρίας, δὲν εἶναι κυρίως τόπος συναντήσεως σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ’ ἔξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μὲ τὰς πλατείας λεωφόρους, τὰς δενδροστοιχίας, τὰς σκιερὰς στοάς καὶ τὰ μαγευτικά της περίχωρα, εἶναι τόπος διαμονῆς περιζήτητος. Η Συρία εἶναι ἀπὸ τὰς χώρας, αἱ ὅποιαι ἐδέχθησαν βαθύ

τερον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ διετήρησαν αὐτὴν μακρότερον. Οἱ Σύροι μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλ-

Μενέλαος καὶ Πάτροκλος
μαρμάρινον σύμπλεγμα—Φλωρευτία

Παριστάνεται δὲ Μενέλαος σώζων τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου καὶ στρέψων μὲν ἀγωνίαν τὸ βλέμμα εἰς τοὺς ἔχθρούς. Τὸ σύμπλεγμα είναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα τῆς Ἑλληνιστικῆς τέχνης καὶ προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὰ ἔργα στήρια τῆς Ρόδου, ἀπὸ τὰ δποῖα προέρχονται καὶ ἄλλα ὀνομαστὰ συμπλέγματα, ὅπως ὁ Λαοκόων.

λήνων σοφῶν εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ βραδύτερον τὰ μετέωσαν εἰς τοὺς "Αραβας καὶ εἰς τὸν Ἰσλαμικὸν κόσμον.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινούς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἐπὸ διπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγὴ

Γαλάτης φονεύων τὴν γυναῖκα του
μαρμάρινον σύμπλεγμα—Ρώμη

Ἀντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος, ἀπὸ ἑκείνα ποὺ ἐστησεν ὁ Ἀταλος Α' εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τῶν Γαλατῶν. Παριστάνεται γαλάτης, ὁ ὄποιος, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὴν γυναῖκα του διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἔχθρῶν, κρατεῖ ἀκόμη τὸ σῶμά της εἰς τὴν μίαν χεῖρα, ἐνῶ μὲ τὴν ἄλλην βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθος του.

Βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασσικούς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ Ζου καὶ Ζου π. Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὕτε

τὴν γρωτοτυπίαν οὕτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀθηνῶν.⁴ Η γλῶσσα, εἰς τὴν ὅποιαν γράφουν, εἶναι ἡ ἀττικὴ τροποποιημένη ὀλίγον συμφώνως μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιουτορόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὅποιαν προῆλθεν ἡ νεωτέρα Ἑλληνική. Εἰς τὴν γλῶσσαν

αὐτὴν γράφουν
οὐχὶ μόνον οἱ "Ἑλ-
ληνες ὀδιακρίτως
Φυλῆς καὶ διαλέ-
κτου, ἀλλὰ καὶ
οἱ λόγιοι ὄλων
τῶν λαῶν ἀπὸ
τῆς Σικελίας μέ-
χρι τοῦ Περσικοῦ
κόλπου. Αἱ ἐπι-
γραφαὶ τῶν ποι-
κιλωνύμων λαῶν
συντάνσονται εἰς
τὴν Ἑλληνικὴν καὶ
τὰνομίσματά των
φέρουν Ἑλληνικὰς
ἐπιγραφάς. Εἰς
τὰς Ἀθήνας οἱ
ποιηταὶ Μέναν-
δρος (342-292)
καὶ Φιλήμων (361

Αποθηκήσκων Γαλάτης
μαρμάρινον ἄγαλμα - Ρώμη, Μουσείον
Καπιτωλίου

Ο ἀποθηκήσκων Γαλάτης, εοῦ ὅποιον δίδομεν ἔδω τὴν κεφαλήν, εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα τῆς περγαμηνῆς τέχνης. Ο Γαλάτης θαυμα-
σίμως πληγωμένος ἐπεσεν ἐπάνω εἰς τὴν ἀσπίδα
του καὶ μὲ κοεμαστένην κεφαλὴν περιμένει τὸν
θάνατον. Ο καλλιτέχνης παριστάνει μὲ δύναμιν
γὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βαρβάρου πολεμιστοῦ.
Η ὅψις του φυνερώνει ζωηρὰ τὸν πόνον καὶ τὴν
ἀγωνίεν.

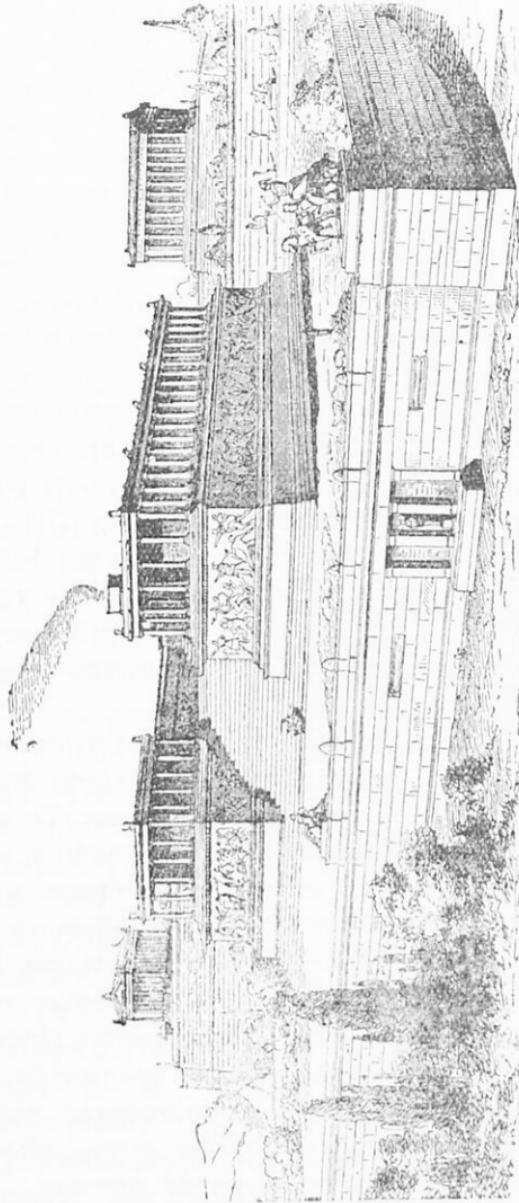
-262) εἰς τὰς κωμῳδίας των σατιρίζουν ἐλαττώματα καὶ
ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν
ἄσωτον υἱόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κτλ., διότι δὲν ἔχουν τὴν
ἐλευθερίαν νὰ σατιρίζουν πολιτικὰ πρόσωπα. Τοιουτο-
τρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη νέα κωμῳδία, ἡ
ὅποια ἔχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικούς
ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι τοῦ Μολιέρου. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν
ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς αὐλῆς εἶδος λογίας ποι-
ήσεως, ἡ ὅποια ἔχει ἀνάγκην σχολίων διὰ νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν
τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἀλεξινισμὸν καὶ ὁ χα-

Αφροδίτη τῆς Μήλου
μαρμάρινων ἄγαλμα —Παρίσιοι, Λούβρον
'Από τὰ ὡραίτερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εὐ-
ρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μήλου. Οἱ τεχνίτες
εἶναι ἄγνωστοι. Πολλοὶ παραδέχονται ότι εἴναι
ἴσιως ἔργον τοῦ Σκοπά. "Αλλοι λέγουν ότι εἴναι
ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν
χρόνων. Πῶς περιστάνετο ἡ θεά καὶ τι! ἐκράτει
εἰς τὰς χεῖρας δὲν είναι δυνατὸν νάρεισθη. "Η ἐ-
πεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἔξαιρετος, τὸ πρό-
σωπον τῆς θεᾶς ἔχει ἀμιμήτον χάριν καὶ συγχρό-
νως θεῖκον μεγαλεῖον.

ρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς είναι ὁ Καλλί-
μαχος, ὁ ποιητὴς τῶν ὑμνῶν.

Μόνον ἡ νοσταλ-
γία τῆς φύσεως,
τὴν ὅποιαν ἥσθανθη
ἡ γενεὰ τῶν χρόνων
αὐτῶν ἡ ζῶσα εἰς
τὴν πολυτέλειαν καὶ
τὴν τύρβην τῶν πό-
λεων, ἐγέννησε γνη-
σίαν ποιητικὴν συγ-
κίνησιν. Κατὰ τοὺς
ἐλληνιστικούς δηλα-
δὴ χρόνους ἀνεπτύ-
χθη ἡ λεγομένη βου-
κολικὴ ποίησις, ἡ
ὅποια περιγράφει
τὸν βίον τῶν ποι-
μένων καὶ τῶν ἀ-
γροτῶν καὶ ψάλλει
τὰς ἀπολαύσεις τῆς
ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν
ἔξοχήν. 'Ο τελειότε-
ρος ἀντιπρόσωπος
τοῦ εἶδους αὐτοῦ
είναι ὁ Θεόκριτος,
γεννηθεὶς περὶ τὸ
300 π.Χ. εἰς τὰς
Συρακούσας ἢ εἰς
τὴν νῆσον Κῶ, ὁ
δοποίος εἰς τὰ Ειδύλ-
λιά του ἔχει πραγ-
ματικὴν ἐμπνευσιν

Ο μέγας θωμὸς τοῦ Διὸς (άνωπραστατις)

Τὸν περίφημον βωμὸν κατεσκεύασσεν ὁ Εὐμένης Β' περὶ τὸ 180 π.Χ. Ἐγκίσθη ἐπὶ πλατείας καὶ ἦτο ὅρθιον οἰκοδόμημα δύοκτὸν εἰς τὸ ήσον τῆς ἐμπροσθίας πλευρᾶς, ὃπου ἦτο ἡ εισόδος. Σήκε μῆκος 36,40 καὶ πλάτος 34,20 μ. Ἐστηρίζετο εἰς βάθον ἢ κρηπίδωμα, τὸ ὅποιον ἐκοσμεῖτο εἰς ὅλας τοῖς πλευράς ἀπό ἀναγύλφους παρατάσταις, δηλαδὴ ἀπὸ μίαν μακράν [ωφέρον]. Η Ἱωφόρος παρίσταται τὴν Υγαντομάχιαν. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρηπίδωμα μέροῦστο στοὰς λινοικού ρυθμοῦ, ἢ ὅποια περιέρχεται ἀπὸ τὰς Γρεῖς πλευρὰς τὸν βωμὸν. Μεγάλη κλίμαξ ἔφερεν εἰς τὸν κυρτὸν βωμὸν.

καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸν εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν.

Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὅποιον προεξέχει, εἶναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἀλλὰ πολλοὶ κλάδοι του παρακμάζουν, ὅπως π.χ. ἡ ρητορική, ἡ ὅποια δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσῃ, ἀφοῦ ἔξεπνευσεν ἡ δημοκρατικὴ ἐλευθερία. Τουναντίον καλλιεργεῖται εὐρύτατα ἡ ίστορια. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ιστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγος, ὁ Νέαρχος, διηγήθησαν τὴν ἐκστρατείαν ἥ ἐπεισόδιά της. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα των, τὰ ὅποια δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, ἀποσπάματα μόνον διεσώθησαν. Διὰ νὰ συναντήσωμεν ιστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς ιστορικοὺς τοῦ 5ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας. Αὕτως εἶναι ὁ **Πολύβιος** ὁ Μεγαλοπολίτης (205–125), ὁ ὅποιος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους, συνέγραψε γενικὴν ιστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ νὰ ἔξιγήσῃ εἰς τοὺς ὅμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἔκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὅποια διέπραξαν.

Ἀλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος παραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων, ὃσον περισυλλογῆς ἔκείνου, τὸ ὅποιον ἔδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὰ γράμματα ἀπέθαναν κατ' οὐσίαν καὶ τὴν θέσιν των ἔλαβεν ἡ γραμματική. Οἱ λόγιοι δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς, οἱ λεγόμενοι **γραμματικοί**, περισυλλέγουν, ἀντιγράφουν, σχολιάζουν τὰ ἔργα τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ίδιας χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων προσδένει ἡ ἐργασία αὐτή. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ζησαν οἱ ἔξιχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὅποιους ὀνομαστότερος εἶναι ὁ **Αρίσταρχος**, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγάμου ἐμελέτησαν ίδιας τοὺς ρήτορας.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τώρα τὰ προβλήματα

τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὔτυχής. Ἡ φιλοσοφία δηλαδὴ γίνεται πρακτικὴ εἴτε ἡθική. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ ερωτικός αἰών *ἔδωκε* δύο ἀπαντήσεις.

‘Η μία ἀπ’ αὐτὰς εἶναι, ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικρὰν ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδὴ τὴν εὔτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτόν του μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἔξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθά, ἀπὸ πιλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τάσις αὐτὴ διδάσκει αὐστηρὰν ἐγκράτειαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημος διδασκαλία τοῦ **Ζήνωνος** (270), ἡ ὁποία ὠνομάσθη στωικὴ φιλοσοφία. Ἀντιθέτως ὁ **Ἐπίκουρος** (341—

Τὸ παδί μὲ τὴν χῆνα μαρμάρινον ἀντίγραφον—Ρώμη, Βατικανόν.

Εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς χρόνους συνήθιζαν νὰ παριστάνουν ἀστεῖα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν ἔνσ παιδάκι πού παλαίει μὲ μιὰ χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ ἔχει μεγάλη φυσικότητα καὶ τὸ σοβαρόν ὑφος, μὲ τὸ ὅποιον προσπαθεῖ νὰ δαμάσῃ τὴν χῆνα, προκαλεῖ τὴν εύθυμιαν.

270) ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὑρίσκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἔννοει τὰς χυδαίας ἡ ἀπλῶς τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, ὅπως ἐνόμισαν πολλοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπικούρειος

φιλοσοφία, ή όποια ἔχει ελληνικώτερον χαρακτήρα, ἐνῷ ή στωική προδίδει ὀνατολικήν ἐπίδρασιν.

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ιδίως χρόνοι τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ κατακτήσεις ἐπλάτυναν τὸν γεω-

Ψηφιδωτὸν μὲ περιστερὰς
Ρώμη, Καπιτώλιον

Ψηφιδωτὰ ή μωσαϊκὰ ὄνομάζουν χρωματιστὰς εἰκόνας, τὰς όποιας κατασκεύαζον μὲ μικρὰ χρωματιστὰ πετράδισ (ψήφους), τὰς όποια ἐκολλοῦσαν εἰς πηκτόν μεγίμα ἀσβέστου καὶ ἄμμου. 'Η τέχνη αὐτὴ εἶναι πολὺ παλαιά, ἀλλ' ἐτελειοποιήθη καὶ διεδόθη πολὺ κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους.

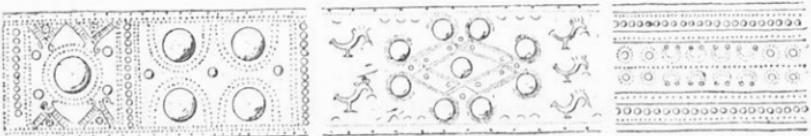
γραφικὸν καὶ πνευματικὸν ὅριζοντα. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς καὶ συγχρόνως ἐπροόδευσαν ἡ ἀστρονομία, ἡ βιτανική, ἡ ζωολογία, τὰ μαθηματικά, ἡ φιλολογία κτλ. Τὰ μαθηματικὰ ἀνέπτυξαν ὁ Εὐκλείδης (306–283) καὶ ὁ μαθητής του Ἐρατοσθένης (276–196). Τὴν ἀστρονομίαν ὁ Ἐρατοσθένης (276–196).

Η ΤΕΧΝΗ

‘Η σημαντικωτέρα ὅμως παραγωγή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων είναι εἰς τὴν τέχνην. ‘Η πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν ἑλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἔξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς καὶ ἡ ἑλληνιστική τέχνη δὲν είναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ἀλλὰ νέα μορφὴ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. ‘Εστία τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης είναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἐργαστήρια, καὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἴσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενὴς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναι τοῦ ὅντος αἰῶνος εἶχαν παραστήσει τὴν ἥρεμον ἴσχύν καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποίθησιν, ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἴσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιούτου ἔργου είναι ὁ περίφημος Λαοκόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κτλ. Εἰς τὴν ἴδιαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρώτην θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτική, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, ὅχι ὅμως πάντοτε καλαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῆς ἔδρας τῶν βασιλέων. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικὰ ἔργα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἀτταλος ἔδρυσε σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἀπ’ αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ δποῖον κοσμεῖ τὸν βωμὸν παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ είναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης είναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου.

Β' ΡΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ-ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατά τούς ἑλληνιστικούς χρόνους, δηλαδή τὸν 3ον και 2ον π. Χ. αἰώνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἐλλάδος ἦσαν πολὺ ἔξηντλημέναι. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δὲν εἶχαν μεγάλην δύναμιν, διότι ἦσαν ἰδρυμένα εἰς ξένας χώρας. Γενικῶς οἱ ἑλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιάν τους ἀκμήν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς ἱστορίας. Ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἔνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἰταλίας, κατώρθωσαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἔνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰ κράτη τῶν χρόνων αὐτῶν, ἰδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλά, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβαν τὲν ἑλληνικὲν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἔξηπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἔως τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας των. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασίς των εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εύρωπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβαν τὲν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εύρωπαίοι ἐνιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

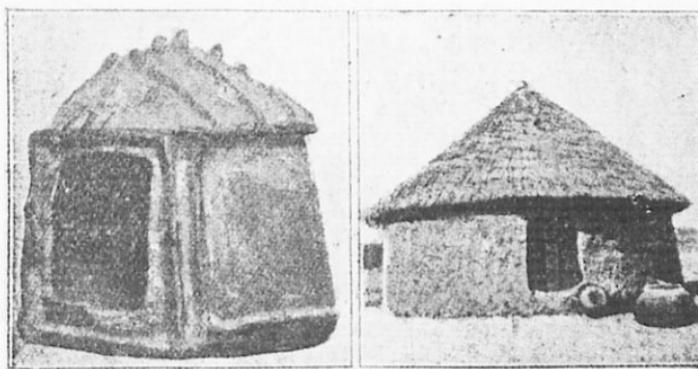
Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς "Ἑλληνας μεγάλος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Η ΙΤΑΛΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Η Ἰταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὅποιαι πρ-

βάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις της ἦτο ἔξαιρετικῶς εύνοϊκή. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε μὲ τὴν Δυτικὴν Εύρωπην, μὲ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἐπλησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικήν, ἐνῷ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης τὴν ἔφερεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Ἡ Ἰταλία δηλαδὴ εἶχε κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἦτο προωρισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Εύρωπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὅρεινὴ ὥπως ἡ Ἑλλάς. Μία μεγάλη ὁροσειρά, τὰ Ἄ πέννινα, ἡ ὅποια διατρέχει τὴν χερσό-

Κατοικίαι

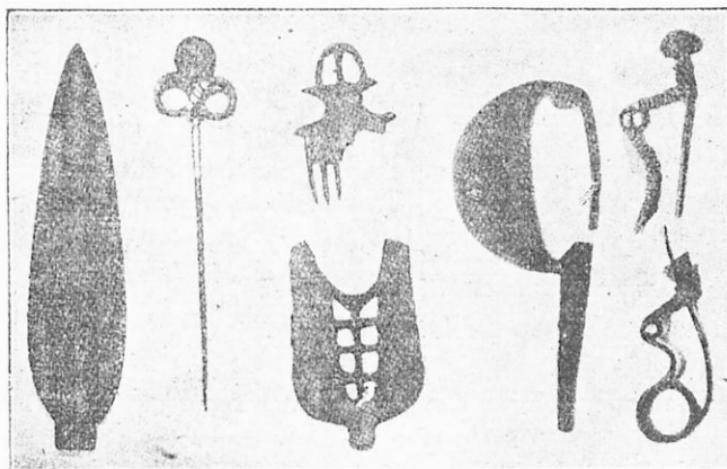
Ἄριστερά μία ύδρια νεκρική, ἡ ὅποια ἔχει σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ μία καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερὸν ἡ δόμοιότης τῆς κατοικίας τῶν Λιγυόρων μὲ τὰς καλύβας τῶν μαύρων.

νησον ἀπὸ βορρᾶ ἔως τὸ νοτιώτατον ἄκρον, τὴν χωρίζει εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενή. Ἐκεὶ τὰ ὅρη χαμηλῶνουν ἀποτόμως καὶ ἀφίνουν μόνον στενὰς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὄρμητικῶν ποταμῶν, οἱ ὅποιοι καταβαίνουν ὀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιὰς εἰς τὴν πλευρᾶν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιὰς τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἀρκετὰ μεγάλας καὶ εύφόρους πεδιάδας, ὥπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειαν Ἰταλίαν εἶναι ἡ σημαντι-

κωτέρα τῶν Ἰταλικῶν πεδιάδων, ἡ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἀρκετὰ μεγάλοι ποταμοί, ὁ Τίβερις εἰς τὸ Λάτιον, ὁ "Αρνός" εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῶ ὁ Πάδος μὲ τοὺς παραπτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἐπίσης τὸ κλῖμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ἔμοιότητα μὲ τὸ κλῖμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκύν, ἐνῶ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμόν. Ἀλλ' ἡ θερμοκρασία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δρυσερὸν ἄνευρον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

Ὀρειχάλκινα ἀντικείμενα

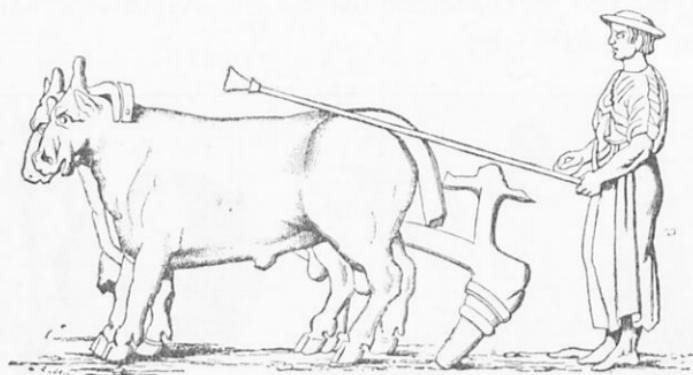
Εύρεθησαν εἰς τὰ Τεραμάρε. Ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά: αἰχμὴ δόρατος, καρφίτσα μαλλιῶν, κομμάτι ἀπὸ χτένιν καὶ ἔυράφι, παραμάνεις.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες της παρῆγον ἀφθονον σῖτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά, εἰς τοὺς λόφους ἥκιμαζεν ἡ ἀμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαία. Ἡ Ἰταλία εἶχεν ὄνομαστοὺς οἰνους καὶ ἔλαια. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς τὰ ὄρεινὰ διαμερίσματα ἥκιμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μεγάλη ὅμως διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας. Ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα, διότι τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν Θεοδωρίδον—Λαζάρον. *Ιστορία Ἑλληνική καὶ Ρωμαϊκή*

σχηματίζουν κόλπους καὶ ὅρμους. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἔνα μεγάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὅμως ἀκτὴν ὑπῆρχαν λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐπίσης ἡ Ἰταλία δὲν στεφανώνεται ὅπως ἡ Ἐλλὰς ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνεν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν τρεῖς μεγάλαι νῆσοι, ἡ Σικελία, ὁνομαστὴ διὰ τὴν

Τυρρηνὸς γεωργὸς

εὐφορίαν της, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσική. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἡ Σικελία εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἔκειτο εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην, ἔχουσαί τε τὸ στενόν, τὸ ὅποιον ἔνωνει τὸ Τυρρηνικὸν μὲ τὸ Ιόνιον πέλαγος καὶ μὲ τὴν εύφορίαν της ἦτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἰταλίας.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἰταλία ἦτο κυρίως μόνον ἡ χερσόνησος. Σύνορά της πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς πτοταμὸς Ρουθίκων, ὁ ὅποιος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικήν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν οὔτὴν τὴν ἔχωριζαν εἰς τρία μέρη, εἰς τὴν "Ανω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω" Ἰταλίαν.

Εἰς τὴν "Ανω" Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην ἡ Ρώμη καὶ εἰς τὴν Κάτω αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδὴ τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν "Ἀλπεων,

οἱ ἀρχῖτοι τὴν ὠνόμαζαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων
Γαλατίαν, διότι ἐκεῖ κατοικοῦσσαν οἱ Γαλάται, ἔνας λαός,
ὅ διποτος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλλίαν.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαὶ, αἱ ἐποίαι ἔγιναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀπέδειξον ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχήν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἡ ἐποία, καθὼς ἡ ξύρομεν, ἔζηεις τὸς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατασκεύαζαν καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, ἔγνωριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ξεπιπταν τοὺς νεκραύς τῶν. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ἐνοιάζονται **Δίγουρες**, ἐπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πελασγοί.

Ἀπὸ τὸ 2000 π.Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ινδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. "Οταν οἱ πρῶτοι Ἑλληνες, δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοί, ἐλαθεν τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀγαλμάτιον ἀπὸ ὁρείχαλκου τοῦ 500 π.Χ. λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ινδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεις εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡσαν ὀρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχαν ἔξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν

Τυρρηνὸς πολεμιστὴς

ἀγαλμάτιον ἀπὸ ὁρείχαλκου τοῦ 500 π.Χ.
περίπου. Λονδίνον, Βρεττανικὸν Μουσεῖον.

καὶ ἐγνώριζαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἔξηπλωσαν τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀπὸ τὴν Βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Ἄργοτερα, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωρίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π.Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς, καὶ αὐτοὶ Ἰνδοευρωπαῖοι, κατῆλθαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζαν τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδῆρου, ήσαν καλύ-

Τυρρηνικὸς βωμὸς
παράστασις ἐπὶ ἀγγείου—Παρίσιοι, Λούβρον

Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μὲ τὴν φλόγα, ἀριστερὰ ὁ Ἱερεὺς μὲ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, πλησίον ὁ μικρὸς ὑπηρέτης, ὅπιστα τὸ πρὸς θυσίαν ζῷον, δεξιὰ ἀυλήτης.

τερον ὠπλισμένοι καὶ ἵσως ἰσχυρότεροι σωματικῶς. Κατέλαβαν τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἔξηπλώθησαν πρὸς νότον μὲ διάφορα ὄνόματα, "Ομβροι, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούττιοι κτλ.

"Ολους αὐτοὺς τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς·λαούς, οἱ ὅποιοι εἰς δύο ἐποχὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὄνομάζουν μὲ κοινὸν ὄνομα 'Ιταλιώτας. 'Αλλ' ἡ Ἰταλία ἐδέχθη τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ δύο ἄλλους λαούς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς "Ελληνας.

ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οἱ Τυρρηνοὶ ἦσαν, ὅπως ὡνόμαζαν αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, 'Ετρούσκοι, εἶχαν ἐγκατασταθῆναι εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ "Αρνου βορειοδυτικῶς τῆς Ρώμης καὶ ἡ χώρα ἀπὸ τότε ὡνομάσθη

Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα). Δέν γνωρίζομεν πολλά πράγματα περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ χρόνου τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἴδιορρύθμου αὐτοῦ λαοῦ. Σήμερον παραδέχονται ὅτι ἡσαν Αἰγαῖι, ὅτι ἔζων τὸν 13ον—12ον αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι ἡναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπ' ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως (1200—1000). Οἱ ἀρ-

χαῖοι "Ἐλληνες ἐγνώρισαν τοὺς Τυρρηνοὺς ὡς τολμηροὺς πειρατάς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἴδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτετομένους ἀλλ' ἐφήμερον κράτος. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἔως τὰς ἐλληνικὰς ἀποικίας Κύμην καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνομά των ὀνομάσθη Τυρρηνική, καὶ ἀργότερα κατέλαβαν ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμὴ των ὅμως δὲν διήρκεσε πολύ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500—300 π.Χ.) τὸ κράτος των διελύθη. Τὸ 524 "Ἐλληνες καὶ Λατίνοι συνεννοήθησαν καὶ ἔξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῶ εἰς

τὴν κοιλάδα τοῦ Πάζου ἐγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικοὶ φυλαί. Τοισυτοτέρως οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικράν των πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Οἱ Τυρρηνοὶ εἶχαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ προπάντων εἰς τεὺς Ρωμαίους. "Ἐφεραν εἰς

αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς ιθαγενεῖς λαούς νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς οἰκοδομὰς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήραναν ἥλη, ἔκοψαν δάση, ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατώρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίστης ἐπροόδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὁραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ἴδιόρρυθμος καὶ σκοτεινή, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεούς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτρευσαν πολὺ τοὺς νεκρούς, διὰ τοὺς ὅποίους κατασκεύαζαν μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουν αὐτοὺς μὲ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζαν μὲ πλῆθος ἀντικειμένων.

Τυρρηνικὸς καθρέπτης

γείᾳ, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ἴδιόρρυθμος καὶ σκοτεινή, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεούς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτρευσαν πολὺ τοὺς νεκρούς, διὰ τοὺς ὅποίους κατασκεύαζαν μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουν αὐτοὺς μὲ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζαν μὲ πλῆθος ἀντικειμένων.

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Πολὺ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας ἦσαν ὁ Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν καὶ ἡ

Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἤσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς, ἡ Κατάνη. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἴδρυσε τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀργότερα αἱ ἀποικίαι ἴδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιςυτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐσκεπάσθη ἀπὸ Ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τὸν ἑκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἑλληνες μετέφεραν

Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος

περὶ τὸ 500 π.Χ.—Παρίσιοι, Λοῦβρον

Σαρκοφάγους ὄνομάζουν τάφους ἀπὸ μάρμαρον, πέτραν κτλ., εἰς τοὺς ὅποισις ἔθεταν τούς νεκρούς, ἔτσιν δὲν ἦθελαν νὰ τοὺς καύσουν. Ἡ ἀνωτέρω σαρκοφάγος εἶναι ἀπὸ ἀργιλον καὶ ἐπάνω εἰκονίζονται οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης των.

ἀπὸ τὴν πατρίδα των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἔορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωήν, ἡ ὅποια διέκρινε τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὅποιας εἶχαν κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δικαίως ὠνόμαζαν τὴν νότιαν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν **Μεγάλην Ἑλλάδα**.

Ἄπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ὀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὄποιοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἔξασθένη-

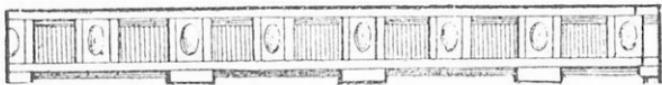
σιν τῶν Ἐλλήνων, γενικῶς ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονεικίαι. Ἔφθειραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικιῶν καὶ τὰς ἔκαμσν εὔκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως πρόσωπον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λεούς ἐπρόκειτο νὰ διαδραματίσουν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς χώρας τοῦ Λατίου, οἱ **Λατῖνοι**. Οἱ Λατῖνοι προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ καιρούς εἶχαν ἐγκατασταθῆ ἐις τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὅμως τὸ ἵνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιουτοτρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατῖνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἐνωρίς ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί, ἡ "Αλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κτλ. Αἱ μικραὶ αὐταὶ κῶμαι εἶχαν συνδεθῆ μὲ ἔνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιονίας, διότι ὅλαι ἐλάτρευαν τὸ κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἡ ἀμφικτιονία ἔγινε πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ἀργότερα οἱ Λατῖνοι ἔξεπολιτίσθησαν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἐλλήνων περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῆ ἡ Ρώμη, ἡ ὅποια ἦτο πεπρωμένον νὰ ἔξουσιάσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

Οι Ρωμαῖοι εἶχαν λησμονήσει τὴν παλαιοτέραν ἴστορίαν τῶν καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἔξηγήσουν τὴν καταγωγὴν τῶν, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας τῶν.

Διηγήθησαν λοιπὸν ὅτι οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρως τῆς Τροίας Αἰνείας μὲ πολλοὺς συντρόφους του ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσε μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῶας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατάγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιος ἦ "Ιούλιος" ἐκτίσε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ τὴν "Ἀλβανον" τὴν Ἀλβανον, εἰς τὴν ὧποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ἄπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγαν ἔτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεῖος τῶν ἡθέλησε νὰ τοὺς ἔξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὄντα τοῦ ποταμοῦ εἶχαν πλημμυρήσει, παρέσυράν τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθήλασε τὰ δύο δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ἔλαθεν ἔνας θοσκός, ὁ ὄποιος τὰ υἱοθέτησεν. "Οταν ἐμεγάλωσαν οἱ δύο ἀδελφοί, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἴδικήν των πόλιν.

Τοιουτοτρόπως ἐκτίσθη ὁ Ρωμαῖος. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἔγινε τὸ 753 π. Χ.

Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ

Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιουτοτρόπως κατέφυγαν εἰς αὐτὴν πωλοί τυχοδιῶκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχαν ὅμως γυναικες. Ὁ Ρωμύλος τότε ἔκαμε μεγάλτιν πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤλθαν αἱ γυναικες καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἵ ἀποῖσι ἥσαν γειτονικὸς λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς γυναικας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβίναι ὅμως ἐρρίφθησαν

Ἡ Λύκαινα
Ρώμη, Μουσεῖον Καπιτωλίου

Ἡ λύκαινα εἶναι ἕτιό δόρείχαλκον καὶ κατεσκευάσθη ἀπὸ Ἑλληνα ἡ τυρηνὸν τεχνίτην τὸν θν ἡ τὸ πολὺ τὸν 5ον π. Χ. cιῶνα. Οἱ δίδυμοι, οἱ ὄποιοι θηλάζουν, παριστάνουν τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρέμον, ἀλλὰ προσετέθησαν σύργοτερα. Πιθανώτατα ἡ λύκαινα ἦτο τὸ ιερὸν ζῷον, τὸ ὄποιον οἱ Ρωμαῖοι ἔθερησαν ώς γενάρχην των.

εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς ἐσυμβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν σειρὰν ἔνας ρωμαῖος καὶ ἔνας σαβίνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος σαβίνος, Τύλλος Ὁστίλιος, ρωμαῖος καὶ Ἀγκος Μάρκιος, σαβίνος, εἰς τοὺς ὄποιους ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κα-

τακτήσεις και σημαντικάς πολιτικάς πράξεις. Ο Νουμᾶς κυρίως ἔφημίσθη ώς εἰρηνικός και συνετὸς βασιλεύς. Μετ' αὐτούς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος. Εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτούς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ ἔργα εἰρηνικά καὶ πολεμικά.

Ο τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ιδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἔξηγέρθησαν καὶ ἡνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π. Χ. Ἀπὸ τότε ἐληξεν ἡ βασιλεία.

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ολα αὐτὰ εἶναι μῦθοι, τοὺς ὅποιούς ἔπλασαν οἱ Ρωμαῖοι διὰ νὰ ἔξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους των. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως ἡ ιστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὅποιαν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διευκρινίσωμεν.

Η Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιοτάτην. Ἐπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὁχυρῷ ἀπετέλουν ἔνα ἴσχυρὸν σύμπλεγμα, τὸ ὅποιον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη πρωστατεύεται ἀπὸ φυσικὰ ὁχυρώματα, τὸν Τίβεριν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὅρη. Η παράδοσις λέγει. ὅτι ἐκτίσθη ἡ Ρώμη τὸ 753 π. Χ. Φαίνεται δῆμος ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχαν κατοικηθῆ πολὺ ἐνωρίτερα.

Αργότερα, περὶ τὸ 600 π. Χ., οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἴδαμεν, τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸν τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν των. Αὔτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς πόλιν καὶ κατεσκεύασαν μὲ δύκωδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήραναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἥλη κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπώνομους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλατίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (Forum Romanum). Αὐτὸς σημαίνει ἡ παράδοσις, ὅτι τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὰ ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιοτέρους τοῦ 753 π. Χ., ἡ δὲ λεγομένη εἰς τοὺς μύθους

κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμιύλου εἶναι ἵσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἔνα εἰδος συνοικισμοῦ, ὃπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικήν.

Η ΡΩΜΑΙΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις 1) τοὺς πατρικίους 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρικίοι ήσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενείας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ήσαν μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἡ ὅποια δὲν περιλάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ὀνομάζεται γένος καὶ τὰ μέλη Πατρικίοι, διότι κατάγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. "Ολα τὰ μέλη ἀνεγνώριζαν ως ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὅποιος ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Πελάται, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ήσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγυόρων, τοὺς ὅποίους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους. "Ησαν δηλαδὴ ὅπως σὶ εἶλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερα οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὅλιγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς πατρικίους.

Πληθεῖοι ήσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφαν μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωνται τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἤλθαν πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. "Ολοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἴδιαίτερον λαόν, ὁ ὅποιος δὲν εἶχε κανένα δεσμὸν μὲ τοὺς πατρικίους καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθη Πληθεῖοι ἢ πλῆθος. Οἱ πληθεῖοι δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατήρ, τοιουτορόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής καὶ ἀρχηγὸς εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιώριζαν δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὅλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμῆματα, φράτρας ὅπως ἔλεγαν, ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκκλησία ὠνομάζετο φράτρική. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὡμοίαζε τὴν δύμηρικήν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ’ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς «ναι» ἢ «οὐχ!». Ἡ ἐκκλησία ἔξελεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος εἶχεν 100 καὶ ἀργότερα 300 μέλη. Τὴν ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοί τῶν γενῶν καὶ ὡμοίαζε μὲ τὸν Ἀρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, διηλαδὴ ἦτο τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ προπάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 509 π. Χ. ἔγινε σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἔξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολίτευμα λοιπὸν ἔγινεν ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅτι εἶχε συμβῇ πολύ ἐνωρίτερα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἔξεδίωχαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν περίοδον ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν δῆμοκρατίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΖΕΩΝ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

‘Η ἐπωνάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὄποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνευαν ἡ δύναμις καὶ τὰ προνόμια τῶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὡνόμασαν δῆ μοκρατίαν. Κατ’ οὓσιαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις ὁλαγχία, διότι ὅλην τὴν ἔξουσίαν εἶχαν οἱ πατρίκιοι. ‘Η δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια χρόνια (509—31 π. Χ.).

Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἶναι δύο ὑπαστοι, οἱ ὄποιοι ἐλαβαν ὅλην τὴν ἔξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἡσαν ἀνώτατοι ἄρχηγοι τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἔξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. ‘Αλλ’ ἡ ἄρχητη τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. ‘Η ἔξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἔνστασις τοῦ ἐνὸς ἡδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου ἔξελέγοντο μόνον δι’ ἓν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρισίμευς οἱ Ρωμαῖοι ἔξελεγαν ἕνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὄποιού ἡ ἔξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ δικτάτωρ. Τὸν δικτάτωρα ἔξελεγαν οἱ ὑπατοί· καὶ ἡ ἄρχητη του διήρκει μόνον ἐφόσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἔξι μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ σύγκλητος, ἡ ὄποια κατ’ οὓσιαν ἐκυβέρνησε τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. ‘Εδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαιίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Τὸ νέον πολίτευμα ὡφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖρας των. Οἱ πληβεῖοι δὲν ἔλαμβαναν μέρος εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἦδύναντο νὰ γίνουν οὕτε ὑπατοί οὕτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχαν θέσιν μειονεκτικὴν καὶ εἰς τὰς δίκας ἡσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικὴ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ πληβεῖοι ἡσαν μικροκτηματίαι γεωργοὶ καὶ ἔνεκα τῶν μακρῶν πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Ἐκτὸς τούτου ἥλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενείος των. Ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ τότε ἤσον σκληρότατοι. Ὁ δανε.στής εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὸ κτήμα τοῦ χρεώστου καὶ τένι ἴδιον νὰ κόμη δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων τοιουτορόπως ἔγινεν ἐλεεινή, πολλοὶ κατήντησαν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὅλοι ἔζων βίον ἄθλιοι. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβείους ἦτο παρειμιώδης. Ἰδού πῶς περιγράφει τὴν θέσιν ἐνὸς πτωχοῦ πληβείου ὁ ἱστορικὸς Λίβιος:

Παρουσιάσθη κάποιος γέρων εἰς τὴν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύρια του. Τὰ ἐνδύματά του ἡσαν ρυπαρότατα, τὸ πρόσωπόν του ὡχρὸν καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενειάς καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδαν εἰς αὐτὸν ὅψιν ἀγρίου. Ἀλλ' ὅλοι τὸν ἀνεγνώριζαν. Ἡτο ἐκατόνταρχος καὶ ἔγινετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμάς, τὰς ὅποιας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τῆς ἀνδρείας του Τὸν ἡρώτησαν: διατὶ φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καὶ πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπηρέτει, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, ὅταν οἱ ἐπιδρομεῖς ἡρπασαν τὴν ἐσοδείαν του, τοῦ ἐκκαυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἔπιπλα καὶ ἀπήγαγον τὰ ποίμνια του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ ἀφήρεσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάττον του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερα ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, ὃ δὲ δανειστῆς δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθῆς δήμιος. Ἔδειξε τότε τὴν ράχιν του σύλακωμένην καὶ πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαστίγιον.

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ὅπερανωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὅποιος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη

(500–300) καὶ κατέληξεν εἰς πλήρη νίκην τῶν πληθείων, διότι ἡσαν περισσότεροι καὶ ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Ἡ αὐθαιρεσία καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατρικίων ἐγέννησαν πολλάς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π.Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἔνα νικηφόρον πόλεμον, ἥθελησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἔνα λόφον βορείως τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον Ἱερὸν ὅρος, καὶ ἤπειλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ίδικήν των πόλιν διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὐτὸν ὄνομάζεται ἀποχώρησις τῶν πλη-

493 **βείων.** Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν πολὺ καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐλευθέρωσαν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχαν γίνει δοῦλοι καὶ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέη.

Οἱ πληθεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ίδιαίτεροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **Δήμαρχοι.** Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Αὐτὸν ἦτο τὸ περίφημον δικαίωμα τοῦ *Veto*, τὸ ὅποιον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπροστάτευαν μὲν ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληθείους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Ἐκτὸς τούτων τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἰερὸν καί, ἐὸν κανεὶς ἐπείραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 2, κατόπιν 5 καὶ τελευταῖς 10, ἔξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληθείων καὶ ἡ ἀρχή των διήρκει ἐν ἑτοῖς.

Ἀργότερα οἱ Ρωμαῖοι ἔπλασαν ἔνα μῆθον. Διηγήθησαν δηλαδὴ ὅτι οἱ πατρίκιοι ἔστειλαν εἰς τοὺς πληθείους τὸν **Μενήνιον** **Ἀγρίππαν**, ὁ ὅποιος τοὺς διηγήθη τὸν μῆθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. "Οτι δηλ. τὰ μέλη ἐβαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστασίασαν, ἀλλά, προτοῦ πάθῃ ὁ στόμαχος, ἥρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μὲ τὸν μῆθον ἥθελε νὰ δείξῃ ὅτι πατρίκιοι καὶ πληθεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἔνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς φιλονεικίας κινδυνεύουν νὰ πάθουν

περισσότερον οἱ πληθεῖοι. Οἱ πληθεῖοι ὅμως ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν, ὅχι τόσον διότι ἐπείσθησαν ἀπὸ τὸν μῆνον τοῦ Ἀγρίππα, ὃσον διότι ἔγιναν δεκτὰ ὄσα ἐζήτουν.

Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Οἱ πληθεῖοι ἔχοντες τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἔξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἴσοτητα κοινωνικήν καὶ πολιτικήν.

Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτούς νόμους, διότι οἱ πατρίκιοι ἐδίκαζαν σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἐρμήνευαν πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεως τῶν. Τὸ 450 π.Χ. λοιπὸν ἔγιναν οἱ παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης, ἡ **Δωδεκάδελτος**.¹ Ήνομάσθησαν τοιουτοτρόπως, διότι ἔχαραχθήσαν ἐπάνω εἰς δώδεκα χαλκᾶς πλάκας, δέλτους ὅπως ἔλεγαν.

Τὸ 445 οἱ πληθεῖοι ἐπέτυχαν νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος, ὁ ὅποιος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων. Ἐπὸ τότε οἱ πληθεῖοι ἥδυναντο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν πατρικίων καὶ καμμία πλέον κοινωνικὴ διαφορὰ δὲν ἔχωριζε τὰς δύο τάξεις.

Οἱ πατρίκιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν πληθείων ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς ὑπάτους νὰ εἴναι πληθεῖος. Ὁ ἀγών ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἔχρειάσθη αἰών ὀλόκληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληθεῖοι τὴν πολιτικὴν ἴσοτητα. Τέλος ὅμως οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πληθείους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληθεῖοι τὸ 300 π. Χ., ὅτε ἔλαβαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται Μέγιστοι ¹**300** ἀρχιερεῖς. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησαν καὶ θρησκευτικὴν ἴσοτητα μὲ τοὺς πατρικίους. Ἐπὸ τότε ἡνωμένοι πλέον προχωροῦν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετά μακρούς καὶ αίματηρούς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ ὑπερτάξουν εἰς τὴν ἔξουσίαν τῶν ὅλην τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἵσως οἱ δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ὅπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Λατῖνοι, ἔπειτα οἱ Σαβῖνοι, οἱ Αἴκουοι, οἱ Οὐόλσκοι, καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὑρίσκετο ἡ τυρηνικὴ πόλις Βήριοι.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειχε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἴκουους συνέδεσαν τὸν μῆθον τοῦ **Κιγκιννάτου**, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἔχθρούς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. 'Ο ὑπερήφανος πατρίκιος **Κοριολανός**, ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὡδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἔχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ "Ἐλλήνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ἴδιως ὁ **Φούριος Κάμιλλος**.

Τὸ βέβαιον είναι, ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἦθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ’ αὐτῆς εἶχαν οἱ Γαλάται, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν δῆποιαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἴδαμεν, ὡνόμαζαν ἐντεῦθεν τῶν "Ἀλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐποιούρκησαν τὴν ὁχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλούσιον, τῆς δῆποιας οἱ κάτοικοι ἔζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν Ἀλλίαν, παραπόταμον τοῦ Τιθέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγάς των διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται ἐισῆλθαν εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχαν σκορπισθῆνεις τὰ περίχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὅμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν δῆποιαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἐπτὰ μῆνας. Μολαταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἤναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ δῆποιοι μόνον τοιουτορόπτως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

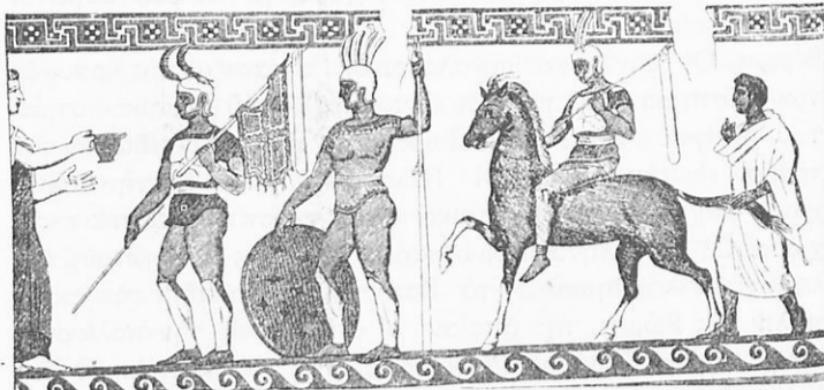
Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἔξηγέρθησαν οἱ Ούόλσκοι, οἱ Αϊκουοι καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἤκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἔξεγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἀλλ’ οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὑπέταξαν ὄριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἔξετειναν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνῆψαν φιλικούς δεσμούς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

ΟΙ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (343-290)

Μετ’ ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εύρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικῶτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ Σαμνῖται ἦσαν τραχεῖς δρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀπο-

κρήμνους πλαγιάς τῶν Ἀπεννίνων νοτιοανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξὺ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομάς των εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἄφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιὰς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἥμισυ αἰῶνα. Ἀριθμούν τρεῖς σαμνιτικοὺς πολέμους, κατὰ τοὺς ὅποιους ἡ τύχη ἤλλαξεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνιτῶν. Τὸ 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγάλην ἥτταν εἰς τὰ λεγόμενα Καυδιανὰ στε-

Σαμνῖται ἐπιστρέφοντι ἀπὸ τῶν πόλεμον
τοιχογραφία Παιστοῦ—Νεάπολις

Οἱ Σαμνῖται πολεμισταὶ διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερά, τὰ ὅποια φέρουν εἰς τὴν περικεφαλαίαν των, οἱ ἀσπίδες τῶν εἶναι σχετικῶς μικραί. καὶ στρογγυλαί. Παριστάνονται ἐπιστρέφοντες ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

νά, μεταξὺ Καπύνης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ Ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ δριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὅποιον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἐρνίκοι, Σαβίνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται, καὶ ὁ ἀγών ἔλαβε χαρακτῆρα ἔθνικῆς ἔξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὅμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντι-πάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδὴ τὰ 3)4 τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας εἶχαν, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ίδιως τὸν 6ον καὶ 5ον αἰῶνα. Ἀλλ' ἥδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικιῶν, ἡ ὅποια ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἥσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν μακρούς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὅποίους εἶχαν ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἔφειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἀλλ' ίδιως τοὺς ἀποίκους ἔβλαψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ὀφείλονται εἰς ἀντίθεσιν οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἀντίθεσιν φυλετικὴν καὶ διαφορὰν πολιτευμάτων. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαισαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν **Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος** (406–367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἴδρυσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἔγινε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἴδρυσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀριάν. Ὁ υἱός του **Διονύσιος ὁ νεώτερος** (367–344) ἔξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπαθείας τοῦ πατρός. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ **Τάρας** διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50. χιλιάδ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεις. Οἱ Ταραντῖνοι ἔβλεπαν τὴν διαρκῆ ἔξαπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἰταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303 ἐκ φόβου μήπως ἔξεγείρῃ ἐνάντιον τῆς τοὺς Ἐλληνας τῆς Μ. Ἐλλάδος συγκατέ-

νευσε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην μὲ τοὺς Ταραντίνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικήν. Ἄλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαούς, κατῆλθαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἐλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ἡ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἔδεχθησαν ρωμαϊκάς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281–275)

Ἄφορμὴν εἰς τὴν ρῆξιν ἔδωκε τυχαῖον, ἐπεισόδιον. Δέκα

‘Ο Πύρρος
μαρμάρινον σγαλμα—Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον

ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν ὅριον καὶ ἔπλεαν πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντίνοι ἐπειδὴ ἐγνώριζαν ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσεκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

‘Ο Πύρρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεις καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φοράν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεών εύρεθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἵππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. ‘Ο Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ’ ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τάξει εἰς τὴν Ἀπουλίαν. “Ολη ἡ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ δόποιος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὄχυρᾶς.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 279 ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ “Ασκούλον” τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. ‘Ο Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ’ ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3500, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.), ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα.

‘Ο Πύρρος περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακοσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεχώρησεν εὐσχήμως ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔμεινεν ἀρκετὰ ἔτη, είχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἤναγκασθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευαν. Παρὰ τὸ Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν 272 τελευταίαν μάχην καὶ ἥττηθεὶς εἶδε τὰ ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται ὄριστικῶς. Ἀφοῦ ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

‘Η ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. ‘Η Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Αιγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Καρχηδόνος.

ΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

‘Η Ιταλία ήνωθη ύπτο τήν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, δὲν διωργανώθη ὅμως εἰς κράτος ἑνιαῖον ύπτο τήν σημερινὴν ἔννοιαν.

‘Η Ρώμη ἔμεινε κυρίαρχος πόλις καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ύπτο-

τελής εἰς αὐτήν. ‘Αλλ’ ἡ σχέσις τῶν ύποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι’ ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ’ αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ νυμφεύωνται Ρωμαίας, εἰς ἄλλους ἐπέτρεψεν ἀπλῶς νὰ αὐτοδιοικοῦνται καὶ εἰς ἄλλους τέλος διώρισε ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν ἔδημοι ούργησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντίθεσιν καὶ ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν ύποτελῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξύ τῶν συνεννόησις.

ΑΠΟΙΚΙΑ—ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα αύτὰ μέτρα συνεπήρωσεν ἡ σύγκλητος μὲ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδούς.

Εἰς στρατηγικὰς θέσεις τῶν χωρῶν, τὰς ὅποιας ὑπέταξαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατέστησαν παλαιοὺς στρατιώτας, εἰς τοὺς ὅποιούς ἔδωσαν κλῆρον γῆς. Οἱ ἀποικοὶ ὠχύρωσαν τὴν θέσιν, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ προπάντων ἐπετήρουν τοὺς ὑπηκόους. Εἰς τὰς ἀποικίας αύτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερα πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οἱ ὄποιοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἔξεγείρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ σημασία τῶν ἀποικιῶν ηὔξηθη περισσότερον μὲ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ὁδούς. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ήτο ἔξαρτον. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἀσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώνοντο, ἥσαν πλατεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἵχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὄποια θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ήτο δυνατὸν νὰ διατρέξῃ ὄλοκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

‘Ο ρωμαϊκὸς στρατός ἀνεδείχθη ὁ ἀνώτερος τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀφῆσε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ιστορίαν.

Λεγιονάριος

τοῦ 46ου ὡς ἔφεδροι. Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέ-

‘Ο στρατὸς αὐτὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργούς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὅποιους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγήσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. “Ολοι οἱ ρωμαῖοι πολίται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται· καὶ ἀπὸ

ωσιν ἥσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ προλετάριοι,¹ δηλαδὴ ὅσοι δὲν εἶχαν διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἤδυναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην, ἐν δὲν εἶχεν ἀγρὸν ἢ οἰκίαν νὰ ὑπερασπίσῃ. "Ωστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἔσήμαινεν εὔνοιαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

Ρωμαῖος ἵππεύς
ἐπιτύμβιος στήλη

Τοξότης τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

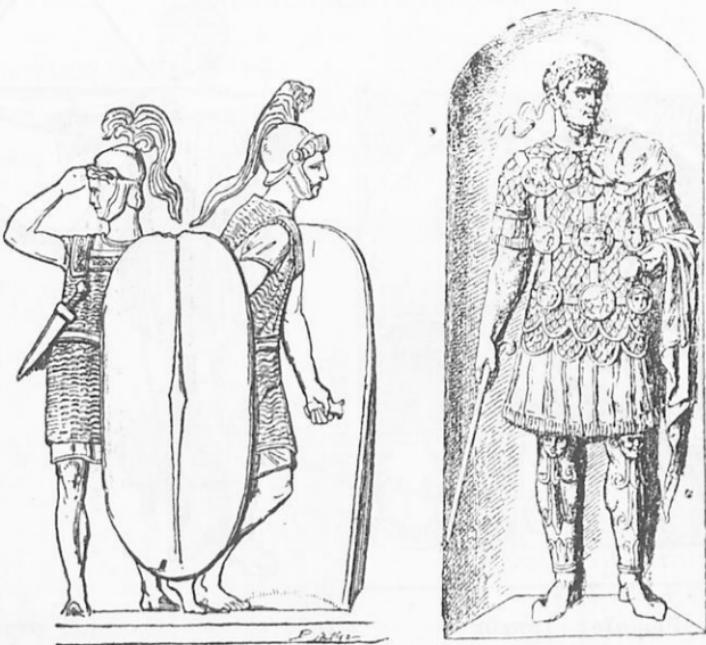
"Ο ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὄπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, καὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὰς ἔργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

Η ΛΕΓΕΩΝ

"Ο ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἴδιαιτέραν παράταξιν, τὴν ὥποιαν ὀνομάζουν λεγεῶνα. Ἡ λεγεών ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4200

1. Προλετάριος ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν *proles*—τέκνον, ὅσοι δηλαδὴ εἰς τὸ βιβλίον τῶν τιμητῶν, εἰς τὸ μητρῷον ἀρρένων ὅπως θὰ ἐλέγαμεν ἡμεῖς, ἥσαν γραμμένοι ὡς ἄποροι, ὡς ἔχοντες δηλαδὴ μόνον τέκνα.

πεζούς, οἱ ὁποῖοι ἡσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὄριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαιότεροι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 10 τμήματα, τὰς λεγομένας σ π ε ἵ ρ α σ, ἐκάστη δὲ σπείρα εἰς 2 λόχους. Τοιουτοτρόπως ἡ λεγεών εἶχε 30 σπείρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ τῆς λεγεώνος δὲν ἐσχημάτιζαν συνέχειαν, ἀλλὰ αἱ

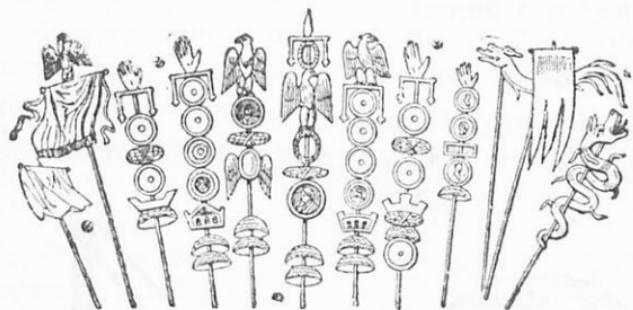
Ρωμαῖοι στρατιῶται μὲ τὴν
μακρὰν ἀσπίδα (scutum)
ἄναγλυφον—Λοῦθρον

Ἐκατόνταρχος
ἀνάγλυφον ἐπὶ ἐπιτυμβίου
στήλης

‘Ο ἐκατόνταρχος φορεῖ χιτῶνα μὲ μετάλλινα ἐλάσματα καὶ παράσημα. Εἰς τὴν δεξιάν κρατεῖ ράβδον ἀπὸ κλῆμα, ἡ ὁποίᾳ ἦτο ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

σπείραι ἄφιναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἔκτασις μιᾶς σπείρας.
Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεών εἶχε 300 ἵππεις, οἱ ὁποῖοι ἡσαν διηρημένοι εἰς 10 Ἰλας ἀνὰ 30 ἄνδρας. Ἡ λεγεών ἀπετελεῖτο ἀπὸ ρωμαίους πολίτας. Πολὺ ἐνωρίς ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἐστρα-

τολόγησαν τούς κατοίκους τῶν Ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἐσχημάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἴδιαίτερα σώματα πεζῶν καὶ κυρίως

Σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

ἵππεων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι σύμμαχοι. Ἐπίσης μετεχειρίζοντο ξένους μισθοφόρους, ὡπλισμένους ἐλαφρῶς μὲν

Περικεφαλαῖαι

τόξα καὶ μὲν σφενδόνας, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἐπίκουροι. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ περίφημοι

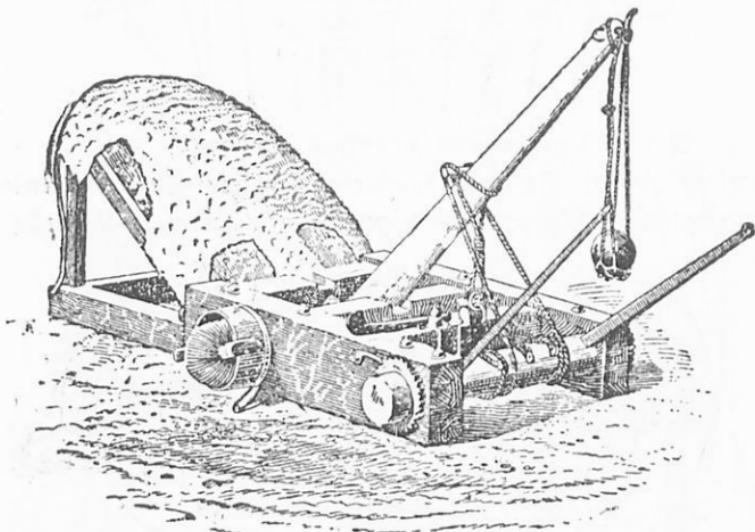
Ὑποδήματα

χιλίαρχοι καὶ ἑκατόνταρχοι, ἄνθρωποι μὲν μεγάλην στρατιωτικὴν τεῖραν, τολμηροὶ καὶ ἀποφασιστικοὶ εἰς

τοὺς πολέμους. Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ κατὰ μέγα μέρος τὴν δόξαν του ὁ ρωμαϊκὸς στρατός. Ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ ἦτο συνήθως ὁ ὑπατος.

ΟΠΛΑ—ΜΗΧΑΝΑΙ

Οἱ ρωμαῖοι στρατιῶται εἶχαν ἐπιθετικὰ ὅπλα τὸ ξίφος, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἔθνικὸν ὅπλον τῶν Ρω-

"Οναγρος (ἀναπαράστασις)

Πολεμικὴ μηχανή, ἡ ὅποια ἐκσφεδονίζει μεγάλους λίθους πολλάκις ἀπό ἀπόστασιν 500 μ.

μαίων, τὸ ὄποιον ἔφεραν οἱ ἀνδρες τῶν δύο πρώτων γραμμῶν. Ἀμυντικὰ ἦσαν ἡ περικεφαλαία, ὁ θώραξ, ἡ ἀσπίς καὶ αἱ κνημῖδες.

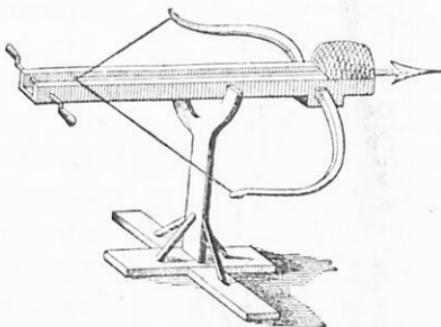
Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη πλῆθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὄποιοι ἔφθαναν εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευαν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἔχθρους ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ἡ ὅναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κριός κλπ. Ἐπίσης οἱ Ρωμαῖοι ὅταν ἐστρατοπέδευαν εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζαν στρατόπεδον, τὸ ὄποιον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε προπάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἑλαφρὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδὸν ἢ ἔξεθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδερα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπτον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὄποιον ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἴσοδυναμεῖ μὲ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθαιρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλαν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἐρραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς δόμαδικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλαν οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμόν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ ὄποιον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Οὐδὲ τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἔχθρὸν παρὰ τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρός του, ὁ δόπιος ἦτο ὑπάτος, καὶ γεμάτος ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἐσπεύσεν εἰς τὸν πατέρα του. «Διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι είμαι γνήσιος υἱός σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἵππεως, τὸν ὄποιον ἐφόνευσα». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὑπάτος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱὸν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνῃ διατάσσει τοὺς σαλπιγκτὰς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. «Τίτε Μάνλιε, εἶπεν, εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ὀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς μου καὶ, δοσον ἔξηρτάτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὄποιαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὀφείλει τὴν δύναμίν της..... Ἐμπρός, ραβδούχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον». Καὶ διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν.

Σκορπιός (ἀναπαράστασις)

Ρίπτει βέλη

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Οι Ρωμαῖοι ἔδιδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας, ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεάς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. ’Αλλ’ ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ

διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ προπάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θριάμβος.

Ο θρίαμβος ἦτο μεγάλη πομπὴ, ἡ ὅποια ἔχεινει ἀπὸ τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως. Προηγοῦντο οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἡκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ’ αὐτὴν ἄμαξαι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Κατόπιν ἤρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ ὅποια ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πιορφυρᾶν ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ ἐβάδιζαν οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειαν οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἐμβατήρια.

Ἡ συνοδεία παρήλασνεν ἀργά διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι, ὁ λαός ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ

Σημαιοφόρος
ἀνάγλυφον ἐπὶ ἐπιτυμβίου στῆλης—Βόνη Γερμανίας

τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμεναν ἀνοικτοί. Κατόπιν ἡ πομπὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ’ ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαός, συμμετέχων εἰς τὴν χαράν, ἐπανηγύριζε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οι Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς "Ελληνας δὲ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπ' ἐκείνους. Εἶχαν ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὔρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲν ἀφοσίωσιν τοὺς ἄγρούς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὅνειρόν των ἦτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ κτῆμα των. Ἡγάπων τὰς φιλονικίας καὶ δὲν ἔκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζαν ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπίστουν εἰς τοὺς νεωτερισμούς καὶ πολὺ δυσκόλως ἥλλασσαν τὰς παλαιάς των συνηθείας. Εἶχαν πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ᾽ ἐστεροῦντο φαντασίας, ἥρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωήν των καὶ ἔθεώρουν ὡς περιττὴν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχαν ὅμως οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἡσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουαν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἀριστοί στρατιῶται, κατάλληλοι ὅχι μόνον δι' ἡρωικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἔργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἰκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἰκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἔξαίρετον.

ΤΑ ΗΘΗ

Ο βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἄγρούς των, ἀνεπαύθεοδωρίδον — Λαζάρον. Ἰστορία Ἐλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ

οντο δλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἔξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἑσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διεταράσσετο ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἢ ὅταν ἥρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εύρισκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἔχρειάζετο διὰ τὴν οἰ-

Τύποι Ρωμαίων

Ρώμη, Βατικανὸν

Ἀνδρόγυνον ρωμαϊκὸν (Πορκία καὶ Κάτων). Τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἔντονα, ὅχι ἔμως τόσον λεπτά ὅσον εἰς τοὺς Ἑλληνας.

κίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἐμπόριον. "Οταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγίνετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὸ συναλλαγάς του μὲν ζῷα, μὲν βοῦς ἢ μὲν πρόβατα.

Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία των εἶχεν ἐν μόνον δωμάτιον, τὸ ὅποιον ἔχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα,

διὰ τὸν ὑπνον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγείρευμα. Τὸ δεῖπνον ἡτο λιτότατον. Ὁλίγος ἄρτος, χόρτα, ὅσπρια καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητά τῶν Ρωμαίων, κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγαν. Τὸ ἐνδυμα ἐπίστης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἓνα χιτῶνα, τὸν ὅποιον ἔσφιγγαν εἰς τὴν μέσην καὶ σπανίως ἐφόρουν ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἴμάτιον, τὸ ὅποιον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Ἄλλ' ὁ Ρωμαῖος μὲν ὅλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο ἀπὸ ἔξοχους ἀρετάς, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέ-

Θυσία Ρωμαϊκή

ἀνάγλυφον—Παρίσιοι, Λούβρον

Πανηγυρικὴ θυσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσφαζαν χοίρον, κριόν καὶ ταῦρον.

ρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἀναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. "Οταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

Ο Βροῦτος διέταξεν ὁ ἕδιος νὰ φονεύσουν τοὺς νίούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν βασιλείαν. Ο Μάνλιος Τουρκοᾶτος κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν νίον του, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. "Έχομεν ἐπίστης ἔξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμᾶς καὶ θέσεις. Ο Κούριος Δεντᾶτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινσκίου, ὅταν ἦλθαν οἱ Σαμνι-

ταὶ διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα. Ἐλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾶς νὰ ἔξουσιάζῃ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν χρυσὸν παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὁ Ἰδιος. Τέλος ὁ Κιγκιννᾶτος ἐνῷ ἐκαλλιέργει τὸν μικρὸν του ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἰδησιν ὅτι ἔξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρόν του.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικῶτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσίᾳ ἡ Ἰδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὅποιαν νὰ μὴ ἥρχιζαν μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν. Προτοῦ συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἀρχοντες δὲν προέβαιναν εἰς καμμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν. Ἐλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἰδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἡ δυσάρεστα γεγονότα, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γεύματα κτλ.

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἔξελιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἀργότερα, ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας των εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς. Ὁταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς Ἑλληνικούς θεούς καὶ τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὡραιότητά των καὶ ἀσυναισθήτως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεούς των μὲ τοὺς θεούς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερα, ὅταν τέλος οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐλατρεύθησαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κτλ.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχαν τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεούς των χαρακτηριστικὰ καὶ ἴδιαιτέραν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἑλληνες εἰς τοὺς ἴδικούς των, οὕτε διηγήθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνὰς περιπτετίες. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους καιρούς οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων εἶναι ὅντα ἀμορφαὶ καὶ ἀκαθόριστα. Περὶ τῶν θεῶν

των οἱ Ρωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομά των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὕτε ἀγάλματα οὕτε ναούς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν

εἰς ὥρισμένα ἀντικείμενα, εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἑστίας, καὶ τοὺς παριστάνουν μὲ λίθους, ξύλα, χόρτα κτλ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν ἄπειρον πλῆθος θεῶν. «Εὔκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσῃς ἔνα θεόν παρὰ ἔνα ἄνθρωπον», ἔλεγεν ἔνας Ρωμαῖος ἀστειευόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἴδιαίτερον θεόν της, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἴδικούς των θεούς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὄμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἔξερχωνται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπι-

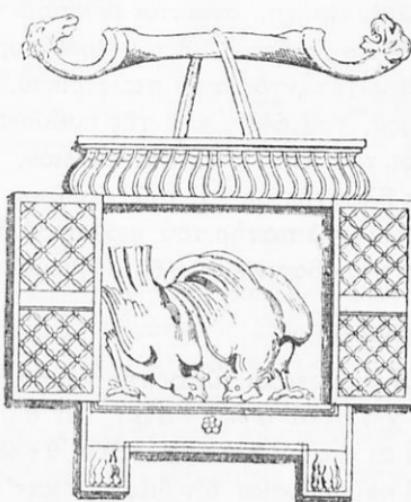
Οἰωνοσκόπος

Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ τὴν μαντικὴν ράβδον.

στρέφουν. Ὁ γεωργὸς καλλιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει ἡ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἴδιαιτέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἴδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἴδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὅποιους οἱ Ρω-

Κλωβὸς τῶν ιερῶν ὀρνίθων ἀνάγλυφον

μαῖοι ἐλάτρευαν ὡς θεούς, ὅπως καὶ οἱ "Ελληνες. 'Ο ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο Ἱερεὺς τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς δόποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδώλια ἀπὸ κηρόν τῶν προγόνων καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἔορτὰς δοῦλοι περιάγουν αὐτά. "Άλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἥσαν ὁ Ἰανός, ὁ θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ Ἔστια, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἄγροι, μὲ τοὺς δόποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη, ἵδιως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων, εἶχαν ἕκαστος τὸν θεόν του. Αὔτοὶ εἴναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευαν εἰς ὡρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεούς, οἱ δόποιοι ἐπροστάτευαν τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κτλ. Εἰς τοὺς θεούς αὐτούς ἔκαμναν διαφόρους ἔορτάς.

Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἥσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἔστια, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀρης.

'Ο Ἰανός ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παριστάνετο μὲν δύο μορφάς, ἐκ τῶν δόποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. 'Ο ναός του ἦτο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἔμενε κλειστὸς ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

'Η Ἔστια ἦτο ἡ θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ ὅποιον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. 'Ο Ζεὺς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεύετο πολύ. 'Ο ναός του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. 'Ο Ἀρης τέλος ἦτο ὁ θεὸς τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πατήρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἥσαν αἱ προσυχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. 'Η προσευχή, αἱ σπονδαὶ καὶ αἱ θυσίαι δὲν διέφεραν κατ' ούσιαν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὡρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτὰς παρευρίσκοντο οἱ Ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι Ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν δόποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς

άμαξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιάσεις προετοίμαζαν διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἔτοποθέτουν εἰς αὐτὰς τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομὰς τῶν θεῶν καὶ προσέφεραν φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δεῖπνα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρισίμους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτῆρα γενικῆς ἱκεσίας. Διὰ νὰ γνωρίσουν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι Ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἱωνοσκόποι, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτῆσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλεύοντο τὰς ἵερας ὅρνιθας, τὰς ὅποιας ἔτρεφαν εἰς ἴδιαίτερον κλωβόν. Ἔρριπταν τροφὴν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὅρεξιν, μὲ τὴν ὄποιαν ἔτρωγαν αὐτήν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι Ἱερεῖς τῶν Ρωμαίων ἦσαν οἱ Σάλιοι, Ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως κυρίως, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰς 12 ἱερὰς ἀσπίδας. Αἱ Ἐστιάδες ἦσαν Ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἐστίας καὶ είχαν ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ Ἱεροῦ πυρός, τὸ ὅποιον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν.

Μὲ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι Ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἔργον είχαν νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ ποντίφικες καὶ οἱ οἰωνοσκόποι. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποντιφίκων, μέγιστος ἀρχιερεὺς ὀνομαζόμενος, μὲ τὸν καιρὸν ἐγίνεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξιοσεβαστότερα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

Ἐστιάς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Άπο τῆς ἔξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλαι κατακτήσεις (300–133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ιστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὄποιος ἔζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὥνομαζαν τὸ πολίτευμά των δὴ μοκρατίαν. Θεωρητικῶς κυρίαρχος ἦτο ὁ λαός, κατ' οὓσίαν ὅμως τὴν κυβέρνησιν εἶχαν μόνον οἱ πλούτιοι. Διὰ τοῦτο τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης δύναται νὰ δινομασθῇ ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία.

Αἱ ἔξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν 1) αἱ ἐκκλησίαι 2) οἱ ἀρχοντες καὶ 3) ἡ σύγκλητος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι: 1) φρατρικὴ ἐκκλησία 2) λοχῖτις καὶ 3) φυλετικὴ.

Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων, ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἔξουσίαν.

Ἡ λοχῖτις ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπαμεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληθείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφιζαν ὅχι κατὰ κεφαλάς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, δηλαδὴ ἔκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντεπροσώπευε μίαν ψῆφον. Ἡ λοχῖτις ἐκκλησία ἔξελεγε τοὺς ἀνωτέρους ἀρχοντας, ὑπάτους, τιμητάς, πραίτωρας, καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ

*Ἄρεως μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

‘Η φυλετική, ή όποια κατ’ ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν πληθείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων, μετὰ τὴν ἔξισωσιν τῶν τάξεων ἔγινε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ όποιοι συνήρχοντο κατὰ φυλὰς. ‘Ο ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλὰς ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλὰς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὕπαιθρον τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλὰς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφιζαν κατὰ φυλάς. ‘Η φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἔξελεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφιζε τοὺς νόμους.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχαν κυρίως τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχαν τὴν ἐκτελεστικήν. Ἔνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μὲ τὸν καιρὸν πλῆθος ἀρχόντων.

Οἱ **ὕπατοι** ἦσαν δύο καὶ εἶχαν κατ’ ἀρχὰς ὅλην τὴν ἔξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ’ ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς όποιους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μὲ τὸν καιρόν, οἱ ὕπατοι διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευαν τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπαν τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Οἱ **τιμηταὶ** εἶχαν μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἡσαν 2 καὶ ἔξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον.

1) Ἔκαμναν τὴν τίμησιν τῶν πολιτῶν, κατέτασσαν δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν, ὥριζαν δηλαδὴ πτοῖοι ἔξι ἑκαίνων, οἱ όποιοι ἔχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ πτοῖοι δι’ ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ’ αὐτὴν. 3) Συνέτασσον εἴδος προύπολογισμοῦ τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ ἐπιβλεψις τῶν ἡθῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμ-

βίβαστον συμπεριφοράν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλαν τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ πραίτωρες ἥσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ ὅποιος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκης. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκης. "Οταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπάτοι δὲν ἐπήρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραίτωρες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερα ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραίτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ηὔξανετο.

Οἱ ταμίαι ἐπίσης ἥσαν πολλοί καὶ εἶχαν τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἔμεναν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλασσαν τὸ δημόσιον ταμείον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἀγορανόμοι ἐπέβλεπαν τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ δῆμαρχοι, οἱ ὅποιοι ἐφθασσαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχαν πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἢ ὅποια συνίστατο κυρίως εἰς τὸ veto ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ iερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατώρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ veto τῶν δημάρχων.

Οἱ δικτάτωρ, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἕκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος εἰς μεγάλους ἐξωτερικούς ἢ ἐσωτερικούς κινδύνους τῆς πολιτείας. Ἀπὸ τὸ τέλος ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγαν πλέον δικτάτωρας, ἀλλ' ἀνέθεταν εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἔξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατώρων οἱ ἄρχοντες ἥσαν ἐνιαύσιοι, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἥσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδὴ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἔδιδαν λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχαν ἴδιαίτερα διακριτικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἤκολούθουν 12 βαρύοντα, τοὺς πραίτωρας 6.

"Οταν ό ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὔξήθη πολύ, οἱ Ρωμαῖοι ἔδημοιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτώρων, τοὺς ὅποίους ὠνόμαζαν ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπραίτωρας.

'Η ἔξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντεπροσώπευσε τὴν ρωμαϊκὴν ἄρχην. Ἡτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδὴ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής καὶ ἐπόπτης τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφερόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων.

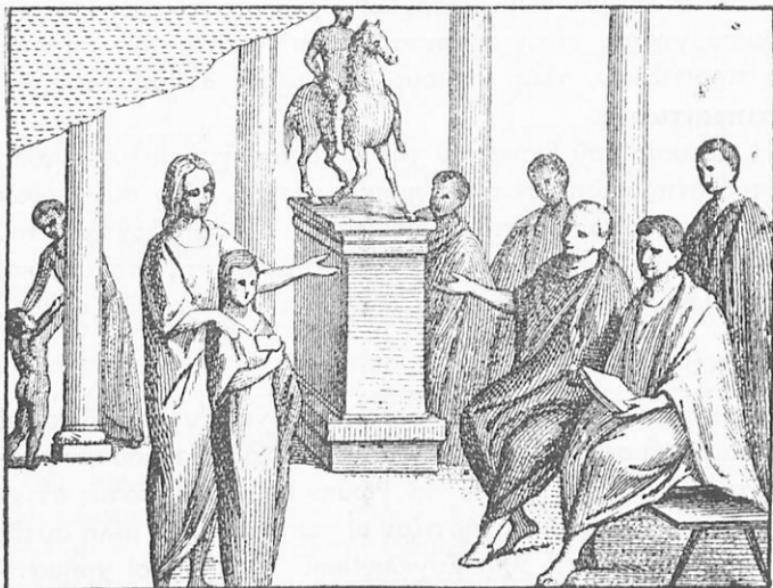
Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

"Ολην τὴν ἔξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὅποια μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλάκις ἕσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμάς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζαν οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαιναν τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δῆμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἔξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἔξωτερικὰ ζητήματα. "Ἄθριζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφιζε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχαν τιμηταὶ. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς ὅποιας ὑπεδείκνυαν οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐπόπτείαν τῆς ἔθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κτλ.

'Η σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἴδιαίτερον οἴκημα, τὸ βούλευτήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο συγκλητικὰ δόγματα καὶ εἶχαν ισχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἢ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

"Οπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ ἴδιωτικὸς βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν

Σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν παιδιῶν
τοιχογραφία Πομπηίας

‘Η πρώτη παριστάνει πιθενώτατα μίαν μητέρα, ἡ ὅποια ὁδηγεῖ τὴν κόρην τῆς εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ μικρὰ στέκεται μὲν δειλίαν καὶ σεμνότητα. Ἡ δευτέρα παριστάνει σχολεῖον. “Ἐνας μαθητής τιμωρεῖται μὲν ραβδισμούς, ἐνῶ οἱ ὅλοι κάθηνται φοβισμένοι καὶ σιωπηλοί.

ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὴν κηδείαν κλπ. κανονίζει αὐστηρὰ ἔθιμοτυπία.

‘Ο πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν, τὰ ἄλλα μέλη, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ύπηρέται ὁφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὔτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ό ἀνώτατος δικαστής καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ’ αὐτῶν.

’Αλλὰ ἡ ρωμαία οἰκοδέσποινα ἔχει μεγάλην ἔκτιμησιν καὶ ἐπιβολήν. Αὔτὴ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὸς ἐργασίας, συμμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλον σεβασμόν.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

‘Η γέννησις τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἔξωθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲν ἄνθη. Τὴν ὀγδόνην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαριοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἑορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδαν τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν τρία ὄνόματα, τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιουτοτρόπως τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος, ἦτο Μᾶρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὡνομάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους π.χ. Τυλλία ὡνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων ἔδωκαν χαρακτῆρα πρακτικόν.³ Απέβλεπαν τὰ τέκνα των νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολιταὶ καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως διοῦλοι ἐγγράμματοι, οἱ ὁποῖοι ἔδιδασκαν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλαν εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

’Απὸ τὸ 13ον ἔτος τὰ παιδία ἐφοίτων εἰς τὸν γραμματικόν, ὁ ὁποῖος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος παρέ-

μεινε στοιχειώδης καὶ μόνον ύπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἥρχισαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ίδρυθησαν ρητορεῖαν. ’Αλλ’ οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς “Ελληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. ’Εθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφέλει πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχαν ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ὅπως οἱ “Ελληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἥρχισε νὰ ἔχῃ βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὸ δὲ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν πλησιέστερον γείτονά της, τὴν Καρχηδόνα. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσεν ἡ Σικελία, τὴν ὅποιαν οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῶ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο σπουδαία βάσις τοῦ ἀποικιακοῦ των κράτους. Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαούς, καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτήν, εἶπε: Τί ὡραῖον πεδίον ἀγώνων ἀφίνομεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ Καρχηδονίους!» Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰώνα (264—146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ δόποιοι εἰς τὴν ιστορίαν ὀνομάζονται Καρχηδονικοὶ πόλεμοι.

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία τῆς Τύρου καὶ ἴδρυθη περὶ τὸ 800 π. Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχε θέσιν ἐξαίρετον. Εύρισκετο ἐπάνω εἰς λόφον εἰς τὸ κέντρον μιᾶς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ τῆς λιμένα ἔξουσίαζε τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὅποιον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως Τύρου ἡ Καρχηδὼν ἔξουσίασεν ὅλους τοὺς φοινικικοὺς σταθμοὺς εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίως, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Τέλος ἐσχημάτισεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐκτεταμένον κράτος, ὃφοῦ ὑπέταξε τὰς ἱθαγενεῖς φυλὰς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Οι Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπέριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἔδημοι οὐργησαν ἴσχυρὸν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν των μὲν ὡραιότατα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἐλεγαν ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἴσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων της. Τὸ κράτος ἐκυβέρνων οἱ πλούσιοι ἡμποροί, οἱ ὅποιοι ἐκράτευν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ τὸν ἐπετήρουν αὐστηρῶς. Τὴν ἔξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδὴ ἡ σύγκλητος τῆς Καρχηδόνος.

Νόμισμα Καρχηδόνος
χάλκινον, 4ος αἰών, τέχνη Ἑλληνική

1. Κεφαλὴ τῆς θεᾶς τῆς γεωργίας. 2. Ἀλογόνον μιδικόν, λεπτὸν καὶ εὔκινητο, πού θυμίζει τοὺς ἀραβικούς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

Οι Καρχηδόνιοι δὲν εἶχαν ἑθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένον μισθιφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν καρχηδόνιοι. Ἐστηρίζοντο ὅμως εἰς τὸ πολυπληθὲς ναυτικόν των, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (264–241)

Ἄφορμὴ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πρώτου πολέμου ἦτο ἡ Σικελία. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας του, ἀλλ᾽ εἰναι βέβαιον ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπάλαισαν μὲν πεῖσμα 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Οι Ρωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώρισαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸ δυτικὸν ὄκρον τῆς νήσου. Ἡτο φανερὸν ὅμως ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ

Καρχηδόνιοι ἔξουσίαζαν τὴν θάλασσαν. Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν κατεσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὑπατος Γάϊος Δουΐλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ἐλαβαν θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀρρικήν ὑπὸ τὸν ὑπατον Ρήγουλον. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωργάνωσεν ὁ ἔξοριστος σπαρτιάτης Ξάνθιππος καὶ οἱ ιθαγενεῖς, εἰς τοὺς ὅποιους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ Ρήγος, οὐλος ἐνικήθη καὶ ἐπεσεν αἰχμάλωτος (255).

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν Ἀμίλικαν Βάρκαν, ὁ ὅποιος ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίστασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν καρχηδονικὸν στόλον (241). Οἱ **241** Καρχηδόνιοι κουρασμένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς πέριξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).

Θεοδωρίδον—Ααζάρον. Ιστορία Ἑλληνική καὶ Ρωμαϊκή

ΜΕΤΑΣΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

‘Η εἰρήνη διήρκεσεν 22 ἔτη (241–218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακωχὴ. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικὰ ἀξιόσημείωτα γεγονότα.

‘Αμέσως μετά τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐστοσίασαν οἱ μισθιφόροι καὶ οἱ ιθαγενεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν ἀποτελεῖ τότε ἡ Καρχηδών, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν.

‘Ο δύνομαστὸς καὶ γνωστὸς στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς μερίδος, ἡ ὅποια ἤθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνος δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἑθνικὸν στρατὸν ὅπως καὶ ἡ Ρώμη καὶ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ρωμαίους. Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσε τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἴδρυσε ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον του ἐσυνέχισεν ὁ νιός του Ἀννιβᾶς, ὁ ἀποιος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸν εἶχαν σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἐντεῦθεν τῶν "Αλπεων Γαλατίαν" (225–218) ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαμψαν συμμάχους τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμνον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἥρχισαν αἱ πρῶται προστριβαὶ μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218–201)

‘Η ἀφορμὴ διὰ νέννων πόλεμον μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνος δὲν ἔργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννιβᾶς ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰθῆρος, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ζάκανθαν, ἡ ὅποια ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἤθέλησαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ’ ὁ Ἀννιβᾶς ἀπέκρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμηνον πελιορκίαν (219). Ὁ πόλεμος τότε 218 ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ δραματικωτέρους τῆς ιστορίας.

Ο ΑΝΝΙΒΑΣ

“Ηρως τοῦ μεγάλου αύτοῦ πολέμου είναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεννήθη τὸ 247 καὶ ἔξεπιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὃ ὅποιος τοῦ ἐνέπνευσεν ἀσπονδον μῆσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὅπότε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός.

Ἡ φύσις εἶχε προικῆσει τὸν Ἀννίβαν μὲν ἔξαιρετικὰ προτερήματα. Ἡτο τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψύχραιμος εἰς τοὺς κινδύνους καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκαταπόνητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὴν ἀύπνιαν καὶ εἰς τὰς στερήσεις συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐγόρτιτευ τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

‘Αλλ’ ὁ Ἀννίβας εἶχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρατηγοῦ. Ἡξευρε νὰ παρασύρῃ τὸν ἔχθρὸν ὅπου ἤθελεν, ἐλάμβανε καὶ ἔχετέλει μὲν ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του καὶ εἰς τὰς δυσμενείας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ ὑπομένῃ. Ὅπηρέν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους πελεμιστὰς τῆς ἀρχαιότητος συγκεντρώνων τὴν πονηρίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἔνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγοὺς ὅλων τῶν χρόνων.

'Αννίβας

μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

‘Η ἀνωτέρω προτομὴ ὑποθέτουν ὅτι παριστάνει τὸν Ἀννίβαν. Τὸ πρόσωπον, τριγυρισμένον ἀπὸ κοντὴν γενειάδα, είναι ἐκφραστικόν.

Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Ο Άννιβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβηρα, τὰ Πυρηναῖα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 9 χιλ. ἵππεῖς. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ως προχώματα κατὰ τοῦ ἔχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του καὶ τέλος διὰ νὰ θράυσουν μὲ τὸν ὅγκον τοῦ

σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Άννιβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν καὶ τὸν Ὁκτώβριον εύρισκετο εἰς τὰ ὄροπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τὸν σημερινὸν μικρὸν ἄγιον Βερνάρδου, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅπεστη ὥμως τρομερὰς ἀπωλείας καὶ ἔμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεῖς καὶ 20 ἐλέφαντες.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ο ὑπατος Κορυνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Άννιβαν ἔξηντλημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ’ ἡττήθη

παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπόταμον Τρεβίσιαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείων καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκεμβ. 218). Αἱ νῖκαι αύται περιέβαλαν μὲν δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. "Ολη ἡ ἄνω Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲν δύο νέας στρατιὰς νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθιδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν. 'Αλλ' ὁ καρχηδόνιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα σημεῖα καὶ εύρεθη εἰς τὰ νῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. 'Ο ὑπατος Φλαμινῖνος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς λίμνης Τρασιμένης καὶ τῶν παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παρατηθοῦν εἰς μάχην.

ΦΑΒΙΟΣ

'Ο δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτός. 'Αλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἔθεώρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ ἐναντίον αὐτῆς ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Πύρρος. "Ηθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους της. Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ δρεινὸν Σάμνιον καὶ κατέβη εἰς τὴν Καμπανίαν διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύνην, σπουδαιοτάτην θέσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. 'Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο σοβαραὶ προετοιμασίαι. 'Εστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισον δικτάκτωρα τὸν Φάβιον, ὁ ὅποιος ἐφήρμοσε νέον τακτικὴν. 'Απέφευγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἔχθρὸν προσπαθῶν νὰ τὸν ἔξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ τὴν τακτικὴν σύτὴν ὀνομάσθη ὁ Φάβιος μελλήτης.

ΚΑΝΝΑΙ (216)

Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτωρος δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ προπάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλούς, οἱ ὅποιοι ὑπέφεραν ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἔπαιραν τὸν δικτά

τωρα και διώρισαν πάλιν δύο ύπατους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον και τὸν Τερέντιον Βάρρωνα, εἰς τοὺς ὅπισίους ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὑπατοὶ ὡδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφήν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμμώδη παιδιάδα τῆς Ἀπευλίας πλησίον τῆς πόλεως Κάννας. Ἡ μάχη αὐτὴ εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων και τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας και ἡράσισε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκλώθη και ἔπαθε τρομερὸν καταστροφήν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἦχμαλωτίσθη και μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἴμ. Παῦλος και σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἦνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν νικηνήν. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν και αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐπιτυχίας του ὁ Ἀννίβας δὲν κατώρθωσε: νὰ ἔξεγείρῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ἰταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντιθέτως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἐδιπλασίασαν τὰς προσπαθείας των και ἐποιιόρκησαν τὸ ὄρμητήριον τοῦ Ἀννίβα, τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἔκαμε τότε τὴν περίφημον πορείαν κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὅποιαν ἐπλησίασε μέχρις ἐνὸς μιλίου (Hannibal ante portas). Ἄλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἐπέτυχε και οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὅποιαν ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν μεγάλην ἐπιτυχίαν. Κατώρθωσαν νὰ κύριεύσουν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων και τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ ὅποιος μὲ τὰς ἐφεύρεσεις του ἔκαιε τὰ ρωμαϊκὰ πλοιοῖα και ἐματαίωνε τὰ σχέδια

τῶν πολιορκητῶν (212). Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἡμιπόδισαν μὲ πλοιάρια νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν.

’Αλλ’ ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἥρχισε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ

νεαρὸς στρατηγὸς **Πόπλιος**

Κορνήλιος Σκιπίων, νίδις

τοῦ Σκιπίωνος, ὁ ὅποιος

μετὰ τὴν ἥτταν του εἰς τὸν

Τρεβίαν εἶχε μεταφέρει τὸν

πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν,

κατώρθωσε τὸ 209 νὰ κυ-

ριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν

τῶν Καρχηδονίων **Καρ-**

θαγένην καὶ ν' ἀποκτή-

ση φήμην μεγάλην. Τὴν Ἰ-

σπανίαν τότε ἐκβέρνα ὁ

ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα **Ἀσ-**

δρούβας, ὁ ὅποιος ἔσπευσε

νὰ φέρῃ ἐπικουρίας εἰς τὸν

τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν Ἰ-

ταλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως αὐτὴ

παριστάνει τὸν νικητὴν τοῦ Ἀν-

συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς

τάξις γέρων ἥδη. Αἱ γραμμαὶ τοῦ προ-

δυνάμεις ἐναντίον του καὶ σώπου είναι λεπταί, τὸ βλέμμα βαθύ, ἡ

εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν **Μέ-**

φυσιογνωμία υποχαστική, ἀλλὰ συγ-

ταυρον, νοτίως τοῦ Ρου.

βίκωνος, κατέστρεψαν ἔξι ὀλοκλήρους τὰν στρατόν του(207).

’Ο **ἴδιος** ὁ **Ἀσδρούβας** ἐφονεύθη. ’Ο **Ἀννίβας** περιῆλθεν εἰς

δύσκολον θέσιν. **Ἡ** κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὅποιαν

κατείχαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἀφησαν εἰς τὴν τύχην του

τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. **Ἄφοῦ**

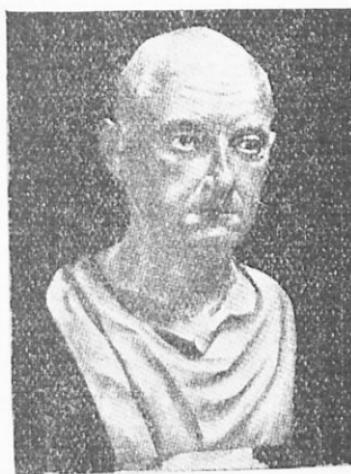
τέλος δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελ-

φόν του, ἥλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἡναγκάσθη νὰ

ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ-Η ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν

Σκιπίων **Ἀφρικανὸς**

χαλκίνη προτομὴ 2ου αἰώνος-Νεάπολης

Ἐπίσης ὑπόθετουν ὅτι ἡ προτομὴ

ταξιδεύει τὸν νικητὴν τοῦ Ἀν-

συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς

τάξις γέρων ἥδη. Αἱ γραμμαὶ τοῦ προ-

δυνάμεις ἐναντίον του καὶ σώπου είναι λεπταί, τὸ βλέμμα βαθύ, ἡ

εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν **Μέ-**

φυσιογνωμία υποχαστική, ἀλλὰ συγ-

ταυρον, νοτίως τοῦ Ρου.

βίκωνος, κατέστρεψαν ἔξι ὀλοκλήρους τὰν στρατόν του(207).

’Ο **ἴδιος** ὁ **Ἀσδρούβας** ἐφονεύθη. ’Ο **Ἀννίβας** περιῆλθεν εἰς

δύσκολον θέσιν. **Ἡ** κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὅποιαν

κατείχαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἀφησαν εἰς τὴν τύχην του

τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. **Ἄφοῦ**

τέλος δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελ-

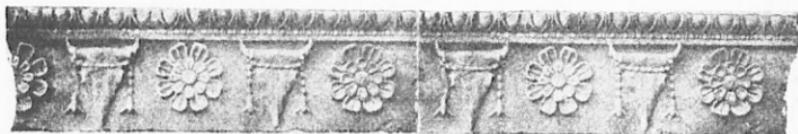
φόν του, ἥλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἡναγκάσθη νὰ

ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

ψει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινεν ὑπάτος εἰς ἡλικίαν 30 ἔτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικήν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβιβάσθη βιορείως τῆς Καρχηδόνος πλησίον τῆς πόλεως ‘Υτίκης καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάστην.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἡναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς Ζάμας εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σημ. Naragara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπασθαν τόσην καταστροφήν, ὥστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲν ὅρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωσαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἑκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασσανάστης ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀνέλαβαν νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἔτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. τάλαντα (50 ἑκατ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ό η πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἔθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγῶν διὰ τὴν ὑπαρξίν της. ’Αλλ’ οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. ’Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὅλιγον κατ’ ὅλιγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων, εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ιμπεριαλισμόν, ὅπως λέγουν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

’Αμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β’ καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολὴ παρουσιάζει τὴν ἔξῆς εἰκόνα.

’Η Μακεδονία, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ὀρκετὰ ἴσχυρόν. ’Ο βασιλεὺς Φίλιππος Ε’ (220--179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ἴδρυσῃ ἴσχυρὰν μοναρχίαν. ’Η Συρία, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἔκτεταμένον. ’Ο Ἀντίοχος Γ’ ὁ μέγας (222–187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτή-

σεις μέχοι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ ἔθεωρεῖτο ὁ ἴσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἀἴγυπτος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευαν οἱ Πτολεμαῖοι, εύρισκετο εἰς παρακμήν. Οἱ Ἐλληνες, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνων τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα, μισητὴν εἰς τοὺς ιθαγενεῖς, καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἔξηντλησαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὡργανωμένον. Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ ὅποια εἶχε γίνει σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Ἐλλὰς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς εύρισκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ, ἔξηντληθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

Ο ΠΙΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200–197)

Διηρημένη κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἔξηντλημένη ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. Ο Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' εἶχαν συνενοιηθῆν νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἄλλ' αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἔζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ σύγκλητος, ἡ ὅποια ἦθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε', ἀπήγτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ο Φίλιππος ἤρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ’ αὐτοῦ (200).

Φίλιππος Ε'
ἀπὸ ἓνα νόμισμα

Ε', ἀπήγτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ο Φίλιππος ἤρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ’ αὐτοῦ (200).

Οι Ρωμαῖοι ἥρχισαν μὲ δλίγην ὅρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἔξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννιβαν καὶ μόλις πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχαν κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ στρατός τῶν ἀποβίθασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου δὲν κατώρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὁ νεαρὸς ὑπατος **Φλαμινῖνος** ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀφού ποταμοῦ ('Αλβανία) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσείλκυσε πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυνὸς κεφαλαὶ τῆς Θεσσαλίας, μεταξὺ Λαρίστης καὶ Φαρσάλου. Ἐκεῖ αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Φίλιππος ὑπεχερώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὁχυρὰς θέσεις, τὰς ὅποιας 197 κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Ἰσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν μὲ τὴν γυνωστὴν διπλωματικὴν ἰκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα μικρὰ κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192–190)

‘Ο Ἀντίοχος Γ’ ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἡθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχαν δυσαρεστηθῆ κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὠφελοῦσαν εἶχαν δυσαρεστηθῆ κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὠφε-

λήθησαν ὅσον ἥλπιζαν ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. ‘Ο βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλῃ τοὺς Ρωμαῖους. Εἰς τὰ σχέδιά του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὅποιος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ’ αὐτοῦ. Τοιουτοτρό-

πως ἡ Ρώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. ’Αλλ’ ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξίως τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἤκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

’Αντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ισχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαικήν συμπολιτείαν, τὸν Εύμενη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των.

’Αντίοχος Γ’
μαρμαρίνη προτομὴ—Παρίσιοι, Λοῦθρον

Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. ‘Ο Ἀντίοχος ἀπεκρύσθη καὶ ἤναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοί ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ισχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα, εἰς τὸν ὅποιον εἶχαν δώσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου πλησίον τῆς Σμύρνης. ‘Ο Ἀντίοχος ἤττηθη καὶ ἤναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικήν. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικούς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10

πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. 'Ο Ἀννίβας κατέφυγε τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προύσιαν. 'Αλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν καρχηδόνιον στρατηλάτην, δ ὁποῖος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἔχθρῶν ἔπιε δηλητήριον καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171–168)

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. 'Υπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔγινε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἐλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὄλων τῶν πόλεων καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζαν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ἀπέμενε εἰς τὴν Ἐλλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἥττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεῖς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἥλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ νίος του **Περσεύς**, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐτοιμάζετο μὲν μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαιναν νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. 'Αλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἑλληνες. 'Η Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. 'Ο Εύμενης μάλιστα τῆς Πέργαμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον (171).

Κατ' ἀρχὰς ὁ Περσεὺς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. 'Ο ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατὸν **Παῦλον Αἰμίλιον** δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. 'Ο Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωσεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης (21 Ἰανουαρ. 168). 'Η μακεδονικὴ φάλαγξ ἔξεμηδενίσθη, ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰ-

χιμάλωτος. 'Η λεία ήτο τόσον μεγάλη, ώστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἀρχιμάλωτος. κετὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους.

168 'Ο Παῦλος Αἰμιλίος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἵδει ἡ Ρώμη ἔως τότε.

'Ο θρίαμβος διήρκεσε 3 ημέρας. 'Η πρώτη μόλις ἔξηρκεσε διὰ τὴν παρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ πινάκων Ἰωγαραϊκῆς, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἀμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλῆθους ἀμαξῶν τὰ ὥραιότερα καὶ πλουσιότερα μακεδονικὰ ὅπλα..... κατόπιν 3 χιλ. ἄνθρωποι ἔφεραν ἀργυρᾶ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἔκαστον τῶν ὅποιών ἔβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. "Ἄλλοι ἔβασταζαν" κρατῆρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες πρωορισμένοι πρὸς θυσίαν, ἡκολούθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσέus ἐνδεδυμένος καστανόχρουν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πτέριλα..... Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες εἰς τὸν Αἰμιλίον ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβευτής ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἀρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατός μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ἄσματα ἔθνικὰ καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ. (Πλούτ. βίος Παύλου Αἰμιλίου).

'Η Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ίδιαιτέραν διοίκησιν. 'Η Ἡπειρος, ἡ ὅποια εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανῆ καταστροφήν, 70 πόλεις ἔξηφανίσθησαν καὶ 150 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. 'Αλλ' ἦλθε καὶ τῶν συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρώην σύμμαχοι ἔθεωρήθησαν ὑποπτοί. 'Η Ρώμη ἀπήγτησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας ὡς ὅμηρος 1000 ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς ὅποιους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Καλλικράτης. Οἱ Ρωμαῖοι μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διαφόρους πόλεις. "Ἐνας ἀπ'" αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ Ἰστορικὸς Πολύβιος, νίος τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίστης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Εις τὸ διάστημα 22 ἑτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν ὄριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ύπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἡ ὅποια δὲν ἦδυνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἔνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀφυπνισθῆ ἡ ἔθνικὴ συνείδησις. Τὸ ἔτος 150 μετὰ 17 ἑτῶν ἔξορίαν ἐπανῆλθαν εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἔξορίστοι κατώρθωσαν νὰ μετατρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ Δημόκριτος, ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δίαιος, οἱ ὅπαδοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρις ἐσχάτων. Ἡ στιγμὴ ἥτο κατάλληλος, διότι ἡ Ρώμη εἶχε περιπλακῆ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ διεξῆγε σκληρὸν ὄγωνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ Ἐλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν κάποιος Ἀνδρίσκος, ὁ ὅποιος ἔλεγεν ὅτι ἥτο νίὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἔξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἄλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπατος Καικίλιος Μέτελλος συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἴδιον συνέλαβεν αἷχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὄριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκήν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἄλλοι οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὅποια ἐζήτει νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήγησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἐλλήνων ἔξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἡρωίσμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἐπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 146 ὁ ὑπατος Μόμ-

μιος κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λευκό πετραν πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαιος δὲν ἡθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς 146 πατρίδος του καὶ τύτοκτένησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὅποιαν κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἔρειπια. Οἱ Ἑλληνες ἔχασαν ὄριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἑλλὰς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου **"Ατταλος Γ"** καὶ ἄφησε διά διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβαν αὐτὸν καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἡ ὅποια ὡνομάσθη Ἀσία, περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

'Απὸ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἔξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστίσῃ τοὺς Ρωμαίους.

'Αλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἀφ' ἔτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχαν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

'Ο κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνος ἦτο ὁ γείτων βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάστης. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανός, διαρκῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνος, ἡ ὅποια, πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωναν πάντοτε τὸν Μασσανάστην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῆ ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων, ὁ ὅποιος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ εἰς ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν.

"Οταν δῆμος τὸ 150 ὁ Μασσανάστης ἀφήρεσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἔξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβαν τὰ ὄπλα. Ἡ σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὅτικην. Ἐντρομοί οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ

παράσχουν πᾶσαν ίκανοποίησιν. "Εδωσαν όμήρους καὶ παρέδωκαν τὰ ὄπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε δὲ ὑπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρείας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἔκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 15 χιλιόμ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι ἔξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡγωνίσθησαν ἡρωικῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149–146). Ἐλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν **Σκιπίωνα Αιμιλιανόν**, υἱὸν τοῦ Παύλου Αιμιλίου, τὸν ὄποιον εἶχεν υἱοθετήσει ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἄγων ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδούς, ἡ ὄποια διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἔκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Βύρσαν. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὄποιος διηγήθη 146 τὸν ἄγωνα, παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς, οἱ δόποιοι ὑπερήσπιζαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἐλλὰ ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγαν εἰς ἓνα ναὸν καὶ εύρηκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἔξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της νέα πόλις. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Τοιουτοτρόπως ἔξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβεράν ἔξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ ὄποια διήρκεσεν 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αιμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη ὁριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 198–180 εἶχαν ἥδη ὑπο-

τάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν ὅποιαν ὡργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδούς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὅποια ἔξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ίδιαν ἐπαρχίαν, τὴν ὅποιαν ὡνόμασαν Ναρβάνιτιδα.

Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἀπὸ τότε ὡνόμαζαν τὴν Μεσόγειον ἡ θάλασσά μας. (*mare nostrum*)

**ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΙΝΑΖ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**

Α' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' αιών

- 499-493 > Ίωνική ἐπανάστασις
- 490 > Μάχη ἐν Μαραθῶνι
- 480 > Θερμοπύλαι—Σαλαμῖς
- 479 > Πλαταιαι—Μυκάλη—Ίμέρα
- 477 > "Ιδρυσίς" Αθηναϊκῆς συμμαχίας—"Αριστείδης
- 465 > Νίκη τῶν Κίμωνος εἰς τὸν Εύρυμέδοντα
- 449-429 > Κυβέρνησις Περικλέους
- 431-404 > Πελοποννησιακὸς πόλεμος
- 425 > Σφακτηρία
- 421 > Νικίειος εἰρήνη
- 415-413 > Ἐκστρατεία Σικελίας—"Αλκιβιάδης
- 405 > "Ο Λύσανδρος νικᾶ εἰς Αίγας ποταμούς
- 404 > "Αλωσις τῶν ι/θηνῶν
- 404-403 > Οι τριάκοντα τύραννοι
- 400 > Κάθιδος τῶν μυρίων

Δ' αιών

- 399 > Θάνατος Σωκράτους
- 395 > Βοιωτικὸς ἥ Κορινθιακὲς πόλεμος
- 396-394 > Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς Ἀσίαν
- 387 > Ἀνταλκίδειος εἰρήνη
- 379 > "Ο Πελοπίδας ἔλευθερώνει τὰς Θήβας
- 371 > Νίκη τῶν Θηβαίων εἰς τὰ Λεῦκρα
- 362 > Μάχη Μαντινείας—θάνατος Ἐπαμεινώνδα
- 360 > "Ο Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας
- 352 > Ἐπέμβασις Φίλιππου εἰς τὸν α' ἵερὸν πόλεμον
- 339 > β' ἵερὸς πόλεμος—ὁ Φίλιππος κυριεύει τὴν Ἐλάτειαν
- 338 > Μάχη Χαιρωνείας
- 336 > Δολοφονία Φίλιππου—ὁ Ἀλέξανδρος βασιλεὺς
- 335 > Καταστροφὴ Θηβῶν
- 334 > Ἐκστρατεία Μεγάλου Ἀλεξανδρού εἰς Ἀσίαν—Μάχη Γρανικοῦ
- 333 > Μάχη Ἰσσοῦ
- 332 > • Καταστροφὴ Τύρου—"Υποταγὴ Αίγυπτου
- 331 > Μάχη Γαυγαμῆλων-Κατάλυσις Περσικοῦ κράτους
- 330-327 > "Υποταγὴ τῆς "Ανω Ἀσίας
- 327-325 > • Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας

- 323 » Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου
 'Εξέγερσις Ἑλλήνων—Μάχη Κραννῶνος-θάνατος Δη-
 μοσθένους
- 322 » Πόλεμος τῶν Διαδόχων
- 321-301 » Μάχη Ἰψοῦ—Διαίρεσις κράτους Μ. Ἀλεξάνδρου
- 281 » "Ιδρυσις κράτους Περγάμου
- 280-277 » 'Επιδρομὴ τῶν Γαλοτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα
- 245 » Μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀγιδος εἰς τὴν Σπάρτην
- 227 » Μεταρρυθμίσεις τοῦ Κλεομένους
- 222 » Μάχη Σελλασίας
- 183 » Θάνατος τοῦ Φιλοποίμενος
- 148 » 'Υποταγὴ Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους
- 146 » 'Υποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους

Β'. ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Περὶ τὸ 1700 π.Χ. Κάθοδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (όρείχαλκος)
- « « 1000 « « Κάθοδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος)
- « « 950 « « "Αφιξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν
- « « 753 « « Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν
- « 753-509 « « Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ
- 509 « « "Εξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν
- 493 « « Δημαρχία
- 450 « « Δωδεκάδελτος
- 390 « « Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην
- 338 « « 'Η Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον
- 300 « « 'Εξισωσις πατρικίων καὶ πληγείων
- 272 « « 'Η Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν
- 264-241 « « Α' Καρχηδονικὸς πόλεμος
- 241-218 « « 'Ανακωχὴ μεταξύ Ρώμης-Καρχηδόνος
- 237-221 « « Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν
- 218-201 « « Β' Καρχηδονικὸς πόλεμος
- 202 « « Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν
- 201 « « Ειρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνος
- 200-197 « « Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας
- 192-190 « « Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας
- 171-168 « « Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως
- 149-146 « « Γ' Καρχηδονικὸς πόλεμος
- 148 « « 'Υποταγὴ τῆς Μακεδονίας
- 146 « « 'Υποταγὴ τῆς Ἑλλάδος—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΖ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ε' αιών (500-400)	Μηδικοί πόλεμοι 'Ακμή ἀθηναϊκοῦ κράτους Περικλῆς Ἐναρξίς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.	493.—"Ιδρυσις τῆς δημαρχίας 'Ηγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ Λατίου
	404.—Πτῶσις τῶν Ἀθηνῶν	405.—Πολιορκία Βηρύων-ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν
	399.—Θάνατος Σωκράτους 371.—Μάχη εἰς τὰ Λεύκτρα 338.—Μάχη τῆς Χαιρωνείας 'Ηγεμονία τοῦ Φιλίππου Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου	390.—"Αλωσις τῆς Ρώμης ύπό τῶν Γαλατῶν 338.—'Υποταγὴ τῶν Λατίνων Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνιτῶν καὶ Τυρρηνῶν
B' αιών (200-100)	323.—Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου 146.—'Υποταγὴ τῆς Ἐλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους	146.—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος

ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος Α'	ό Σωτήρ	323—283
« Β'	ό Φιλάδελφος	285—247
« Γ'	ό Εὐεργέτης	247—222
« Δ'	ό Φιλοπάτωρ	222—205
« Ε'	ό Ἐπιφανῆς	205—181
« ΣΤ'	ό Φιλομήτωρ	181—146
« Ζ'	ό Εύπατωρ	146
« Η'	ό Εὐεργέτης Β'	146—117
« Θ'	συμβασιλεὺς	121—119
« Ι'	ό Σωτήρ Β'	117—107 καὶ 88—81
« ΙΑ'	ό Ἀλέξανδρος Α'	107— 88
« ΙΒ'	ό Ἀλέξανδρος Β'	81— 80
« ΙΓ'	ό Αύλητής	80— 52
« ΙΔ'		52— 47
« ΙΕ'	ό Παῖς	47— 44
« ΙΣΤ'	ό Καισαρίων	Κλεόπατρα 47—30 42— 30

ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εύμενης	A'	263–241
*Ατταλος	A'	241–197
Εύμενης	B'	197–159
*Ατταλος	B'	159–138
*Ατταλος	Γ'	138–133

ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΣ

Σέλευκος	A'	321–281
*Αντίοχος	A'	281–261
*Αντίοχος	B'	261–246
Σέλευκος	B'	246–226
Σέλευκος	Γ'	226–223
*Αντίοχος	Γ'	223–187
Σέλευκος	Δ'	187–175
*Αντίοχος	Δ'	175–164
*Αντίοχος	E'	164–162
Δημήτριος	A'	162–150
*Αλέξανδρος	A'	150–146
Δημήτριος	B'	146–138 και 130–125
*Αντίοχος	Z'	138–130
Σέλευκος	E'	125–124
*Αντίοχος	H'	121
Σέλευκος	ΣΤ'	95– 93
Δημήτριος	Γ'	93– 88
*Αντίοχος	ΙΓ'	69– 65

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΑ, ΣΤΑΘΜΑ, ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. ΜΕΤΡΑ

<i>a) Μήκος</i>			
Δάκτυλος	=0,0193 μ.	Ιππικὸν	=4 στάδια
Παλαιστὴ = 4 δάκτυλοι	=0,0771 μ.	Δόλιχος	=7 ή 12 *
Σπιθαμὴ = 12 "	=0,2302 μ.	<i>b) Επιφανείας</i>	
Ποὺς = 16 "	=0,3083 μ.	Ποὺς τετράγωνος = 0,830 τετρ. μ.	
Πῆχυς = 1 $\frac{1}{2}$ πόδες	=0,4624 μ.	Πλένρον > = 87, 50 *	μ.
Βῆμα = 2 $\frac{1}{2}$ "	=0, 771 μ.		
Οργινὰ = 4 πῆχεις	=1, 88 μ.	<i>c) Χωρητικότητας</i>	
<i>β) Πορείας</i>		1) *Υγρὰ	
Ποὺς	= 0,30 μ.	Κοτύλη	= 0,27 λίτρ.
Πλέθρον = 100 πόδες	= 30,83 μ.	Χοῖν = 12 κοτύλαι = 3,28 *	
Στάδιον = 6 πλ. ή 600 πόδ.	= 184,98 μ.	Μετρητὴ = 144 > = 39,39 *	
Παρασάγγης = (περσικ.) = 30 στάδια		2) Ξηρὰ	
γ) *Επὶ ἀγύρων		Κοτύλη	= 0,27 λίτρ.
Δίανλος	2 Στάδια	Χοῖνις = 4 κοτύλαι = 1,10 *	

2. ΣΤΑΘΜΑ

<i>δ) Οβολὸς</i>	=0,728 γραμ.	Μνᾶ	=100 δραχ. = 436,60
Δραχμὴ = 6 οβολοὶ	=4,366 >	Τάλαντον	= 60 μνᾶ = 26,196,20

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Αἱ δνομασίαι τῶν Ἑλληνικῶν σταθμῶν καὶ νομίσμάτων εἶναι αἱ ἴδιαι, ἥ ἀκριβέστερον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες μετεχειρίσθησαν τὰ δνόματα τῶν σταθμῶν, διὰ τὰ δηλώσουν καὶ τὰ νομίσματα, διότι δι' αὐτοὺς τὸ νόμισμα ἥτο βάρος πολυτίμου μετάλλου ἐγγυημένον μὲ τὸ σῆμα τῆς πολιτείας (*ρόμισμα, ἐπίσημον ἀργύριον*). Τὰ νομίσματα τῶν ἀρχαίων ἦσαν κυρίως ἀπὸ ἀργυροῦ. Οἱ χρυσὸς ἐπὶ μακρὸν ἥτο ἐμπόρευμα, τοῦ διόπου ή τιμὴ ὠρίζετο εἰς νομίσματα ἀργυρᾶ. Χρυσᾶ νομίσματα ἔκοπταν οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν ἄγνωστα. Η μόνας τοῦ χρυσοῦ νομίσματος ἐλέγετο *στατήρ* (ἀντὶ δραχμῆς) καὶ ἥτο τὸ διπλάσιον τῆς δραχμῆς εἰς βάρος. Διὰ τοῦτο ἐλεγαν *στατήρ* δαρεικός, *στατήρ* φιλιππικὸς κτλ. Οἱ δνομαστοὶ *Κρητικοὶ* στατήρες ἦσαν μεῖγμα ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.

<i>*Απὸ τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο τὰ ἔξης νομίσματα :</i>	
<i>*Οβολὸς βάρος</i>	=0,16 φρ.
Δραχμὴ = 6 οβολοὶ	=0,98 >
Διδραχμον = 2 δραχμαὶ	=1,96 >

4. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οι ἀρχαῖοι "Ελληνες μετεχειρίσθησαν διάφορα ἀριθμητικὰ συστήματα. Τὸ παλαιότερον σύστημα ἦτο τὸ λεγόμενον ἀκρωνυμικόν, δηλ. ὁ ἀριθμὸς ἐσημειοῦντο διὰ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς λέξεως, ἡ ὁποία ἐσήμαινε τὸν ἀριθμόν. Οὕτω π.χ. Π (έντε) = 5, Δ (έκα) = 10 κτλ.

Τὸ μᾶλλον ἐν χρήσει σύστημα ἦτο ἡ διὰ τῶν γραμμάτων παράστασις τῶν ἀριθμῶν ὡς εἶναι :

α'	=	1	χ'	=	20	σ'	=	200	α	=	1000
β'	=	2	λ'	=	30	τ'	=	300	β	=	2000
γ'	=	3	μ'	=	40	υ'	=	400	γ	=	3000
δ'	=	4	ν'	=	50	φ'	=	500	δ	=	9000
ε'	=	5	ξ'	=	60	χ'	=	600	ε	=	10000
ζ'	=	6	ο'	=	70	ψ'	=	700	ζ	=	20000
η'	=	7	π'	=	80	ω'	=	800	η	=	30000
θ'	=	8	γ'	=	90	Ϟ'	=	900	θ	=	40000
ι'	=	9	ρ'	=	100						
ια'	=	10	ρα'	=	101						
ιβ'	=	11	ρι'	=	110						
		ιβ'	=	12	ριχ'	=	120				

5. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Τὸ ἡμερολόγιον ἢ μηνολόγιον τῶν ἀρχαίων ἔχρησίμενε μᾶλλον διὰ νὰ κανονίζῃ τὰς ἑορτάς. Οἱ Ἀθηναῖοι είχαν ἀναθέσει τὴν φροντίδα αὐτὴν εἰς ιδιαίτερον ὑπάλληλον, τὸν ἴερομνημονον.

Μόλις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου οἱ "Ελληνες παρέλαβαν τὴν βαθυλωνιακὴν διαιρεσιν τῆς ἡμέρας (*νυχθήμεον*) εἰς 24 ὥρας. Προηγουμένως είχαν ἄλλας, ὀλίγον ἀκαθορίστους διαιρέσεις τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς εἰς μέρη (*μοίρας*).

Οὕτῳ ἡ *Νύξ* διαιρεῖται εἰς τρεῖς μοίρας 1) "Εσπερος, ἐσπέρα, τὸν πρώτην, περὶ λύχνων ἀφάσ, περὶ πρῶτον ὥπτον, 2) ἀμοιλγός ("Ομηρος), τωντὸς μεσούσης, μεσονύκτιον, 3) ἡώς ("Ομηρος), ἡώς, ὅρθος, ἀμφιλύκη. Εἰς τὸ στρατόπεδον ἡ νύξ διαιρεῖται εἰς τρεῖς φυλακάς, περὶ τὴν πρώτην φυλακὴν κτλ.

Ἡ ἡμέρα ἐπίσης διαιρεῖται εἰς τρία μέρη : 1) Πρῶτη τῆς ἡμέρας, 2) Μέσην ἡμέρας ("Ομηρος), μεσημβρία, 3) δεύτη, ὅγε τῆς ἡμέρας, βουλυτός.

Οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο τοὺς σεληνιακοὺς μῆνας μὲν 30 ἡμέρας (*πλήθεις*) καὶ 29 (*κοίλους*), οἱ όποιοι διεδέχοντο ἀλλήλους. Οἱ μὴν διηρεῖτο εἰς τρεῖς δεκάδας, μηνὸς ἰσταμένου, μεσοῦντος, φθίνοντος.

Τὸ ἔτος (*ἐνιαυτός*) διαιρεῖται εἰς 12 μῆνας καὶ ἀρχίζει κατὰ διάφορον ἔποχὴν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις. Ἡ συνήθης δμως ἀρχὴ τοῦ ἔτους εἶναι ἡ νοομηνία μετά τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον (μετά τὰς θερινὰς τροπάς). Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ σεληνιακοὶ μῆνες δὲν είναι σταθεροί, διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ δρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἀρχαίων μηνῶν μὲ τοὺς ιδιοκόνιμους μας. Ἐπίσης ἡ ὀνομασία τῶν μηνῶν δὲν είναι ἡ ίδια εἰς ὅλας τὰς πόλεις. Ιδού τὰ ὄντατα τῶν ἀθηναϊκῶν μηνῶν :

<i>Θερινοί</i>	<i>Χειμερινοί</i>
Έκατονβασιών (15 Ιουν.-15 Ιουλ.)	Γαμηλιών (15 Δεκεμ.-15 Ιανουαρ.)
Μεταγειτνιών (15 Ιουλ.-15 Αύγ.)	Ανθεστηρών (15 Ιαν.-15 Φεβρ.)
Βοηδρομιών (15 Αύγουστ.-15 Σεπτ.)	Έλαφηβολιών (15 Φεβρ.-15 Μαρτ.)
<i>Φθινοπωρινοί</i>	<i>Εαρινοί</i>
Πινακεψιών (15 Σεπτεμ.-15 Οκτωβρ.)	Μουνιχιών (15 Μαρτ.-15 Απριλ.)
Μαιμακτηρών (15 Οκτ.-15 Νοεμ.)	Θαργηλιών (15 Απριλ.-15 Μαΐου)
Ποσειδεών (15 Νοεμβρ.-15 Δεκεμ.)	Σκιροφοριών (15 Μαΐου-15 Ιουν.)

Οι ἀρχαῖοι διὰ νὰ ταχτοποιήσουν τὴν διαφοράν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους (354 ἡμέραι) πρὸς τὸ ἥλιακὸν (365 ἡμ.) κατέφυγαν εἰς τὴν προσθήκην τῶν λεγομένων ἐμβολίμων μῆνῶν. Εἰς τὸν κύκλον 8 ἔτῶν καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ 3ον, 5ον καὶ 8ον ἔτος ὀκταετοῦς κύκλου προσθέτουν ἓνα ἐμβόλιμον μῆνα ἐκ 30 ἡμερῶν. Ἡ προσθήκη ἐγίνετο μετὰ τὸν μῆνα Ποσειδεῶνα καὶ ὁ ἐμβόλιμος ὄνομάζετο Ποσειδεών δεύτερος.

Εἰς τοὺς κλασικοὺς χρόνους οἱ Ἐλληνες δὲν εἶχαν κοινὴν χρονολογίαν. Τὸ ἔτος λαμβάνει τὴν ὄνομασίαν ἐκ τοῦ ἀρχοντος ἢ τοῦ ἰερέως τῆς πόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι ὄνομάζουν τὸ ἔτος ἐκ τοῦ ὄνόματος τοῦ ἐπωνύμου ἀρχοντος, οἱ Σπαρτιάται ἐκ τοῦ ὄνόματος τοῦ πρώτου ἑφόρου, οἱ Ἀργεῖοι ἐκ τοῦ ὄνόματος τῆς ιερείας τῆς Ἡρας. Ὁ Θουκυδίδης θέλων νὰ ὅρισῃ ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Πλαταιῶν γράφει: «....ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἀργει τότε πεντήκοντα δυοῖν δέοντα ἔτη ιερωμένης καὶ Αἰνησίου ἑφόρου ἐν Σπάρτῃ καὶ Πυθοδώρου ἔτι τέσσαρας μῆνας ἀρχοντος Ἀθηναίοις κλπ.»

Πολὺ βραδύτερον μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον (300 π. Χ.) ἐγίνεται χρῆσις ὑπὸ τῶν ιστορικῶν τῆς κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίας. Ἐκάστη Ὀλυμπιάδας ἀποτελεῖ κύκλον 4 ἔτῶν. Ὅθεν ὁ καθορισμὸς τοῦ ἔτους γίνεται διὰ δύο ἀριθμῶν, π. χ. Ὀλυμπ. 72, 3, τὸ ὅποιον σημαίνει τρίτον ἔτος 72ας Ὀλυμπιάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑποτιθεμένη ἀρχὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων εἶναι κατὰ τὴν ιδικήν μας χρονολογίαν τὸ ἔτος 776 π. Χ., μετατρέπομεν ὡς ἔξης τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν εἰς χρονολογίαν χριστιανικήν: Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη π. χ. ἐγίνεται 72, 3 φθινόπωρον:

$$71 \times 4 = 284 \quad 284 + 2 = 286 \quad 776 - 286 = 490 \text{ π. Χ.}$$

Ἐάν τὸ γεγονός συνέβη τὸ φθινόπωρον ἢ τὸν χειμῶνα, προσθέτομεν εἰς τὸ γινόμενον τῶν Ὀλυμπιάδων τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἔτους ἥλαττωμένον κατὰ ἓν ὅπως εἰς τὸ παράδειγμα. Ἐάν δὲ μως συνέβη τὸ ἔαρ ἢ τὸ θέρος, προσθέτομεν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διόλκηρον.

Διὰ χρονολογίας μετὰ Χριστὸν ἀφαιροῦμεν τὸ 776 ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν ἔτῶν. Ὁ Αύγουστος π. χ. ἀπέθανεν Ὀλυμπ. 198, 2 τὴν 19 Αύγουστου.

$$197 \times 4 = 788 \quad 788 + 2 = 790 \quad 790 - 776 = 14 \text{ μ. Χ.}$$

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

	σελ.
1. Ὁ μέγας βασιλεύς	4
2. Ὁπλῖται τῶν μηδικῶν πολέμων	» 7
3. Χάρτης Περσικῶν πολέμων	» 8
4. Ἀθηναῖς ἵππεύς	» 9
5. Ὁ Μιλτιάδης	» 10
6. Ὁ τάφος τοῦ Μαραθῶνος	» 11
7. Πολεμικὸν πλοιον	» 12
8. Ἀθηναϊκὴ τριήρης	» 13
9. Θερμοπύλαι	» 16
10. Ναυμαχία Σαλαμίνος	» 19
11. Ὅστρακον ὄστρακισμοῦ	» 25
12. Τὰ μακρὰ τείχη	» 35
13. Ὁ Περικλῆς	» 36
14. Χυτήριον ὀρειχάλκου	» 38
15. Σιδηρουργεῖον	» 39
16. Υποδηματοποιεῖον	» 39
17. Ἐργαστήριον ἀγγείων	» 40
18. Ἐνδυμασίαι γυναικῶν	» 42
19. Ἀθηναϊκὸν σχολεῖον	» 44
20. Τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου	» 45
21. Τὸ δῶρον	» 46
22. Ἡ ζωὴ εἰς τὰς παλαίστρας	» 47
23. Εἰς τὸν τάφον	» 48
24. Ἡγησώ, ἐπιτύμβιον	» 49
25. Κούρος	» 53
26. Κόρη	» 53
27. Ὁ δορυφόρος	» 54
28. Ὁ δισκοβόλος	» 54
29. Ἡ κεφαλὴ τῆς Λημνίας Ἀθηνᾶς	» 55
30. Ὁ Ζεὺς τῆς Ολυμπίας (νόμισμα)	» 56
31. Ποσειδῶν, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις	» 57
32. Κίονες (δωτικὸς-ἰωνικὸς-κορινθιακός)	» 58
33. Ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν	» 60

34. Ὁ Παρθενών	σελ.	61
35. Μελανόμορφος σίνοχόη	»	62
36. Κορινθιακή πυξίς	»	62
37. Μελανόμορφος ἀμφορεύς	»	63
38. Ἐρυθρόμορφος στάμνος	»	64
39. Σαπφώ καὶ Ἀλκαῖος	«	67
40. Σοφοκλῆς	»	69
41. Εύριπίδης	»	69
42. Σωκράτης	»	71
43. Νόμισμα Ἀθηνῶν	»	74
44. Ἀρχίδαμος	»	75
45. Νόμισμα Μυτιλήνης	»	79
46. Νόμισμα Ἀμφιπόλεως	»	80
47. Νόμισμα Συρακουσῶν	»	81
48. Λατρεία τοῦ Ἐρμοῦ	»	83
49. Ἐπιτύμβιον ναύτου	»	89
50. Πελτασταί	»	95
51. Βοιωτοὶ ὄπλιται	»	97
52. Εἰδώλια τῆς Τανάγρας	»	99
53. Μακεδὼν ἵππεὺς (νόμισμα)	»	103
54. Μακεδὼν ὄπλιτης	»	103
55. Δημοσθένης	»	106
56. Ἡ Μακεδονία ἐπὶ Φιλίππου	»	109
57. Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας	»	110
58. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος	»	112
59. Ἐλλήσποντος	»	114
60. Πύλαι Κιλικίας καὶ Συρίας	»	115
61. Ἡ μάχη τῆς Ἰσσοῦ	»	116
62. Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	»	118
63. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ νομίσματος	»	121
64. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπὶ νομίσματος	»	123
65. Ἡ θόλος τῆς Ἐπιδαύρου	»	127
66. Ειρήνη Κηφισοδότου	»	128
67. Ἀπόλλων σαυροκτόνος	»	128
68. Κεφαλὴ Μελεάγρου	»	129
69. Κεφαλὴ τοῦ Ἐρμοῦ	»	129
70. Ἀποξύνομενος	»	131

71. Κεφαλὴ Νιόβης	σελ. 132
72. Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε	» 134
73. Ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων	» 134
74. Πλάτων	» 136
75. Ἀριστοτέλης	» 136
76. Ἀνθέμιον	» 137
77. Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς (νόμισμα)	» 140
78. Διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀ- λεξάνδρου	» 142
79. Πτολεμαῖος Α'. (νόμισμα)	» 143
80. Ἀρσινόη (νόμισμα)	» 143
81. Προλεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη	» 144
82. Θεὰ Ἀντιόχεια	» 148
83. Ἀτταλος Α'.	» 149
84. Νόμισμα Αίτωλικῆς συμπολιτείας	» 154
85. Ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατα- κτήσεως	» 156
86. Βιβλιοθήκη	» 160
87. Τμῆμα ἀπὸ τὴν στοὰν τοῦ Ἀττάλου	» 161
88. Τὸ Ἀρσινόειον	» 162
89. Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης	» 163
90. Μενέλαος καὶ Πάτροκλος	» 165
91. Γαλάτης φονεύων τὴν γυναικα του	» 166
92. Ἀποθνήσκων Γαλάτης	» 167
93. Ἀφροδίτη τῆς Μήλου	» 168
94. Ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός	» 169
95. Τὸ παιδὶ μὲ τὴν χῆνα	» 171
96. Ψηφιδωτὸν μὲ περιστεράς	» 172
97. Κατοικίαι	» 175
98. Ἡ ἀρχαία Ἰταλία	» 176
99. Ὁρειχάλκινα ἀντικείμενα	» 177
100. Τυρρηνὸς γεωργός	» 178
101. Τυρρηνὸς πολεμιστής	» 179
102. Τυρρηνικὸς βωμός	» 180
103. Ἡ Δυτικὴ Μεσόγειος ἀπὸ 800-600 π.Χ.	» 181
104. Τυρρηνικὸς καθρέπτης	» 182
105. Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος	» 183

	σελ. 184
106. Τὸ Λάτιον	» 186
107. Ἡ λύκαινα	» 196
108. Σαμνῖται πολεμισταί	» 198
109. Ὁ Πύρρος	» 200
110. Οἱ ρωμαϊκοὶ δρόμοι	» 202
111. Λεγιονάριος	» 203
112. Ρωμαῖος ἵππεύς	» 203
113. Τοξότης τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ	» 204
114. Ρωμαῖοι στρατιῶται	» 204
115. Ἐκατόνταρχος	» 205
116. Σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ	» 205
117. Περικεφαλαῖαι	» 205
118. Ὑποδήματα	» 206
119. Ὄναγρος	» 207
120. Σκορπιός	» 208
121. Σημαιοφόρος	» 210
122. Τύπαι Ρωμαίων	» 211
123. Θυσία ρωμαϊκή	» 213
124. Οἰώνοσκόπος	» 213
125. Κλωβὸς ἱερῶν ὀρνίθων	» 215
126. Ἐστιάς	» 220
127. Σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν παιδιῶν	» 224
128. Νόμισμα Καρχηδόνος	» 225
129. Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος	» 227
130. Ἀννιβᾶς	» 228
131. Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος	» 231
132. Σκηπίων Ἀφρικανός	» 234
133. Φίλιππος Ε' (νόμισμα)	» 236
134. Ἀντίοχος Γ'	» 256
135. Νόμισμα Δημητρίου πολιορκητοῦ	» 80–81
136. Χάρτης Ἐλλάδος ἔγχρωμος	» 80–81

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	A'	Μηδικὸς πόλεμος
»	B'	Δημιουργία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους
»	Γ'	Κοινωνία καὶ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων
»	Δ'	‘Ο βίος τῶν Ἀθηναίων
»	E'	Ἀκμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ
»	ΣΤ'	Πελοποννησιακὸς πόλεμος
»	Z'	‘Η Ἑλλὰς μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον
»	H'	‘Η ἐπικράτησις τῶν Μακεδόνων
»	Θ'	‘Ο Μέγας Ἀλέξανδρος
»	I'	Αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα τὸν 4ον αἰώνα
»	IA'	Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου
»	IB'	‘Η Ἑλλὰς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους.
»	ΙΓ'	‘Ο πολιτισμὸς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων
»	ΙΔ'	‘Αρχαία Ἰταλία - Χώρα καὶ κάτοικοι
»	IE'	‘Αρχαιοτάτη ιστορία τῆς Ρώμης - οἱ βασιλεῖς
»	ΙΣΤ'	‘Η πάλη τῶν τάξεων
»	IΖ'	Κατάκτησις τῆς Ἰταλίας
»	ΙΗ'	‘Ο ρωμαϊκὸς στρατός
»	ΙΘ'	‘Ηθη καὶ θρησκεία τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ.
»	K'	‘Η πολιτεία καὶ ἡ οἰκογένεια
»	KA'	‘Η πάλη Ρώμης καὶ Καρχηδόνος
»	KB'	Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις

